

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ СРБИЈЕ

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ НАУЧНО-ТЕОРИЈСКИ ЧАСОПИС

УДК 355/359 □ YU ISSN 0042-8426 □ БРОЈ 2/2008, ГОДИНА LX

ДИРЕКТОР ЗА ИЗДАВАЧКУ
И БИБЛИОТЕЧКО-ИНФОРМАЦИОНУ ДЕЛАТНОСТ

ДИРЕКТОР
пуковник
Милан Црноглавац

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД

НАЧЕЛНИК
потпуковник
мр *Александар Буквић*, дипл. инж.

ГЛАВНИ УРЕДНИК РЕДАКЦИЈЕ ВОЈНИХ ЧАСОПИСА
потпуковник
Драган Хајдуковић

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Проф. др *Митар* Ковач, бригадни генерал (председник); проф. др *Драгутин* Јовановић, пуковник (заменик председника); проф. др *Младен* Пантић, пуковник; др *Јан* Марчек, пуковник; проф. др *Драган* Симеуновић; проф. др *Јоже* Сивачек, пуковник; проф. др *Божидар* Форца, генерал-мајор; проф. др *Зоран* Драгишић; проф. др *Зоран* Килибарда; проф. др *Владимир* Грујић, пуковник; потпуковник *Милан* Тепшић, одговорни уредник (секретар).

РЕДАКЦИЈА

Одговорни уредник
потпуковник
Милан Тепшић, дипл. инж.

Адреса: Часопис „Војно дело“, (БЕ) 11002 Београд, Балканска бр. 53 *
Одговорни уредник: 3006-023, војни 23-493; технички секретар 2642-653, *
Претплата: 3201-806 и 3201-495; телефакс: 3612-506 * Текући-рачун РЦ
МО Р. Србије 840-19540845-28 * Појединачна цена примерка 540,00 дин.

МЕЂУНАРОДНИ ОДНОСИ

<i>Срђан Милашиновић, Зоран Кековић</i> Превенција и разрешавање друштвених конфликта	9
<i>Саша Николић</i> Енергетска безбедност као фактор спољне политике САД на почетку 21. века	29
<i>Саша Милутиновић</i> Резултати мировних операција организације УН	51

БЕЗБЕДНОСТ И ОДБРАНА

<i>Бојан Б. Димитријевић</i> Стратегија националне безбедности Србије – модел	65
<i>Дејан Стојковић</i> Програмирање функционисања и развоја система одбране	93
<i>Милан Мијалковски</i> Комплементарност људске, националне и колективне безбедности	108

ИСТРАЖИВАЊА

<i>Ненад Перић</i> Војска Србије као бренд	127
---	-----

ИЗ СТРАНЕ ПЕРИОДИКЕ

<i>П. Х. Лиота, Ричмонд М. Лојд</i> Радни оквир стратегије и планирања силе	136
<i>Џејмс Видер</i> Поход Уједињеног Краљевства против радикализације	154

ОСВРТ

<i>Младен Костић</i> Мрежноцентрично ратовање у теорији и пракси ОС САД	175
<i>Драган Ђукановић, Светлана Ђурђевић-Лукић</i> Формирање и структура оружаних снага Босне и Херцеговине	200

INTERNATIONAL RELATTION

<i>Srdjan Milasinovic, Zoran Kekovic</i> Prevention and Settlement of Social Conflicts	9
<i>Sasa Nikolic</i> Energy Security as a Factor of US Foreign Policy at the Beginning of the 21 st Century	29
<i>Sasa Milutinovic</i> Results of UN Organization's Peacekeeping Operations	51

SECURITY AND DEFENCE

<i>Bojan B. Dimitrijevic</i> National Security Strategy of Serbia – a Model	65
<i>Dejan Stojkovic</i> Programming the Defence System's Functioning and Development	93
<i>Milan Mijalkovski</i> Complementarity of Human, National and Collective Security	108

RESEARCH

<i>Nenad Peric</i> Army of Serbia as a Brand	127
---	-----

FROM FOREIGN PERIODICALS

<i>P. H. Liotta, Richmond M. Lloyd</i> The Strategy and Force Planning Framework	136
<i>James Wither</i> The United Kingdom's Campaign against Radicalization	154

REVIEWS

<i>Mladen Kostic</i> Network-Centric Warfare in Theory and Practice of US Armed Forces	175
<i>Dragan Djukanovic, Svetlana Djurdjevic-Lukic</i> Establishment and Structure of the Armed Forces of Bosnia and Herzegovina	200

RAPPORTS INTERNATIONAUX

<i>Srdjan Milasinovic, Zoran Kekovic</i> Prévention et résolution des conflits sociaux	9
<i>Sasa Nikolic</i> Sécurité énergétique comme le fait de politique extérieure des EUA au début de 21. siècle	29
<i>Sasa Milutinovic</i> Résultats des opérations de paix de l'Organisation des Nations Unies	51

SÉCURITÉ ET DÉFENSE

<i>Bojan B. Dimitrijevic</i> Stratégie de sécurité nationale de Serbie – model	65
<i>Dejan Stojkovic</i> Programmation de fonctionnement et de développement du système de défense	93
<i>Milan Mijalkovski</i> Complémentarité de sécurité humaine, nationale et collective	108

RECHERCHE

<i>Nenad Peric</i> Armée de Serbie comme image de marque	127
---	-----

PRESSE PÉRIODIQUE ETRANGÈRE

<i>P. H. Liyota, Richmond M. Loyd</i> Encadrement de travail de stratégie et planification du pouvoir	136
<i>James Wider</i> Campagne du Royaume Uni contre la radicalisation	154

COMPTE RENDU

<i>Mladen Kostic</i> Guerre réseau-centrique dans la théorie et la pratique des Forces Armées des EUA	175
<i>Dragan Djukanovic, Svetlana Djurdjevic-Lukic</i> Formation et structure des Forces Armées de Bosnie-Herzégovine	200

INTERNATIONALE BEZIEHUNGEN

<i>Srdjan Milasinovic, Zoran Kekovic</i> Die prävention und die lösung der gesellschaftlichen koflikte	9
<i>Sasa Nikolic</i> Energiesicherheit als faktor der aussenpolitik der USA am anfang des 21. jahrhunderts	29
<i>Sasa Milutinovic</i> Resultate der friedenseinsätze der vereinten nationen	51

SICHERHEIT UND VERTEIDIGUNG

<i>Bojan B. Dimitrijevic</i> Die strategie der Serbischen nationalen sicherheit – das modell	65
<i>Dejan Stojkovic</i> Programmierung der funktion und der entwicklung des verteidigungssystems	93
<i>Milan Mijalkovski</i> Komplementarität der menschlichen, nationalen und kollektiven sicherheit	108

FORSCHUNG

<i>Nenad Peric</i> Streitkräfte von serbien als „brand“	127
--	-----

AUS DER AUSLÄNDISCHEN PERIODIKA

<i>P. H. Liota, Richmond M. Loyd</i> Arbeitsrahmen der strategie und der planung der gewalt	136
<i>James Widder</i> Der zug des vereinten königreichs gegen die radikalisierung	154

RÜCKBLICK

<i>Mladen Kostic</i> Vernetzte kriegsführung in der theorie und praxis der streitkräfte der USA	175
<i>Dragan Djukanovic, Svetlana Djurdjevic-Lukic</i> Die aufstellung und die struktur der streitkräfte von bosnien und herzegowina	200

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

<i>Срђжан Милашинович, Зоран Кекович</i> Профилактика и разрешение общественных конфликтов	9
<i>Саша Николич</i> Энергетическая безопасность как фактор внешней политики США в начале 21-ого века	29
<i>Саша Милутинович</i> Результаты операций ООН по поддержанию мира	51

КОНЦЕПЦИЯ БЕЗОПАСНОСТИ И ОБОРОНЫ

<i>Боян Б. Димитриевич</i> Стратегия национальной безопасности Сербии – модель	65
<i>Деян Стойкович</i> Программирование функционирования и развития системы обороны	93
<i>Милан Миялковский</i> Комплементарность индивидуальной, национальной и коллективной безопасности	108

ИССЛЕДОВАНИЯ

<i>Ненад Перич</i> Вооруженные силы Сербии как бренд	127
---	-----

ИЗ ИНОСТРАННОЙ ПЕРИОДИКИ

<i>П. Х., Лийота, Ричмонд М. Ллойд</i> Рабочие рамки стратегии и планирования силы	136
<i>Джеймс Видер</i> Поход объединенного королевства против радикализации	154

ВИДЕНИЯ

<i>Младен Костич</i> Сете-центрическая концепция ведения боевых действий в теории и практике вооруженных сил США	175
<i>Драган Джуканович, Светлана Джурджевич-Лукич</i> Создание и структура вооруженных сил Боснии и Герцеговины ...	200

ПРЕВЕНЦИЈА И РАЗРЕШАВАЊЕ
ДРУШТВЕНИХ КОНФЛИКАТАДр Срђан Милашиновић,
др Зоран Кековић

Ескалација регионалних и унутардржавних конфликта у последњој деценији 20. века допринела је да питања превенције и разрешавања друштвених сукоба постану значајна теоријска и политичка тема. Примењени модалитети и стратегије разрешавања конфликта у Југоисточној Европи показали су се као недовољно ефикасни, поготово са аспекта дугорочних и одрживих решења. У раду се критикују модели разрешавања друштвених конфликта на Западном Балкану током деведесетих година прошлог и на почетку 21. века, уз указивање на новије стратешке опције у превенцији конфликта уопште. Истовремено, анализирају се и питања везана за цивилизовање и институционализацију конфликта, као и ефекте међународног посредовања и употребе силе у њиховом окончавању.

Кључне речи: *друштвени конфликти, сила, изградња мира, превенција, разрешавање.*

Уводна разматрања

Мада развој мисли и практичних настојања везаних за спречавање и разрешавање друштвених конфликта има дугу историју,¹ тек су

¹ О узроцима конфликта и њиховом превладавању постоје писани трагови још од најранијих цивилизација. Стара вавилонска цивилизација позната је по *Хамурабијевом закону* (око 1750. пре н.е.), где је са становишта сузбијања конфликта и успостављања социјалне контроле посебно интересантан део који се односи на закон освете или *Lex talionis*. У древној Кини било је идеја од значаја за спречавање друштвеног сукобљавања у делима Конфучија (Kung Fu Ci, 551–478 пре н.е.) посебно у Књизи историје (*Shu Ching*). Одсуство друштвених сукоба и мир као духовна вредност чини и средиште будистичке мисли и живота. У античкој Грчкој је о узроцима и превладавању конфликта писао још Тукидид (360–95 пре н.е.) у својој *Историји*. Идеје о спречавању сукоба могу се наћи и у Јудео-хришћанским списима пре свега у Старом и Новом Завету. Основне религијске вредности јудаизма су правда и мир (*Shalom*), а у складу с тим, срж библијске религије јесте Божји уговорни однос са његовим народом, Израелом, путем вечног споразума о миру (Исаија, 54:10:).

трагична искустава из два светска рата, нарастање свести о апокалиптичким могућностима савремених ратова, као и стално присутан страх од екстремистичких група и идеологија, допринели да превенција и разрешавање сукоба постане предмет озбиљних истраживања у оквирима различитих наука и научних дисциплина. Превенција и разрешавање друштвених конфликта постало је саставни део и посебног истраживачког правца под називом Истраживање мира (*Peace Research*), који данас окупља најеминентније научнике из целог света.²

Све до деведесетих година 20 века, истраживање мира, превенција и спречавање конфликта заснивали су се на традиционалном приступу, односно моделима класичних међудржавних конфликтних ситуација, као и на општој фиксацији глобалног сукоба ондашњих суперсила и војних блокова. Тај приступ се показао недовољно адекватним, јер је пренаглашавао политичко-идеолошке аспекте, док су били у потпуности занемарени регионални, економски, еколошки и културни фактори. Унутрашњи узроци конфликта као и вирулентна природа етничкокултурних фактора били су систематски запостављани. Конфликти „ниског интензитета“ су, такође, били занемаривани, јер су посматрани кроз оптику претпостављеног „конфликта високог интензитета између Истока и Запада“. У стварности ови тзв. мали етнокултурни конфликти однели су милионе жртава, далеко више од међудржавних конфликта који су вођени након Другог светског рата.

Појава нових изазова и претњи миру и безбедности на прелазу векова, непредвиђеност и ескалација различитих облика друштвених конфликта (од ратних до класних), нарастање радикалних идеологија (екстремног етничког национализма, шовинизма, верског фундаментализма, ниҳилистичког тероризма, класичног и културног расизма), определила је научну и хуманистички настројену јавност на другачији приступ у изучавању, превенцији и разрешавању унутардруштвених, регионалних и међудржавних сукоба. Поред низа националних и међународних научних института и организација (специјализована тела УН, ОЕЦД, Савета Европе) дошло је до снажног раз-

Бог је стваралац мира, а мир обезбеђује присуство Бога (Бројеви, 6:26;), одакле Бог Израела јесте бог који осећа отпор према рату (Псалми, 49:6). Теолошко схватање сукоба и њиховог превладавања током средњег века је заступљено је у делима Августина Хипонског, посебно у 19. књизи *De civitate Dei*, затим делима Томе Аквинског (*Држава*). За исламску религију карактеристично је учење о добру и злу, које по својој суштини има манихејски карактер. Ислам, као, уосталом, и друге светске религије, предвиђа, пре свега, мир као крајњу сврху и може се у изворном смислу сматрати религијом мира. Етичари и филозофи (Кант, Гроцијус, Волтер) сматрали су да се сукоби и ратови могу избећи, а да их здрав разум и етичке врлине могу спречити.

² Најзначајније светске институције које се баве питањима разрешавања сукоба и проблемима мира су Институт за истраживање мира у Ослу и Штокхолмски институт за истраживање мира *SI-PRI*. Међу значајним организацијама издвајају се Међународно удружење за истраживање мира (*IPRA*) у Гронингену и Институт УН за истраживање и разрешавање сукоба (*UNITAR*).

воја непрофитног сектора који се на различитим нивоима општости и специјализованости почео занимати за проблеме истраживања мира и разрешавање сукоба свих типова, од међудржавних, етничких и верских до пословних и породичних.³ Посебан подстицај за развој нових истраживачких праваца и практичних делатности везаних за цивилизовање конфликта, представља настанак субдисциплина. Међународне политичке околности и појава регионалних конфликта у Југоисточној Европи почетком деведесетих година 20. века наметнули су решавање конфликта (*Conflict Resolution*) и изградња мира (*Peace-building*). У том периоду југоисток Европе постао је препознатљив по ескалирајућим безбедносним кризама и ратним конфронтацијама на простору некадашње СФРЈ. Национална и државна еманципација новонасталих демократија попримала је драматичне правце развоја, што је резултирало напуштањем традиционалних и изналагање савремених модела разрешавања кризних и конфликтних ситуација као и екстензивно учешће чланица „међународне заједнице“ у покушајима дипломатског посредовања на простору западног Балкана.

Ривалитети моћи, изградња мира и могућности цивилизовања конфликта

Конфликти су, по својој садржини, променљиве, динамичне, вишеструко узроковане и сложене друштвене појаве. Њихови најдубљи корени налазе се у противречности и супротности између интереса, вредности или значајних ресурса (материјалних и духовних) којима желе располагати носиоци конфликта. Друштвени сукоби могу настати и развијати се постепено, али и стихијски, што најчешће води њиховом заоштравању, ескалацији и преплићању са другим конфликтима, док у најекстремнијем виду могу резултирати и потпуним уништењем постојећег система, као у случају револуција или рата. Отуда је најбољи и најефикаснији начин превазилажења конфликта у неутралисању наведених противречности и супротности. Али, такав начин није увек могућ, јер постоје различити облици противречности и супротности (отворене, скривене, објектне, необјектне, унутрашње, спољашње, међународне и друге), као и њихови различити нивои и облици испољавања. Осим поменутог, мора се знати да ли се сукоби одвијају уз примену насиља, односно да ли су они оружани или не, затим интензитет сукоба, као и

³ Conflict Management Group (CMG) при Универзитету Харвард; INCORE-а, организација-носиоца иницијативе за решавање конфликта и етничка питања; Professors World Peace Academy непрофитна образовна организација. PWPA објављује студије о проблематици решавања конфликта и редовно издаје утицајан часопис *International Journal on World Peace*.

да ли постоје објективне могућности и спремност (воље) за окончање конфликта. Све то отежава прецизно утврђивање и навођење неких заједничких модела и правила разрешавања конфликта или тражења неких универзалних начина за њихово окончавање. Међутим, без обзира на сложеност проблема, могу се извести одређени закључци уколико се у теорији и пракси сагледају прикупљена искуства. Историјско и савремено искуство показује да није реално очекивати да се друштвени конфликти, како унутар групе, тако и међугрупни, разрешавају сами по себи.

Један од основних, најстаријих и најзаступљенијих начина обустављања конфликта јесу споразуми који настају услед материјалне и људске исцрпљености због којих радикални лидери или групе нису у стању да даље мобилишу гнев људи.⁴ Међутим, такво заустављање сукоба је самоограничавајуће и краткорочно, јер споразум омогућава сукобљеним странама кратак предах у ревитализовању конфликтних потенцијала за поновно отпочињање конфронтација. Услед тога, могућност позитивног разрешавања конфликта у знатној мери је детерминисана конфликтним потенцијалом сукобљених страна, фазом сукоба, значајем предмета конфликта, као и постојањем заједничке намере да се конфликт разреши или оконча.

Уколико је споразум настао уз посредовање треће стране или арбитра, посебно уколико посредник располаже ефективном силом и нормативном принудом, могуће је дугорочно примирје, али не и коначно разрешење конфликта.⁵

Неефикасност споразума и примене репресивних метода, као начина за разрешавање конфликта, посебно оних који су посредовани насиљем, системским или личним, условило је другачији приступ у изналагању решења. У том смислу се почело приступати цивилизовању, институционализацији и разрешавању конфликта, као најширим оквирима у њиховом спречавању и окончавању. Потребно је истаћи да су цивилизовање, институционализација и разрешавање конфликта феномени модерних друштава и методи којима се ограничава оштрина и интензитет унутаргрупних и међугрупних борби и обезбеђује елиминисање насиља између субјеката у конфликту.

Потискивање и уклањање насиља из процеса превладавања и разрешавања сукоба означава се као цивилизовање конфликта. Ненасилно, односно цивилизовано разрешавање конфликта могуће је уколико се супротстављене стране споразумеју око одређених правила и придржавају их се, што резултира каналисањем конфликта и спречавању његовог интензитета и ескалације. Реч је о значајном постигнућу модерне историје, које је имало своју дугу еволуцију. Истраживачи указују на историјски значај и релевант-

⁴ McGarry, J., O'Leary, B.: *Introduction: The macro-political regulation of ethnic conflict*, in: J. McGarry i B. O'Leary (eds.): *The Politics of Ethnic Regulation* (p. 1–40), London and New York: Routledge. 1993.

⁵ Дејтонски споразум је очигледан пример.

ност процеса цивилизовања конфликта, ограничавања и превладавања употребе силе и насиља у међудржавним и унутардржавним односима. „У интернационалном систему могу се уочити два дугорочна процеса – ривалитети моћи који сежу до различитих граница и умрежавања, тј. међусобна зависност која може бити означена различитим степенима. Дисциплина истраживања мира бави се тим обема појавама. Ривалитети моћи су у истраживању мира занимљиви зато што из њих може произаћи насиље, у најгорем случају ратови, а међусобна зависност је занимљива зато што она може спречити настанак ривалитета моћи. Између оба појма постоји дијалектичка веза: што су ривалитети моћи присутнији, то мање шанси постоји да се путем међусобне зависности амортизирају конфликти. Што је израженија међусобна зависност, то је већа вероватност да се потисну ривалитети моћи и да се оствари мирно превладавање незаобилазних интересних конфликта. Садржај процеса цивилизовања је претворити ривалитете моћи из којих је могућа ескалација сукоба у ненасилно и мирно регулирање конфликта. То је процес трансформације конфликта. Тиме се моћ не елиминисе, него се ограничава“.⁶

О институционализацији конфликта постоје различита мишљења која су последица не само идејно-теоријске оријентације аутора већ и схватања суштине и узрока друштвених сукоба уопште.⁷ Под институционализацијом друштвених сукоба, у најопштијем смислу, подразумева се поштовање одређених правила и начела која су усмерена на мирно разрешавање конфликта.⁸ Међутим, неспорна је чињеница да се друштвени сукоби ни у једном друштву не могу до краја и у потпуности институционализовати, јер у конфликтима постоји низ фактора који су непредвидиви и непоновљиви, и не могу се унапред регулисати никаквим општим правилима, начелима или нормама.

Институционализација конфликта постаје посебно значајан метод у разрешавању политичких сукоба. Противничке стране у политици прихватају одређена правила игре и стварају установе које пружају оквир за рутинизацију процеса сукобљавања (погађања, посредовања, арбитраже, законодавна тела, судови и сл.). Институционализација политичких сукоба у плуралистичким демократским друштвима не значи ишчезнуће основног мотива политичких борби у виду борбе за власт, моћ, статус и богатство. Тај мотив, као константа, постоји у свим друштвима, без обзира на степен демократије или режим власти. Међутим, демократска наче-

⁶ Meyers, R.: *Grundbegriffe, Strukturen und theoretische Perspektiven der Internationalen Beziehungen*, in: *Bundeszentrale für politische Bildung* (Hrsg.): *Grundwissen Politik*, 2. Aufl., Bonn 1993, p. 283–285.

⁷ Шире видети у: Scherrer, C. P.: *Structural Prevention of Ethnic Violence*, Palgrave Macmillan, 2002.

⁸ „Под појмом 'институционализација друштвених сукоба' подразумева се организован начин, како артикулације и отворене одбране интереса, тако и рутинизације спорова, што доприноси смањивању силовитих судара опречних интереса“. Dahrendorf, R.: *Homo sociologikus*, Градина, Ниш, 1989. стр. 28.

ла, легалитет и институционализација политичких сукоба, као и контрола власти од стране јавности, истовремено значи ограничавање неполитичких средстава у виду „дивље“ борбе за саму власт или употребе силе и насиља у политичким процесима. На тај начин власт и моћ престају да буду основни и искључиви циљ, а политика средство борбе између политичких субјеката.

Стратешке опције за превенцију и разрешавање конфликта

У литератури и академским расправама постоје различити концепти и мишљења о начинима регулисања и разрешавања унутардржавних и међудржавних конфликта. Међутим, постоји сагласност да методи и стратегије које се могу користити за разрешавање конфликта, независно од тога да ли су унутардржавни или међудржавни, зависе од низа фактора, као што су: врста, интензитет и фаза конфликта, затим од тога да ли су конфликти унутаргрупни или међугрупни, међудржавни или међуетнички, да ли су подстакнути деловањем треће стране и слично.⁹ У сваком случају, разрешавање конфликта подразумева, у првом реду, постизање споразума, односно сагласности и договора између учесника сукоба у вези са спорним питањима. Као најзаступљеније форме договора, независно од тога да ли је реч о унутардржавним или међудржавним конфликтима, помињу се: договор као резултат поклапања мишљења обе стране; договор о подели објекта конфликта; договор о компензацији за уступање објекта конфликта; договор у складу са законодавном или моралном вољом неке спољне силе и договор који је наметнула једна страна у конфликту.¹⁰

Искуства везана за процесе разрешавања конфликта указују на то да, у већини случајева, неутралисање конфликта не сме да се разматра као једнострано наметање воље моћнијег противника слабијем. Ако је решење наметнуто, без обзира на то да ли је наметање извршено уз примену силе или само претњом силом, оно не опстаје дуго, конфликт ће се поновити и ескалирати у неком другом облику. Довољно је поменути вештачке границе у Африци, Азији, бившем СССР-у, Европи, а посебно на Балкану, које су произвеле међунационална трвења, рат и проблеме територијалног разграничења народа и етничких заједница.

⁹ Nye, J. S. Jr.: *Understanding International Conflicts Affairs*, Longman, New York, 2002.

¹⁰ Овакво мишљење заступају руски аутори, посебно Zdravomaslova, A. G.: Социологија конфликта, Аспект пресс, Москва, 1996. стр. 212–218., али и код савремених западних истраживача, на пример Scherrer, C. P.: *Structural Prevention of Ethnic Violence*, Palgrave Macmillan, 2002. p. 84–112.

Поред споразума и договора, као савремени концепт разрешавања друштвених конфликта, посебно се издваја медијација или посредовање. Појам медијације уведен је у стручну употребу седамдесетих година 20. века и значи посредовање треће, неутралне стране у конфликтима, ради постизања заједничког решења које би прихватиле све стране у конфликту.¹¹

Поступци медијације почивају на проналажењу решења прихватљивог за све стране у конфликту. Полазно становиште јесте да ће конфликти бити решени лакше и уз мање одрицања ако су у првом плану интереси сукобљених страна, а не питање моћи или права. Такав приступ развијен је на Универзитету Харвард и познат је као харвардски модел. Према том концепту постоје три основна пута за решавање сукоба: 1) изједначавање интереса, 2) одређивање правних позиција, и 3) одређивање позиција моћи.

Деловање у смислу решавања сукоба, сходно харвардском концепту, окарактерисано је ангажманом који је усмерен према интересима сукобљених страна. Сазивање суда је пример одређивања правних позиција, док протести, штрајкови и ратови одређују поступак одређивања моћи. Изједначавање интереса је процес који је много ефективнији од одређивања правних позиција, а одређивање правних позиција много се више исплати од сукоба који одређује позиције моћи.

Поменути концепт садржи и шест правила за медијалну примену адекватног (исплативог) система решавања конфликта. То су:

- интереси сукобљених страна, који чине основу преговора;
- изналагање и развијање поступака који ће подстаћи сукобљене стране на преговоре;
- планирање поступка одређивања правних позиција, ако не успеју методе које су већ примењене;
- саветовање учесника конфликта и давање предлога и суда о томе на који би се начин дугорочно могао спречити конфликт;
- разрађивање алтернативних верзија са становишта финансијских могућности;
- обраћање пажње на мотивацију учесника, њихову спремност на поступак и средства која током поступка стоје на располагању.

Сматра се да се, применом правила медијације, конфликт решава много ефективније ако су интереси, а не одређивање правне и позиције моћи, у првом плану. Ако учесници у конфликту значајна питања претпоставе

¹¹ Медијација или посредовање у литератури се често назива и шатл дипломатија и представља преговарачку праксу новијег датума. Назив је настао у време када је Хенри Кисинџер, саветник за националну безбедност, а затим државни секретар САД (под Никсоном и Фордом 1973–1977), непрекидно летео између Јерусалима, Дамаска и Каира, преговарајући о миру после Арапско-израелског рата 1973. године.

питањима од мањег значаја извесно је да ће обе стране профитирати решењем конфликта. Отуда је усклађивање интереса много повољније за обе стране у конфликту од одређивања правних и позиција моћи. Надаље, усклађеност интереса делује на сукобљене стране позитивно у смислу дугорочног решавања конфликта, на њихов међусобни однос и умањује опасност од настанка нових конфликта. Међутим, истраживачи сматрају да није у потпуности могуће све конфликте на адекватан начин решавати усклађивањем интереса. Да би се дефинисале правне границе унутар којих је могуће решавање конфликта, неопходан је процес одређивања правне моћи. Неизвесност по питању правне позиције понекад може отежати преговоре једнако као и неизвесност по питању позиција моћи. Тако, уколико нека од страна жели демонстрирати да се однос моћи променио у њену корист, она ће сматрати да само борбом може доћи до јасног решења. Отуда је, сходно овом концепту, адекватније решавати конфликте усклађивањем интереса, него одређивањем правних позиција и позиција моћи, али само правна одлука може пресудити у питању од јавног интереса, јер је она обавезујућа. Посматрају ли се, дакле, ствари са становишта друштва, бар се у неким случајевима даје предност судској одлуци над поступком усклађивања интереса.¹²

Превенција и разрешавање унутардржавних конфликта на простору западног Балкана

Превенција унутардржавних конфликта представља посебан изазов за владајуће структуре, док примењене методе разрешавања сукоба свакако говоре о степену демократичности и развијености конкретног друштва. Приступ разрешавању конфликта унутар једног друштва детерминисан је, у првом реду, типом конфликта (класни, расни, етнички, конфесионални, и др.) и постојањем институционалних могућности за изражавање различитих, супротних и супротстављених интереса носилаца конфликта. У савременом друштву постоји велика сагласност о „филозофији“ и нужности преговарања, медијацији, употреби мирних, прихватљивих и других ненасилних метода за предупређење и разрешавање друштвених сукоба. Ти општи принципи су на декларативном нивоу прихваћени и на националном нивоу свих држава. Отуда је дошло до развоја специјализованих институција и установа државног и непрофитног сектора, као и врло различитих начина, техника и инструмената у разрешавању конфликта унутар држава.

¹² Ury, L. W., Brett, J. M., Goldberg, S. B.: *Konfliktmanagement. Wirksame Strategien für den sachgerechten Interessenausgleich*. Frankfurt-New York 1991, pp. 13, 35, 95.

У најопштијем смислу, када је реч о стабилним унутардржавним односима (у смислу да постојеће државне институције и структуре поседују легитимитет), владајуће структуре настоје да задрже континуитет постојећег стања односа у друштву и да сузбију све потенцијалне или акутне сукобе који значе борбу за прерасподелу или контролу друштвених ресурса: богатства, моћи, власти, привилегија, утицаја, статуса и друго. При томе, владајуће структуре користе различите методе и средства за елиминисање или амортизацију социјалних конфликта. Нека од њих су:

- *измештање сукоба* (рецимо верски или класни сукоб често се манифестује као расни) уколико постоји оцена да је то мање опасно – што је чест случај у Сједињеним Државама;¹³

- *спуштање конфликта на ниво ужих и парцијалних група* (тако да се, примера ради, класни сукоб рашчлани на низ изолованих сукоба унутар или између предузећа);

- *идеолошка и медијска манипулација и индоктринација* (у виду вештачког изазивања нових криза и сукоба да би се умањили значај, димензије или интензитет постојећих; поткупљивање вођа протеста, давање лажних информација, уступака и сл.; затим, посредством тзв. сигурносних вентила попут: кича, идола масовне културе, спортских манифестација, масовних прослава и др.);¹⁴

- *отворена репресија* (употреба силе и насиља – полиције и војске против стране која тражи промену односа моћи и власти).

Када је реч о етнички и конфесионално сложеним друштвима, приступ превенцији и разрешавању конфликта свакако је знатно комплекснији и неизвеснији. О сложености спречавања и сузбијања конфликта, који су подстакнути етничким разликама и разлозима, најбоље говоре искуства регионалних конфликта на просторима југоисточне Европе и западног Балкана током деведесетих година 20. века.

Регионални конфликти који су настали у Југоисточној Европи након хладног рата последица су слома регулативних механизма и појаве екстремног етничког национализма који је у периоду репресивне реалсоцијалистичке владавине успешно сузбијан. По правилу, када дође до слома регулативних механизма јавља се дистанца између етничких и конфесионалних заједница и њихов различит третман од стране државе у смислу веће или мање дискриминације. Тако је у Босни ескалација национализма наступила, с једне стране, као реакција на комунистичку репресију и, с друге стране, услед потребе ондашње политичке номенклатуре да задржи моћ и

¹³ Овде је реч о сукобима које је К. Дојч назвао „помереним“ (*displaced*) и где се конфликт изражава у симболичкој или идиоматској форми а „слом политичке контроле над њим значи рат“. Deutsch, K.: *Social Mobilization and Political Development*, New-York, 1970.

¹⁴ Rouquette, M. L.: *La psychologie politique*, peto poglavlje, Paris. 1997. p. 68.

власт трансформацијом у националистичку елиту. Слични процеси догодили су се и у Чеченији, када је чеченски национализам настао као последица дугогодишње руске репресије над чеченским државним идентитетом.¹⁵

Сукоби који у овим околностима избијају уколико се силом покуша угушити пробужени национализам (војно-полицијским методама) праћени су високим степеном насиља и одликују се спремношћу на подношење великих жртава. Чест је случај да се, у тим околностима међуетнички сукоб, заједно са елементима верског сукоба трансформише у грађански рат који ескалира злочинима почињеним у име националних циљева. Пратећа појава је и постављање питања идентитета, као и развоја психологије колективне жртве код свих оних народа чије се државно-политичке аспирације доводе у питање. Перцепција других етничких група, које могу бити ратни непријатељи, до те мере је обојена анимозитетом да је практично једини пут из конфликта везан за потпуни пораз или потпуну победу. Пошто је такав жељени исход, услед сличности ресурса који странама у сукобу стоје на располагању, мало вероватан, сукоб се води „до последње капи крви“, односно до одлучне интервенције из иностранства.

Као основне карактеристике регионалних конфликта насталих након хладног рата могу се навести:

1. Интезиван локални анимозитет и ирационална мржња између страна у сукобу.

2. Учесници у регионалном конфликту обично имају сличне ресурсе на располагању.

3. Ниво свести о неопходности мирног решења редукован је услед убеђења код свих учесника конфликта да је потребно „joш само мало“ напора да би се постигао критични напредак који би одредио домен самих преговора о мирном решењу.

4. Дипломатска вештина учесника у регионалним сукобима, пошто је углавном реч о неразвијеним земљама, доста је ниска, што утиче и на ефективност преговора које они воде. То се огледа у неспремности за реалне компромисе, ослањање на силу и апстрактне правне аргументе који проистичу из превазиђених уставних и других одредби.

5. Регионални конфликти изазивају сужење међународнополитичке перспективе код учесника у сукобу, затим безбедносну кризу у земљама у окружењу и коче регионалне интеграционе процесе;¹⁶

Посебност регионалних конфликта који су настајали на простору западног Балкана током протекле деценије била је у елементима који су их чинили тешко решивим. У њима је, по правилу, било речи о конфронтираним интересима на малим територијама обележеним дуготрајним, често траума-

¹⁵ Brown, M. E.: *The international dimensions of internal conflict*, MIT Press, Cambridge, 1996.

¹⁶ Исто.

тичним заједничким традицијама. Непријатељства и висок степен насиља између страна у сукобу, углавном, није био резултат само актуелног конфликта већ је имао релативно дугу историју и познате параметре у виду екстремних идеологија које су произвеле националистичке квазиелите ради освајања или задржавања полуга моћи и власти. Отуда се структура дезинтеграције некадашњих реалсоцијалистичких федерација (СССР, Чехословачка, СФРЈ, СРЈ), заснованих на етничком антагонизму, може представити као „контролисана експлозија система у одређеном правцу, при чему националне елите одређују правац експлозије и делове система који ће тој експлозији бити највише изложени“.¹⁷

Са аспекта спречавања и разрешавања конфликта значајно је поменути да се, по правилу, етнички конфликти најлакше генеришу између претполитичких и трибалистичких друштава или у друштвима која нису дозрела до нивоа модерне парламентарне демократије. С друге стране, етничко-конфесионални сукоби су најприсутнији тамо где постоји такозвана „фингирана демократија“ или „демократија ниског интензитета“.¹⁸ У тим друштвима су уместо политичких елита и борби између њих са установљеним правилима игре (Win-win) на делу квазиелите, клике и кликташки сукоби за голу власт, моћ и ресурсе. Та друштва карактерише неконтролисана власт уског круга људи у којима су грађанске вредности до те мере екскомунициране да је државном политиком немогуће формирати начин размишљања грађана. Бивше југословенске републике, као и већина држава које су прошле кроз крвопролиће грађанског рата, претпостављале су таква друштва. Успостављање мира у таквим околностима везано је за поновно увођење грађанских вредности, а пошто су оне уништене унутар друштвеног система, могу да се реафирмишу једино путем укључења међународне заједнице на различите начине. Међутим, врло је важно на какав ће се начин то укључење одвијати.

Учешће међународне заједнице у санацији конфликта овог типа врло је сложено као задатак. И данас највећи број међународних организација није најбоље припремљен и прилагођен за учешће у медијацији регионалних етничких сукоба. Отуда се питање њихове обуке за ту улогу често поклапа са њиховим првим ангажманима у таквим улогама, што може имати врло лоше последице за саме учеснике у регионалним конфликтима. Пример бивше Југославије то најбоље илуструје, јер је међународна заједница учествовала у посредовању ради разрешавања конфликта који су произашли из процеса распада бивше Југославије током више година на један начин који је, у најмању руку, био контрапродуктиван и нерационалан.

Искуства из протекле деценије говоре да контрола конфликта који избијају на националној, етно-конфесионалној или државно-политичкој основи мора

¹⁷ Фатић, А.: Нови међународни односи, Службени лист СРЈ, Београд, 1999.

¹⁸ Sartori, Ђ.: *Демократија шта је то*, ЦИД, Подгорица, 2001.

укључивати међународне чиниоце. За процесе разрешавања конфликта најподесније су међународне коалиције које имају висок степен кредибилитета код локалног становништва и реалне међународноправне и војне механизме којима могу наметнути своју вољу у ситуацијама у којима влада насиље и хаос.

Када је реч о спречавању и разрешавању унутрашњих конфликта највећа неслагања и недоречености јављају се по питању употребе силе у тим процесима. Легитимна и легална сила, коју примењује држава, неопходна је и нужна у неким унутардржавним сукобима који прете могућношћу да се претворе у опште насиље и крвопролиће. То је случај код међунационалних, верских или идеолошких сукоба, који могу имати и оружани карактер који води у разарање и друштва и државе (СФРЈ и СССР су убедљиви примери). Због тога се легалитет и легитимитет примене силе у разрешавању друштвених сукоба мора конкретно историјски ситуирати.

Принцип легалитета и легитимитета употребе силе у разрешавању друштвених сукоба има и своје међународне димензије. Изгласавање у УН да се употреби сила у окончавању неких сукоба, не значи да сила стиче легитимитет. Посредна или непосредна употреба силе великих и моћних држава, у окончању неких сукоба често није мотивисана стварном жељом за решавањем проблема, већ је у „интересној сфери“ и успостављању односа доминације и моћи. Искуство у примени силе при обустављању конфликта, посебно оних који су посредовани насиљем високог степена, као што је то био случај на простору западног Балкана, свакако је дало очекиване резултате у смислу обустављања ратних конфронтација. Међутим, коначно разрешавање тих конфликта испоставило се као сложен, неизван дуготрајан процес.

Разрешавање међудржавних конфликта

Решавање међудржавних конфликта вишеструко је сложено и комплексно. Разлог је што они традиционално представљају заоштрене међудржавне односе, где супарништво и насиље имају главну, а понекад и одлучујућу улогу. Овде се често преплићу политички, стратешки, економски, расни, класни, национални, верски, територијални и други интереси. У такве сукобе и борбе укључени су, осим војних, и различити владини органи, паравојне и различите приватне организације, друштвени покрети и слично.¹⁹

¹⁹ С. Р. Scherrer наводи да је само 12 од укупно 102 рата, између 1985. и 1994. године, било међудржавне природе, а све до краја XX века дошло је до још три „класичнија“ међудржавна конфликта. „Најкрвавији од новијих међудржавних ратова био је између Етиопије и њене бивше провинције Еритреје 1998. године у коме је убијено више од 80000 људи. У периоду од 1998–2000 године,

У последњих неколико деценија променила су се схватања о међудржавним конфликтима, чему су допринеле многобројне међународне организације, центри и институти, али и светско јавно мњење. Формирао се и фронт напредних мировних покрета и проширила идеја да је постојеће противречности увек могуће разрешавати уз помоћ узајамно прихватљивих и свеобухватних средстава, који су повезани са ненасилним избором.

Новине у спречавању и разрешавању међудржавних конфликата обично се повезују са поделом, тј. *растављањем* два приступа:

– *традиционални* (чија је неефикасност већ одавно очита) који је повезан са разрешењем противречности, које су у основи конфликта и који се заснива на постојећим 'класичним' социјалним теоријама решавања сукоба. У те традиционалне методе спадају стратегије силе, присиле и претње које би требало да наведу сукобљене стране да прекину међусобне антагонизме, сукобе и непријатељства;

– прилаз повезан са идејом о *стварању мира*, која је усмерена, с једне стране, на свеобухватно мировњаштво (у ужем смислу) и смањење саме вероватноће оружаног конфликта, а, с друге, на стратешке опције за интервенције у конфликту. У домену изградње мира (*peace-building*) која је споља вођена, коерзивно посредовање, односно посредовање силом, углавном тежи да произведе директне и брзе ефекте у текућим насилним конфликтима (на пример, обустава оружаних борби пре него преговарање). Истовремено, према мишљењу истраживача, средишњи термин у виду „деловања између“ или „интервенција треће стране“, усмерено је на ширу трансформацију таквих конфликата путем процеса поновног помирења и тежећи, истовремено, успостављању постојаног мира.²⁰ У том смислу се раздвајање сукобљених страна, или превладавање заједничких неспоразума, све чешће користи за отварање нових погледа на конфликт. Међутим, иако такве стратегије могу спречити настанак отвореног конфликта, оне не представљају никакав допринос третману узрока конфликта нити утиру пут према конструктивном решењу.

Методе усмерене на смањење вероватноће оружаног конфликта обухватају, истовремено, тражење обједињујућих начела и развој институционалних начина избегавања конфликта. Међу тим методама издвајају се: 1) *преговарање*; 2) *примена кооперативне стратегије*; 3) *међународно посредовање*.

умрло је близу два милиона људи у рату у Демократској републици Конго, у коме су биле увучене осам држава у унутар-државни конфликт". Scherrer, C. P.: *Structural Prevention of Ethnic Violence*, Palgrave Macmillan, 2002. p.14.

²⁰ Исто, p. 114.

1) *Преговарање* је најчешће коришћена метода за разрешавања конфликта, јер честе су ситуације када је конфликт на таквом нивоу да ни једна од страна не може да користи силу ради притиска на опонента. Те околности настају, углавном, услед дотадашње неефикасности и високе „цене“ употребе силе и примене насиља.²¹ Интензиван и дуготрајан конфликт временом доводи учеснике у конфликту до сазнања да нису у могућности да пронађу повољна решења без посредника. Разлози услед којих они не могу да усагласе своје ставове су различити и комплексни, те се у таквим околностима као неопходно намеће посредништво треће стране, тј. посредника.

Посредник је ауторитет, група или институција изван конфликта, која подстиче сукобљене стране у постизању сагласности.²² Постоји неколико типова учешћа (или улога) посредника у решавању конфликта, који се разликују према нивоу контроле посредника над одлуком која треба да се донесе. Међутим, најзначајнију и најауторитативнију посредничку улогу има арбитар. Он проучава суштину проблема, разматра је упоредо са учесницима у конфликту, и затим доноси коначну одлуку, која је обавезујућа јер морају да је спроведу све стране.

Важна етапа у раду посредника јесте настојање да се смањи интензитет јаких емоција учесника на самом почетку преговора (гнев, раздражљивост, фрустрација, неповерење, страх), јер могу ометати рационалан процес анализирања теме конфликта. Зато је неопходно применити одређене методе, којима је могуће управљати и контролисати емоције сукобљених страна. У литератури се, углавном, издвајају два типа метода: први је стварање конструктивних метода *изражавања емоција*, а други – чврста *контрола и ограничавање изражавања емоција* уз помоћ строгих правила комуникације.²³

2) *Кооперативна стратегија* примењива је, такође, на сукобе ниског и високог интензитета и подразумева оптимално понашање у тражењу варијанти решења конфликта. Разлог је што кооперативна стратегија укључује на-

²¹ „Када цена смрти и деструкције постане висока, а мало шта покаже, на свакој страни поново се појављују умерени опет указујући на 'бесмисленост' свега тога и подстичући на покушај постизања решења путем преговора“. Хантингтон, С.: *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, 1998. стр. 296

²² У процесу разрешавања и окончавања сукоба посредник обавља различите функције. То су успостављање односа између страна у конфликту; легитимизација (помаже странама да прихвате право опонента да учествује у преговорима); организација процеса преговора (одређује процедуру преговора); обучавање (тренирање нових учесника преговора); расподела ресурса и пружање додатних ресурса учесницима у конфликту у замену за њихово флексибилније понашање; проучавање проблема (разматра конфликт са различитих страна, помаже да се пронађе решење које задовољава обе стране); „агент реалности“ (помаже стварању остваривог разрешења конфликта, уз то критикује стране у конфликту, које се придржавају екстремних и нереалних циљева); лидерска (предузима иницијативу спровођења преговора уз помоћ процедуралних предлога). Детаљније у: Здравомислов, А. Г.: *Социологија конфликта*, Аспект пресс, Москва, 1996.

²³ Elster, J. сматра да су ови „механизми специфични обрасци који могу да се препознају, али ретко могу да се предвиде њихови учинци“. Elster, J.: *Political Psychology*, Cambridge university pres, 1990. p. 18.

поре обе стране у конфликту за време тражења узајамно прихватљивог решења. За примену кооперативне стратегије постоји читав низ аргумената. У првом реду, она утиче на смањење могућности даље ескалације и изоштравање конфликта, јер ограничава коришћење претњи и притисак на опонента помоћу силе или употребе насиља. С друге стране, она доводи до компромиса, јер истовремено, у истој мери, служи интересима свих страна у сукобу.

Успешна примена кооперативне стратегије подразумева три варијанте (начина) за разрешење конфликта: *компромис*, *споразум око процедуре одређивања победника* и *интегративно решење*.

Компромис је споразум према којем свака страна, највећим делом, задовољава своје захтеве, а коначни резултат сматра одговарајућим. Међутим, компромис по свом садржају не представља и оптималну варијанту у смислу окончања конфликта. Најчешће настаје у околностима када захтеви страна нису екстремно супротни, када је време дефицитарно, што онемогућава тражење других алтернатива, када постоји опасност од даље ескалације конфликта и када су конфликтни потенцијали истрошени.

Споразум око процедуре одређивања победника је правило према којем једна страна (победничка) искључиво и у потпуности реализује своје захтеве.

Интегративно решење је новијег датума. Оно је најоптималније и подразумева задовољавање и победничке и побеђене групе, полазећи и уважавајући начело правичности и законитости. У савременој литератури, која се бави проблемима конфликта, све више се истиче нужност измене модела разрешавања друштвених сукоба од модела „или – или“ ка моделу „и – и“. Први је карактеристичан за традиционалне и ауторитарне системе и начине „елиминације“ непожељне „стране“ у друштвеном сукобу и арбитражу са позиције силе, власти и моћи. Други модел одговара демократском поретку и логици компромиса у конфликтним ситуацијама. Међутим, треба имати у виду да примена другог модела за разрешавање и окончање социјалних сукоба мора претпостављати и постојање минимума политичке културе и опште друштвене толеранције, која настаје на неауторитарним друштвеним основама.

3) *Међународно посредовање* представља различите стратешке опције учешћа у смиривању регионалних конфликта које укључују непосредне и посредне интервенције међународне заједнице и њених организација. Када је реч о посредној интервенцији она се најчешће спроводи: а) наметањем економско-стратешких концепција развоја; б) дипломатским посредовањем, најчешће „дипломатијом више колосека“; ц) комбиновањем оба приступа. Уколико ова посредна интервенција, односно дипломатска пракса не да жељене резултате, примењују се сложенији дипломатски, економски и војни притисци, ради приморавања страна у конфликту на међусобну сарадњу, као и сарадњу са међународним посредницима.

Дипломатија више колосека, као метод и стратегија међународног посредовања у разрешавању регионалних конфликта, подразумева вршење притиска на све учеснике у сукобу усмерене на прихватање принципа и критеријума међународног права и правила које успостављају међународне институције и давање међународних гаранција. На тај начин развија се процес преговарања и свести о неопходности окончања конфликта у складу са захтевима међународне заједнице и појављују се лидери спремни за одбацивање насилних опција у сукобу.

Посредовање и интервенисање међународне заједнице може бити и непосредно, односно отворено репресивно кроз претње и директну примену најчешће војне силе према једној или обе стране у конфликту, тј. наметање воље и арбитражање о питањима која су предмет конфликта.

У већини случајева, међународно посредовање и интервенција укључују, посредно и непосредно, кооперативне и репресивне елементе по такозваном *stick and carrot* (штап и шаргарепа) принципу. „Обустава непријатељстава се често условљава војним дејствима међународних војних формација и трупа за очување мира против свих страна у сукобу која нарушавају примирја и друге споразуме усмерене на обустављање конфликта, док се доследно придржавање мировних споразума награђује различитим економским и инвестиционим мерама, као што су програми међународне помоћи за обнову привреда погођених ратом“.²⁴ Типичан пример еволуције посредовања, од преговора до отворене агресивне војне интервенције, јесте случај Босне и Херцеговине и СР Југославије.

Избор између те две стратегије посредовања и интервенисања у разрешавању конфликта за међународну заједницу представља веома сложен проблем. Наиме, међудржавни конфликти по својој природи су веома разноврсни и мултикаузални, а постоје и различити стратешки интереси моћних држава на простору у којем настаје конфликт. Примера ради, међународно посредовање у Босни и на Косову и Метохији није имало значајнијих резултата све док није успостављена нека врста протектората, односно док међународна заједница (пре свега САД), није наметнула механизме доношења битних одлука на које учесници у сукобу нису могли да утичу.

Покушај разрешавања конфликта посредством насиља (пored осталог уз помоћ војних или паравојних формација) или стигматизацијом једне стране у сукобу, углавном, није ефикасно. Примера ради, на Косову и Метохији ни данас, деценију након интервенције и уласка међународних трупа, питање етничких антагонизама, отворених, силом и насиљем посредованих конфликта још не ишчезава. О степену насиља – без значајнијег противљења међу-

²⁴ Allison, R., C. Bluth, C.: *Security dilemmas in Russia and Eurasia*, Royal Institute of International Affairs, London, 1998.

народних трупа и њихових званичника – који већинска албанска заједница спроводи над етничким мањинама довољно говоре прогони и избеглички егзодуси (попут тзв. мартовског егзодуса) неалбанског становништва.

Недовољна ефикасност разрешавања конфликта посредством силе дошла је до изражаја и на просторима Блиског истока. У Авганистану и Ираку присутно је око 170 хиљада америчких војника, али ни овај огромни контингент није могао успоставити сигурност и мир у овим земљама. Присуство америчких трупа је, с једне стране, довело до ескалације трибалистичких сукоба између зараћених племена и фракција и, с друге, стране до интензивирања сукоба везаних за ослобађање територија од присуства страних трупа. Након што су, 16. септембра 2007, припадници америчке приватне компаније за безбедност *Blackwater* убили 17 и ранили 20 недужних цивила у Багдаду, постало је јасно да се у овој земљи налази преко 150 хиљада припадника ове и сличних компанија, који заједно са регуларним америчким војницима учествују у војним операцијама против ирачког народа. Припадници ових компанија називају се „другом америчком војском“ или „уговорашима“, чије плате обезбеђује америчка влада. Дакле, до неуспеха у разрешавању конфликта уз примену силе долази зато што пораз у сукобу који је посредован насиљем повлачи за собом реваншизам и жељу за враћањем изгубљених интереса или ресурса. На просторима Блиског истока, као и западног Балкана, током протеклих седамнаест година то је било више него очигледно.

Закључак

Окончање хладног рата и слом европског модела реалсоцијализма почетком деведесетих година прошлог века, означио је појаву етнонационалне мобилизације, стварање држава-нација и умножавање унутардржавних и регионалних конфликта. Простор западног Балкана постао је препознатљив по безбедносној кризи високог степена и ескалацији етничких конфликта, уз примену насиља које је често завршавало ратним конфронтацијама. Међутим, све до грађанских ратова на просторима Југославије, почетком деведесетих година, нису постојала значајнија истраживања унутардржавних и етнонационалних сукоба, као ни модела и поступака везаних за њихово разрешавање, цивилизовање и институционализацију. Пажња научне јавности била је усмерена на модалитете превенције и разрешавања идеолошких спорова и евентуалних конфронтација између ондашњих војних блокова.

Екстремно насиље, масовне људске жртве, злочини, избеглички егзодуси и материјална разарања током деведесетих година подстакли су развој мировњачких покрета, организација, научних института, нових стратешких

опција и модела разрешавања конфликта, као и настанак субдисциплина: решавање конфликта (*Conflict Resolution*), изградњу мира (*Peace-building*) и истраживање мира (*Peace Research*). Међутим, у овом домену и данас постоје озбиљни недостаци у погледу истраживања, као и постигнутих ефеката. Најзначајнији недостаци јављају се при утврђивању узрока и динамике различитих типова насилних конфликта; примени мера конструктивног управљања конфликтима, као и мировном интервенцијом; недовољној критички употребе силе у обустављању непријатељстава и окончању конфликта; критички политике и дипломатије уцењивања једне стране у конфликту од стране посредника; критички војног запоседања територија од стране војно-политичких савеза под изговором да се разрешавају кризне и конфликтне ситуације и др.

Међународно посредовање моћних коалиција у разрешавању конфликта одређује, великим делом, еволуцију политике међународних организација у региону, и ствара политичке претпоставке на којима се опробавају нове политичке и безбедносне гарнитуре у великом броју земаља региона. Неспремност владајућих структура да реалистично сагледају унутрашњу ситуацију и неприхватање потребе за конструктивним променама, упркос чињеницама на терену, сигнализује деструктиван и тврдокоран приступ који уништава перспективе за успостављање односа поверења са међународним посредницима и изазива једносмерну комуникацију, односно наметање решења споља. Стога формирање стабилне спољне политике, а посебно политике безбедности, подразумева и изградњу стабилног односа са оним организацијама које се баве међународним посредовањем у разрешавању регионалних безбедносних криза и конфликта и њиховим мониторингом. Међународно посредовање тако, мада са амбивалентним резултатима у региону западног Балкана, постаје поље за тестирање спољне политике што је нова околност која подразумева брзо институционално, кадровско и политичко прилагођавање свих земаља региона, а нарочито земаља Балкана.

Може се закључити да је превенција, разрешавање и окончање међудржавних и унутардржавних конфликта у сваком друштву везано, у првом реду, за развој демократских принципа и грађанских вредности. У њиховој реафирмацији или развоју велику улогу има међународна заједница и њено посредовање, под условом да није проткано силом и принудом или стигматизацијом једне стране, као основног кривца за настанак конфликта. Отуда спољна интервенција може бити, како кооперативна и стимулативна, тако и антагонизујућа, изољујућа и стигматизујућа. Стигматизација једног од учесника у конфликту даје лоше резултате, односно најчешће производи изостравање антагонизма међу учесницима у конфликту и губитак комуникације са стигматизованом страном, њене самоизолације од спољних утицаја и непредвидивог понашања.

Литература

1. Allison, R., C. Bluth C.: *Security dilemmas in Russia and Eurasia*, Royal Institute of International Affairs, London, 1998.
2. Bose, S.: *State Crises and Nationalities Conflict in Sri Lanka and Yugoslavia*, Comparative Political Studies, 1995.
3. Boulding, K.: *Conflict and Defense: A General Theory*, New York, Harper & Brothers, 1962.
4. Brown, M. E.: *The international dimensions of internal conflict*, MIT Press, Cambridge, 1996.
5. Burton, J.: *Conflict and Communication*, Macmillan Co. Ltd, London, 1969.
6. Dahrendorf, R.: *Homo sociologicus*, Gradina, Niš, 1989.
7. Deutsch, K.: *Social Mobilization and Political Development*, New-York, 1970.
8. Elster, J.: *Political Psychology*, Cambridge university press, 1990.
9. Фатић, А.: *Нови међународни односи*, Службени лист СРЈ, Београд, 1999.
10. Фром, Е.: *Анатомија људске деструктивности*, Загреб, 1975.
11. Goldstein, J. S.: *International Relations* (fifth edition), New York: Longman, 2003.
12. Grant, T., Woods, A.: *Нови светски неред: светски односи у зору 21. века*.
13. Hantington, S.: *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, 1998.
14. Hobsbaum, E.: „Куда иде америчка империја“, *Le Monde Diplomatique*, 6/2003.
15. Honing, J. W.: *New Conflicts: Risks and Challenges*, In: H. Gartner, A. Hyde-Price, E. Reiter, (eds), *Europe's New Security Challenges*, London: Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2001.
16. Ishiyama, J.: „Institutions and Ethnopolitical Conflict in Post-Communist Politics“, *Nationalism and Ethnic Politics*, 6/3, 2000.
17. McGarry, J., O'Leary, B.: *Introduction: „The macro-political regulation of ethnic conflict“*, in: J. McGarry i B. O'Leary (eds.): *The Politics of Ethnic Regulation* (p. 1–40), London and New York: Routledge, 1993.
18. Милашиновић, С.: *Neo-liberal Totalitarianism – Social and Cultural Phenomenon*, The Western Balkans a European Challenge, University of Primorska, Koper, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Založba Annales, Central European Initiative, 2006.
19. Meyers, R.: „Grundbegriffe, Strukturen und theoretische Perspektiven der Internationalen Beziehungen“, in: *Bundeszentrale für politische Bildung* (Hrsg.): *Grundwissen Politik*, 2. Aufl., Bonn, 1993.
20. Nye, J. S.Jr.: *Understanding International Conflicts Affairs*, Longman, New York, 2002.
21. Onuma, Y.: *A Normative Approach to War: Peace, War, and Justice in Hugo Grotius*, New York: Oxford University Press, 1993.

22. Rabushka, A. & Shepsle, K.: *Politics in Plural Societies: A Theory of Democratic Instability*, Columbus, OH: Charles E. Merrill, 1972.
23. Ранковић, М.: *Социологија и футурологија*, II Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, Београд, 1998.
24. Rouquette, M. L.: *La psychologie politique*, пето поглавље, Париз, 1997.
25. Rosenau, J. N.: „Ominous Tensions in a Globalizing World“ – In: Conference on International Relations, Middle East Technological University, Ankara, Turkey, July 3, 2002.
26. Sartori, Ђ.: *Демократија шта је то*, ЦИД, Подгорица, 2001.
27. Scherrer, C. P.: *Structural Prevention of Ethnic Violence*, Palgrave Macmillan, 2002.
28. Здравомаслова, А. Г.: *Социологија конфликта*, Аспект пресс, Москва, 1996.
29. Ury, L. W., Brett, J. M., Goldberg, S. B.: *Konfliktmanagement. Wirksame Strategien für den sachgerechten Interessenausgleich*, Frankfurt–New York, 1991.

ЕНЕРГЕТСКА БЕЗБЕДНОСТ КАО ФАКТОР СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ САД НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА

Саша Николић, капетан корвете

Сједињене Америчке Државе морају се суочити са чињеницом да је њихов циљ – „енергетска независност“ све нереалнији. Са око 5% светског становништва троше око 25% нафте која се произведе у свету, а због свог економског напретка постале су зависне од нафте из увоза. Данас је зависност од увоза око 60%, а очекује се и даљи раст у наредним деценијама. Главни потрошачи енергије, пре свега САД, али и остале земље, уочавају да све више зависе од увезених енергената, што повећава њихову стратегијску рањивост и ограничава способност да остваре широк дијапазон циљева спољне политике и националне безбедности. Енергетска безбедност представља све значајнију карактеристику у међународним односима, па самим тим утиче и на ефикасност спољне политике САД.

Кључне речи: *нафта, енергетска безбедност, геополитика, САД, Русија и Кина.*

Увод

Поред регионалних сукоба, грађанских ратова, побуна и тероризма, који данас представљају најраспрострањеније претње глобалној безбедности, постоји још једна, можда и већа претња која се надвила над нестабилним подручјима: интензивно надметање великих сила ради контроле, поседовања и дистрибуције енергије.

Велике силе одувек су се бориле за контролу над важним изворима богатства и надмоћи. Данас се Сједињене Државе, Русија и Кина надмећу за енергетска богатства у подручјима Персијског залива и Каспијског језера. За све три државе глобални проток нафте има пресудну важност и све оне настоје да остваре одређени степен контроле над политичким збивањима у најважнијим подручјима производње нафте. Све три су разместили своје војне снаге на тим просторима или успоставиле војне везе са пријатељским владама.

Како буде расла глобална потражња за нафтом, због чега ће се све већи број држава ослањати на подручја богата тим енергентом, тако се може очекивати да ће три велике силе јачати своје стратегијске позиције и покушати да зауставе утицај супарника.

Енергетска безбедност као део опште безбедности

Највећи број теоретичара не спори да безбедност представља једну од најфундаменталнијих потреба, што подразумева гаранцију сигурности и благостања, економске стабилности, друштвеног реда и слободног живота без страха. Као таква, безбедност у најопштијем смислу означава одсуство, односно слободу од страха као и одсуство претњи. Безбедност представља универзални циљ за све и прва је дужност националне и међународне политике. Исто тако, имајући у виду да је безбедност једна од темељних потреба, вредности и интереса појединаца, друштва, државе и међународног система у целини, важан аспект безбедности подразумева и способност да се достигну ниво безбедности очува и унапреди. У условима глобалног друштва у настајању и значајно измењеном контексту безбедности, безбедност добија много другачије значење у односу на традиционално схватање. То значи да концепт безбедности подразумева знатно шири контекст од традиционалних преокупација о националној безбедности и војним претњама.¹

Опстанак и напредак сваког друштва, без сумње, зависи и од тога колико лако може доћи до енергије, односно од тога у којој мери му је енергија доступна. Од педесетих година 20. века не поставља се питање да ли ће свет остати без фосилних горива, већ када ће се то догодити.² Нафтни шок 1973. године поставио је проблем енергетске безбедности на дневни ред светске политике. Данас је тема енергетске безбедности у врху приоритета спољне политике многих земаља.

Када је реч о дефиницији енергетске безбедности, требало би размотрити различите аспекте значења овог појма. Иако је у развијеном свету уобичајена дефиниција енергетске безбедности једноставно доступност енергента, и то у довољној количини и по прихватљивим ценама, стабилност ис-

¹ Види шире: Станислав Стојановић, „Безбедносни ризици глобализације“, докторска дисертација *Војно дело*, бр. 4–5, Београд, 1997.

² Откако је амерички геофизичар Marion King Hubbert 1956. године предвидео да ће „врхунац производње нафте“ („Peak oil“) у САД бити достигнут 1970, у остатку света трају расправе о томе када ће светске резерве нафте неминовно и рапидно почети да опадају.

порука, као и физичка безбедност гасовода и нафтовода, различите земље на различите начине интерпретирају шта овај концепт за њих значи.³

Земље извознице енергије усредсређују се на одржавање „безбедности захтева“ за њихов извоз, што, на крају, ствара надмоћни удео у приходима њихове владе⁴. Циљ Русије је да одржи државну контролу над „стратегијским ресурсима“ и стекне примат над главним цевоводима и тржишним каналима којима њихови бродови транспортују нафту на међународна тржишта.⁵

Земље у развоју брину како промене у ценама енергије утичу на њихов платни биланс. За Кину и Индију енергетска безбедност лежи у способности да се брзо прилагоде њиховој новој зависности на глобалном тржишту, што представља велики помак у односу на бившу посвећеност самодовољности. За Јапан то значи компензовање велике оскудице у домаћим ресурсима диверсификацијом, трговином и инвестирањем. За Европу, велики проблем представља зависност од увоза природног гаса.

Постојећи систем енергетске безбедности био је створен као одговор на ембарго арапске нафте из 1973. године, како би обезбедио координацију међу индустријализованим земљама у случају поремећаја у снабдевању, охрабрио сарадњу у области енергетске политике, избегао негативне последице по снабдевање и извознике одвратио од било какве будуће употребе „нафте као оружја“.⁶ Његови кључни елементи су Међународна енергетска агенција, основана у Паризу (IEA), чији чланови су индустријализоване земље; стратегијске залихе нафте, укључујући америчке стратегијске нафтне резерве; континуиран мониторинг и анализе енергетских тржишта и политике; као и конзервација енергије и координирано заједничко коришћење залиха у случају поремећаја. Након што је овај систем успостављен седамдесетих година 20. века, координирано коришћење стратегијских залиха догодило се само два пута: уочи избијања Заливског рата 1991. и у јесен 2005. након урагана Катрина.⁷

У последњих неколико година наглашена је потреба да се прошири концепт енергетске безбедности у две критичне димензије: препознавање гло-

³ Јелена Радоман: Секуритизација енергије као увод у енергетску безбедносну дилему, Безбедност западног Балкана, број 4, јануар-март 2007, стр. 36.

⁴ Daniel Yergin: „Ensuring Energy Security“, *Foreign Affairs*, Mart/April, 2006, Vol. 85.

⁵ Руска држава тренутно има контролу над већином стратешки важних делова руске привреде. Русија је своју моћ обновила у највећој мери захваљујући својим резервама нафте и природног гаса. Растуће цене енергената учиниле су Русију богатом, а Кремљу дале осећај да располаже моћном полугом утицаја. Тренутно, 30% количине гаса која је потребна ЕУ стиже из Русије. Од енергетског богатства Русија може да има користи само ако продаје нафту и гас. Сви велики „Гаспром“ гасоводи воде ка Западу. Руси су свесни чињенице да ће ако стварно покушају да потчине западну Европу прекидом снабдевања енергентима, заувек уништити свој углед снабдевача.

⁶ Daniel Yergin: „Ensuring Energy Security“, *Foreign Affairs*, Mart/April, 2006, Vol. 85.

⁷ Исто.

бализације система енергетске безбедности, које се може постићи нарочито ангажовањем Кине и Индије, као и схватањем чињенице да комплетан ланац снабдевања енергијом треба да буде заштићен.

Модел који је настао након кризе 1973. године, примарно се фокусира на изнајлажење решења за поремећаје у снабдевању које изазивају земље произвођачи. Данас је концепт енергетске безбедности проширен како би укључио заштиту читавог ланца снабдевања енергијом, као и инфраструктуре. У САД постоји више од 150 рафинерија, 4 000 платформи удаљених од обале, 160 000 миља нафтних цевовода, постројења за руковање са око 15 милиона барела нафте дневно за увоз и извоз, 10 400 електрана, 160 000 миља линија за трансмисију струје високог напона и милиони миља жице за дистрибуцију електричне енергије, 410 подземних поља за складиштење гаса, и 1,4 милиона миља цевовода за природни гас. При градњи светских комплексних интегрисаних ланаца снабдевања није се водило рачуна о безбедности у ширем смислу. После урагана Катрина и Рита рафинерије у Заливу и велики амерички цевоводи нису били у стању да функционишу — не зато што су били оштећени, већ зато што нису могли да добију струју.⁸ То је бацило ново светло на питање безбедности.

Димензије енергетске безбедности

Безбедност снабдевања енергијом је кључни елемент за функционисање модерних друштава. Димензије енергетске безбедности могу се поделити на стратегијску, политичку и војну.⁹

Стратегијска димензија енергетске безбедности

Огроман друштвено-економски и политички значај, исцрпљивост, необновљивост и неравномерна заступљеност у различитим деловима света основне су карактеристике нафте, важног елемента националног богатства и производних снага сваке државе. Због тога та минерална сировина има

⁸ Исто

⁹ Mika Purhonen: Dimensions Of Energy Security, 3rd EAPC/PfP Workshop on Critical Infrastructure Protection and Civil Emergency Planning Zurich, 22–24 September 2005, www.nesa.fi/publications/info/?id=72 Michael T. Klare: Krv i nafta, Znanje, Zagreb, 2005. стр. 87.

стратегијски значај.¹⁰ Мале могућности за замену на кратке стазе повећавају њену стратегијску вредност. Само ова питања, међутим, не чине нафту стратегијским фактором. На пример, жито се користи свуда и од виталног је значаја за људску врсту, али се не сматра стратегијским. Неравномерно располагање изворима релативно ретких ресурса, монополистичка контрола тржишта и могућност да се енергенти користе као политичко оружје чини нафту стратегијским фактором.

Стратегијска димензија нафте представља питање политике безбедности у многим државама потрошачима, а посебно у САД. У стратегији националне безбедности САД из 2006. године значајно место заузима питање енергетске безбедности. Као даљи правац у спољној политици наводи се отварање, интеграција и расподела енергетских тржишта, како би САД обезбедиле енергетску независност. У документу се истиче да ће америчка администрација сарађивати са земљама богатим изворима како би се повећала њихова отвореност, транспарентност и владавина права. То ће промовисати ефективну демократску владавину и привући улагања која су кључна за развој њихових ресурса и проширење опсега енергетских снабдевача.¹¹

Тежиште свеобухватне енергетске стратегије САД јесте што мање ослањање на иностране енергетске изворе. Диверсификација енергетских извора такође ће помоћи у ублажавању „нафтне клетве“ – тенденције да приходи од нафте стварају корупцију и спречавају економски раст и политичку реформу у неким нафтним државама. У великом броју таквих држава владајуће елите се богате, док народу ускраћују користи државног природног богатства. У најгорим случајевима, приходи од нафте финансирају активности које дестабилизују њихове регионе или поспешују насилне идеологије. Диверсификација набављача у оквиру и између региона умањује прилике за корупцију и смањује моћ неодговорних владара.¹²

Политичка димензија енергетске безбедности

Све земље потрошачи, укључујући САД, имају више ограничења када су у питању односи са државама произвођачима у ситуацијама када тржишта нафте постану тесна.

Прво, контрола над енормним приходима од нафте даје земљама извозницама флексибилност да усвоје политике које су супротстављене интере-

¹⁰ Петар Радичевић: *Минералне сировине у рату и миру*, НИУ „Војска“, Београд, 1995, стр. 42.

¹¹ „Стратегија националне безбедности САД“. *Информативни билтен превода*, ЦВНДИБ, Београд, 2006.

¹² Исто.

сима и вредностима САД. Услед тога што су богате нафтом, земље произвођачи могу слободно да игноришу политику и остварују интересе супротне националној безбедности САД.

Друго, зависност од нафте узрокује политичка престројавања која ограничавају способност САД да успоставља партнерства за постизање заједничких циљева. Можда најизраженији утицај настаје када државе зависне од увоза модификују своју политику како би биле ближе снабдевачима. На пример, Кина уравнотежава своје односе на Блиском истоку тј. са Ираном и Саудијском Арабијом и у Африци са Нигеријом и Суданом, због своје жеље да осигура снабдевање нафтом. Француска и Немачка, а са њима и велики део земаља Европске уније, много више се опиру супротстављању у тешким питањима са Русијом и Ираном због своје зависности од увезене нафте и гаса, као и због жеље да искористе пословне могућности у тим земљама. Губитак 2,5 милиона барела иранске нафте дневно имаће за последицу да се земље увознице противе да предузму акције против иранског нуклеарног програма.

Треће, високе цене и наизглед дефицитарно снабдевање ствара страх, што је посебно евидентно у Кини и Њу Делхију, као и у европским престоницама и Вашингтону, да садашњи систем отворених тржишта није у стању да осигура безбедно снабдевање. Садашње надметање довело је до тога да послови везани за нафту и гас укључују и политичке аранжмане, поред комерцијалних услова.

Кинеско инвестирање у нафту у Африци, које има велики публицитет, поред аранжмана да се нафта бродовима испоручује Кини, укључило је и финансирање инфраструктурних пројеката, као што су аеродроми, железница и телекомуникациони системи. За сада, ти аранжмани имају мало ефекта на светска тржишта нафте и гаса, јер су малог домета, али су забрињавајући, јер доводе до посебних политичких односа који намећу тешкоће Америци. Они дозвољавају увозницима да верују да су постигли безбедност путем повезивања са одређеним снабдевачима, уместо да то буде постигнуто одговарајућим функционисањем глобалног тржишта.

Четврто, приходи од извоза нафте могу да подрију локалну управу. Државе које су политички нестабилне и којима се лоше управља често имају проблем са одговорношћу у управљању великим приходима који долазе од извоза њихове нафте. Елементи добре владавине укључују демократски кредибилитет, низак ниво корупције, као и финансијску транспарентност. Производња у крхким демократијама, као што је то случај у Нигерији, може да буде подривена када се политичари или локални „господари рата“ фокусирају на одузимање закупнине на нафту и гас, уместо на дугорочније задатке управљања.

Када је потражња велика, највећи потрошачи нафте теже ка томе да постану посебно усредсређени на обезбеђивање снабдевања и игноришу ефекте свог инвестирања у корупцију и лоше управљање. На пример, у Су-

дану, упркос грађанском рату и кршењу људских права, кинеска влада и њена нафтна предузећа финансирају велике пројекте за снабдевање и инфраструктуру везану за нафту. Исто тако, Кина, Индија и неколико западно-европских држава настављају да инвестирају у Ирану, упркос његовој намери да настави са нуклеарним програмима.

Пето, значајан прекид у снабдевању нафтом имао би неповољне, како економске, тако и политичке последице у САД, као и другим земљама увозницама. Када се такав поремећај јави, он усмерава све текуће политичке активности у очајничком напору да се оствари повратак на нормалне околности. Штавише, ти напори укључују питања из домена спољне политике, као што је координација са другим државама за изналажење мера које ће ублажити последице поремећаја снабдевања. Неки од ових одговора могу да буду претходно планирани, као што је координирано пуштање у промет стратегијских резерви, али неки други би могли да буду исхитрени, неефикасни или, чак, контрапродуктивни.

Војна димензија енергетске безбедности

Континуирано снабдевање нафтом утиче на економску стабилност земље, усклађивање њене привредне структуре и обезбеђивање планиране динамике привредног раста, што се, у суштини, одражава и на њену одбрамбену способност. Земљама са богатим резервама нафте извоз те стратешки најважније сировине требало би да буде добра основа економске и политичке стабилности, као и чинилац војног јачања. Да би се предуредила могућа изненађења око снабдевања тим енергентом, многе земље, посебно најразвијеније, односно њихове војно-политичке организације, предузимају најразличитије мере, укључујући и војне интервенције у одређеним земљама, уколико се процени да постоји опасност да се поремете цене на тржишту нафте. Управо због тога, подручја богата лежиштима нафте била су, по правилу, извор криза. Нафта, како у сировом, тако и у прерађеном стању, неопходан је погонски материјал борбених и неборбених средстава оружаних снага.

Све је теже јасно раздвојити америчке војне операције усмерене на борбу против тероризма од оних које су замишљене да заштите енергетска богатства. Неки посматрачи виде директну везу између зависности САД од нафте, посебно из Персијског залива, и величине америчког војног буџета. Таква веза упућује на мишљење да уколико САД и њени савезници не би били зависни од те нафте, не би имали никакав интерес у том региону, те

би било могуће постићи знатна смањења америчког војног присуства у том региону. Овај аргумент указује на то да ако би држава смањила своју зависност, у том случају би се и војни буџет могао смањити.

Бар током наредне две деценије Персијски залив ће бити од виталне важности за америчке интересе који се односе на поуздано снабдевање нафтом, непролиферацију, борбу против тероризма и охрабривање политичке стабилности, демократије и јавног благостања. Сходно томе, САД би требало да одрже снажно војно присуство које омогућава брзо распоређивање у том региону. Било која држава (или подржавана група) која размишља о насиљу било које врсте мора да узме у обзир могућност америчког предупредивања, интервенције или освете. Америчко војно присуство са својим капацитетом да интервенише, уколико се њиме мудро управља, може да одигра извесну улогу у стабилизацији овог високо осетљивог региона и учини многе државе у овом региону безбеднијим од непријатељских акција њихових суседа.

Неколико стандардних операција америчких регионално размештених снага дало је значајан допринос побољшању енергетске безбедности, а настављање таквих напора биће неопходно и у будућности. У Латинској Америци, америчкој Јужној команди, наређено је да ојача способност колумбијске војске да одбрани нафтоводе од герилских напада, а на основу ширења рата против тероризма. На Кавказу Европска команда доприноси рату против тероризма, оспособљавајући грузијске снаге за заштиту нафтовода Баку–Тбилиси–Чејхан. Тероризам и осетљивост снабдевања нафтом пружају и оправдање за напоре Европске команде да ојача способност ширења америчке моћи у Африци. И Команда за Азију и Тихи океан објавила је планове за ескадроне малих борбених чамаца за заштиту морског превоза нафте и одвраћања тероризма у Малашком теснацу, главној морској рути између Суматре и Малезије.¹³

Зависност САД од увоза нафте

У Сједињеним Државама нафта представља главни извор енергије и кључни је покретач привредног раста. Нафтом се обезбеђује око 40% државних енергетских потреба – много више него из било ког другог извора (графикон 1).¹⁴ Већина аналитичара верује да ће нафта још дуго бити најва-

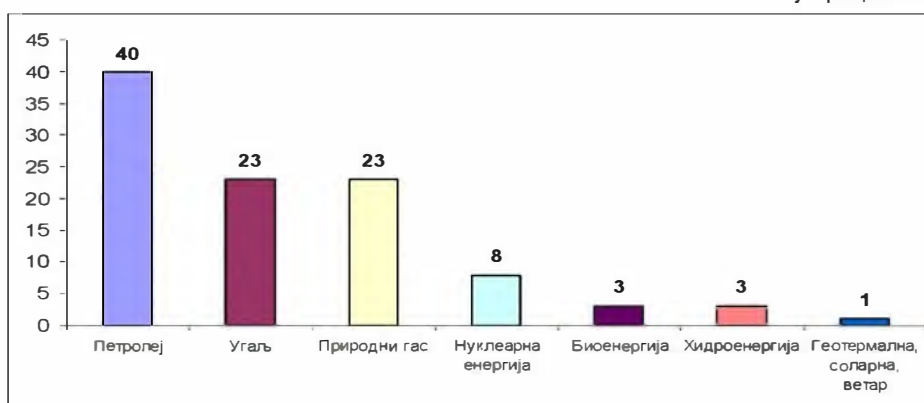
¹³ Michael T. Klare: *Krv i nafta*, Znanje, Zagreb, 2005, стр. 93.

¹⁴ Council on Foreign Relations: „National Security Consequences of U.S. Oil Dependency“; Independent Task Force Report No. 58, 2006, p. 15.

жнији извор енергије у држави, јер су остали извори енергије преоскудни (природни гас, хидроенергија), прескупи (ветар, соларна енергија) или сувише штетни, јер изазивају пропратне ефекте (угљен-диоксид у случају угља, радиоактивни отпад у случају нуклеарне енергије). Нафта ће вероватно и у догледној будућности остати примарни извор горива за америчко друштво и системе индустрије и транспорта. У ствари, Министарство енергетике САД предвиђа да ће нафта 2025. године чинити отприлике 41% укупне америчке енергетске потражње, као и данас.

Графикон 1 – Потрошња примарне енергије у САД по изворима, 2005.

у процентима

Извор: Energy Information Administration (EIA), Annual Energy Review 2005.

Производња и увоз

Сједињене Државе биле су прва држава на свету која је на широј основи развила нафтну индустрију – подухват који је започео 1859. године, када су први предузетници пронашли нафту у Тутсвилу (Tutsvill), у Пенсилванији. Та је индустрија одиграла главну улогу у одржавању привредног раста Сједињених Држава у протеклих 148 година. Обилна домаћа производња нафте омогућила је настанак првих америчких великих мултинационалних корпорација, које су створиле већину богатства Сједињених Држава и током прошлог века упошљавале велики број радника.¹⁵

Готово је немогуће забележити све начине на које је нафта допринела пулсирању америчке привреде. Највећи део (68%) нафте у САД користи се

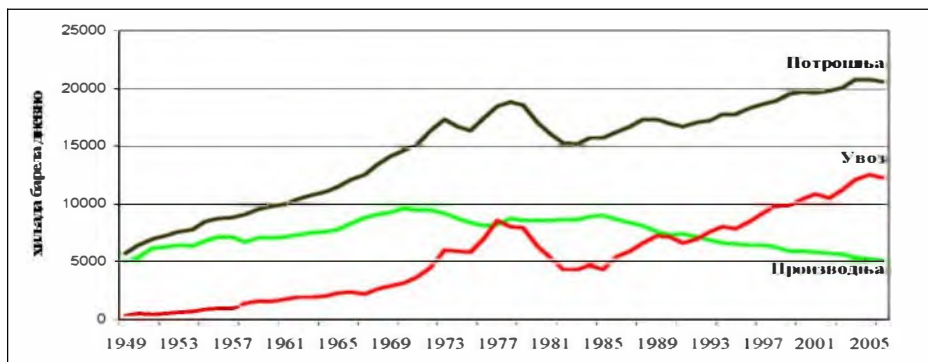
¹⁵ Michael T. Klare: *Krv i nafta*, Znanje, Zagreb, 2005, стр. 28.

за транспорт, а нафта задовољава 96% потреба транспорта.¹⁶ Та доминација нафте у сектору транспорта је резултат је њене релативно ниске цене у прошлости, а пошто има високу енергетску вредност и густину, подесна је за лако складиштење и транспорт. Управо је зависност система транспорта од течног горива оно што чини нафту тако значајном за економију САД.

До Другог светског рата САД су биле водећи светски произвођач нафте, без проблема удовољавајући властитим потребама и често производећи вишак за извоз. На пример, за време Другог светског рата Сједињене Државе могле су са домаћих поља црпети довољно нафте да удовоље огромним захтевима својих снага и снага савезника. Са америчких извора обезбеђено је шест седмина барела нафте коју су током рата потрошиле савезничке снаге. Премда су Сједињене Државе тада биле водећи светски произвођач нафте, председник Рузвелт и његови саветници страховали су да ће све већа ратна производња нагло истрошити домаће резерве, убрзати ослањање на увоз и, дугорочно, угрозити безбедност и добробит државе.¹⁷

Да би подмириле све веће потребе за енергијом, крајем четрдесет година Сједињене Државе почеле су да се ослањају на инострану нафту, па се удео увоза непрестано повећавао (графикон 2). Током педесет година, инострана нафта чинила је 10% укупне америчке потрошње; шездесетих 18%, а седамдесетих отприлике два пута толико.¹⁸ Неко време бележио се и раст домаће производње, чиме се у одређеној мери ублажавао економски учинак повећаног увоза енергије. Амерички доносиоци одлука били су алармирани седамдесетих година, када је увоз у САД порастао на 50 одсто.

Графикон 2 – Производња, увоз и потрошња нафте у САД 1949–2006.

Извор: Energy Information Administration (EIA), Annual Energy Review 2006.

¹⁶ Остало снабдевање обавља се природним гасом, алкохолним горивом произведеним углавном од кукуруза и мањим делом електричном струјом.

¹⁷ Michael T. Klare: *Krv i nafta*, Znanje, Zagreb, 2005, стр. 30.

¹⁸ Исто.

Полако, али сигурно, Сједињене Државе су због свог економског на- претка постале зависне од нафте из увоза. Данас је зависност од увоза око 60%, а очекује се и њен даљи раст у наредним деценијама.¹⁹ Са не- што мање од 5% укупног светског становништва САД троше око 25% свет- ске понуде нафте. Наставе ли се садашњи трендови, домаћа производња смањиће се до 2020. године за око 16,6%, са 8,4 на 7 милиона барела дневно, док ће се укупна потрошња повећати за 15,5%, са 20,6 на 23,8 ми- лиона барела. То значи да ће се увоз, разлика између производње и по- трошње, до 2020. године повећати за отприлике 37%, са 12,2 на 16,8 ми- лиона барела дневно.²⁰

Табела 1 – Светска потрошња нафте по регионима/државама, 1990–2030.

милиона барела дневно

Регион/држава	Историја			Пројекција				
	1990.	2003.	2004.	2010.	2015.	2020.	2025.	2030.
САД	17,0	20,0	20,7	21,4	22,6	23,8	25,0	26,6
Јапан	5,2	5,5	5,4	5,2	5,2	5,2	5,2	5,2
Јужна Кореја	1,0	2,2	2,1	2,2	2,5	2,6	2,7	2,8
Русија	5,4	2,7	2,8	2,9	3,0	3,1	3,2	3,3
Кина	2,3	5,6	6,4	9,4	10,5	11,9	13,6	15,7
Индија	1,2	2,3	2,5	2,7	3,2	3,6	4,0	4,4
Блиски исток	3,5	5,4	5,7	7,1	7,8	8,4	9,1	9,8
Африка	2,1	2,7	2,8	3,3	3,9	4,3	4,6	4,9
Централна и Ј. Америка	3,8	5,2	5,4	6,5	7,4	8,2	9,0	9,7
Свет укупно	66,5	79,8	82,5	90,7	97,3	103,7	110,4	117,6

Извор: Историја-Energy Information Administration (EIA), International Energy Annual 2004, web site www.eia.doe.gov/iea.

Пројекција-EIA, Annual Energy Outlook 2007, web site www.eia.doe.gov/oiaf/aeo; and System for the Analysis of Global Energy Markets (2007).

¹⁹ Релевантне пројекције Министарства енергетике САД, EIA Annual Energy Outlook 2006, проце- њују да ће увоз у САД порасти са 59% од 20,6 милиона барела дневне потрошње нафте у 2006. години на 62,3% од 26,6 милиона барела дневне потрошње у 2030. години.

²⁰ Michael T. Klare: *Krv i nafta*, Znanje, Zagreb, 2005, стр. 82.

Утицај енергетске зависности на спољну политику САД

Главни потрошачи енергије – пре свега САД, али и остале земље – уочавају да су све више зависне од увезених енергената и да та, све већа зависност, повећава њихову стратегијску рањивост и ограничава њихову способност да остваре широк дијапазон циљева спољне политике и националне безбедности. Може се рећи да је у међународним односима настала енергетска безбедносна дилема.

Безбедносна дилема представља ситуацију у којој напори једног актера да увећа своју безбедност изазивају подозрење и страх другог актера. Други актер такве напоре доживљава као претњу својој безбедности, услед чега предузима сличне мере како би повећао своју предност у односима снага. Тиме напори првог актера бивају поништени, јер он после одређеног времена губи предност коју је стекао у односу на друге. Тада се поново јавља осећај страха и несигурности, који води ка новим активностима усмереним на повећање безбедности. Класичан пример ове појаве је трка у наоружању. Ако уместо оружја посматрамо енергетске потенцијале, видећемо да модел настанка безбедносне дилеме представља и модел односа САД и других енергетски зависних земаља.²¹

Нафта је заиста витална за САД. Иако су Сједињене Државе на трећем месту по производњи нафте, увозе око 12 милиона барела нафте дневно, што износи 60% укупне потрошње. Неки стручњаци процењују да са садашњим односом производње и потрошње у САД домаће залихе нафте могу да потрају још само 10 година.

Потпредседник Чејни био је председавајући Националне групе за развој енергетске политике, која је израдила документ под називом „Национална енергетска политика“, познатији као Чејнијев извештај, објављен у мају 2001. године (може се прочитати на интернет сајту Беле куће). Чејни је био председник и радне групе која је 16 месеци касније разрађивала документ о безбедносној стратегији САД. Укратко, овај извештај обрађује три главна питања:

- потреба за отварањем нових нафтних поља у САД (Аљаска, Мексички залив) и интензивирање употребе алтернативних енергетских извора;
- коришћење разноврсних извора снабдевања из иностранства. Земља не сме да се ослања само на традиционалне снабдеваче, као што су Саудијска Арабија, Венецуела и Канада, већ треба да се окрене и ка Русији, Каспијском региону и Африци;
- спречавање ослањања само на аутоматизам тржишних сила за стицање приступа додатним изворима – влада треба да нађе начине да енергетским компанијама лоцираним у Америци отвори изворе нафте у страним земљама.

²¹ Radoman, Jelena: „Sekuritizacija energije kao uvod u energetsku bezbednosnu dilemu“, *Bezbednost zapadnog Balkana*, broj 4, januar–mart 2007. str. 37.

Извештај, такође, наглашава да ће блискоисточни произвођачи нафте „остати централне фигуре светске нафтне безбедности“ и да ће „Персијски залив бити главна мета америчке енергетске политике, али ће ангажовање (САД) бити глобално, са посебним нагласком на постојеће и нове регионе који ће имати велики утицај на глобални енергетски баланс.“²²

Зависност, исто тако, ставља САД у позицију све већег надметања са осталим земљама увозницама, пре свега са данас све развијенијим економијама Русије, Кине и Индије. У најбољем случају, ти трендови биће изазов за спољну политику САД. У најгорем случају, они ће довести до озбиљне затегнутости у односима између САД и тих земаља.

Једноставно речено, поуздано и приуштиво снабдевање енергијом – „енергетска безбедност“ – представља све значајнију карактеристику у међународним односима, па самим тим утиче и на ефикасност спољне политике САД.

Сједињене Државе и Персијски залив

Од свих подручја света у којима се производи нафта једино Персијски залив има довољно очуваних резерви да удовољи све већој америчкој и међународној потражњи у првим деценијама 21. века (табела 2).

Табела 2 – Залихе нафте и производња у Персијском заливу и другим подручјима, 2006. и 2025.

Поједине земље и подручја	Залихе		Производња			
	крајем 2006. (млрд. бар.) ²³	Постотак у укупним светским залихама	Производња у 2006. (мбд) ²⁴	Постотак укупне светске производње	Процењена производна способност у 2025. (мбд)	Постотак укупне светске производње
Иран	137,5	11,4	4,2	4,9	4,9	3,9
Ирак	115,0	9,5	2,0	2,4	5,2	4,2
Кувајт	101,5	8,4	2,7	3,2	5,1	4,1
Оман	5,6	0,5	0,7	0,8	–	–
Катар	15,2	1,3	1,1	1,3	0,8	0,6
Саудијска Арабија	264,3	22,0	10,7	12,6	23,8	19,1

²² Ivan Iveković: „SAD, Irak i geopolitika nafte“; *Republika* broj 308–309, maj 2003.

²³ Милијарди барела.

²⁴ Милиона барела дневно.

Поједине земље и подручја	Залихе		Производња			
	крајем 2006. (млрд. бар.) ²³	Постотак у укупним светским залихама	Производња у 2006. (мбд) ²⁴	Постотак укупне светске производње	Процењена производна способност у 2025. (мбд)	Постотак укупне светске производње
Уједињени Арапски Емирати	97,8	8,1	2,9	3,5	5,4	4,3
Персијски залив (укупно)	736,9	61,2	24,3	28,7	45,2 ²⁵	39,8
САД	29,9	2,5	8,4	9,8	9,4	8,2
Остатак света	441,4	36,3	52,0	61,5	58,9	52,0
Свет (укупно)	1208,2	100,0	84,6	100,0	113,5	100,0

Извор: Подаци за 2006. годину, *BP Statistical Review of World Energy June 2007*;

Подаци за 2025. годину, U.S. Department of Energy, Energy Information Administration, *International Energy Outlook 2005*.

После пада Пахлавиеве династије и успостављања исламске републике Ирана 1979. године и након совјетске инвазије на Авганистан, председник Картер је изјавио да ће било који покушај непријатељевих снага да се пресеке довод нафте из Залива бити сматран нападом на „виталне интересе“ САД, који ће бити заустављен на сваки начин, па чак и употребом војне силе.²⁶ Да би прошириле мрежу снабдевања нафтом и достигле умерен степен заштите од поремећаја у њеном дотоку са Блиског истока, Сједињене Државе могле су да покушају да повећају увоз од добављача ван Персијског залива, као што су Русија и Нигерија, али ни један од њих никада не би могао да произведе толико нафте да преусмери или само успори све веће ослањање САД на најважније произвођаче Персијског залива.

Подаци, које су прикупили Министарство енергетике и главне нафтне компаније попут Бритиш Петролеума (British Petroleum), јасно показују до којих ће граница Сједињене Државе и остале државе увознице нафте зависити од најважнијих добављача из Персијског залива. Пре свега, ту је питање потврђених резерви, подручје на којем Персијски залив нема супарника.

Потврђене резерве су познате залихе нетакнутог природног богатства нафте које је постојећом технологијом могуће црпети из подземних налазишта. Највећи део потврђених светских резерви налази се у само пет држава: Ирану, Ираку, Кувајту, Саудијској Арабији и Уједињеним Арапским Еми-

²⁵ Не обухвата Оман.

²⁶ Majkl Mandelbaum: *Treba li svetu golijat*, Filip Višnjić, Beograd, 2006, str. 91.

ратима, који заједно поседују око 716 милијарди барела нетакнуте нафте или 59% познатих резерви. Додамо ли томе залихе суседног Омана и Катар, укупан удео земаља Персијског залива пење се на 61%.

Подједнако важно је и питање капацитета производње или дневно произведених количина нафте. Већина држава произвођача у подручју Персијског залива започела је са бушењима пре неколико десетина година, и тек треба да развију сва своја позната нафтна поља. У складу с тим, оне ће у наредним годинама моћи знатно да повећају своју производњу. Пресудну улогу у том погледу има Саудијска Арабија. Премда је она већ данас први произвођач нафте на свету (табела 3), очекује се да ће њен удео у укупној светској производњи континуирано расти у наредним деценијама. Тако ће се, годину за годином, државе произвођачи нафте, из подручја Персијског залива, побринути за све већи удео у дотоку светске нафте.

Према Министарству енергетике тај удео ће нарасти са 30,2% у 2006. на 36% у 2025. години, а процењује се да ће 2030. године достићи 43% (табела 2).

Удео производне способности земаља Персијског залива још је важнији, јер државе на том простору троше мали део свог укупног нафтног производа, за разлику од осталих важних држава произвођача нафте које знатан део своје производње саме троше (табела 4). Државе произвођачи нафте из Персијског залива и даље ће већину своје производње усмеравати на међународна тржишта, јер су њихове домаће потребе мале.²⁷ Према Министарству енергетике укупна нафтна потрошња свих држава Блиског истока (укључујући и државе попут Турске, које нису произвођачи нафте) достићи ће 9,8 милиона барела дневно до 2030, док ће се њихова производња енорно пораста до 47,9 милиона барела.²⁸ То оставља око 38 милиона барела нафте за извоз без којег би Сједињене Државе и остале државе увознице трпеле оскудицу нафте.

Табела 3 – Земље највећи произвођачи нафте 2006 (милиони барела дневно)

Ранг	Држава	Производња
1	Саудијска Арабија	10,7
2	Русија	9,7
3	САД	8,4
4	Иран	4,2
5	Кина	3,8
6	Мексико	3,7
7	Канада	3,3
8	Уједињени Арапски Емирати	2,9

²⁷ Michael T. Klare: *Krv i nafta*, Znanje, Zagreb, 2005, стр. 97.

²⁸ Исто.

Ранг	Држава	Производња
9	Венецуела	2,8
10	Норвешка	2,8
11	Кувајт	2,7
12	Нигерија	2,4
13	Бразил	2,2
14	Алжир	2,1
15	Ирак	2,0

Извор: EIA: *International Energy Annual (2000–2004)*, *International Petroleum Monthly (2005–2006)*.

Одржавање просперитета зависиће не само од поседовања довољних залиха нафте, већ и од тога да она и даље буде приступачна, јер би се, у супротном, повећали трошкови енергије и цела привреда нашла би се у рецесији. То значи да је у интересу Сједињених Држава да за све државе које троше знатне количине нафте осигурају постојање адекватне понуде, тако да несташница у било ком подручју не изазива панику куповине нафте која би подстакла раст цена негде другде, укључујући и Сједињене Државе. И овде пресудну улогу имају знатна повећања производње у Персијском заливу, чак и када би успели да постигну разноликост у увозу од осталих добављача, с обзиром на то да Персијски залив има природне залихе и производну способност да удовољи будућој глобалној потражњи и задржи цене на нивоима који су свима прихватљиви.

Табела 4 – Највећи светски потрошачи, 2006. (у милионима барела дневно)

Ранг	Држава	Потрошња
1	САД	20,6
2	Кина	7,3
3	Јапан	5,2
4	Русија	3,1
5	Немачка	2,6
6	Индија	2,5
7	Канада	2,2
8	Бразил	2,2
9	Јужна Кореја	2,2
10	Саудијска Арабија	2,1

Извор: EIA: *International Energy Annual (2000–2004)*, *International Petroleum Monthly (2005–2006)*.

Премда најважнији произвођачи нафте у Персијском заливу поседују довољно сачуваних природних залиха да удовоље будућим глобалним захтевима, нема гаранција да ће они и учинити све што је неопходно за повећање њихове производње која би удовољила тим потребама. Да би достигле захтевани ниво, државе Персијског залива морале би да инвестирају стотине милијарди долара у нову инфраструктуру и да од најважнијих међународних нафтних компанија набаве нове производне технологије, што су кораци које оне можда неће моћи или хтети да предузму. Гледале оне добронамерно или не на страна улагања, често су растрзане споровима и сукобима који лако могу да угрозе њихову способност да одрже своју производњу и испоруче је на међународно тржиште. Због тога ослањање на Персијски залив оптерећује Сједињене Државе одговорношћу да осигурају не само већу производњу већ и регионалну стабилност.

Највећу претњу по безбедност читавог региона представља тероризам. Многе од најокрутнијих терористичких организација у свету смештене су у Персијском заливу, а регионална нафтна постројења, веома осетљива и често повезана са америчким компанијама, одувек су била њихове мете. Будући да је нафта привукла Сједињене Државе у њихову средину, све што је на било који начин повезано са њима сматрају легитимном метом, укључујући и владе из тог подручја које сарађују са америчким нафтним компанијама.

Видљиве су и економске, технолошке, политичке и војне препреке. Премда су Сједињене Државе развијале пријатељске односе са многим најважнијим произвођачима, нарочито са Саудијском Арабијом, Кувајтом, Катаром и Уједињеним Арапским Емиратима, те државе нису желеле да буду сматране савезницима Сједињених Држава, посебно због повезаности САД са Израелом. Како остварити своје интересе и помоћи тим режимима, а да се у исто време избегне привид мешања у локалне послове био је и остао највећи проблем за Сједињене Државе.²⁹

Прво, треба пронаћи обилна средства да се постигну потребна побољшања у инфраструктури нафтне производње. Као што показују предвиђања Министарства енергетике, Саудијска Арабија требало би да до 2025. године подигне своју производну способност на 23,8 милиона барела дневно или за 122%, како би подмирила очекивану америчку и светску потражњу.

У Кувајту је, по уставу, забрањено страно власништво над нафтним природним богатством, а службена политика ограничава учешће страних фирми у готово свим осталим аспектима производње енергије. Остали персијски шеикати, Катар и Уједињени Арапски Емирати, наклоњенији су страним улагањима, али се и ту на путу повећане производње налазе законске и техничке препреке.³⁰

²⁹ Исто, стр. 102.

³⁰ Исто, стр. 101.

Ирак и Иран суочили су Бушову администрацију са другачијим склопом проблема. Обе земље поседују велика нетакнута природна богатства нафте. Међутим, две деценије рата и економских санкција, које су у ирачком случају наметнуле Уједињене нације, а у иранском Сједињене Државе, уништиле су домаћа нафтна постројења и ограничила њихову способност да повећају производњу. У 2007. Ирак је производио само 2,0 милиона барела нафте дневно, знатно испод свог максимума од 3,7 милиона барела у 1979. години. Дневна производња Ирана смањена је са 6,0 на 4,2 милиона барела. Јасно је да су потребна знатна страна улагања у обе ове земље за обнову њихових постројења и пораст производње, али таква улагања нису била извесна све док постоје економске санкције.

Ту су и подједнако несавладиве политичке и војне препреке. Од почетка 2001. до краја 2003. Бушова администрација ангажовала је огромна средства да стави под контролу подручје Персијског залива и повећа његову производњу нафте. Али, ти подухвати нису остварили своје темељне циљеве. Подручје је и даље нестабилно и оптерећено насиљем, а производња нафте није се знатније повећала.

Посебно су узнемирујуће околности у Ираку. Премда је председник Буш у мају 2003. објавио завршетак главних борбених операција, током лета и јесени ескалирали су напади на америчке снаге који су узроковали све бројније америчке и савезничке жртве. Сједињене Државе још увек се налазе у рату, а напори за пацификацију Ирака и експлоатацију његове нафте у пуном обиму још нису довршени. Та борба има своје успоне и падове, али се ниво насиља није смањио. Није могуће предвидети колико ће дуго рат потрајати и која ће бити цена у доларима и људским животима.

Претња америчким интересима долази и од радикалног исламског режима у Ирану. Премда иранска влада веома обазриво избегава директан сукоб са Сједињеним Државама, Вашингтон и даље види Иран као опасност, нарочито у његовој способности да ремети танкерски промет кроз Хормушки теснац, виталан пролаз који повезује Персијски залив са светским океанима. Иранци, такође, поседују знатну залиху балистичких пројектила и хемијских средстава, а претпоставља се да развијају и нуклеарно оружје. Хоће ли се одржати постојеће стање, хоће ли се отворити пут мирољубивој промени власти или некој врсти насилне побуне која би, вероватно, изазвала и америчку војну интервенцију, није могуће рећи. Ипак, очигледно је да је Вашингтон све мање стрпљив и све забринутји због нуклеарног оружја, те да жели да отвори ирански нафтни сектор за страна улагања.

Суочена са тим проблемима и опасностима, Бушова администрација могла је извући само један закључак: да земље Персијског залива саме немају ни воље ни способности да повећају своју производњу нафте и заштите њен проток према иностранству. Да би се остварио енергетски план адми-

нистрације, изнет у Стратегији националне безбедности из 2006. године, Сједињене Државе морају да постану доминантна сила у подручју и да преузму одговорност за контролу над развојем, безбедношћу и производњом нафте најважнијих држава произвођача.³¹

Све већа нестабилност Персијског залива несумњиво наговештава да ће се присуство знатних америчких војних снага у региону наставити. На почетку 2004. у Ираку и Кувајту било је размештено 160.000 америчких војника, а још неколико десетина хиљада било је стационирано у Катару, Бахреину и Уједињеним Арапским Емиратима, те на палубама ратних бродова у Персијском заливу. Део тих снага биће повучен када (или ако) престану борбе у Ираку, али Министарство одбране не може значајније смањити број америчких трупа, јер би тиме угрозило способност *Centcom*³² да осигура прилив нафте из Персијског залива. Уз тако много још увек неразрешених питања и размирица, опасност од регионалног сукоба и оружане интервенције америчких снага остаје и даље велика.

Надметање са највећим конкурентима

Сједињене Државе одавно оружјем и војном обуком снабдевају пријатељске земље Персијског залива, а данас пружају помоћ могућим партнерима у каспијском басену. Русија наставља са наоружавањем некадашњих совјетских република на Кавказу и Средњој Азији, а постала је и најважнији војни добављач Ирана. Кина, делимично нова у том такмичењу, оружјем и војном технологијом снабдева Иран, а предузела је и заједничке војне вежбе са Киргистаном. Ти покушаји отпочели су већ почетком деведесетих година, након распада Совјетског Савеза, а уласком у 21. век само су још јачи.

Надметање те врсте спада у геополитику, односно борбу супротстављених сила ради контроле над територијом, природним изворима, виталним географским обележјима (лукама, рекама...) и осталим изворима економске и војне превласти. Таква такмичења утицала су на понашање европских сила на међународној сцени од 15. до 20. века и изазвала су стварање њихових прекоморских империја, изграђених, како је то приметио некадашњи саветник за националну безбедност Збигњев Бжежински, „...заузимањем и браћењем виталних географских тачака, као што су Гибралтар или Суецки канал или Сингапур...“³³. Да би оствариле своје циљеве, империјалне силе

³¹ „Стратегија националне безбедности САД“, *Информативни билтен превода*, ЦВНДИБ, Београд, 2006, стр. 47.

³² U. S. Central Command.

³³ Zbignjev Bžežinski: *Velika šahovska tabla*, CID Podgorica, 2001, str. 39.

држале су велике морнарице и експедицијске војске, те их упућивале свуда где су настојале да обезбеде или сачувају геополитичке поседе. Та надметања империјалних сила обликовала су највећи део политичке и војне историје протеклих векова.

Геополитичко надметање изазвало је и бројне сукобе за време хладног рата, иако је и идеолошко супротстављање у томе одиграло своју улогу. Сједињене Државе и Совјетски Савез надметали су се због контроле над земљама Блиског истока и Африке које су богате природним сировинама и имају стратегијски важне положаје. Завршетком хладног рата чинило се да то геополитичко надметање узмиче пред етничким и верским антагонизмима, као покретачком силом међународних безбедносних односа.

Геополитички фактор данас поново обликује стратегијска размишљања у најважнијим државама света. Да би Сједињене Државе успеле у том надметању Бжежински је, установио да „америчка спољна политика мора остати усредсређена на геополитичку димензију односа у свету“³⁴. То се односи на скоро свако подручје где се производи нафта, али ће у подручју око Персијског залива и Каспијског језера готово сигурно попримити свој најексплозивнији облик. Са око 70% познатих резерви светске нафте то подручје предодређено је да постане, по речима Бжежинског, велика „шаховска табла“ на којој ће Вашингтон, Москва и Пекинг одиграти своју борбу за превласт.

Сједињене Државе у потпуности намеравају да победе у том такмичењу. Потпуно упознати са зависношћу Сједињених Држава, амерички лидери одавно су настојали да контролишу нафту Персијског залива и чини се да су одлучили да и у будућности задрже ту контролу. Иста геополитичка шаховска игра управо се одвија око Каспијског језера и у средњој Азији. На сваки изазов америчким интересима у тим подручјима одговориће се пуном снагом америчке моћи.

Међутим, и Русија и Кина одлучне су да ојачају своје стратегијске позиције у том делу света. Иако немају америчку војну снагу, имају друге способности за надметање – географске, историјске и политичке. Блиски исток и средња Азија представљају простор далекосежних унутрашњих подела и сукоба које сваки важан учесник може искористити за преузимање предности или за заустављање својих супарника. Одређени успех било које силе у том великом такмичењу почива на комбинацији војне снаге, предности која произлази из географског положаја, економске моћи, стратегијске спремности, дипломатске лукавости и бројних других фактора. Трка за геополитичким предностима готово сигурно ће се убрзати у годинама које следе и постати најважнији узрок подела и криза у америчко-руско-кинеским односима.

³⁴ Исто, стр. 7.

Закључак

Фосилна горива ће, и поред све веће забринутости за глобално загревање, и даље остати доминантан извор енергије. Економски раст, којем ће све земље тежити у 21. веку, као и повећање броја становника довешће до све веће потражње за нафтом. Што буде већа стопа економског и демографског раста, то ће бити већа потрошња енергије, посебно нафте.

Сједињене Државе наставиће да се ослањају на увезену нафту да би задовољиле потребе за енергентима, а то значи да ће највећи глобални региони произвођачи нафте, као што је Персијски залив, и даље имати кључну улогу у геополитици. Енергетска безбедност биће један од главних изазова за спољну политику САД. Део овог изазова биће предвиђање и процењивање „шта ако“, тј. свих могућих опција. Диверсификација ће остати фундаментални почетни принцип енергетске безбедности када је у питању нафта. Међутим, биће неопходно и развијање нове генерације нуклеарне енергије и технологије „чистог угља“, ³⁵ као и охрабривање све веће улоге разноврсних извора обновљивих енергетских извора, с обзиром на то да постају све конкурентнији. Исто тако, биће потребно инвестирање у нове технологије, почев од краткорочног, као што је конверзија природног гаса у течено гориво. Инвестирање у технологију у читавом енергетском спектру данас је актуелно, а имаће позитивне ефекте не само на будућу енергетску слику већ и на животну средину.

Снабдевање нафтом је међународни проблем због њене неравномерне географске расподељености: места на којима су највеће резерве на планети лоциране не подударају се са местима на којима су стопе њене потрошње највеће, а понекад су веома удаљена од њих. Регион Персијског залива и Каспијско подручје, под условом да не буде већих сукоба, знатно ће повећати могућности производње нафте, што ће довести до поваћавања опште важности тог региона на светском тржишту енергената.

Циљ Русије је да и даље има државну контролу над „стратегичким ресурсима“ и стекне примат над главним цевоводима и тржишним каналима којима њихови бродови транспортују нафту на међународна тржишта.

Азија ће бити предводник у повећању захтева за енергијом, замењујући Северну Америку као водећи светски регион у потрошњи енергије. Велики раст производње у најмногољуднијој земљи на свету, Кини, извршиће по-

³⁵ Технологија накнадног сагоревања (CO₂ се издваја након сагоревања фосилних горива), примењује се код стандардних електрана. Ту се угљендиоксид издваја из отпадних гасова у електранама (када је у питању угља ова метода је позната и као „чисти угљ“). Након издвајања угљендиоксид се транспортује до одговарајућих локација за складиштење. Транспорт се врши путем цевовода, углавном најјефтинијег облика транспорта, а уколико цевовод није на располагању, поморским или копненим путем. Обе методе користе се за транспорт угљендиоксида за друге примене.

себно снажан притисак на глобалну потражњу за најповољнијим извором енергије у свету.

Уместо да на Кину и Русију гледа као на стратешке ривале, а на Саудијску Арабију као на партнера, америчка политика требало би да спозна да су интереси највећих светских увозника нафте сличнији него интереси највећег купца нафте и највећег продавца.

Литература

1. Council on Foreign Relations: „National Security Consequences of U.S. Oil Dependency“; Independent Task Force Report No. 58, 2006.
2. Daniel Yergin: „Ensuring Energy Security“, Foreign Affairs, Mar/Apr2006, Vol. 85.
3. Džozef S. Naj: *Kako razumevati medjunarodne sukobe*, Stubovi kulture, Beograd, 2006.
4. Ivan Iveković: „SAD, Irak i geopolitika nafte“, *Republika*, broj 308–309, maj 2003.
5. Jelena Radoman: „Sekuritizacija energije kao uvod u energetska bezbednosnu dilemu“, *Bezbednost zapadnog Balkana*, broj 4, januar-mart 2007, str. 36–44.
6. Majkl Mandelbaum: *Treba li svet u golijat*, Filip Višnjić, Beograd, 2006.
7. Michael T. Klare: *Krv i nafta*, Znanje, Zagreb, 2005.
8. Петар Радичевић: *Минералне сировине у рату и миру*, НИУ „Војска“, Београд, 1995.
9. Report of the National Energy Policy Development Group, National Energy Policy, May 2001.
10. Станислав Стојановић: „Безбедносни ризици глобализације“, докторска дисертација, Београд, *Војно дело*, број 4–5, НИУ „Војска“, Београд, 1997.
11. William F. Engdahl: *Stoljeće rata, Anglo-američka naftna politika i novi svjetski poredak*, AGM, Zagreb, 2004.
12. Zbignjev Bžežinski: *Velika šahovska tabla*, CID, Podgonica, 2001.
13. Energy Information Administration, www.eia.doe.gov
14. Institut for the Analysis of Global Security, www.iags.org/es.html
15. International Energy Agency, www.iea.org
16. The White House, www.whitehouse.gov/infocus/energy
17. U.S. Department of Defense, www.defenselink.mil
18. U.S. Department of Energy, www.energy.gov
19. United States Central Command, www.centcom.mil

РЕЗУЛТАТИ МИРОВНИХ ОПЕРАЦИЈА ОРГАНИЗАЦИЈЕ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА

Мр Саша Милутиновић, потпуковник

У раду су обрађени, груписани и на један целовит начин презентовани резултати реализованих мировних операција (МО) ОУН. Коришћени резултати, методи и индикатори могу послужити као једно од теоретских полазишта при анализи МО у којима би ВС била ангажована. Такође, резултати анализа могу се користити у фази припреме снага ВС за учешће у МО, како би се избегли недостаци властитих искустава, а уједно постигли бољи резултати током реализације МО. Познавање успешности реализованих МО ОУН омогућиће предвиђање успеха и целисходности учешћа у МО у којима би се ангажовале снаге ВС. Значај рада је и афирмативног карактера, а огледа се у иницирању шире научне јавности у потреби за детаљним изучавањем појава, резултата и оправданости МО, као и у сагледавању места и улоге ВС у чувању светског мира.

Кључне речи: *Уједињене нације, мировне операције, индикатори успеха.*

Увод

На међународној сцени не смањује се примена силе и број оружаних сукоба.¹ У порасту су страдања, патње и разарања инфраструктуре. Покушаје међународних организација да спрече, зауставе или реше оружане сукобе у великом броју случајева не прихватају или спречавају стране у сукобу. Ти сукоби испољавају негативан утицај чак и на неутралне земље које нису директно умешане у сукоб, а налазе се километрима далеко.

Повратком Републике Србије у међународне организације и институције, ангажовањем припадника Министарства одбране и Војске Србије у саставу посматрачких мисија и очекивано учешће у МО и посматрачким мисијама Организације уједињених нација, настала је потреба за детаљним проучавањем теорије мировне операције.

¹ Од 1946 до 2004. вођено је 226 оружаних сукоба: највећи број се одиграо 1992. године, чак 55 пута. Магазин *Одбрана*, број 32, Београд 2007, страна 56.

Од постанка² до данас, МО ОУН су се мењале, од релативно малих традиционално војних операција и, у основи, посматрачких мисија, до комплексних мултифункционалних и мултинационалних операција. Како би се МО ОУН разумеле, неопходно је било извршити анализу реализованих МО, као и релевантних научних сазнања у овој области. Основу једног од метода мерења успешности МО ОУН чини индикатор успешности. Овај рад је покушај да се оптимално вреднује и оцени успех реализованих МО ОУН. На основу тих сазнања могу се предвидети резултати МО које су у току, као и њихов будући карактер.

Успешност реализованих мировних операција

Анализирајући успешност реализованих МО у односу на мандат и циљ, може се говорити о потпуном успеху МО, делимичном успеху и неуспелом МО (шеме и табеле 1–6). Оваква подела извршена је на основу индикатора успеха МО³, а то су: а) испуњавање мандата датог у резолуцији СБ ОУН; б) елиминисање разлога за постојање конфликта; в) спречавање конфликта већих размера, г) број жртава као зависне променљиве, као и три вредности успеха: комплетан успех, делимичан успех и неуспела МО.

Ако МО испуни највећи број задатака датих мандатом и пронађе решење за прекид конфликта, а да при томе нема људских жртава, или је њихов број занемарљив, говори се о комплетном успеху.

Делимичан успех остварује она МО у којој су ангажоване јединице успешно извршиле више од половину задатака предвиђених мандатом и пронашла делимично решење за прекид конфликта, при чему је било људских жртава.

Неуспела МО је она која је због неких разлога прекинута или њено ангажовање није допринело побољшању ситуације.

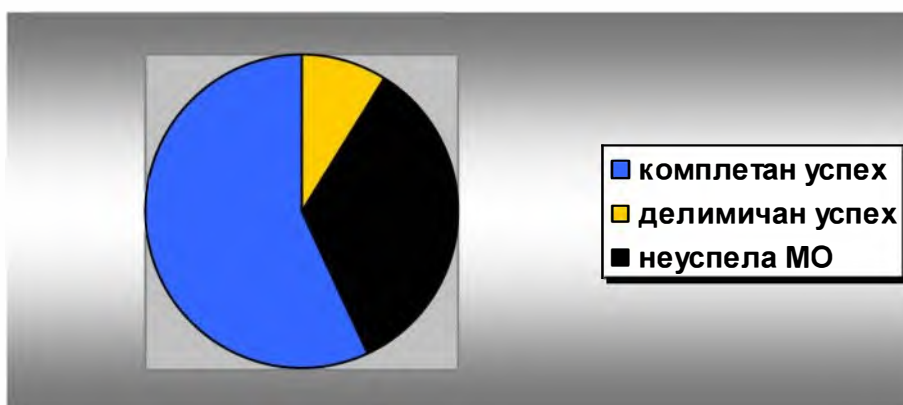
а) Испуњавање мандата је први и најважнији индикатор успеха МО. Мандат МО одређује се резолуцијом СБ ОУН.⁴ На пример, ако је у мандату било прецизирано „демобилизација и разоружање“, он је извршен у потпу-

² Првом мировном операцијом ОУН сматра упућивање првог контингента на Блиски исток, 29. маја 1948. године. Овај дан је резолуцијом Генералне скупштине УН проглашен за Међународни дан мировних снага УН.

³ Група аутора, *The UN peace and force*, Duane Bratt, *Assessing the succes of UN peacekeeping operations*, pp. 71–75, Antony Rowe Ltd, Great Britan, 1997.

⁴ Мандат УНМИК-а на КИМ је: успостављање привремене администрације под вођством УН ради олакшавања политичког процеса за одређење његовог будућег статуса.

ности ако је минимално демобилисано 80% паравојних формација и одузето најмање 80% процењеног броја наоружања. Ипак, ако је мандатом дата немогућа мисија ангажоване снаге могу учинити и све што је у њиховој моћи, а да се не постигне резултат. Мерење успеха мандата може захтевати додатне напоре како би се избегла субјективна оцена учесника МО. У односу на мандат, комплетан успех остварило је 25 МО (57%), делимичан успех 4 МО (9%), а неуспех су претрпеле 15 МО (34%) (шема 1 и табела 1). Очигледно је да је за 19 МО (43%) преамбициозно пројектован мандат и да је неправилно извршена процена стања на терену.

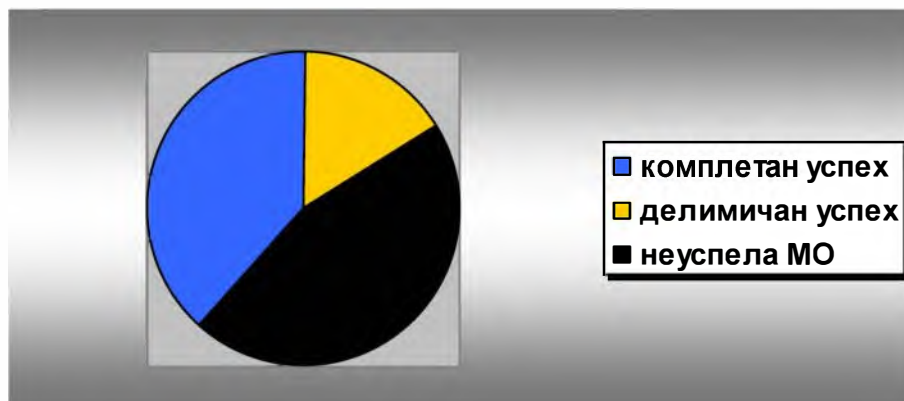

Шема 1 – Графички приказ успешности МО у односу на испуњавање мандата

Табела 1

Успешност МО у односу на испуњавање мандата

Испуњавање мандата		
Комплетан успех	Делимичан успех	Неуспела МО
UNEF 1, UNEF 2, UNSF, DOMREP, UNIPOM, UNGOMAP, UNIIMOG, UNAVEM 1, UNAVEM 3, UNTAG, ONUCA, UNIKOM, UNASOG, UNMOP, UNPREDEP, UNTMIH, ONUSAL, ONUMOZ, MINUGUA, MIPONUH, UNMISSET, UNMIBH, UNMIH, UNTAET, UNPSG,	ONUC, UNTAC, UNOMSIL, UNTAES	UNOGIL, UNYOM, MINURCA, UNOMUR, UNOMIL, UNAMIR, UNMOT, UNSMIH, UNAMIC, UNCRO, UNOSOM 1, UNOSOM 2, UNPROFOR, UNAVEM 2, MONUA,

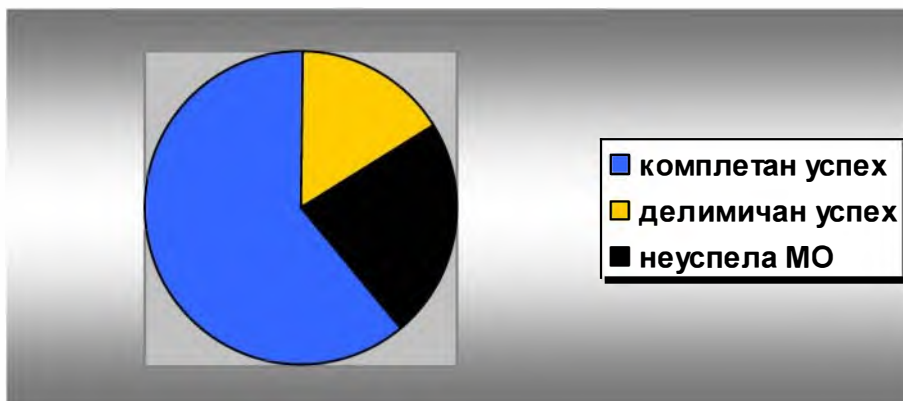

Шема 2 – Успешност МО у односу на елиминисање разлога за постојање конфликта

б) Елиминисање разлога за постојање конфликта, као други индикатор успеха МО, означава способност снага да проучи и схвати разлоге постојања конфликта и реши га. Конфликт је решен само ако је за дужи период нађено адекватно решење, а прихватиле су га све стране у сукобу, као и стране које су испољиле интересовање за тај конфликт. Овај индикатор требало би да буде ултимативни циљ свих снага и напора ОУН. Тако, на пример, актуелна МО на Кипру UNFICYP може бити успешна по мандату, који је подразумева раздвајање сукобљених страна, али је зато по индикатору елиминисања разлога постојања конфликта већ 40 година неуспешна. Елиминисање разлога за постојање конфликта успешно је пронашло 17 МО (39%), делимично решење 7 МО (16%), а неуспех је доживело 20 МО (45%) (шема 2 и табела 2).

Табела 2
Успешност МО у односу на елиминисање разлога за постојање конфликта

Елиминисање разлога за постојање конфликта		
Комплетан успех	Делимичан успех	Неуспела МО
UNSF, DOMREP, UNEF 2, UNAVEM 1, UNTAG, ONUCA, ONUSAL, ONUMOZ, UNTMIH, UNASOG, UNPREDEP, MINUGUA, UNMISSET, UNMIBH, UNTAET, UNPSG, UNMOP	ONUC, UNIIMOG, UNTAC, UNAVEM 3, MIPONUH, UNTAES, UNMIH	UNEF 1, UNOGIL, UNYOM, UNIPOM, UNGOMAP, UNOMUR, UNAVEM 2, MINURCA, UNAMIR, UNOMIL, UNMOT, UNAMIC, UNOSOM 1, UNCRO, UNSMIH, UNOSOM 2, UNPROFOR, UNIKOM, MONUA, UNOMSIL,

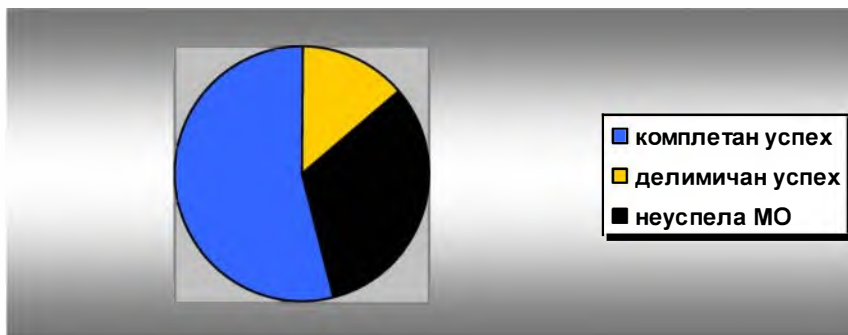
Шема 3 – Успех МО у односу на спречавање конфликта већих размера

в) Трећи индикатор успешности МО јесте **спречавање конфликта већих размера**. Одређен је успехом ангажованих снага да спрече већи сукоб или укључивањем суседних држава у оружани конфликт. Пример комплетног успеха представља МО UNTAC у Камбоџи. Наиме, када су се вијетнамске снаге повукле из Камбоџе, Кина је престала да подржава Црвене Кмере. Делимичан успех постигле су снаге у оквиру актуелне МО UNFICYP на Кипру 1964, када је спречено да се армије Грчке и Турске директно сукобе. У спречавању конфликта већих размера успех је имало 27 МО (61%), делимичан успех 7 МО (16%), а неуспех је доживело 10 МО (23%) (шема 3 и табела 3).

Табела 3

Успех МО у односу на спречавање конфликта већих размера

Спречавање конфликта већих размера		
Комплетан успех	Делимичан успех	Неуспела мисија
UNEF 1, UNSF, DOMREP, UNOMIL, UNIPOM, UNEF 2, UNGOMAP, UNAVEM 1, UNAVEM 3, UNTAG, UNAVEM 2, ONUCA, ONUSAL, ONUMOZ, UNTAC, UNPREDEP, UNOSOM 2, UNAMIC, UNTMIH, UNASOG, UNIKOM, MINUGUA, UNTAES, UNMIBH, UNMIH, UNPSG, UNMOP	ONUC, UNIIMOG, MINURCA, UNCRO, MIPONUH, UNMISSET, UNTAET	UNOGIL, UNYOM, UNOMUR, UNAMIR, UNMOT, UNPROFOR, UNSMIH, UNOSOM 1, MONUA, UNOMSIL,

Шема 4 – Успех МО у односу на број жртава током МО

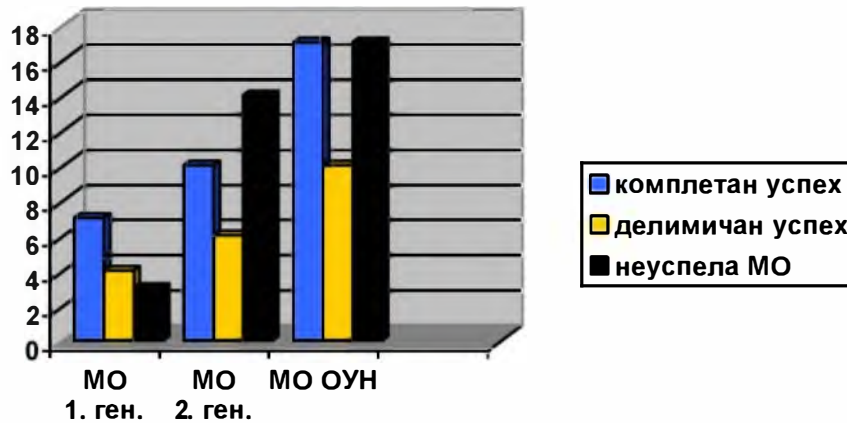
г) Четврти индикатор за мерење успеха МО јесте **број жртава током МО**. Овде се може уочити да број цивилних жртава директно утиче на успех без обзира на околности у којима је МО реализована. Тако, на пример, МО ONUSAL у Ел Салвадору 1991. може се сматрати успешном, јер је број жртава током МО био занемарљиво мали, иако је неколико политичара било убијено током политичке кампање. Мировна операција UNOMIG у Грузији 1993. сматра се операцијом са делимичним успехом јер је током операције убијено 28 цивила, а 1500 присилно расељено. Упркос свему, снаге које су учествовале у МО спречиле су сукоб већих размера. Мировна операција, UNAMIR у Руанди 1994. представља пример неуспеха, јер је током 1994. за 10 дана убијено најмање 400 000 цивила. У односу на број жртава успешне су биле 24 МО (54%) делимичан успех остварило је 6 МО (14%), а неуспех 14 МО (32%) (шема 4 и табела 4).

Табела 4

Успех МО у односу на број жртава током МО

У односу на број жртава током МО		
Комплетан успех	Делимичан успех	Неуспела МО
UNEF 1, UNSF, DOMREP, UNIPOM, UNEF 2, UNIIMOG, UNAVEM 1, UNAVEM 3, UNTAG, UNIKOM, ONUSAL, MINURCA, ONUMOZ, UNTAC, UNTMIH, UNASOG, UNAMIC, UNPREDEP, MINUGUA, MIPONUH, UNTAES, UNMIBH, UNPSG, UNMOP	ONUCA, UNOMUR, MONUA, UNOMSIL, UNMIH, UNTAET	UNOGIL, ONUC, UNYOM, UNGOMAP, UNAVEM 2, UNOMUR, UNOMIL, UNMOT, UNCRO, UNPROFOR, UNOSOM 1, UNOSOM 2, UNAMIR, UNSMIH

На основу наведена четири индикатора изведена је анализа успешности МО од постанка до данас. Анализом се дошло до резултата да је **само 17 МО, или 38,6%, било у потпуности успешно**, делимично успешних било је 10 (22,7%), а неуспешних 17 МО, или 38,6% (шема 5).

Шема 5 – Успех МО ОУН

Даљом анализом успешности реализованих МО по генерацијама (табела 5, 6 и 7) очигледно је да су МО ОУН прве генерације⁵ биле успешније од друге генерације⁶. До сада је укупно реализовано 14 МО прве генерације, од којих су 7 имале комплетан успех, или 50%, четири делимичан успех, а неуспеле су биле само три МО или 21,4%. Мировне операције друге гене-

⁵ Основне карактеристике МО прве генерације су: (1) политички договор мора постојати између страна у сукобу; (2) операција очувања мира је неутрална; (3) стране у сукобу су државе и владе, чланице ОУН и њихова сувереност се увек поштује; (4) војне снаге се распоређују у зони раздвајања, лако су наоружане, а употреба силе је предвиђена само у самоодбрани; (5) јединице су, углавном, из држава које нису суперсиле; (6) мировна операција је привремена по месту, а циљ јој је да омогући да се дипломатским напорима нађе коначно решење за настали конфликт.

⁶ Основне карактеристике МО друге генерације су: (1) превасходно воде цивилне операције са цивилном и војном компонентом које блиско сарађују и имају заједнички циљ; (2) циљ је успоставити самоодржив мир; (3) цивилну компоненту чине: транзиционе владе, међународне организације, владине и невладине агенције и полицијске снаге; (4) наметање НАТО концепције за спровођење МО; (5) сукоби се воде унутар суверене земље; (6) структура снага које учествују и њихова опремљеност исти су као за извођење класичних б/д. Структуру међународних снага чине: авијација, морнарица, тешко наоружање у јединицама КоВ-а, као и јединице намењене за цивилно-војну сарадњу; (7) циљ ангажовања војних снага је да заштите простор и становништво на којем цивилне организације и институције изграђују демократске институције система; (8) све ангажоване компоненте су активне и мобилне током спровођења планираних активности које спроводе непосредно на терену, излазећи из безбедних зона и непосредним контактом са најодговорнијим лицима.

рације реализовале су 30 операција, од којих су само 10 имале комплетан успех, или 33%, делимичан успех 6, а неуспелих МО друге генерације било је 14 или 46%.

Табела 5

Нумерички приказ успешности реализованих МО ОУН

		Свеобухватни успех МО		
		Комплетан успех	Делимичан успех	Неуспела МО
МО прве генерације	14	7 (50%)	4 (28,5%)	3 (21,4%)
МО друге генерације	30	10 (33,3%)	6 (20%)	14 (46,6%)
МО ОУН	44	17 (38,6%)	10 (22,7%)	17 (38,6%)

Табела 6

Свеобухватни успех МО ОУН прве генерације

Свеобухватни успех МО ОУН прве генерације		
Комплетан успех	Делимичан успех	Неуспела МО
UNAVEM 3, ONUSAL, ONUMOZ, UNTMIH, UNASOG, UNPREDEP, MINUGUA, UNMIBH, UNMISSET, UNPSG	UNIKOM, UNTAC, MIPONUH, UNTAES, UNMIH, UNTAET	UNAMIC, UNAVEM 2, MINURCA, UNCRO, UNOSOM 1, UNOSOM 2, UNOMUR, UNPROFOR, UNSMIH, UNOMIL, UNAMIR, UNMOT, MONUA, UNOMSIL

Табела 7

Свеобухватни успех МО ОУН друге генерације

Свеобухватни успех МО ОУН друге генерације		
Комплетан успех	Делимичан успех	Неуспела МО
UNSF, DOMREP, UNEF 2, UNAVEM 1, UNMOP, UNTAG, ONUCA,	UNEF 1, UNIPOM, UNGOMAP, UNIIIMOG,	ONUC, UNOGIL, UNYOM,

Очекиване карактеристике будућих мировних операција ОУН

Карактеристике и ефекте МО у будућности тешко је предвидети. На њих ће утицати више фактора – од активности ОУН, односа у међународној заједници, па до самог начина извршења МО. На основу досадашњих анализа могу се предвидети поједине карактеристике МО у наредних десет година.

Очекиване карактеристике МО ОУН су:

- фазно постизање циља МО путем више узастопних МО у истом региону;
- комплетан успех имаће око 50 МО прве генерације и око 30%⁷ МО друге генерације;
- МО ће у просеку трајати око 2,5 године;
- просечни издаци за МО износиће око 400 US \$ на дан по једном члану;
- поједине борбене за МО за очување мира биће оне исте које имају МО за наметање мира;
- активности ће бити усмерене на безбедност особља и институција система у зони одговорности;
- војна компонента задржаће досадашњу улогу,
- НАТО ће се наметнути као једина способна организација за брзо упућивање снага и као координатор МО на оперативном нивоу, и
- повећање мултифункционалне улоге МО.

Може се закључити да ће циљ који би мандатом био постављен од међународне организације одиграти важну улогу на реализацију МО, као и на снаге које се буду ангажовале у МО и да га је врло тешко постићи. Процене појединих аналитичара говоре да ће у будућности мировне операције првенствено бити планиране као операције очувања мира, а у пракси, на тактичком нивоу, кроз операције „наметања мира“, јер ће остале врсте операција и активности давати мање резултате. На тај начин скратиће се трајање МО, што ће допринети повратку кредибилитета ОУН и донети значајне уштеде у финансирању МО.

⁷ Мада нема оправдања за овако низак степен успешности МО он се правда ниским степеном демократизације друштва, неинформисаношћу или погрешним информисањем, двоструким стандардима међународне заједнице, недовољном писменошћу припадника појединих нација и племена, историјским наслеђем и жељом за влашћу.

У наредном периоду пажњу треба усмерити и на настојање ОУН да брже покреће МО, ослањајући се на регионалне⁸ политичке, економске и војне организације. Самим тим, војна компонента ће задржати значајну улогу у подршци дипломатским и осталим активностима међународне заједнице.

Може се очекивати да ће НАТО и у наредном периоду задржати статус једине организације оспособљене за брзо решавање међународних сукоба и конфликта и да ће вршити притисак да са ОУН и ЕУ има партнерски однос.

Уједињене нације ће у даљем раду покушати да повећају успешност МО. Како би повећао ефекте и успешност МО и тиме оправдао њихово постојање може се претпоставити да ће у даљем раду СБ ОУН предузети читав низ мера.

Очекиване мере су:

- брже покретање МО, као предуслов за касније успешније решење кризе;
- брже упућивање снага у рејон могућег или већ отпочелог оружаног сукоба;
- посвећивање веће пажње непристрасности током МО;
- спречавање мешања треће стране у настали сукоб;
- спречавање непланског ангажовања невладиних и међународних организација;⁹
- давање већег значаја ЦВС и подржавати стварање демократских институција система.

Поред наведених мера предвиђа се да ће мировне операције сачињавати: (1) дипломатско и политичко особље; (2) особље за питања људских права; (3) цивилна администрација; (4) изборна компонента; (5) компонента за репатријацију; (6) цивилна полиција; (7) компонента за осматрање границе и контрола ембарга УН; (8) међународни штаб и службе цивилних послова; (9) војна компонента, (10) међународне, владине и невладине организације.

⁸ Европска унија је 2005. званично преузела МО у БиХ.

⁹ Према неким проценама у Авганистану је тренутно ангажовано око 300, а у Ираку око 800 невладиних и међународних организација. Њихов рад на терену координирају јединице ЦВС из НАТО. Свака од ових организација има интерес да што дуже буде на терену, јер за рад сваке појединачне организације ОУН издваја годишње 50.000 УС \$.

Примат ће имати дипломатски напори ради спречавања сукоба, али ако не буду давали резултате неминовно ће се користити војни потенцијали са или уз прећутну сагласност СБ ОУН.

Закључак

Анализирајући реализоване МО ОУН (табела 8) могу се донети и одређени закључци о њима: (1) то су циљне – сврсисходне активности ОУН и других регионалних организација; (2) скуп тих активности чини један спољнополитички процес; (3) ти процеси одликују се одговарајућим карактеристикама (садржај, структура, одобрена употреба оружја, мултинационалност и друго); (4) изводе их међународне мултидисциплинарне снаге (дипломатске, политичке, војне, хуманитарне и невладине); (5) спроводе се непристрасно и не постоји одређени непријатељ; (6) садржаји МО се временом мењају и постају комплекснији.

У раду је приказан један од метода мерења успешности МО ОУН, помоћу четири индикатора. То су: испуњавање мандата датог у резолуцији СБ ОУН, решење разлога за постојање конфликта, спречавање конфликта већих размера и број жртава. На основу ових индикатора изведена је анализа успешности МО од постанка до краја 2005. године. Анализом се долази до резултата да је само 38,6% МО (17 од 44 МО) било у потпуности успешно, делимично успешних било је 22,7%, а неуспех је доживело 38,6% МО. Анализирајући успешност реализованих МО по генерацијама очигледно је да су МО прве генерације биле успешније него МО друге генерације. До сада је укупно реализовано 14 МО прве генерације, од којих су 7 имале комплетан успех или 50%. До сада је реализовано 30 МО друге генерације, а само је 10 имало комплетан успех, или 33%, делимичан успех имало је 6 МО, а неуспелих МО друге генерације било је 14 или 46%.

Због делимичне успешности МО ОУН неопходно је пре упућивања снага усвојити Закон о учешћу у МО и израдити стратегију њиховог напуштања. Непостојање закона и стратегије може да проузрокује драматичне последице.

Наведени критеријуми могу се користити као метод за мерење успеха реализованих МО. Такође, он се може користити у будућем раду при доношењу одлука о упућивању снага у МО.

Табела 8

Преглед реализованих мировних операција ОУН

Ред. бр.	Назив МО	Земља	Време трајања	
			почетак	завршетак
АФРИКА				
1.	UNAVEM I	Ангола	дец. 1988.	мај. 1991.
2.	UNAVEM II	Ангола	мај 1991.	феб. 1995.
3.	UNAVEM III	Ангола	феб. 1995.	јун 1997.
4.	MONUA	Ангола	јун 1997.	феб. 1999.
5.	MINURCA	Цент. Афричка Репуб.	апр. 1998.	феб. 2000.
6.	UNASOG	Чад/Либија	мај 1994.	јун 1994.
7.	ONUC	Конго	јул 1960.	јун 1964.
8.	UNOMIL	Либерија	септ. 1993.	септ. 1997.
9.	ONUMOZ	Мозамбик	дец. 1992.	дец. 1994.
10.	UNTAG	Намибија	апр. 1989.	март 1990.
11.	UNAMIR	Руанда	окт. 1993.	март 1996.
12.	UNOMUR	Руанда/Уганда	јун 1993.	септ. 1994.
13.	UNOMSIL	Сиера Леоне	јул 1998.	окт. 1999.
14.	UNAMSIL	Сиера Леоне	окт. 1999.	дец. 2005.
15.	UNOSOM I	Сомалија	апр. 1992.	март 1993.
16.	UNOSOM II	Сомалија	март 1993.	март 1995.
АМЕРИКА				
17.	ONUCA	Централна Америка	нов. 1989.	јан. 1992.
18.	DOMREP	Доминиканска Реп.	мај 1965.	окт. 1966.
19.	ONUSAL	Ел Салвадор	јул. 1991.	апр. 1995.
20.	MINUGUA	Гватемала	јан. 1997.	мај 1997.
21.	UNMIH	Хаити	септ. 1993.	јун 1996.
22.	UNSMIH	Хаити	јул 1996.	јул 1997.
23.	UNTMIH	Хаити	авг. 1997.	нов. 1997.
24.	MIPONUH	Хаити	дец. 1997.	март 2000.
АЗИЈА				
25.	UNMISET	Источни Тимор	мај 2002.	мај 2005.
26.	UNGOMAP	Авганистан/Пакистан	мај 1988.	март 1990.
27.	UNAMIC	Камбоџа	окт. 1991.	март 1992.
28.	UNTAC	Камбоџа	март 1992.	септ. 1993.
29.	UNTAET	Источни Тимор	окт. 1999.	мај 2002.
30.	UNIPOM	Индија/Пакистан	септ. 1965.	март 1966.
31.	UNMOT	Таџикистан	дец. 1994.	мај 2000.
32.	UNSF	Западна Нова Гвинеја	окт. 1962.	апр. 1963.

Ред. бр.	Назив МО	Земља	Време трајања	
			почетак	завршетак
ЕВРОПА				
33.	UNCRO	Хрватска	март 1995.	јан. 1996.
34.	UNTAES	Хрватска	јан. 1996.	јан. 1998.
35.	UNPSG	Хрватска	јан. 1998.	окт. 1998.
36.	UNPROFOR	Ех Југославија	феб. 1992.	март 1995.
37.	UNPREDEP	БЈР Македонија	март 1995.	феб. 1999.
38.	UNMOP	Хрватска/СРЈ	феб. 1996.	дец. 2002.
39.	UNMIBH	БиХ	дец. 1995.	дец. 2002.
СРЕДЊИ ИСТОК				
40.	UNIIMOG	Иран/Ирак	авг. 1988.	феб. 1991.
41.	UNOGIL	Либан	јун 1958.	дец. 1958.
42.	UNEF I	Средњи Исток	нов. 1956.	јун 1967.
43.	UNEF II	Средњи Исток	окт. 1973.	јул 1979.
44.	UNYOM	Јемен	јул 1963.	септ. 1964.
45.	UNIKOM	Ирак/ Кувајт	апр. 1991.	окт. 2003.

Литература

1. Група аутора: NI-arms, Netherlands annual review of military studies 2002, Civil-Military cooperation, Haveka BV, Alblasterdam, NI, 2002.
2. Група аутора: The UN peace and force, Frank cass, London, 1997.
3. Глишић, М.: „Војне снаге у мировним операцијама ОУН“, *Војни гласник* број 1/2005. ВИЗ, Београд.
4. General Guidelines for Peace-keeping Operations, CD ROM, OUN 2001.
5. „Доктрине НАТО за мировне операције“, *Војно дело*, бр. 2, Београд, 2000.
6. *Закон о учешћу професионалних припадника ВСЦГ, особља цивилне заштите и запослених у органима управе Савета министара у МО и другим активностима у иностранству*, Београд, 2004.
7. Интернет сајтови, www.un.org, www.kforonline.com, www.nato.org, www.globalsecurity.org, www.ipoaonline.org, www.marchalcentre.org, www.cimicgroupnorth.org,
8. Милутиновић, С.: *Конституенци МО ОУН друге генерације*, магистарски рад, Београд, 2006.
9. Goulding, M.: „The evolution of United Nations peacekeeping“. *International Affairs*, В.69. Бр. 3-1993, New York, 1993.
10. Peace Support operations, JWP 3-50, MoD UK, PJHQ, London, 2004.

11. Peace operations, Royal Netherlands Army, Jellema Grafische Groep, 1999, Den Haag.
12. The Military Contribution of Peace Support Operations, JWP 3-50, UK Ministry of Defence, 2004.
13. *Учешће ВСЦГ у мировним и хуманитарним акцијама у саставу снага УН*, ГШ ВСЦГ, Београд, 2001.
14. UN peacekeeping training assistance teams: Advisor's guidebook, UN organization, DPKO, Peacekeeping publication 2001, CD ROM.
15. Форца, Б.: *Радни материјал о операцијама широког спектра, катедра оператике ШНО*, ВА, Београд, 2004.

СТРАТЕГИЈА НАЦИОНАЛНЕ
БЕЗБЕДНОСТИ СРБИЈЕ
(модел)

Др Бојан Б. Димитријевић

У смислу безбедносног профилисања Република Србија се, после осамостаљења Црне Горе, маја 2006, нашапала пред изазовом и на историјском раскршћу. После престанка постојања државне заједнице Србија и Црна Гора, завршио се и један историјски процес. Уставном повељом државне заједнице није било дефинисано постојање Стратегије националне безбедности, нити сличног документа који би дао преглед и смернице система безбедности Србије и Црне Горе, пре свега зато што ни систем безбедности није био заокружен, за разлику од домена одбране. Тако је од доктринарних докумената требало да постоји само Стратегија одбране државне заједнице, а свака од република требало је да на сопственом нивоу дефинише елементе своје националне безбедности. После референдумског завршетка ороченог трајања државне заједнице, Република Србија се, после више деценија искуства заједничке државе, нашапала у ситуацији да самостално гради свој пут и у стратегији и дефинисању система безбедности и одбране.

Модел Стратегије националне безбедности настао је у периоду мај–јун 2006, као нацрт који је предложио Кабинет председника Републике Србије.

Кључне речи: *стратегија, безбедност, национални интереси, безбедносни изазови.*

Увод

Стратегија националне безбедности је документ који дефинише политику и концепт безбедности Републике Србије. Она представља полазиште, усмерење и оквир за све чиниоце који су део система безбедности Србије. Стратегија је неопходни механизам у процесу остварења демократске цивилне контроле сектора безбедности. Биће препознатљиви израз политике безбедности Србије, као и њене координације између свих

чинилица који чине систем безбедности Републике Србије. Такође, она је средство и образац за редефинисање и реформу безбедносних инструмената државе, на основу у њој истакнутих фундаменталних основа националне безбедности.

Стратегија националне безбедности представља избалансиран однос садашњих и будућих безбедносних и одбрамбених потреба и могућности Србије. Она полази од националних интереса и циљева које Србија жели да оствари у оквиру сопствене и колективне безбедности и анализира окружење и положај Србије, на основу чега се идентификују безбедносни изазови, ризици и претње тим интересима. Стратегија даје преглед елемената система безбедности и одбране, као и принципе, одговорности и начин примене у оквиру система безбедности Републике Србије.

Са оваквом стратегијом, консистентном применом прихваћених обавеза и активном сарадњом у међународним оквирима, Србија ће показати да је сигуран и поуздан партнер у изградњи дуготрајног мира и стабилности у евроатлантској безбедносној заједници. Напуштајући изоловано профилисање безбедности, Србија се овим документом јасно опредељује за концепт заједничке безбедности, у оквиру Партнерства за мир и НАТО, као и у оквиру других регионалних безбедносних иницијатива и асоцијација и овим документом ће понудити своје учешће у очувању и изградњи европске и светске стабилности.

Национални интереси Републике Србије у области безбедности

Национални интереси Републике Србије у области безбедности представљају њене најважније потребе и потребе њених грађана. Њени интереси произилазе из највиших вредности, потреба, могућности и реалне позиције у међународном окружењу. Ови интереси се, по значају, деле на виталне и важне.

Витални интереси Србије су:

- очување и гарантовање независности, суверенитета, територијалног, културног и историјског интегритета;

- очување демократије и демократских институција. Србија ће бранити свој демократски утврђен уставни поредак, али и људска права, слободу и безбедност грађана, да би створила амбијент и услове за даљи развој демократије, јачање парламентарног политичког система и достизања владавине закона;

– очување мира и стабилности у Југоисточној Европи, што је у вези са нарастањем демократије, безбедности и просперитета, укључујући и интеграције: циљ за потпуним чланством Србије у НАТО и Европској унији.

Србија дефинише заштиту ових виталних интереса као највећи приоритет. Република Србија ће у складу са одредбама међународних закона и конвенција, бити одлучна да примени све неопходне мере ради одбране својих виталних интереса.

У важне интересе Србије спадају:

- заштита привредне инфраструктуре,
- заштита животне средине и природних ресурса,
- обезбеђење економског, технолошког и културног развоја друштва.

Готово сви наведени интереси Србије имају регионалан карактер, и интереси су и суседних земаља. Ради њихове заштите Србија има одређене циљеве које жели да достигне.

Национални (безбедносни) циљеви Републике Србије

Потпуно спровођење стратегије националне безбедности и заштита безбедносних интереса Србије значи испуњење следећих безбедносних циљева:

- активно учествовање у развоју колективне безбедности на регионалном и глобалном нивоу, пријемом у европске и евроатлантске безбедносне структуре;
- одржавање регионалне стабилности, као елемента стварања неопходног амбијента за јачање сопствене безбедности.
- постојање и развој институција система безбедности Републике Србије који ће бити способни да одговоре на све изазове и претње интересима Србије.

Делећи безбедносне интересе као и већина земаља у окружењу, Србија је усмерена према активној међународној сарадњи на политичком, економском и безбедносном плану. У томе су приступање Европској унији, НАТО-у, односно у првом кораку његовом Програму Партнерство за мир, безбедносни циљеви од највећег могућег државног значаја.

Србија изражава јасан однос према прикључењу НАТО-у, као један од приоритетних циљева изградње националне безбедности. У ситуацији када Партнерство за мир траје као пројекат више од десет година и има већ донекле превазиђену форму безбедносне интеграције за пожељну Србију, ова стратегија истиче потребу да се чланство у Партнерству за мир третира само као транзициони период ка пуном чланству у НАТО-у. Пријем Србије у Партнерство за мир има само улогу политичке верификације, али је нова реалност да се Србија налази окружена чланицама НАТО-а, односно кандидатима који оче-

кују пријем. Србија је централна држава региона и приступање Партнерству за мир и НАТО-у додатно би стабилизовало безбедносне прилике у региону, али би без сумње стабилизовало унутрашње прилике и у Србији. Стога Србија истиче да је витално заинтересована за улазак у ову безбедносну интеграцију.

За испуњење овог услова поред политичких услова, створиће се и потребан амбијент у домаћој јавности, који ће објаснити садашњи и ранији контекст овакве сарадње, као и потребе националне безбедности Србије за прикључењем овом савезу. Процес едукације јавности и упознавања евроатланских интеграција тек предстоји.

Стабилност окружења и целокупног региона за Србију представља стални интерес. Са друге стране, стабилност региона је немогућа без стабилне и интегрисане Србије. То укључује позитивни развој безбедносне ситуације, демократске процесе и стварање опште климе узајамног поверења. Србија ће учинити све да би промовисала квалитетне добросуседске односе и афирмисала се у подршци активних политичко-економских односа и безбедносне стабилности у региону. У сагласју са најбољом европском праксом границе Србије биће отворене за трговину и кретање људи. Такође, оне ће, у складу са истим стандардима, бити контролисане и обезбеђене.

У изградњи својих безбедносних институција Србија од „увозника“ безбедности мора да постане њен „извозник“. У том правцу користиће све расположиве и неопходне инструменте ради одржавања ефикасног и стабилног система безбедности. Развојем поузданог и ефикасног система безбедности Србија ће појачати не само унутрашњу – сопствену стабилност већ и регионалну стабилност и поверење и бити у могућности да одговори свим безбедносним изазовима данашњице.

Коначно, опоравак и развој економских потенцијала Србије на дужи рок ће обезбедити ресурсе и начине за ефикасно превазилажење свих безбедносних изазова и ризика.

Безбедносно окружење Србије

Светски токови оличени у процесу глобализације довели су до брзог економског и друштвеног развоја скоро у целом свету, што је константа и у окружењу Србије. Динамике ових процеса и растућа међузависност у данашњем свету довела је до значајног пораста утицаја безбедносних фактора, претњи и ризика на процесе који чине општи друштвени ток. Најизразитији изазови у том контексту су међународни тероризам, пролиферација оружја за масовно уништење, биолошких и хемијских и осталих „прљавих“ оруђа, као и организовани криминал који захвата не само класичне објекте, као

што су наркотици, оружје или добра масовне потрошње, већ и трговину људима и технологијама. Све ове изазове, у мањој или већој мери, Србија је искусила у немирном периоду протеклих деценију и по.

Оно што је карактеристика данашњице јесте међузависност последица са процесима у крајевима света који су далеко од Србије и где Србија нема своје изразите интересе. Неочекивани – изненадни развој догађаја, изненадне и неконвенционалне кризе, природне катастрофе већих размера, нерешени проблеми у сектору здравства, а понајвише висок ниво сиромаштва и остали нежељени догађаји постају глобални изазови, са могућим озбиљним последицама по светске токове. Захваљујући глобализацији информација, интереса и последица, и веома удаљени догађаји утичу и на регион у којем се налази Србија. Са друге стране, неки од светских безбедносних трендова, који наговештавају обриси могућих сукоба заснованог на националним, религијским или различитим цивилизацијским поставкама, индиректно могу имати утицај и на прилике у југоисточној Европи (Балкану) и утицати на безбедносно окружење Србије. Искуство распада Југославије показује да су се у интересе локалних учесника често уклапали стратешки интереси многих фактора. То је додатно компликовало догађаје и стављало их у светски безбедносни контекст. Ово искуство, као и постојећи регионални изазови, чине да је југоисток Европе још увек безбедносно најосетљивије подручје Европе.

Ипак, и поред још увек отворених проблема ратних сукоба из деведесетих, демократске промене и општи напредак – опоравак земаља у региону, повећао је ниво стабилности, па самим тим и безбедности свих чинилаца који креирају миље безбедности југоистока Европе.

Опште је уверење да је међународно војно и безбедносно присуство на Косову и Метохији, односно у суседној Македонији и Босни и Херцеговини, гарант мира и могућности да се предупреди свака конфликтна ситуација у најкраћем могућем року, без могућности да прерасте у сукоб регионалних размера. Међународно присуство утицало је и на убрзавање комуникације између различитих безбедносних и одбрамбених система на простору бивше Југославије – региона.

Значајан прогрес и видљиви напредак безбедносног окружења на Балкану учињен је у протеклим годинама. Све државе региона имају демократски изабране власти, које су јасно и недвосмислено опредељене према европским вредностима и евроатлантским интегративним процесима. Ове нове демократије активно учествују у раду различитих регионалних иницијатива у том смеру, а, такође, између свих постоје билатерални односи, карактерисани значајном сарадњом у домену политике, безбедности и економије. У оваквом амбијенту значајни кораци су учињени у стварању простора у којем преовлађује већи интерес за економску сарадњу, међусобну трговину, заједнички наступ на трећим тржиштима и слободна комуникација. То говори да су могућности за некакву регионалну агресију–конфликт практично непостојеће у бли-

ској будућности. Опредељеност за укључивање у исте колективне безбедносне аранжмане (НАТО, Партнерство за мир) такође доприноси схватању да је читав регион део истог безбедносног простора, са истим перспективама и могућностима укључења у шире безбедносне интеграције. То, такође, умногоставља политику конфликта у сенку, пред могућностима које свим Србији суседним државама нуде нови светски безбедносни трендови.

Актуелни светски безбедносни изазови и пратње одвукли су пажњу међународне заједнице не само од Србије већ и од целог простора Балкана и југоисточне Европе на друге делове света. Прва последица су смањено међународно присуство и донације. Истовремено, инсистира се на бржим решењима спорних регионалних питања која се тичу директно Србије (статус Косова и Метохије), управо због померености фокуса на нова светска жаришта. То говори у прилог развоја стратегије и система безбедности Републике Србије који ће ваљано заштитити промовисане виталне вредности Србије, као и адекватно, у европским и светским оквирима, промовисати њене безбедносне интересе.

Безбедносни изазови и претње

Изазови, ризици и претње безбедности Србије могу да буду војне и невојне природе. Војни ризици и претње безбедности могу да се испоље у облику: агресије, оружаних сукоба, оружане побуне и других спорова уз употребу оружане силе. Невојни ризици и претње безбедности могу се испољити у облику тероризма, организованог криминала, корупције, илегалне трговине наоружањем, етничких напетости, националног и верског екстремизма, илегалних миграција, природних непогода, индустријских и других несрећа и епидемија.

Као и код безбедносних интереса Републике Србије, тако и код изазова ризика и претњи, постоји веома велика сличност у оквиру целог региона у којем се Србија налази. То није изненађујуће, јер многи од безбедносних изазова су у блиској прошлости били повезани и преливали се из једне у другу земљу. Стога и многи од унутрашњих изазова кореспондирају у региону са изазовима безбедности у самој Републици Србији, односно са изазовима које дефинише ова стратегија.

Иако већина могућих конфликтних сценарија изгледа широј јавности као веома удаљена, изазови и претње безбедности Србије могу се појавити изненадно и са значајним последицама. Опште узевши, безбедносни изазови и претње Републици Србији подељени су у три нивоа. То су глобални, регионални и унутрашњи изазови безбедности. Они могу бити узајамно повезани преливањем из региона у регион, или укључењем страних учесника по различитим моделима.

Глобални изазови

Изазови који постоје у данашњем глобализованом свету најчешће су последица све већих разлика у нивоу економског и друштвеног развоја појединих делова света. Тероризам је, такође, изменио контекст из времена седамдесетих година, и своју идеолошку и револуционарну форму заменио религијском, која често кореспондира са растућим светским поларизацијама на економској основи и по шавовима цивилизација. Престанак биполарне поделе света, која је посебно била видљива у блоковски подељеној Европи, утицала је на пораст асиметричних претњи, неконтролисане пролиферације и производње оружја, међу којима највише забрињава доступност нуклеарних или биолошких оружја терористичким групацијама, које нису везане за поједине државе стриктно и над којима није могуће успоставити контролу. Сукоби у земљама некадашњег „трећег света“ утицали су на пораст миграција, које у мањим или већим таласима долазе и до Европе, и илегално транзитирају преко југоисточне Европе. Појава такозваних урушених држава (*failed states*), уз деценијско постојање недемократских и тоталитарних режима, такође усложњава безбедносни контекст на глобалном нивоу, који може утицати на радикализацију односа, који у некој од својих фаза може захватити и шире подручје у којем се налази Србија. Мимо тога, неконвенционални изазови, какве су различите форме организованог криминала, за које се показало да су много више међународно умрежене него институције безбедности, или промена здравствених прилика, у смислу распрострањања зараза на глобалном нивоу, односно ефеката природних непогода и индустријских хаварија, такође значајно, и често непредвидиво могу представљати изазов безбедности Србије.

Регионални изазови

Захваљујући свом положају, регион југоисточне Европе је на кључном правцу додира Европе и Азије, не само у смислу путева и комуникација већ и у политичком, економском и културном смислу, па самим тим и безбедносном. На овом простору преламају се готово сви проблеми европске безбедности. Ова близина и повезаност у идеалном свету представљала би мост између цивилизација, што и за већину људи представља. Ипак, у реалности, истим путевима којима се размењују цивилизацијска добра крећу се и правци илегалне трговине наркотицима, оружјем, фалсификованом робом, људима, а то су исти правци којима се крећу и потенцијални и стварни терористи. Све то може донети елементе глобалних конфликта у регион у којем Србија представља или се налази на централном месту.

У самом региону, који чине Србији три старе суседне државе на северо-истоку, и четири нове бивше југословенске републике на југозападу, примећује се да је после раздобља ратова наступио период у којем су политика и економија у процесу приближавања – повратка европским стандардима, значајно релаксирале могуће безбедносне изазове. Окренутост истим вредностима и укљученост у исте интегративне безбедносне процесе, такође, смањује овај ризик.

Међутим, позитивним тенденцијама и достигнућима у решавању проблема безбедности у региону нису отклоњене све опасности од обнављања криза и сукоба. Због низа разлога регион касни са укључивањем у шире европске интеграционе процесе, па и даље постоји опасност од обнављања криза, оружаних сукоба, тероризма и етничког и верског екстремизма.

Са друге стране, уколико се у региону посматрају оне државе које су биле у саставу СФР Југославије, из контекста најновије историје сукоба може се закључити да би унутрашњи сукоби у тим државама или нестабилности изазване осталим ризицима, такође могле да компликују безбедносну ситуацију, која би се онда према Србији огледала као регионални изазов. Посебно је значајно што иницијатори нестабилности у неким суседним земљама не морају да буду стриктно безбедносни изазови, већ читав спектар политичко-економских проблема транзиције: организовани криминал, сива економија, незапосленост, који се могу надоградити на неку од већих постојећих матрица ранијих сукоба.

Тенденције према сецесији, аутономији и независности појединих етничких – националних група и даље су основни безбедносни ризик у региону. Када се узме у обзир територија и број држава које су изазване овом претњом, као и даље присутну већу концентрацију војних ефектива, долазимо до закључка да постоји значајна регионална безбедносна претња и изазов. У случају Србије, али и осталих држава региона (Македонија, Црна Гора, Грчка) тај изазов се може посматрати двојако. Као регионални и као унутрашњи безбедносни проблем. То додатно компликује однос према проблему, као и начине супротстављања.

Унутрашњи безбедносни изазови

После успостављања демократског система власти смањена је могућност директне претње или агресије од неке државе из окружења. Оружани сукоби већих размера којима би се непосредно угрозила Република Србија реално су могући једино у случају глобалне или регионалне кризе, што је на почетку 21. века мало вероватно.

Основни унутрашњи безбедносни изазов Србије је неодвојив од регионалног проблема. Нерешени статус Косова и Метохије представља основни безбедносни изазов Србије. Ту је и проблем тежње политичких партија и дела становништва да се две општине на југу Србије, са албанском већином, одвоје од државне целине Србије и припоје (независном) Косову.

Већину осталих потенцијалних опасности чине нетрадиционални, невојни изазови. Због њихове транснационалне повезаности могу додатно да угрозе вредности, интересе и функционисање Републике Србије. Може се са сигурношћу тврдити да Србија није на директној мети терористичких активности. Релативно мали политички и пропагандни значај у односу на ефекте неке од терористичких акција, као и тренутна неинволвираност Србије у глобални рат против тероризма на челу са Сједињеним Државама, чини да тероризам радикалних исламиста са Блиског или Средњег истока не представља класичну претњу, као што је то у земљама западне Европе.

Чињеница да је Србија на раскрсници међународних путева, умногоме је квалификује као транзиционо подручје за терористе, како су неки од догађаја недавно и показали. Овој чињеници, са становништва српских безбедносних изазова, мора се посветити изузетна пажња, посебно када се има у виду да је тероризам, углавном, повезан са свим могућим формама организованог, прекограничног и транснационалног криминала, а које су видљиве и у криминалистичкој пракси Србије.

Престанак постојања државне заједнице и настанак независне Црне Горе, знатно је упростио унутрашњу безбедносну ситуацију и механизме за одговоре на безбедносне изазове који се категоризују као унутрашњи. У складу са овим процесом, још увек предстоји хармонизација граничног обезбеђења у складу са Шенгенским стандардима. Пропустљивост државних граница, као и примена европских стандарда, могу знатно смањити ефекте организованог криминала на овом простору.

Организовани криминал, такође, може бити веома значајан изазов за унутрашњу стабилност Србије. Укореењеност и повезаност организованог криминала са деловима власти и институција, од којих су неке биле и безбедносне, показало се, била је главна претња демократизацији и реформском курсу које је трасирао први демократски премијер Србије др Зоран Ђинђић. Његово убиство, 2003. године, показало је да овакве криминалне структуре могу да угрозе стабилност државе и својим чином креирају тешкоће не само у смислу безбедносних изазова већ и генералног процеса развоја државе у складу са европским вредностима.

Досадашња искуства указују да је организовани криминал у Србији присутан у домену кријумчарења наркотика, моторних возила, насилничког криминала, трговине белим робљем, као и у одређеним областима финансијског криминала на који се ослања шверц цигарета, одређених врста акци-

зних роба, појава прања новца, као и друге финансијске трансакције које подржава корупција. Кључни носиоци организованог криминала у Србији су криминалне групе прилагодљиве структуре и начина деловања, с обзиром на то да оне своје поље деловања мењају веома брзо и да су се од раније веома брзо интегрисали у европске и светске токове организованог криминала.

Остали безбедносни изазови на унутрашњем плану могу бити проблеми транзиције, успореност економског развоја, спорост и престанак страних улагања, изненадни раст сиве економије или црног тржишта, проблеми са приватизацијом, пораст незапослености и поједине ситуације неконтролисаног коришћења природних ресурса и угрожавање природне средине и демографски проблеми. Сви ови елементи не спадају у примарне безбедносне изазове, али могу знатно да допринесу порасту нивоа сиромаштва, социјалних подела и несигурности. Пораст издвајања за социјална давања може да поремети буџетске пројекције, и наставак тренда одласка способних и младих грађана ван Србије, као што је било деведесетих година прошлог века.

Смањење одбрамбених ефектива, праћено појавом вишка наоружања и њихово чување на неодговарајућим и довољно необезбеђеним местима, може, такође, представљати безбедносни ризик. Такође, већи број квалификованих припадника војске који је изгубио или ће изгубити посао, уколико се адекватно социјално не збрине, може представљати додатан безбедносни ризик, у комбинацији са ширим социјалним проблемима.

Безбедносна политика Србије

Елементи безбедности политике Србије су кључни делови политичког и друштвеног живота, у које спадају: спољна политика, одбрамбена политика, и унутрашњи послови, као и економска и социјална политика, затим демократизација и људска права, политика технолошког развоја и заштита природне средине, који су елементи људске безбедности. Елементи државне и људске безбедносне политике морају да буду у сагласју и оснажују једни друге.

Сваки од ових елемената је уређен и организован, при чему су ресорна министарства у саставу Владе Србије носиоци њихових функција. Њихов рад уређује се посебним законским актима. Правци и смернице дате у овом делу Стратегије представљају полазну основу за хијерархијски ниже документе (стратегије) који треба да се дефинишу за сваки од елемената безбедносне политике.

Принципи безбедносне стратегије Србије

Испуњење циљева Стратегије националне безбедности засновано је на јасно дефинисаним принципима. Они су основа за рад и представљају фундамент у начину функционисања свих тела и институција система безбедности Србије. То су принципи легалности, недељивости, међусобне сарадње и координације мирољубивости и партнерства, транспарентности и отворености за промене.

Пошто је реч о специфичној области друштвених активности, Стратегија националне безбедности заснива се на Уставу Републике Србије и правним одредбама и нормама међународног права, као и правима и обавезама које су настале потписивањем одређених докумената из ове области.

Стратегија националне безбедности узмеће у обзир и принцип недељивости безбедности. У модерном свету, наиме, ниво безбедности у окружењу иманентан је и безбедности у самој земљи. Овакви интерактивни односи у сфери безбедности обавезују све државе, па тако и Србију, да предузима одговорност за своју унутрашњу и спољну безбедност, као и да, у оквиру својих могућности, активно доприноси свеопштој безбедности, кроз сарадњу и партнерство са осталим субјектима у међународним односима.

У процесу реформе свог система безбедности и одбране Србија има јасне циљеве којима тежи. Међутим, овај процес ни на један начин није угрозио способности система безбедности за реакцију. Због комплексности и међузависности савремених ризика и претњи Србија осигурава активну координацију постојећих елемената система безбедности. Уколико би било потребно обезбедиће и нове механизме сарадње у систему безбедности, какав је Савет за националну безбедност, ради правовремене заштите својих друштвених вредности и интереса.

Србија је уверена у могућности решавања свих отворених питања политичким и легалним начинима. Она нема никакве територијалне претензије према суседним и осталим државама. Такође, не сматра да оне представљају потенцијалну претњу њеној територијалној целовитости и суверености. Зато је и даљи развој добрих односа са суседима од необичне важности.

Ради успостављања демократске контроле у систему безбедности и одбране, транспарентност у раду државних институција биће у складу са стандардима који су примењени у развијеним демократским државама. То претпоставља сарадњу и координацију, као и успостављање елемената цивилне контроле коју спроводи Народна скупштина, Владе Србије и председник Србије над радом институција које чине систем безбедности. Стратегија националне безбедности залаже се за потпуно дефинисање међусобног од-

носа цивилних и војних обавештајно-безбедносних агенција. Рад и организације свих оваквих агенција морају бити у потпуној сагласности са законима, а оне морају да буду стриктно деполитизоване у свом раду који мора бити на добробит свих грађана и институција Србије. Демократска и цивилна контрола обавештајног и безбедносног рада мора бити перманентан задатак. У ту сврху Стратегија се залаже за ефикасан и сталан парламентарни надзор, преко одбора у оквиру Народне скупштине, као и преко других механизма. Активности ових агенција морају бити у сагласности са европским стандардима, посебно у гарантовању поштовања људских права, као и у области чувања, заштите и доступности података јавности после одређене законске процедуре или протока времена.

Систем безбедности је, по својој дефиницији, ефикасан и динамичан, али традиционално склон спорим променама. Поготово када нема актуелних изазова безбедности. Овај систем, као и сама Стратегија националне безбедности, морају бити отворени за промене, реорганизације и побољшања. То мора да буде императив када се узму у обзир сва могућа изненађења и неочекиване претње безбедности Србији, региону и у светским размерама.

Спољна политика

Спољнополитички приоритети и спољна политика нераскидиво су повезани са унутрашњом политиком, државним и безбедносним интересима Републике Србије. Зато је дефинисање и успешно спровођење спољне политике повезано са остваривањем националних интереса и права њених грађана.

Главни циљеви спољне политике Србије могу се сажети у неколико. То су: чланство у Европској унији, Програму Партнерство за мир, НАТО-у, стабилни односи са САД и Русијом, регионална сарадња и дипломатска борба за очување Косова и Метохије у оквиру Србије.

Геополитичке промене у Европи, које су означиле крај хладног рата и слом комунизма, у Србији нису праћене активним прилагођавањем и разумевањем. Уместо искоришћавања предности у односу на многе земље тадашње Источне Европе, Србија се нашла у вишегодишњем вртлогу рата и кризе, у међународној изолацији и под економским санкцијама, које су потресле српско друштво из темеља. Спољна, као и унутрашња политика вођена је аутистично, без корелације са светским токовима. Демократске промене, означиле су крај политике изолације и отвориле нове хоризонте у међународној сарадњи која је постала један од препознатљивих особина нових демократских власти у Србији. Тим процесом Србија се вратила у међународне институције: Уједињене нације, ОЕБС и Савет Европе. Због захте-

ва за завршетком сарадње са Међународним судом за ратне злочине у бившој Југославији (Хашким трибуналом), Србија још увек није део кључних евроатлантских безбедносних интеграција, какве су НАТО и његов Програм Партнерство за мир.

Процес изградње Републике Србије, као модерне демократске државе, подразумева и прихвата вредности и норме демократске заједнице народа, као и њихово усклађивање са основним вредностима српског друштва.

Међу основна спољнополитичка опредељења Србије спадају: залагање за јачање улоге ОУН, ОЕБС-а и ЕУ, и за стварање сигурних механизма универзалне безбедности, уз уважавање интереса свих држава, народа и етничких група, као и убеђење да стабилност и безбедност евроатлантске регије могу да се остваре само на основу сарадње и заједничке акције са другим државама, кроз решеност да се јачају унутрашња стабилност и активно доприноси безбедности и стабилности региона Југоисточне Европе. Коначно, постоји јасно опредељење да се поштују и испуњавају преузете обавезе из Дејтонског мировног споразума, као и да се доследно поштује резолуција 1244 Савета безбедности УН. Најважнији краткорочни приоритет је да Србија закључи са ЕУ споразум о стабилизацији и придруживању. У случају позитивног исхода ових преговора, у другој фази тог процеса Србија ће ући у нове преговоре око чланства у Унији и добити статус земље кандидата, као и датум прикључења. Овакав исход директно ће утицати на побољшање безбедносне позиције Србије.

Осим одбране и заштите виталних безбедносних и одбрамбених интереса Србије, циљеви њеног система безбедности и одбране су и активан допринос очувању мира у свету и развијању повољног безбедносног окружења, као и развијање и унапређење партнерских односа са одговарајућим институцијама колективне безбедности, суседним и другим државама.

Србија не припада тренутно ни једном војно-политичком савезу и ни једна земља се не може категорисати као савезник Србије, у смислу преузетих уговорених обавеза. Задржавајући и унапређујући билатералну сарадњу са осталим земљама, ново опредељење Србије на безбедносном плану је чланство у евроатлантским структурама. То значи да је стратегијско опредељење Србије да на изазове ризике и претње безбедности одговори механизмима колективне безбедности. Прикључење Европској унији је у складу са наведеним опредељењем и представља стратешки циљ Србије. За успех таквог опредељења неопходно је сагледати са којим земљама и организацијама она има стратешки интерес за унапређивање сарадње у области безбедности. Њен стратешки интерес је да сарадњу у безбедности одбране са НАТО и ЕУ доведе на највиши могући степен. Подразумева се висок ниво билатералних односа са земљама НАТО и ЕУ, посебно развијање савезништва са онима које су најугицајније.

Полазећи од наведених опредељења, главни циљеви међународне сарадње у области безбедности су:

- јачање националне безбедности Србије кроз сарадњу и партнерство са системима одбране других земаља и међународним организацијама;
- развој евроатлантских интеграција, пре свега кроз развој интероперабилности са НАТО у функцији ефикасног укључивања Србије у ову безбедносну интеграцију и достизање безбедносних стандарда потребних за укључење Србије у ЕУ;
- изградња регионалне безбедности, развојем поверења, безбедности и стабилности у региону путем унапређења сарадње у области безбедности и одбране;
- заштита националних интереса на Косову и Метохији, сарадњом са међународним организацијама и земљама укљученим у решавање тог проблема;
- међународна подршка реформи система одбране и безбедности Србије.

Као активни учесник колективне безбедности у глобалним оквирима Србија је тренутно укључена у више мировних мисија. Посматрачки тимови српске војске и полиције налазе се у више афричких и азијских држава. У Центру за мировне операције оспособљене су додатне групе за учешћа у другим операцијама, а према одлукама Народне скупштине.

Испуњавање свих преосталих обавеза према Међународном кривичном трибуналу за бившу Југославију услов је не само интегрисања Србије у НАТО и ЕУ, већ и раскида са деструктивном прошлошћу. Србија ће применити сва средства за испуњење тих обавеза.

Србија ће своју безбедносну политику у региону усмерити кроз постојеће механизме какве су разне регионалне безбедносне иницијативе, односно програми Европске уније и НАТО. Државе у региону у којем се налази Србија, сходно углавном истим интересима и истим претњама, изазовима и ризицима могу да развију успешну сарадњу у одговору на њих. У том смислу Србија се залаже за регионалну сарадњу у области, безбедности и одбране, у заједничкој обуци и ангажовањима у мировним и другим операцијама, контролисања евентуалних криза, граничног менаџмента, супротстављању тероризму, организованом криминалу и корупцији, илегалној миграцији, трафикингу, пролиферацији малог и лаког наоружања, спречавању пролиферације оружја за масовно уништење. Коначно, и за сарадњу у доменама заштите природних ресурса и здравља, од природних и технолошких катастрофа, који су такође питања важна за регионалну безбедност.

Србија има идентичне ставове са Европском унијом у областима забране развоја, производње, чувања и употребе хемијског оружја, (начелне забране) нуклеарних проба, транспарентности војних буџета и стриктне контроле оружја за масовно уништење. Иста гледишта деле и у вези са унапређењем и заштитом људских права, једнакошћу полова и улоге жена у друштву.

Србија ће и даље заговарати и подржавати решавање свих отворених међународних питања и криза путем конструктивног дијалога. Интензивном сарадњом и изградњом поверења и заједничке безбедности Србија ће радити на унапређењу односа са суседним и другим земљама и тако доприносити регионалној и светској безбедности.

Одбрамбена политика

Свој концепт одбране Република Србија развија на основу процене безбедносних изазова, ризика и претњи, а према сопственим могућностима и степену укључености у евроатлантске безбедносне интеграције.

У зависности од врсте и интензитета изазова и претњи безбедности, Република Србија ће одговорити: у миру – изградњом поузданог партнерства и сарадњом у обликовању повољног безбедносног окружења, а у рату – одлучном одбраном Србије, сопственим снагама и ослањањем на партнерску и(или) савезничку помоћ.

Основни потенцијал одбране Републике Србије чине њени људски и материјални ресурси. У складу са степеном угрожености интереса Србије и њеним материјалним и демографским могућностима, величина српске војске може да буде до 0,4% становништва у миру и до 2% становништва у рату. Материјални ресурси одбране ограничени су укупним материјалним и финансијским могућностима Републике Србије.

Систем одбране Републике реализује задатке у области војне и цивилне одбране. Носилац војне одбране је Војска Србије. У остваривању цивилне одбране ангажују се други, законом одређени људски и материјални потенцијали републике. Војска Србије и остали елементи система одбране су под демократском и цивилном контролом.

Циљеви система одбране су заштита прокламованих безбедносних интереса Републике Србије. Пре свега, задаци система одбране су изградња способности елемената система за реализацију утврђених циљева система одбране, управљање системом одбране, постизање ефикасности функционисања и достизање интероперабилности са другим системима одбране укључених у евроатлантске интеграције.

Војска Србије је основна институција система одбране и један од елемената заштите интереса Републике Србије. Она је организована, професионална и модерна оружана сила, способна да обезбеди одбрану Републике Србије. Представља и ресурс спољне политике Србије, који се испољава путем промовисања националних интереса на међународној сцени, пре свега учешћем у мировним операцијама.

Мисије војске дефинисане су на основу неутуђивог права Србије на индивидуалну и колективну самоодбрану, сагласно члану 51, Повеље ОУН, принципима међународног права којима се регулише употреба силе и (Устава).

Основна мисија Војске Србије је одбрана Републике од спољног оружаног угрожавања безбедности. Војска се ангажује и у изградњи и очувању мира у свету, као и у подршци цивилним властима и становништву, у складу са законом.

Задаци Војске су: одвраћање од оружаног угрожавања и свих других војних претњи и притисака, одбрана територије, ваздушног простора и речних пловних путева Републике од оружаног угрожавања, учешће у међународној војној сарадњи, мировним мисијама и хуманитарним операцијама под окриљем ОУН и система заједничке безбедности, пружање помоћи цивилним властима и становништву у отклањању последица кризних ситуација које угрожавају људске животе, животну средину и материјална добра. Под условима утврђених законом Војска, може да обавља и друге задатке. Реализује их на основу одлука Народне скупштине, председника Републике, а у складу са Уставом, и доктринарним документима и прописима одбране, уз примену принципа демократске и цивилне контроле.

Унутрашња безбедносна политика

Један од најважнијих задатака Министарстава унутрашњих послова су борба против организованог криминала и тероризма. У процесу примене Стратегије националне безбедности на унутрашњем плану радиће се на постизању европских стандарда у борби против криминала. Сви субјекти система безбедности биће активни у изградњи институција, тако да напредак у унутрашњим пословима не подрива неадекватни судски систем. Поред тога, потребно је примењивати антикорупцијске стратегије, уз сарадњу са институцијама цивилног друштва као и антикорупцијске законе, јачати капацитете за финансијске истраге, контролу прања новца, као и заплону и конфискацију добара стечених криминалом, обезбедити да се ове мере спроводе кроз бољу сарадњу, размену информација и координацију у региону. Подржавање ове стратегије правним оквирима олакшаће међуресорску сарадњу у борби против криминала.

У борби против криминала потребно изградити подршку у јавности. Исто тако, неопходна је борба против корупције, где год се појави у државним институцијама.

У сегменту борбе против тероризма посебну улогу има Жандармерија, али и остали елементи унутрашњих послова. Борба против тероризма јесте место сарадње свих субјеката система безбедности. Она мора бити високо и ефикасно координисана, такође и функционално и институционално развијена у складу са законским основама Републике Србије, као и уз примену прихваћених међународних норми и сарадње.

Стратегија националне безбедности посебно се залаже за даље унапређење и развој сарадње са грађанима, као и рад полиције у локалној заједници, јер се само на тај начин подиже ниво безбедности у земљи. Стратегија истиче да се не сме запоставити ни подизање угледа и интегритета припадника унутрашњих послова. Важно је обезбедити њихово поштовање. А они ће га стећи кроз поштовање закона, правила службе, као и кроз њихову перманентну едукацију.

Међународна полицијска сарадња биће константно унапређивана. Иако је МУП Републике Србије, после више година изолације, обновио чланство у Интерполу, потребно је унапређивати билатералну полицијску сарадњу, а посебно побољшати сарадњу са ЕУРОПОЛ-ом. Пре тога неопходно је донети одговарајуће законске прописе који би омогућавали конкретне облике сарадње са овом организацијом.

Преузимање обезбеђења граница од стране органа МУП-а Србије означава модернизацију овог веома значајног елемента унутрашње безбедности, приближавање европској пракси и представља још један од фактора приближавањима стандарда ЕУ. Обезбеђење граница константно ће се унапређивати и људским и техничким ресурсима. Такође, развијаће се ефикасна сарадња са граничним службама суседних држава ради ефикаснијег сузбијања свих изазова, као и заједничке примене најбољих стандарда.

Цивилна одбрана (у другој варијанти: Агенција за ванредне ситуације) јесте део јединственог система безбедности Републике Србије. Чини је скуп организованих и функционално усклађених мера и активности државних органа, локалних заједница, предузећа, правних лица и грађана, владиних и невладиних организације, који се ангажују у обезбеђењу несметаног функционисања политичког, економског, социјалног, информационог, и других система у кризним ситуацијама и у рату.

Основна мисија цивилне одбране јесте обезбеђење неопходних претпоставки за функционисање јединственог система одбране и безбедности и за заштиту и спасавање материјалних добара у миру и рату.

Задаци цивилне одбране су: припрема државних органа, привреде и јавних служби за функционисање у миру и рату, као и превенција, заштита и спасавање људи, материјалних добара и животне средине у миру и рату. У реализацији задатака, цивилна одбрана се придржава одредаба Универзалне декларације о људским правима, Женевских конвенција и Кодекса међународног хуманитарног права. Задаци и активности субјеката цивилне одбране уређују се законом и подзаконским актима.

Цивилна заштита је део цивилне одбране. Њен задатак је обављање хуманитарних активности усмерених на заштиту и спасавање становништва, материјалних и других добара и животне средине од природних катастрофа, техничко-технолошких несрећа већих размера и ратних разарања. У задацима за заштиту и спасавање, цивилна заштита координира напоре свих субјеката и ангажовање ресурса Републике Србије. Ресурси цивилне заштите могу да се ангажују у хуманитарним мисијама.

Рад безбедносног система унутрашњих послова у Србији заснован је на поштовању одредби Устава. Такође, свака од појединих активности унутрашњих послова дефинисана је посебним, одговарајућим законом.

До сада није било целовитог државног стратешког документа који би уредио односе у унутрашњим пословима, и ставио их у целовити контекст система безбедности Србије. Стратегија националне безбедности има за циљ да допринесе развоју стабилности и безбедности својих грађана, путем заштите уставног поретка, развоја демократског политичког система, једнакости, бриге о људским правима и основним слободама грађана. Ради остварења овог циља Стратегија се залаже за сталност у усавршавању – реформама и поштовању уставних одредби у провођењу поступака употребе силе. Овако постављена унутрашња политика Србије, унапредиће – изградиће свој сопствени систем без већих тешкоћа и у сагласности са европским стандардима. Такав систем унутрашњих послова и безбедности мора бити поуздан партнер у систему регионалне и европске безбедности где Србија својим положајем има сразмеран значај.

Економска политика

Опоравком и развојем економских потенцијала ствара се додатна могућност унапређења елемената људске безбедности, као и безбедносног система државе. Одбрана и безбедност сваке земље, па тако и Србије условљена је њеном економском моћи. Економска способност земље представља најбитнији предуслов ваљане припремљености система безбедности. Од економске моћи зависе величина, материјална опремљеност, трошкови одржавања наоружања и њене борбене готовости на потребном нивоу.

Нажалост не само терористички напади на Америку, него и светска економска рецесија, смањили су спремност потенцијалних инвеститора да ризикују, и поставили су строже критеријуме за гаранције око улагања средстава. То је један од лимита за политику Србије. Зато Србија мора знатно више да се потруди да потенцијалним инвеститорима докаже да је стабилно подручје, пре свега политички стабилно, односно да политика никада више не буде фактор ризика за пословање. У оној мери у којој економија у

свету може да иде лошије, у тој мери политика Србије мора да буде боља. Исто важи и за инвестиције за које се морају стварати најбоље гаранције.

У економској области четири су основне компоненте стратегије развоја: наставак и завршетак транзиције, реструктурирање привреде, паметна, договорна кредибилна економска политика и укључење у економске интеграције.

Економски индикатори, као што су реални производ, сиромаштво и сива економија, инфлација, јавна потрошња, буџетски дефицит и јавни дуг директно утичу на стање безбедности у Србији. Оно зависи, како од тренутне материјалне ситуације сваког појединца, тако и од његових изгледа да живи боље у будућности.

Економски стабилна Србија појачава своју унутрашњу безбедност, док у регионалном и ширем окружењу делује као поуздан и стабилан чинилац економског развоја. Економска стабилност, осим повећања унутрашње безбедности, повећава и могућности система безбедности Србије да ефикасније партиципира у својим међународним обавезама. То је, пре свега, битно за опоравак одбрамбене индустрије Србије и превазилажења постојећег технолошког заостатка.

Социјална политика

Изградња адекватног националног система безбедности Србије мора да укључује и обезбеђује свима једнако доступно осигурано уживање социјалних права. То је, такође, и један од основа људске безбедности.

Социјална политика Србије почива на три основа: економском развоју који омогућава стварање нових радних места, социјалној заштити за угрожене и немоћне и доступном здравству и образовању за све. У области економије основни циљ је економски развој, и то економски развој који ће омогућити бољи живот за већину грађана Србије. Из овог основног опредељења проистичу и сва остала опредељења и циљеви. Циљ је, дакле, не било који економски развој, већ економски развој који ће омогућити што већу запосленост и повећање плата оних који су већ запослени. Истовремено, овакав циљ подразумева да транзиција не треба да доведе до стварања мале класе богатих, док су сви остали сиромашни, већ треба да резултује стварањем снажног слоја средње класе. Неједнакост у расподели дохотка, која мора да постоји у условима тржишне привреде, треба да се задржи у прихватљивим оквирима.

Током последње деценије 20. века на здравствено стање становника Србије негативно су деловали бројни познати фактори, али посебно општа ситуација у земљи. У овом периоду, пролазећи кроз године живота проведене под јаким стресом, безнађем и у нарушеној околини, становници Србије били су изложени општем немару према здрављу и порасту ризичног понашања.

Брига о ратним војним инвалидима део је државне подршке посебној категорији становништва за коју је држава директно договорна. Постојеће државно законодавство, које одређује низ компензаторских и новчаних, али и статусних права унапређиваће се, како би овај део популације био што адекватније заштићен. То се посебно односи на најтеже категорије ратних војних инвалида и њихову ефикаснију заштиту.

Србија ће обезбедити потпуну бригу о социјалној заштити, санирању сиромаштва, бризи о особама са инвалидитетом, пензионерима, старима, деци без родитељског старања, спречавању насиља и пружању помоћи жртвама насиља.

У протеклој деценији, број становника Републике Србије је у континуираном опадању. У старосној структури учешће старијих од 65 година било је веће од 15%, па се становништво Србије може сматрати старим. Побољшање услова за формирање младих породица, подстицање функционалних породица и оспособљавање за функционално родитељство такође је стратешко опредељење у побољшању наталитета и поправљању демографске ситуације у Србији.

Демократизација и људска права

Србија је прихватила основне међународне инструменте који регулишу заштиту људских права и слобода, као стандард, који спада у основе безбедности. Засновано на међународним стандардима, Србија има обавезу да примени релевантне мере којима ће подизати стандарде и штити базична људска прва и слобода.

Како је Србија изложена убрзаним и свеобухватним променама, питање индивидуалне и колективне безбедности представља посебан изазов. Као и у другим околним земљама, питање личне и колективне безбедности постаје веома важан сегмент демократског друштвеног развоја. У времену и контексту глобализације, процес интеграције и јачања индивидуалних националних, културних, верских и осталих идентитета питање обезбеђења индивидуалне и колективне безбедности је значајно за заштиту основних људских права и слобода грађана Србије.

Србија ће спроводити пуну заштиту људских мањинских права и смиривати међунационалне напетости у јужној Србији, рашкој области и Војводини. Она ће водити политику активне кооперације са међународном заједницом, а пре свега са ЕУ, Саветом Европе, Европским парламентом, ОСЦЕ и другим релевантним организацијама у заштити и мониторингу људских права, а ради превазилажења криза у национално мешовитим срединама.

Србија намерава да изгради и унапреди правне оквире који ће омогућити надзор и реакцију одговарајућих институција које ће спречавати све повреде људских права.

Активности безбедносних институција Србије морају поштовати основне принципе заштите људских права и принципе који спречавају дискриминацију. Ови принципи залажу се за личну једнакост пред законом, елиминисање дискриминације у било којој форми и по било ком основу, и пружање највећих стандарда заштите владавине закона.

Основни елементи у обезбеђењу потребног нивоа безбедности за грађане у демократском друштву захтевају ефикасан рад администрације, судова и полиције, који су потребни за обезбеђење поштених судских процеса, једнако правно заступање, веродостојност доказа, независно судство без притисака, ефикасне судске процесе, право на саслушање, право за приступ суду, поштовање базичних принципа током криминалистичке обраде, претпоставку невиности, право на бесплатну правну помоћ, и поштовање додатних права која се односе на хапшење, разлоге за хапшење, притвор и неке од фаза у криминалној процедури. Ради примене наведених стандарда, потребан је наставак реформе правосуђа Републике Србије.

Даља имплементација реформе правосудних органа мора да се креће заједно са реформом полиције, јер је пракса показала да управо у овом нескладу долази до највећих злоупотреба и утиска јавности да се стање не мења. Константа реформи мора да остане приоритет у проналажењу начина да се ојача владавина закона и могућности унутрашњих послова у борби са криминалом. Ова реформа одвија се у складу са домаћим и европским искуствима, као и уз одређену помоћ међународних безбедносних и политичких институција. У складу с тим, процедуре и пракса константно ће бити усавршавани и усклађивани са позитивним примерима европских стандарда. Грађани Србије имају могућност да се жале суду за људска права у Страсбуру, па је и на тај начин обезбеђена додатна заштита људских права на судовима.

Нужно је спроводити бригу о стању казнено-поправних установа и побољшавати услове живота, као и адекватну заштиту људских права лица на издржавању затворских казни, у складу са европским стандардима.

Борба против насиља и наркоманије, превентива малолетничке делинквенције, заштита жртава свих форми насиља у друштву укључује и нове стандарде заштите. На нивоу целокупне Републике потребно је систематски развијати и институционално повезати све државне органе, који се баве овим питањима ради превенције, односно рада са жртвама оваквог типа насиља.

Политика технолошког развоја

Основни циљеви политике технолошког развоја за које се залаже Стратегија јесу: достизање технолошке развијености средње развијених земаља ЕУ у наредној деценији интеграција у европске и светске токове развоја, посебно у домену информационих и комуникационих технологија, убрзано доношење потребних законских докумената, ефикасно коришћење ресурса, улазак у процесе приватизације дела државног власништва и ваљано позиционирање домаће индустрије и научноистраживачких установа које су у функцији технолошког развоја.

Привреда Србије може да постане конкурентна ако нуди производе који имају своје специфичне предности, јер треба да буду резултат сопствених иновација. Зато, Србија треба да се трансформише у иновативно друштво, које се ослања на знање, резултате свог истраживачког и развојног рада, и које подстиче развој креативности и иновација са којима може да се пласира на међународно тржиште. Неопходан ниво продуктивности и своје привреде и опште ефикасности у друштву треба да постигне ослањајући се на савремене методе управљања системима и примењујући најсавременије информационе технологије у свим сегментима друштва. Генерална стратешка оријентација сектора телекомуникација и информатике треба да буде усмерена на обезбеђивање инфраструктуре за улазак у економију знања и информационо друштво, чиме се стварају предуслови за остварење следећих циљева: бржег економског развоја, убрзаних реформи, изградње јефтиније, ефикасније државне управе, развоја демократије, продора ка новим видовима информисања, олакшава комуникација грађана у области пословања и здравства, подизање образовног нивоа, а тиме и већа сигурност грађана и поштовање људских права.

Од посебног значаја за имплементацију Стратегије јесте стварање услова за сарадњу у одбрамбеним технологијама, пре свега ширењем могућности за повратак одбрамбене индустрије Србије на светско тржиште и приступом новим технологијама.

Заштита животне средине

Еколошка безбедност, одрживи развој и питања животне средине у процесу приближавања Европској унији јесу елементи интеграција и безбедности, део регионалних иницијатива и фактор унутрашње стабилности, националне и људске безбедности, као и економског развоја.

Током последњих деценија постало је јасно да је наше глобално окружење под озбиљном претњом последица људских активности које воде ка свеобухватном загађењу вода и ваздуха, исцрпљивању природних богатстава, као што су шумски и рибљи фонд, уништавању биљних и животињских врста и њихових станишта и растућој претњи глобалног загревања. Природна богатства нису неисцрпна. Смањење коришћења ресурса којих има све мање, проналажење других извора ради очувања и побољшања животног стандарда, уз помоћ нове политике развоја, нових технологија и иновација, од посебног су значаја.

Већ дуги низ година стање животне средине у Србији је прилично лоше, а свест о постојању проблема у овој области, па и потреби да се тај проблем превазиђе, јако је ниска и условљена начином схватања појмом животног окружења. Тешка економска ситуација током деведесетих, а посебно ратна разарања у рату са НАТО, 1999. године, драматично су погоршала стање у појединим зонама природне околине у Србији. Употреба муниције са осиромашеним уранијумом на неколико локација на југу Србије, ефекти бомбардовања рафинерија у Панчеву и Новом Саду, последице експлозија војних објеката са погонским или ракетно-техничким горивом, муницијом или експлозивима на више локација, само су додатно отежали еколошку ситуацију у Србији. Ипак, и после санирања тих последица, свакодневни живот оставио је ограничена средства за бригу о природној средини.

Заштита регионалног и природног наслеђа у Србији захтева сарадњу на европском, националном и локалном нивоу, међу институцијама власти и управе, групама за утицај, невладиним организацијама, као и међу самим грађанима.

Загађење природе је глобални проблем, али такође и глобална брига и потреба. Заштита флоре и фауне, воде и ваздуха постало је неизоставно питање са којим се човечанство данас суочава, а представља и политичко и безбедносно питање.

Све државе, па и Србија, имају обавезу да створе такву климу, али и политичку обавезу на свим нивоима власти, од локалне до врховне, које би укључиле могућности примене мера да би се спречило уништавање природе и да би се обезбедила заштита људског здравља. Право на заштиту природне средине и људско окружење је од посебног интереса за све грађане, али и једна од обавеза Србије у оквирима међународне заједнице.

Неопходно је осигурати интегрисано управљање и контролу рационалног коришћења природних ресурса. У ту сврху треба стриктно санкционисати све повреде природне средине, какве су неконтролисана градња, сеча шуме, загађење тла и вода, посебно у близини градова и комуникација.

Иако су крајем 2004. године усвојена четири основна закона о животној средини, тиме нису створени довољни предуслови за ефикасно прихвата-

ње обавезе из међународне законске регулативе и њену ефикасну примену, посебно са аспекта заштите природних ресурса и националних интереса. То је велики проблем у процесу приближавања ЕУ, где се животна средина сматра интегралним делом целокупног развоја.

Дугорочно, Србија ће усагласити своја законодавства и друге процедуре са сличним законима или стандардима у Европској унији. Сходно томе, потребно је пружити приступ информација о природној средини, сталним протоком информација и сазнања, а, такође, и јавном дискусијом и транспарентношћу.

Проблеми загађења и исцрпљења природних ресурса, углавном, погађа оне који нису проузроковали загађења. Зато је значајно да се правно санкционишу и примене одредбе по којима загађивач мора да сноси трошкове проузроковане загађењем.

Србија располаже великим бројем природних извора питке воде, чији се део користи у дневној потрошњи. Ипак, често неконтролисана употреба у најразличитије сврхе, као и небрига о чувању ових ресурса, може веома брзо да доведе у питање овај природни ресурс Србије. И у овој области потребно је регулисати начине употребе водених ресурса, како би се сачувала биолошка, економска и еколошка функција воде.

Веома значајан безбедносни проблем може да наступи и са прикупљањем нуклеарног отпада, његовим неадекватним одлагањем или уништавањем опасних материја мимо прописа и нелегалним каналима. Небрига и непоштовање законске регулативе у овој области може веома озбиљно да угрози безбедност не само природне околине већ и да проузрокује различите хаварије и акциденте.

Институционално јачање капацитета релевантних министарстава која у свом саставу имају и делове за бригу о природној средини део је стратегије безбедности. Такође, морају се преузети одређене обавезе и одговорности, како не би угрозили ни себе ни своје суседе. Потребно је развити схватање да је брига о природној средини у данашњици – брига о безбедности данас и брига о будућности сутра.

Концепт безбедносног система Републике Србије

Стратегија националне безбедности дефинише начелне односе одговорности у систему безбедности Републике Србије. Односи одговорности морају да буду јасни у својој хијерархијској структури, као и у складу са начелима цивилне и демократске контроле и расподеле одговорности. Упра-

вљање системом одбране остварују институције законодавне и извршне власти. Посебна пажња у примени Стратегије јесте у образовању и развоју парламентарне контроле над функционисањем и радом свих елемената и на свим нивоима сектора безбедности.

Народна скупштина Републике Србије остварује демократски надзор над системом безбедности. У надлежности Народне скупштине је усвајање закона и буџета, као и доношење доктринарних докумената из домена безбедности и одбране. Основни инструмент Народне скупштине за надзор над системом безбедности је скупштински Одбор за безбедност. Народна скупштина Републике Србије, по потреби, може да формира експертске тимове који могу да процењују ситуацију у области безбедности.

Председник Републике, у својству врховног команданта, командује Војском и одлучује о њеној употреби. Председник остварује и друге функције у складу са законом, и учествује у решавању свих других питања у области националне безбедности.

Влада Републике Србије, на челу са председником Владе, и у складу са уставом и законом, руководи системом безбедности путем ресорних министарстава одбране, унутрашњих послова, безбедносно-информативне агенције и других елемената система безбедности. Војним обавештајно-безбедносним агенцијама, као деловима обавештајно-безбедносног система, руководи министар одбране као члан Владе.

Влада је надлежна за прописивање унутрашње организације, предлагање законских и доктринарних докумената, буџета и извештаја Народној скупштини и(или) председнику Владе. Надлежна министарства у Влади (одбране и унутрашњих послова) обављају стручне послове свакодневног руковођења подређеним системима. Ова министарства подносе редовне извештаје и извештаје по потреби о стању безбедности из њихове надлежности скупштинском Одбору за безбедност. Она мимо тога обављају стручне послове за потребе председника Републике и председника Владе у вези са њиховим овлашћењима у подручју одбране и безбедности. Влада Србије, по потреби, може да спроведе неопходне организационе, административне и друге мере, ради унапређења дословне примене стратегије националне безбедности.

Према устаљеним моделима у обавештајно-безбедносној области, Савет за националу безбедност усмераваће активности, координисаће рад и анализирати информације о свим питањима која се односе на безбедност Републике Србије. У ово тело улазе највиши руководећи органи Србије (председник, премијер, министри спољних, унутрашњих послова и одбране), као и руководећи органи – представници свих обавештајних и безбедносних агенција и служби у Србији који чине обавештајну заједницу. То су: војнообавештајне и безбедносне агенције Министарства одбране, задужене за војне изазове и претње, односно: Безбедносно-информативна агенција,

Служба за информисање и документацију и Служба безбедности Министарства спољних послова (Агенција за ванредне ситуације), као и елемент Управе царина Министарства финансија који се бави овим радом. Ове службе задужене су за невојне изазове. Представници наведених институција улазе у састав Савета за националну безбедност, који није над осталим службама, органима власти и управе. Безбедносни изазови и пракса из протеклих година оправдавају рад једног оваквог тела које мора да координише информације, до државног врха, и, у потпуности, затвара обавештајно-информативни циклус.

Руковођење цивилном одбраном део је јединственог система управљања и руковођења системом одбране и спроводи се на свим нивоима државног организовања (предвиђено је формирање агенције за ванредне ситуације у оквиру Владе Србије). За непосредно стручно и оперативно руковођење цивилном заштитом формирају се органи цивилне заштите.

Овако уређен систем одговорности компатибилан је са актуелним европским решењима, као и са ранијом историјском праксом уређења и цивилне контроле над елементима државе која имају монопол над употребом силе и принуде.

Закључак

Стратегија националне безбедности Републике Србије је свеобухватни и концепцијски документ из области безбедности, којом се дефинишу садашња и будућа опредељења у овој области. По својој структури и решењима она је компатибилна и упоредива са сличним документима у државама региона где доминира парламентарна демократија и цивилна контрола сектора безбедности.

Овај документ представља основу за пројектовање и реформу система безбедности и одбране Србије. Општа опредељења дефинисана у Стратегији националне безбедности успостављају прецизну концептуалну, законску и планску основу за обликовање и даљи развој система безбедности и одбране. Стратегија пружа оквир у којем је неопходно и могуће ускладити све правце и друге нормативне документе, а могуће је развити и нове доктринарне документе. Наиме, овај документ дефинише, у начелу, одређене делове безбедносне политике који се даље разрађују осталим документима, какви су Стратегија одбране, Војна доктрина, Бела књига одбране, Стратегијски преглед одбране и други. Ова стратегија садржи основне поставке и спољне и унутрашње безбедности Србије и њених безбедносних институција. Она, такође, прихвата и признаје обавезе усклађивања према важећим европским и светским стандардима у области безбедности и одбране. Такође, признаје и оне одредбе, уговоре и документе који лимитирају капацитете одбране и безбедности, чији је Србија била потписник.

Примена Стратегије националне безбедности захтева пун ангажман свих државних субјеката задужених за њено спровођење, јер се само на тај начин остварује потпун и интегрисан начин функционисања свих аспеката безбедности Србије. Само правовременом реакцијом на безбедносне ризике и изазове, планирањем мера и адекватним одговором, све безбедносне институције ће показати да у потпуности примењују и доприносе Стратегији националне безбедности Србије.

Стратегија националне безбедности се примењује, вреднује и дограђује у зависности од безбедносног окружења Србије, њених интереса, економских могућности и промене других чинилаца који је одређују. Отворена је за допуне и промене у складу са развојем безбедносних прилика у региону.

Стратегија националне безбедности Србије представља кључни документ којим објашњава домаћој јавности, али суседима и партнерима, како Србија види безбедносни контекст и какве су јој намере у изражавању и заштити своје безбедности. Зато ће бити доступна у штампаном и електронском облику, на српском језику, у оба писма, као и на енглеском језику. То говори о транспарентности у промишљању безбедности Србије.

Документи

1. *Bosnia and Herzegovina, Security Policy, Draft*, Sarajevo, December 2005.
2. *Security Strategy of the Slovak Republic*, Approved by the National Council of the Slovak Republic on 27th March 2001.
3. *The National Security Strategy of the United States of America*, September 2002.
4. *The National Military Strategy of the United States of America*, (A Strategy for Today; A Vision for Tomorrow), 2004.
5. *The National Security Strategy of the Republic of Hungary*.
6. *Romania's National Security Strategy*.
7. *Стратегија одбране државне заједнице Србија и Црна Гора*, нацрт, МО СЦГ, Београд, октобар, 2003.
8. *Стратегија и план међународне сарадње у области одбране у 2005. години*, Управа за међународну сарадњу, МО СЦГ, Београд, март 2005.
9. *Војна доктрина*, МО СЦГ, Београд, мај 2005.
10. *Нацрт Закона о демократској и цивилној контроли Војске Србије и Црне Горе*, Београд, септембар 2005.
11. *Стратегијски преглед одбране*, нацрт МО СЦГ, Београд, јун 2006.
12. *Srednjoročni odbrambeni program 2005–2010*, Ministarstvo za obrambo, Republika Slovenija.
13. *Strateški pregled odbrane*, Ministarstvo obrane, Republika Hrvatska, Zagreb, rujan 2005.

Литература

1. Ковач, М.: *Стратегијска доктринарна документа националне безбедности*, теоријске основе, Београд, 2003.
2. Ranquet, R.: Think Tanks and the National Security Strategy Formulation Process: a Comparison of Current American and French Patterns, *Aquisition Review Quarterly*, Winter 1997.
3. Форум Безбедност и друштво, *Национална безбедност*, Marshall Center Alumni Association Serbia and Montenegro (материјал са скупа).
4. Димитријевић, Б.: *Концепт националне безбедности Србије и Црне Горе*, предавање на скупу Форум Безбедност и друштво, Београд 13. септембар, 2005.
5. *За бољи пут Србије*, зборник, Демократска странка, Центар ресорних одбора, Београд, 2006.
6. *Индикатори људске безбедности у Србији*, извештај за 2004. годину, ФЦО, Београд, 2005.
7. Nowosielski, W.: *A Comparative Analysis of the National Security and Defence Strategies of the Western Balkans* (updated 28 may 06).
8. Записи и белешке говора и ставова председника Бориса Тадића (мај-јул 2006).

ПРОГРАМИРАЊЕ ФУНКЦИОНИСАЊА И РАЗВОЈА СИСТЕМА ОДБРАНЕ

Др Дејан Стојковић, мајор

Систем планирања, програмирања, буџетирања и извршења је савремени приступ управљања ресурсима ради одржавања и изградње способности система одбране потребних за извршавање додељених мисија и задатака и остварење дефинисаних циљева. Фундаментални елемент тог система је програмирање које обухвата низ активности и има за циљ конкретизацију планова, како би се омогућила њихова оперативна реализација у одређеном периоду. Програмирањем се успоставља јасна веза између планова и финансијских средстава потребних за њихову реализацију. Резултат процеса програмирања јесу програми, управљачке одлуке које омогућују спровођење планова и праћење њихове реализације.

У чланку су презентовани резултати анализе теоријских знања и искустава о програмирању, као интегралном делу система планирања, програмирања, буџетирања и извршења. Посебна пажња посвећена је одређењу појма и циља програмирања, објашњењу процеса програмирања, опису начина избора и структурирања главних програма, као и специфичности ма управљања њиховом израдом и извршењем.

Кључне речи: *планирање, програмирање, програм, систем, систем одбране.*

Увод

У систему одбране Републике Србије последњих година се спроводе значајне промене. Општи циљ промена је трансформација система у складу са савременим изазовима и претњама безбедности, односно потребама и могућностима Републике Србије.

Врло важан аспект трансформације система одбране је промена начина управљања ресурсима ради одржавања и изградње потребних способности. Нови начин управљања ресурсима треба да обезбеди ефективније и

ефикасније функционисање система одбране, као и одговарајући развој свих његових елемената.

Велики број земаља чланица Организације северноатлантског уговора (НАТО) и Програма Партнерство за мир у управљању ресурсима одбране примењују тзв. систем планирања, програмирања, буџетирања и извршења (ППБИ). Позитивна искуства тих земаља и опредељења Владе Републике Србије за успостављање функционалног система планирања и буџетирања према дефинисаним циљевима, односно програмског буџетирања, условили су потребу да и Министарство одбране приступи развоју и увођењу тог система управљања.

Систем планирања, програмирања и буџетирања први пут је успостављен 1962. године у Сједињеним Америчким Државама.¹ Пре увођења тог система у САД је постојао велики несклад између војне стратегије и буџета одбране, јер су развој стратегије и буџетирање третирали као скоро независни процеси. Сваки од видова војске израђивао је сопствени буџет без покушаја да се сниже трошкови избегавањем дуплирања капацитета и искоришћавањем синергије.²

Систем ППБИ је временом претрпео значајне измене и оно што се данас подразумева под тим системом у великој мери се разликује од оног што је првобитно било успостављено. Међутим, систем ППБИ се и данас заснива на неколико основних начела, и то:³ интегрално посматрање функционисања и развоја свих елемената система одбране; континуираност процеса планирања и праћења; заснованост одлучивања на јасним критеријумима и непристрасним анализама; истовремено разматрање војних потреба и трошкова; доношење главних одлука избором једне од више изводљивих варијанти и примена вишегодишњег планирања ради сагледавања последица данашњих одлука у будућности.

Планирање, програмирање, буџетирање и извршење посматра се и као процес, а његови основни елементи истовремено представљају и основне фазе.

Планирање, као фаза процеса ППБИ, укључује процену стратегијског окружења, дефинисање националних безбедносних интереса и циљева, као и развој стратегија за њихово остварење. Процена стратегијског окружења, поред анализе безбедносних изазова и претњи, укључује и анализу политичких, економских, технолошких и других трендова. Национални без-

¹ Фаза извршења је додата тек 1981. године.

² Enthoven, A., Smith, W.: *How Much Is Enough: Shaping the Defense Program, 1961–1969*, New York: Harper & Row Publishers, 1971, стр. 13.

³ Чубра, Н.: *Планирање развоја оружаних снага*, Војна економска академија, Београд, 1973, стр. 87; Enthoven, A., Smith, W.: *исто*, стр. 33–47.

бедносни интереси и циљеви, као и стратегија за њихову реализацију, дефинишу се у односу на процену стратегијског окружења, а важан резултат процеса планирања представља и спецификација војних способности које су неопходне за спровођење стратегије.

Програмирање је фундаментална фаза процеса ППБИ којом се планови преводе у одговарајућу структуру снага са захтеваним способностима, узимајући у обзир ограниченост расположивих ресурса. Резултат програмирања је одобрен скуп главних програма који треба да обухвате све активности система одбране у одређеном периоду.⁴

Буџетирање подразумева израду финансијског плана ради исказивања новчаних средстава потребних за реализацију планова и програма. Тежиште те фазе процеса ППБИ је на уверавању владе и/или парламента да је потребно обезбедити неопходне ресурсе за реализацију програма, односно за развој и одржавање дефинисаног нивоа војних способности.

Извршење је последња фаза процеса ППБИ, чија реализација треба да обезбеди доследно спровођење планова, програма и буџета, ради изградње дефинисаних способности система одбране.

Примена система ППБИ треба да омогући стабилно функционисање и развој система одбране у условима ограничених ресурса. Такође, она ствара услове за побољшање координације и ефикасности рада свих елемената система одбране у извршавању додељених мисија и задатака.

Појам и циљ програмирања

Програмирање је најсложенија фаза процеса ППБИ. То је сталан и итеративан процес којим се усвојена планска документа преводе у главне програме, програме, пројекте и активности за одређени период у оквирима расположивих ресурса, а ради одржавања и развоја дефинисаних способности. Програмирање обухвата низ активности и има за циљ конкретизацију, односно разраду планова, како би се омогућила њихова оперативна реализација у одређеном периоду. Заснива се на анализи расположивих финансијских ресурса, с обзиром на то да је реализација планова у директној вези са доступним финансијским средствима.

Програмирањем се стварају предуслови за избор најбоље варијанте реализације утврђених циљева коришћењем расположивих ресурса, као и

⁴ Zrnic, B.: *The New Trends In Defence Planning And Their Impact On The Defence Planning Systems In Transitional Countries*, Royal College Of Defence Studies, London, 2007, стр. 9.

превођење дугорочних планова развоја система одбране у краткорочне активности и одлуке. Дакле, програмирање чини видљивим везе између способности система одбране и буџета, као и између дугорочне визије и краткорочних планова, чинећи их разумљивим за доносиоце одлука и главне заинтересоване стране.

Најважнији излаз из фазе програмирања јесте скуп главних програма система одбране. Они представљају једнократне управљачке (планске) одлуке којима се конкретизују активности, време и ресурси за остваривање појединих циљева система одбране и обично обухватају шестогодишњи плански период.

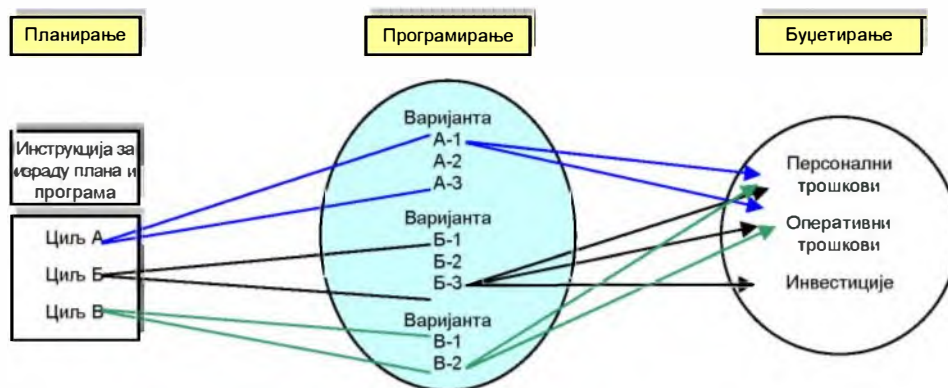
Главни програми представљају врло важан управљачки инструмент. Поред њихове улоге у свеукупном процесу планирања одбране, омогућују и ригорозну контролу имплементације. Добијајући ажурне информације о извршењу главних програма, руководиоци могу реалистично сагледати стање система одбране и, ако је потребно, предузети корективне акције. Поред тога, информације добијене из главних програма могу знатно олакшати парламентарни надзор над системом одбране.

Процес програмирања

Процес програмирања обухвата две основне фазе: 1) израду главних програма и 2) усаглашавање главних програма. Иако се састоји од две фазе, програмирање је врло сложен процес, јер свака од фаза обухвата низ активности са више различитих учесника који, често, имају и супротстављене интересе.

Израда главних програма почиње анализом *Инструкције за израду средњорочног плана и програма развоја система одбране*, документа који је резултат фазе планирања. Анализу Инструкције обављају руководиоци главних програма са својим тимовима, а тежиште је на разматрању сваког појединачног циља конкретног програма, укључујући рокове и приоритете, као и расположиве ресурсе. Резултат анализе је представа о циљевима које реализацијом главног програма треба остварити, као и могућностима и ограничењима за њихово остварење.

Након анализе Инструкције, руководиоци главних програма дефинишу захтеве за развој више варијанти реализације сваког појединачног циља који је дефинисан у Инструкцији (слика 1). Дефинисањем захтева руководиоци главних програма својим тимовима указују и на проблеме који могу настати при развоју различитих варијанти, као и на начине њиховог превазилажења.

Слика 1 – Развој варијанти за реализацију циљева главног програма

Тимови руководиоца главних програма, након што добију захтеве од својих руководиоца, приступају формулисању варијанти реализације сваког циља главног програма и анализи сваке од њих. Варијанте се анализирају са аспекта изводљивости, резултата које нуде и трошкова које производе, са прецизним објашњењем предности и недостатака сваке од њих.

Након формулације и анализе варијанти реализације сваког дефинисаног циља, руководиоци главних програма, уз помоћ тимова, бирају најбољу варијанту. Избор најбоље варијанте треба да се заснива на дефинисаним смерницама, изводљивости, нивоу способности и трошкова који се производе, као и другим релевантним чиниоцима.

Израда нацрта главног програма јесте активност коју спроводи тим руководиоца главног програма након избора најбољих начина за реализацију утврђених циљева. Главни програм начелно садржи:

- назив главног програма и опште податке о руководиоцу,
- циљеве (општи и специфични),
- очекиване резултате,
- програме, пројекте и активности и носиоце њихове реализације,
- претпоставке и ризике реализације,
- показатеље (индикаторе),
- изворе провере (верификације),
- временски план,
- план ресурса, и
- план расхода и издатака.

Називи и руководиоци главних програма одређени су документом којим се дефинише планирање, програмирање, буџетирање и извршење у систему одбране. У случају потребе, посебном одлуком министра одбране, може се одредити нови главни програм.

Циљеви главног програма представљају стања, односно резултате који његовом применом треба постићи. За сваки главни програм дефинише се општи и специфични циљ. Општи циљ описује стање система одбране чијем достизању доприноси главни програм, заједно са осталим главним програмима у систему одбране. Специфичан циљ представља резултат, односно стање које се у потпуности може достићи применом главног програма.⁵ Остваривањем специфичних циљева доприноси се реализацији општег циља.⁶

Очекивани резултати представљају учинке који треба да буду остварени реализацијом главног програма. Они се одређују за сваки специфичан циљ главног програма, као и за сваки програм, пројекат и активност у оквиру главног програма. При одређивању очекиваних резултата потребно је одредити и интервал у којем се резултат очекује.

Структура главног програма је хијерархијска и врло сложена. Главни програм обухвата више програма, пројеката и активности чијом реализацијом се остварују општи и специфични циљеви главног програма. За сваки програм, пројекат и активност треба одредити носиоце њихове реализације.

Важан елемент главног програма јесу претпоставке и ризици његове реализације. Претпоставке представљају очекивања да ће се нешто десити и да ће то омогућити или подржати извршење главног програма, а ризици (препреке) потенцијалне сметње спровођењу програма, пројеката и активности у оквиру главног програма и реализацији приоритета.⁷

Показатељи или индикатори су параметри који служе да се циљеви и очекивани резултати главног програма изразе на мерљив начин (квантитативно, квалитативно, временски), како би се утврдило промењено стање после извршења програма, пројеката и активности. Показатељи омогућавају редовно праћење степена реализације и успешности остварења циљева и резултата програма/пројеката/активности.

Ради успешног праћења реализације главног програма потребно је одредити изворе провере остварења његових циљева, односно постизања очекиваних резултата. Извори провере су сви писани материјали (извештаји, студије, нормативна акта, итд.) који садрже објективне показатеље о степену реализације циљева и постизања очекиваних резултата. Пожељно је да ти извори не захтевају додатне анализе и истраживања, јер то захтева додатно време, напоре и трошкове.

Временски план даје динамички приказ извршења програма, пројеката и активности у дефинисаном програмском периоду. Стога, руководица глав-

⁵ Главни програм може имати један или више специфичних циљева.

⁶ Увек када је могуће циљеви треба да буду исказани у виду способности система одбране које се реализацијом главног програма изграђују, односно одржавају.

⁷ Влада Републике Србије: *Смернице за израду годишњег оперативног плана (ГОП)*, Београд, 2007, стр. 37.

ног програма треба прецизно да искаже шта ће се извршити и шта ће се постићи у свакој од програмских година.

План ресурса садржи неопходне податке о свим потребним ресурсима (опрема, материјал, кадрови) за реализацију циљева у контексту количине, захтеваног квалитета, као и динамике трошења. План ресурса је у директној вези са временским планом и служи као основа за план расхода и издатака.

План расхода и издатака садржи податке о потребним финансијским средствима за реализацију програма, пројеката и активности по годинама њихове реализације. Основа за израду плана расхода и издатака су активности за које се утврђују потребни ресурси и одређују носиоци за извршење, а сви утврђени ресурси изражавају се висином потребних финансијских средстава за обављање активности. Расходи и издаци деле се у три групе. То су: а) персонални расходи, б) оперативни издаци, и в) издаци инвестиција. Расходи и издаци исказују се у складу са буџетском класификацијом за сваку програмску годину и програмски период у целини.⁸ Подела расхода и издатака по годинама јесте основа за израду годишњег финансијског плана.

Друга фаза процеса програмирања **Усаглашавање главних програма** обавља се у надлежној организационој целини Министарства одбране. Прва активност при усаглашавању јесте анализа нацрта главних програма. Реализацијом те активности утврђује се усклађеност нацрта главних програма са Инструкцијом, као и у ком степену је могућа реализација циљева који су у њој дефинисани.

На основу анализе нацрта главних програма утврђују се спорна питања која треба да буду размотрена на Савету за планирање одбране и израђују предлози оцена главних програма.⁹ Савет разматра предлог оцена главних програма и спорна питања и одређује коначна решења, а руководиоци главних програма организују дораду главних програма у складу са одлукама Савета.

Након што Савет за планирање одбране усвоји главне програме надлежна организациона целина Министарства одбране, на основу других планских докумената и главних програма, израђује *Средњорочни план и програм развоја система одбране*.¹⁰

Средњорочни план и програм развоја система одбране израђује се сваке године и представља резултат процеса циљног планирања у систему одбране. То је свеобухватни документ у којем су интегрисани циљеви развоја

⁸ Члан 10. Закона о буџетском систему („Службени гласник РС” бр. 9/02, 87/02, 66/05) дефинише да се буџет састоји од општег дела, посебног дела и програмског дела. Програмски део буџета садржи: 1) стратешке области, главне програме, програме, пројекте, задатке и активности. Елементи програмског дела буџета исказују се према програмској класификацији.

⁹ Савет за планирање одбране је највише саветодавно тело министра одбране по питањима планирања одбране.

¹⁰ У члану 14. став 2. тачка 5. Предлога Закона о одбрани, који је Влада Републике Србије усвојила на седници одржаној 9. новембра 2007. године, дефинисано је да Министарство одбране обавља послове који се односе на израду Средњорочног плана и програма развоја система одбране.

система одбране и начини њихове реализације. Поред развоја система одбране, документ разматра и питања његовог текућег функционисања.

Средњорочни план и програм развоја система одбране садржи детаљно разрађен оперативни план за следећу календарску годину и пројекцију за наредних пет година. Документ начелно садржи следеће елементе:¹¹ кратак садржај; надлежност система одбране; дугорочне циљеве система одбране; анализу ситуације; средњорочне и краткорочне циљеве система одбране; кратак преглед главних програма, и систем праћења извршења плана и програма.

Поред наведених елемената, саставни део Средњорочног плана и програма развоја система одбране чини и одређени број прилога у којима се приказују: детаљан преглед свих главних програма са припадајућим програмима, пројектима и активностима; матрица са параметрима главних програма; финансијски план; коришћена методологија, итд.

Процес рада на изради Средњорочног плана и програма развоја система одбране одвија се континуирано током године. Међутим, израда самог документа, његово усаглашавање и усвајање, што обавља Савет за планирање одбране, временски је ограничено и условљено актима и роковима предвиђеним буџетским календаром.

Средњорочни план и програм развоја система одбране, након што га усвоји Савет за планирање одбране, одобрава министар одбране. Након тога документ може почети да се примењује.¹²

Избор главних програма

Истраживање доступне литературе показало је да се при избору главних програма користе приступи засновани на: способностима, организационој структури, функцијама, и мисијама и задацима.

Тако, на пример, при одређивању главних програма у Канади се користи приступ заснован на способностима. Канадски систем одбране има пет главних програма који, у комбинацији, укључују све фундаменталне аспекте функционисања система одбране.¹³ Главни програми система одбране Ка-

¹¹ Садржај је усклађен са садржајем Годишњег оперативног плана који израђују друга министарства у Влади Републике Србије. Предлогом Закона о буџетском систему, који је Влада Републике Србије усвојила на седници одржаној 17. јануара 2008. године, предвиђено је да Годишњи оперативни план израђују сви директни корисници средстава буџета Републике Србије.

¹² Финансијски план система одбране, тј. буџет одбране, треба да проистекне из претходно разрађеног и усвојеног Средњорочног плана и програма развоја система одбране.

¹³ Canadian Department of National Defence, *Capability Based Planning for the Department of National Defence and the Canadian Forces*, Ottawa: DND Canada, 2002, страна 4–5.

наде су: 1) Командовање и контрола, 2) Извођење операција, 3) Одржавање снага, 4) Генерисање снага, и 5) Политика и стратегија.

Друга група земаља при избору главних програма као преовлађујући критеријум користе организациону структуру система одбране. Тако, на пример, систем одбране Румуније користи осам главних програма. То су: 1) Копнене снаге, 2) Ваздухопловне снаге, 3) Морнарица, 4) Логистика, 5) Генералштаб/Стратегијска команда, 6) Централна администрација и пензије, 7) Обавештајна служба, 8) Међународно представљање.

Трећи приступ који се примењује при избору главних програма примарно је заснован на функцијама система одбране. Тако се тзв. функционални приступ користи у Републици Хрватској, чији се Одбрамбени програм састоји од 7 програма: 1) Функционисање оружаних снага, 2) Обука и остале активности оружаних снага, 3) Образовање и професионални развој, 4) Опремање и модернизација, 5) Објекти и инфраструктура, 6) Међународна сарадња, 7) Управни и општи послови.¹⁴

Четврти приступ који се може примењивати при избору главних програма базиран је на мисијама и задацима. Пример коришћења таквог приступа приказан је у табели 1.

Табела 1 – Главни програми засновани на мисијама и задацима¹⁵

Главни програм	Програм	Пројекат
Одбрана територије	Команде	
	Копнене снаге	
	Ваздухопловне снаге	
	Поморске снаге	
	Подршка	
	Школе и центри за обуку	
	Истраживање и развој	
Брзо реаговање	Команде	
	Копнене снаге	
	Ваздухопловне снаге	
	Поморске снаге	
	Подршка	
	Школе и центри за обуку	
	Истраживање и развој	
Међународне операције	Снаге за мировне операције	
	Партнерство за мир	
	Програми едукације	
	Конференције и састанци	

¹⁴ Министарство одбране Републике Хрватске: *Pravilnik o načinu planiranja, programiranja, izradi i izvršenju proračuna Ministarstva obrane*, Zagreb, 2003.

¹⁵ Constantinescu, M.: *Planning, Programming, Budgeting, Evaluation System – PROGRAMMING*, Материјал са предавања, Курс за управљање ресурсима, Брашов, Румунија.

Помоћ у случају непогода и несрећа	Логистика	
	Специјална обука	
	Специјална опрема	
Централна подршка	Логистика	Команде
		Снабдевање
		Одржавање
		Здравство
		Транспорт
	Образовање и обука	
Централна контрола и администрација	Морал и рекреација	
	Мобилизација	
	Министарство одбране	
	Генералштаб	
	Посебне агенције	

Наведени примери, поред тога што указују на преовлађујуће приступе који се користе при избору главних програма, показују и да се, у пракси, врло ретко користи само један приступ. Наиме, велики број земаља при избору главних програма користи комбинацију више приступа.

Табела 2 – Главни програми система одбране САД и Бугарске

САД	Бугарска
1. Стратегијске снаге, 2. Снаге опште намене, 3. Комуникације, обавештајна служба и свемир, 4. Мобилност, 5. Гарда и резервне снаге, 6. Истраживање и развој, 7. Централно снабдевање и одржавање, 8. Обука, здравствено збрињавање и друге персоналне активности, 9. Администрација и сличне активности, 10. Подршка других нација, 11. Снаге за специјалне операције.	1. Копнене снаге, 2. Ваздухопловне снаге, 3. Морнарица, 4. Централна команда и подршка, 5. Интероперабилност и учешће у вишенационалним формацијама, 6. Едукација и квалификација, 7. Безбедност: Војна полиција и контрашпијунажа, 8. Безбедност кроз сарадњу и интеграције, 9. Квалитет живота, 10. Наука, истраживање и развој, 11. Административно управљање, 12. C4ISR системи, 13. Војне информације (обавештајна делатност).

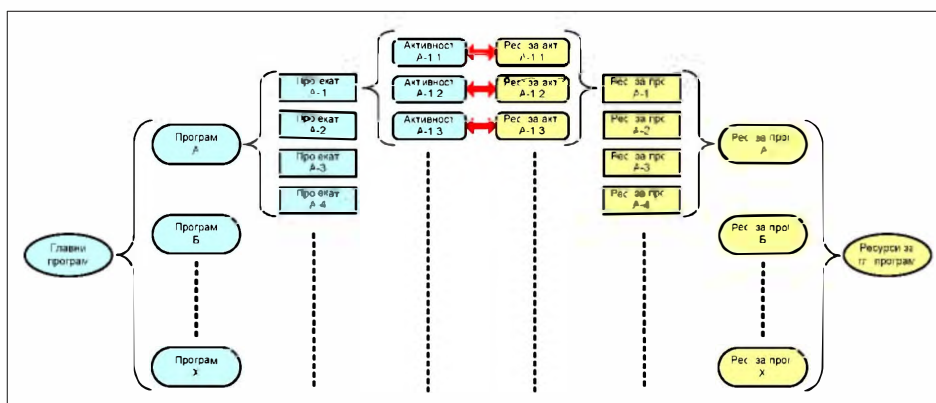
Примери земаља који у одређивању главних програма користе комбинацију више приступа су САД и Бугарска. Оружане снаге САД своје функционисање и развој заснивају на 11 програма.¹⁶ Систем одбране Републике Бу-

¹⁶ U. S. Army War College, *How the Army Runs: a Senior Leader Reference Handbook*, Carlisle Barracks, PA, 2005, <http://www.carlisle.army.mil/usawc/dclm/linkedtextchapters.htm>, (28. септембар 2007), стр. 147.

гарске примењује 13 програма који представљају комбинацију организационог у функционалног приступа.¹⁷ Главни програми у систему одбране САД и Бугарске приказани су у табели 2.

Структура главних програма

Главни програми система одбране имају хијерархијску структуру. Они се, начелно, састоје од програма, пројеката и активности.¹⁸ Ради обезбеђивања јасне везе између дефинисаних циљева и потребних ресурса, неопходно је дефинисати потпуну (хијерархијску) структуру програма (слика 2).

Слика 2 – Хијерархијска структура програма

Програм је део главног програма који има јасно одређене специфичне циљеве и показатеље успешности и делотворности, који доприносе остварењу општих и специфичних циљева главног програма. Састоји се од више пројеката под којима се подразумева скуп активности међусобно повезаних и организованих на начин који води ка остварењу циља и резултата програма.

При избору главних програма и одређивања њихове структуре неопходно је придржавати се следећих препорука:¹⁹

– главни програми и њихова структура треба да омогуће јасну везу између трошкова и способности система одбране;

¹⁷ Ministry of Defense of the Republic of Bulgaria, *Concept for Planning, Programming, and Budgeting in Bulgaria's Ministry of Defense and the Armed Forces*, Sofia, 2001.

¹⁸ Главни програми, програми и пројекти система одбране треба да буду препознати у систему програмског буџета Републике Србије.

¹⁹ Tagarev, T.: *исто*, стр. 60.

- главне програме и њихову структуру одредити на начин да буду свеобухватни;

- главне програме утврдити тако да обезбеђују одговарајућу расподелу одговорности између њихових руководица;

- главни програми треба да буду управљиви, тј. структура главних програма треба да омогући објективну процену и балансирање у расподели ресурса.

С обзиром на то да главни програми представљају везу између планова и буџета одбране, потребно је да се сваки део главног програма (програм, пројекат, активност) искаже натурално и вредносно по годинама, тј. за сваки део програма потребно је приказати и његове финансијске вредности. Да би се лакше изводиле анализе програма, потребно је да трошкови буду исказани на два начина: 1) према структури расхода одређених прописима о буџетском систему, 2) према структури расхода коју користе државе чланице НАТО и Програма Партнерство за мир.

Систем одбране Републике Србије, с обзиром на то да се налази на почетку примене система ППБИ, има могућност да искористи искуства других земаља које више година примењују и развијају тај приступ управљања ресурсима и развоја одбрамбених способности. Искуства других земаља указују да је на почетку примене система ППБИ најједноставније и најпрактичније применити организациони приступ при одређивању главних програма. У каснијим фазама развоја система могуће је користити и друге приступе. Опредељење за примену организационог приступа омогућило би да руководиоци главних програма, који руководе и одређеним организационим целинама система одбране, имају делегирани ауторитет и одговорност, као и неопходне ресурсе, за одржавање и изградњу дефинисаних способности њихових састава.

Управљање изградом и извршењем главних програма

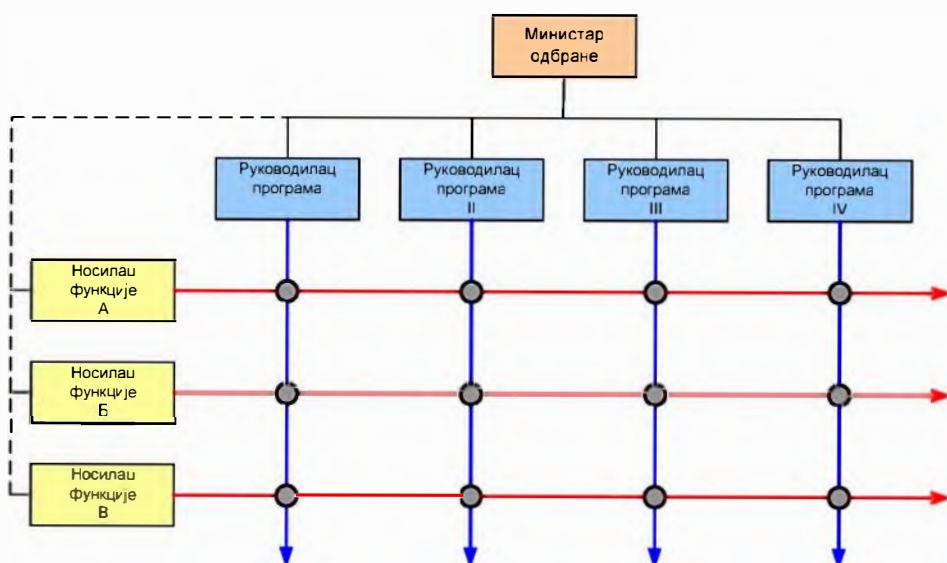
Пракса је показала да ефикасно организовање и координирање активности на изради и примени сложених програма, односно пројеката, често није могуће у склопу уобичајеног функционисања организационог система. Због тога се последњих деценија интензивно ради на проналажењу нових начина организације и руковођења реализацијом сложених подухвата.

Одговарајуће управљање је предуслов успешне израде и примене главних програма система одбране. Управљање главним програмима је врло сложен процес са низом активности и учесника.

За потребе управљања изработом и извршењем главних програма у системима одбране често се одређују руководиоци главних програма. То су лица којима су додељени ауторитет, али и одговорност, за управљање процесом израде и примене програма. Руководиоци главних програма своје обавезе на управљању програмом најчешће обављају истовремено са обављањем својих редовних дужности. Када је реч о управљању главним програмима, руководиоци програма су, често, непосредно одговорни министру одбране, без обзира на редовну линију субординације у систему одбране.

Руководиоцима главних програма, у њиховом раду на изради и реализацији програма, помаже тим специјалиста за поједине области. Тим специјалиста може представљати сталну или привремену организациону целину. Иако и један и други начин организовања тима има своје предности и недостатке, с обзиром на обим и сложеност послова на управљању главним програмом, прикладније решење је успостављање сталног тима.

У случају да је при дефинисању главних програма примењен организациони, а програма функционални приступ (или обрнуто), постоји могућност успостављања тзв. матричног модела управљања програмима. У том случају руководиоци главног програма управљају програмом, али и носиоци појединих функција система одбране могу остварити значајан утицај на реализацију „своје“ функције, координирајући програме, односно пројекте у оквиру појединих главних програма (слика 3).

Слика 3. Матрични модел управљања програмима

Управљање изразом и извршењем главних програма је сложен процес и не постоји универзално прихваћено решење за уређење тог процеса. Сваки систем одбране треба да примени решење које најбоље одговара специфичности стања у којем се тај систем налази.

Закључак

Програмирање је фундаментална и врло сложена фаза процеса ППБИ која обухвата читав низ активности и велики број учесника. Програмирањем се успоставља јасна веза између планова система одбране и финансијских ресурса, а његова основна сврха је конкретизација, односно разрада планова, како би се омогућила њихова оперативна реализација у одређеном периоду.

Процес програмирања састоји се од две основне фазе: 1) израде главних програма и 2) усаглашавања главних програма. Свака од фаза процеса програмирања обухвата више активности.

Најважнији резултат фазе програмирања представљају главни програми, односно детаљно разрађене планске одлуке којима се обавља операционализација планова. Такође, главни програми су и врло важни управљачки алати који омогућују контролу реализације планова.

Постоје различити приступи који се могу применити при избору главних програма и одређивања њихове структуре. Сваки од приступа има своје предности и недостатке, а избор одређеног приступа зависи од специфичности конкретне ситуације. Основни принцип у дефинисању структуре програма јесте да треба да буду обухваћени сви елементи и активности система одбране, с тим да ни један елемент, односно активност, не сме бити обухваћен више пута.

Предуслов за успешну израду и примену главних програма јесте одговарајуће управљање. Управљање изразом и извршењем главних програма система одбране је врло сложен процес са низом активности и учесника. Израдом и спровођењем главних програма треба да управљају руководиоци главних програма којима је додељен ауторитет и одговорност за управљање тим процесом.

Постојеће стање система одбране Републике Србије и дефинисани правци даљег развоја створили су потребу за успостављањем суштински другачијег система планирања, односно финансирања одбране. Искуства других земаља, као и опредељења Владе Републике Србије за примену програмског буџетирања утицали су на Министарство одбране да отпочне са развојем и увођењем система планирања, програмирања, буџетирања и извршења. Сматра се да ће примена тог система, односно приступа, допринети стабилном функционисању и одговарајућем развоју система одбране.

Литература

1. Alain C. Enthoven, A., Smith, W.: *How Much Is Enough: Shaping the Defense Program, 1961–1969*, Harper & Row Publishers, New York, 1971.
2. Влада Републике Србије: *Смернице за израду годишњег оперативног плана (ГОП)*, Београд, 2007.
3. Закон о буџетском систему: „Службени гласник РС“, бр. 9/02, 87/02, 61/05, 66/05, 85/06.
4. Zrnic, B.: *The New Trends In Defence Planning And Their Impact On The Defence Planning Systems In Transitional Countries*, Royal College Of Defence Studies, London, 2007.
5. Canadian Department of National Defence: *Capability Based Planning for the Department of National Defence and the Canadian Forces*, Ottawa, 2002.
6. Министарство одбране Републике Србије, *Развој и вођење система планирања, програмирања, буџетирања и извршења*, студија, Београд, 2007.
7. Ministarstvo obrane Republike Hrvatske: *Pravilnik o načinu planiranja, programiranja, izradi i izvršenju proračuna Ministarstva obrane*, Zagreb, 2003.
8. Ministry of Defense of the Republic of Bulgaria *Concept for Planning, Programming, and Budgeting in Bulgaria's Ministry of Defense and the Armed Forces*, Sofia, 2001.
9. Tagarev, T.: *Introduction to Program-Based Defense Resource Management*, The Quarterly Journal, Volume V, Number 1 Spring-Summer 2006.
10. U. S. Army War College, *How The Army Runs: A Senior Leader Reference Handbook*, Carlisle Barracks, PA, 2005, <http://www.carlisle.army.mil/usawc/dclm/linkedtextchapters.htm>, (28. септембар 2007).
11. Чубра, Н.: *Планирање развоја оружаних снага*, Војна економска академија, Београд, 1973.

КОМПЛЕМЕНТАРНОСТ ЉУДСКЕ, НАЦИОНАЛНЕ И КОЛЕКТИВНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Ванр. проф. др *Милан Мијалковски*

Одвек је безбедност заокупљала пажњу сваког човека и представљала важну функцију сваке људске делатности, посебно људског колективитета. Човек свестан да се удружен са другим људима успешније може суочавати са опасностима које прете његовом опстанку и достојанству, стварао је друштвене заједнице, а њеним даљим усавршавањем створио и „најсавршенију“ заједницу – државу. Временом је уочио да држава може да представља и опасност по његову безбедност и чинио напоре да ограничи њену самовољу. Општом ангажованошћу човечанства, првенствено територијализованих заједница (држава), договорен је колективни систем безбедности који са променљивим успехом утиче на националну безбедност, као и на безбедност грађана у оквиру држава. Међутим, због своје сложености, променљивости, динамичности и приличне енигматичности међузависност између наведених врста безбедности (људска, национална и колективна) није у довољној мери истражена.

Кључне речи: *безбедност, опасност, угрожавање, заштита, међузависност, објект безбедности, субјект безбедности, субјект опасности, људска безбедност, национална безбедност, колективна безбедност.*

Увод

Данас, безмало две деценије после окончања хладног рата, тешко је ваљано утврдити суштину насталих геополитичких и безбедносних промена у свету. Нарочито је тешко установити да ли је само модификован или радикално преобликован статус кључних елемената појма „безбедност“ – објект безбедности, субјект безбедности и субјект опасности. Спорења око овог важног питања су евидентна и разноврсна. Присутна су гледишта да

је „одзвонило“ традиционалном облику међународне безбедности у којем је држава (национална безбедност) референтни објект и субјект безбедности. Уместо државе, као референтни објект безбедности промовише се човек као појединац, односно људска безбедност као средиште свих других облика безбедности. Иако систем колективне безбедности, успостављен 1945. године, и операционализован у Повељи ОУН није промењен, по многим схватањима је у великој мери превазиђен. Није занемарљив број поборника „најсавршенијег“ (наднационалног) система безбедности, али такву могућност „дозвољавају“ само одређеном броју држава. Коначно, громогласно се употребљава појам „глобална безбедност“, без обавезе њеног прецизног одређења и разграничења од међународне или колективне безбедности.

Оваква конфузија у безбедносној сфери постаје јаснија ако се трезвено упореде заблуде о послехладноратовској безбедносној архитектури међународне заједнице, са једне стране, и настале сурове безбедносне праксе, са друге стране. Наиме, замишљено успостављање „новог светског поретка“ као „друге ере мира“ и „света отворених граница, отвореног делања и отвореног мишљења“¹ суочило се са транснационалним и државним тероризмом, катаклизмичним етничким сукобима унутар многих држава и распадом појединих држава, ширењем оружја за масовно уништавање, агресијом држава хегемона усмереном на друге државе, дакле, игнорисањем Повеље ОУН и геополитичким ривалитетом. Настало је стање које карактерише неизвесност као једину извесност у решавању искрслих безбедносних проблема и њихово умножавање (немири, насиље и „гола“ сила на многим тачкама у свету), које код многих безбедносних експерата ствара утисак да је у току нови светски рат, који не сматрају трећим (хладни) или четвртим – већ „стогодишњим ратом“.

У оваквом хаотичном свету безбедност људи постала је угроженија него у биполарном периоду. Истовремено, национална безбедност се нашла пред новим изазовима: привидно, смањена је опасност од спољне војне агресије, али је максимално нарасла опасност од нетрадиционалних претњи, попут тероризма и организованог криминала, чије су штетне последице по виталне државне вредности у појединим случајевима биле погубније (разорније) од традиционалних претњи.²

¹ Поменуте одреднице „новог светског поретка“ или будућих односа у међународној заједници јавно је изнео амерички председник Буш, у говору који је одржао у ОУН 1. октобра 1990. године. У наредних неколико година синтагма „нови светски поредак“ ушла је у употребу и означавала програм усмеравања активности и ставова на којима треба да делује америчка администрација ради одбране својих националних интереса.

² У самоубилачким нападима 19-торице чланова терористичке организације „Ал Каида“ (11. 9. 2001) у Њујорку и Вашингтону убијено је око 3.000 људи, односно више него што их је изгинуло у агресији Јапана на САД у Перл Харбуру (8. 12. 1941). Упорни покушаји терориста да се домогну оружја за масовно уништавање указују на њихову одлучност да буду много смртоноснији у наредном периоду.

Дилема је отклоњена тако што је „васкрсла“ национална безбедност, односно поново је на врху пирамиде појма безбедност. С тим у вези, треба имати у виду да су у теорији безбедности евидентна гледишта која поистовећују значење националне и државне безбедности, као и гледишта која ове синтагматске појмове тумаче различито. С тим у вези, довољно је анализирати бројне дефиниције националне безбедности, које је Бери Базан презентовао у делу „Људи, држава и страх“.³ Немогућност држава, посебно најмоћнијих, да се усагласе у вези са редеофинисањем колективне безбедности, може се схватити као њено уважавање у смислу да обезбеђује механизме за суочавање са актуелним и будућим безбедносним изазовима, ризицима и претњама.

Суштина безбедности

За сагледавање међузависности људске, националне и колективне безбедности неопходно је да се претходно разјасни значење појмова безбедност, људска безбедност, национална безбедност и колективна безбедност, као и појмова или садржаја (делатности) који битно утичу на тај специфичан процес.

Безбедност

Због тога што појам *безбедност* чине три елемента: објекат безбедности (шта се штити?), субјекат безбедности (ко је надлежан да штити објекат безбедности) и субјекат опасности (од кога или од чега се штити објекат безбедности), посебно због разноврсности објеката безбедности (човек као појединац, људски колективитет, територија, вештачки објекат, средство, друштво, држава, делатности, информације...), практично је немогуће универзално одређење појма безбедност. Несумњиво, то је главни узрок или кључно ограничење за непостојање општеприхватљиве дефиниције безбедности, а евидентне су прихватљиве дефиниције безбедности које се односе на конкретан објекат безбедности.

Са друге стране, треба имати у виду да је безбедност човеков специфичан „производ“, а човек као физичко лице, као појединац или као члан заједнице (колективитет – друштво и држава), има (поседује) конкретне вредности и интересе које љубоморно чува и настоји да их оснажује, јер пред-

³ Опширније у Бајагић М.: *Основи безбедности*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007, стр. 29–30.

стављају гаранцију његовог опстанка и достојанства. Те вредности, у ствари, представљају (терминолошки означавају) објекат безбедности који одређује човек односно људски колективитет (субјекат безбедности), а чува их (штити, брани) од других људи и људских колективитета. Јер, они, такође, имају своје виталне вредности (објекат безбедности) и уколико су опредељени да их оснажују тако што ће нападати туђе виталне вредности ради њиховог урушавања, отимања или уништења, представљају субјекат опасности.

Имајући то у виду, субјекат безбедности улаже напоре да успостави и одржава стабилно стање властитих виталних вредности (објекат безбедности), под којим се подразумева одсуство било каквих опасности по њихову безбедност. За остваривање таквог жељеног (нежног) стања субјекат безбедности мора да поседује адекватну моћ коју ће умешно и успешно употребљавати. У складу с тим, сажета „универзална“ дефиниција појма безбедност могла би да гласи: *безбедност је замишљено и оствариво стабилно (безопасно) стање виталних вредности (објекта безбедности) физичких лица и људских колективитета или „својство неког реалног друштвеног, природног или техничког субјекта (бића, творевина или ствари) испољено као успостављено, одржано и унапређено стање и(ли) вредност, а која се изражава кроз испуњеност минимум одређених (безбедносних) стандарда својствених том субјекту, а што му омогућава реалну основу за опстанак, рад, раст и развој без обзира на носиоце, облике, време и место угрожавања“*.⁴

Људска безбедност

Појам *људска безбедност* је релативно нов, иако је његова суштина (људска права и слободе) за време хладног рата била константно у фокусу интересовања одређеног броја држава, ОУН и многих невладиних и међународних организација. Повеља ОУН (1945) сугерише међузависност људских права и међународног мира и безбедности, а Универзална декларација о људским правима, коју је усвојила Генерална Скупштина ОУН 1948. године, операционализује људска права кроз 30 аспеката, који се, условно, могу груписати у шест целина: лична права, законска права, грађанске слободе, право на основне потребе, економска права и политичка права.

У Извештају о људском развоју Програма развоја Уједињених нација⁵ 1994. године, уместо људских права, први пут је употребљен појам *људска*

⁴ Стајић, Љ.: *Основи система безбедности*, Правни факултет, Нови Сад, 2008, стр. 28.

⁵ United Nations Development Program (UNDP), Human Development Report 1994.

безбедност, који је сажето формулисан реченицом: „Свет може бити миран само ако су људи безбедни у свом свакодневном животу“ (УНПД, 199:22). Идентификовано је седам главних група (компонената) људске безбедности: економска безбедност, безбедност у погледу хране, здравствена безбедност, безбедност животне средине, лична безбедност, безбедност заједнице и политичка безбедност.

Људска безбедност у овом извештају, и другим документима које су касније усвојиле у ОУН, као референтни објекат безбедности идентификује човека – грађанина као појединца и заједницу. Међутим, док се држава критикује и оспорава као референтни субјекат безбедности, подразумева се да је надлежна за заштиту људске безбедности (штавише, региструје се као највећа опасност за људску безбедност), а не идентификује ко је или ко би требало да има такву надлежност. Слична уопштеност је евидентна у погледу субјекта опасности, осим у вези са државом као таквим (опасним) фактором.

Упркос оваквих недопустивих нејасноћа, као повољно (оптимално) стање људске безбедности сматра се оно које човеку – појединцу обезбеђује „слободу од страха“ и „слободу од ускраћености“. Под тим се подразумева оптимално смањење претње и понижења појединца од стране државе и недржавних колективитета, затим сигуран посао и добар стандард, социјална и здравствена збринутост, здрава животна средина, физичка сигурност и у условима када је у току неки конфликт у друштвеној заједници чији је члан и адекватна партиципација у политичком животу друштва.

У односу на званичне међународне дефиниције људске безбедности,⁶ националне и академске дефиниције су прецизније. На пример, у Јужној Африци, где је деценијама драстично игнорисана људска безбедност већинског становништва (расизам и апархејд представљали су кључна обележја власти), данас је у средишту тражње људска безбедност. Њено одређење гласи: „Безбедност је опште стање у којем појединачни грађани живе у слободи, миру и сигурности; потпуно учествују у процесу владавине; уживају заштиту фундаменталних права; имају приступ ресурсима и основним животним потребама; и насељавају средину која није штетна за њихово здравље и њихову добробит“.⁷

⁶ „Људска безбедност је (1) безбедност у односу на хроничне претње, као што су глад, болест и репресија и (2) заштита од изненадних и штетних поремећаја у ткиву свакодневног живота – било у погледу посла, дома или заједнице“ (УНДП, 1994:23).

„Хумана безбедност значи безбедност људи – њихове физичке сигурности, њиховог економског и друштвеног благостања, као и заштиту њихових људских права и фундаменталних слобода“ (Међународна комисија за интервенцију и државни суверенитет, Извештај: Одговорност за заштиту 2002, стр. 151).

⁷ South African White Paper on Defence (Pretoria: Department of Defence, 1996).

Према Канти Бајпају: „Људска безбедност се односи на заштиту личне безбедности појединца и одсуство директних и индиректних претњи насиљем. Унапређење људског развоја и доброг владања и, када је неопходно, колективна употреба санкција и силе су од централног значаја за руковођење људском безбедношћу. Државе, међународне организације, невладине организације и друге групе у цивилном друштву заједно су од виталног значаја за будућност људске безбедности“.⁸

Поборници људске безбедности, очигледно свесни да преобимност и конфузност појма људска безбедност осетно ограничава могућност њеног остваривања, фокусирали су се на њено витално језгро, под којим подразумевају фундаментална људска права човека, као појединачног грађанина, и колективна права, превиђајући идентификацију референтног субјекта безбедности. Уместо такве јасне квалификације, користе формулацију да су „све особе и институције дужне да поштују или обезбеде“ поменута права (основна средства за живот и основно достојанство). Имајући све то у виду, евидентно је не постоји суштинска разлика између садржаја тзв. виталног језгра људске безбедности и садржаја или људских права регистрованих у Универзалној декларацији о људским правима из 1948. године.

Без претензија да се људска безбедност прецизно одреди, да под тим појмом треба подразумевати *стање грађанина као појединца у друштву и држави које карактерише отклоњеност (не постојање) било каквог облика угрожавања његових фундаменталних права гарантованих Универзалном декларацијом о људским правима коју је усвојила Генерална скупштина ОУН 1948. године и у Извештају о људском развоју Уједињених нација 1994. године.*

Национална безбедност

За појам синтагме *национална безбедност* постоје бројне дефиниције, чији садржај у мањој или већој мери обухвата кључне елементе појма безбедност (објекат безбедности, субјекат безбедности и субјекат опасности) и, наравно, делатности које предузимају поменути елементи.⁹

⁸ Kanti Bajpai.: *The Idea of a Human Security Audit*. Joan B. Kroc Institute Report, No. 19. Fall 2000, pp. 1–4. S/http://www.Nd.Edu/-krocinst/ocpapers/op-19-1.PDF 08/22/01.

⁹ „Безбедност у најширем политичко-правном смислу обухвата мере и активности чувања и заштите од угрожавања независности и интегритета једне земље (државе, нације) и унутрашњег уставног и правног поретка (*Мала политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1966, стр. 96).

На основу анализе садржаја бугарских докумената из области одбране (Концепција националне безбедности, Војна стратегија и Војна доктрина), национална безбедност Бугарске може се дефи-

Држава као територијална и политичка организација глобалног друштва представља референтни објекат и субјекат међународне безбедности, односно у оквиру система колективне безбедности, операционализованог у Повељи ОУН. Објекат безбедности државе, који се термилолошки означава као виталне државне вредности, условно сачињавају четири компоненте: „опстанак, територијални интегритет, политичка самосталност и квалитет живота“.¹⁰

Опстанак државе као политичке заједнице, различите од других таквих заједница у међународном систему, представља прву међу једнаким вредностима националне безбедности. Њен је задатак да држава задржи свој идентитет и самостални субјекат међународног права (не распадне се на више нових држава или постане део неке друге државе или више других држава). Очување територијалне целовитости државе указује на способност државе да опстане, независно од тога да ли њену територијалну целовитост угрожава спољни или унутрашњи субјекат опасности. Евентуално колебање у том смислу, укључујући и употребу силе, угрожава опстанак државе.¹¹ Политичка самосталност или независност државе (сувереност) значи да је држава (државна власт) независна (бар формално) према спољним факторима у доношењу најважнијих одлука, и у погледу свог унутрашњег развоја и у погледу своје спољнополитичке активности. Квалитет живота у држави обухвата све компоненте људске безбедности, односно доследно поштовање Универзалне декларације о људским правима из 1948. године и других међународних конвенција о човеку. Квалитет живота (развијена привреда, солидан стандард, ефикасне државне и друштвене институције отклањају могућност угрожавања личне и имовинске сигурности грађана) подразумева „благостање“ у држави које позитивно утиче на стање националне безбедности.

Држава као референтни међународни субјекат безбедности (своју изворност заснива на сагласности својих грађана), ради заштите властитих виталних вредности (објекат безбедности) успоставља макробезбедносни си-

нисати као „свеукупност политичких, економских, војних, социјалних, правних, еколошких и других фактора и услова, који гарантују територијални интегритет државе, стабилност друштва и права грађана“ (Асенов Б, Кипров П: *Теорија на контраразузнаването*, Труд, Софија, 2000, стр. 15).

Национална безбедност (National Security) у америчкој терминологији се дефинише као „заштита једне земље од свих врста спољне агресије, шпијунаже, саботаже, субверзије, узнемиравања и других непријатељских деловања“ (John, M. Collins: *Grand Strategy*, Annapolis, Md. 1973, p. 46).

¹⁰ Димитријевић, В.: *Безбедност и политичка заједница – Реформа сектора безбедности* (зборник радова), Центар за цивилно војне односе, Београд, 2003, стр. 29.

¹¹ Разбијање комунистичке Југославије почело је после смрти њеног вишедеценијског председника Тита, 1980. године, и кулминирало у тренутку када је највише руководеће тело (Председништво) изразило неодлучност у вези са одбраном целовитости државе, односно, прећутно се сагласило (1991) да се Република Словенија може одвојити од заједничке државе.

стем, коју сачињавају бројни вишенивовски микросистеми. Субјекти безбедности у тим системима условно се могу разврстати у три групе: *професионални* (безбедносне и обавештајне агенције, полиција, тужилаштво, судови, царина, инспекције и војска), *непрофесионални* (парламент, председник државе, председник владе, органи локалне самоуправе) и *суплементарни* (грађани као појединци, образовне и научне институције, јавне службе, приватне фирме, невладине организације...). Њихов је задатак да ефикасно заштите виталне државне вредности од стварних и потенцијалних опасности – неоружаних и оружаних, било да су спољне или унутрашње.

Без претензије да се појам национална безбедност прецизно одреди, могло би се рећи да је: национална безбедност сложен, чињенично заснован, непрекидан и динамичан програм – нормативно-теоријска уређеност, институционална организованост и одсутна оперативна ангажованост нације (државе) на правовременом и успешном отклањању стварних и могућих спољних и унутрашњих опасности по безбедност националне територије, суверенитета, личног физичког, духовног и имовинског интегритета грађана и остваривање колективних друштвених права грађана у социјално-економској, друштвено-политичкој, образовној, научној, културној, еколошкој и другим областима.

Колективна безбедност

Колективизам, као антитеза индивидуализму, представља општи назив за међусобно различите и, чак, супротне доктрине и социјалне покрете којима је заједничко истицање предности неког колективитета над индивидуом и индивидуализмом. Оног тренутка када је човек створио први, најпримитивнији колективитет, безбедносна функција представљала је његову важну карактеристику. Временом, међусобно ништење колективитета при покушају да спорна питања решавају силом, посебно када су сукобљене стране биле државе или савез држава, утицало је на уобличавање идеје да се заједничким ангажовањем свих територијализованих колективитета (држава) спречи употреба силе као средства за постизање интереса и циљева.

Та идеја је институционализована 1919. године формирањем Друштва народа – међународне организације чији програм је до 1926. године прихватило 60 држава. Ова организација је прогласила „општу“ (делимичну) забрану рата, прописала превентивне мере које треба да спрече његово избијање (мирно решавање спорова и разоружање) и предвидела предузимање заједничких санкција држава-чланица Друштва народа против прекршилаца одредаба о забрани рата. Избијањем Другог светског рата урушен је поменути систем колективне безбедности.

После Другог светског рата успостављен је нови систем колективне безбедности који је представљао велики помак у односу на претходни. Наиме, систем колективне безбедности, предвиђен Повељом ОУН, обухвата следеће битне елементе: (1) систем међународноправних установа за сузбијање рата, (2) систем мера које смањују или укидају међународну несигурност и (3) систем колективних гаранција којима се обезбеђује сузбијање агресије.

Први елемент дефинисан је у члановима 1. и 2. Повеље ОУН, у смислу опште забране употребе силе и агресивног рата, а обавезује све државе да се уздржавају од употребе силе или претње силом у својим међународним односима, осим у самоодбрани. *Други елемент* представља сложен механизам који сачињавају три групе мера и делатности. Прва група обухвата процедуру решавања свих међународних спорова мирним путем, друга група – систем мера и поступака на плану општег и потпуног разоружања и трећа – систем превенција који чине све мере и поступке чији је циљ превладавање и отклањање узрока који доводе до међународних спорова и сукоба. *Трећи елемент* колективне безбедности обухвата систем колективних гаранција којима се обезбеђује сузбијање агресије – предузимање принудних мера против прекршиоца мира.

Будући да колективна безбедност подразумева свако заједничко, концепцијско-доктринарно и практично ангажовање две или више држава уговорница против заједничког носиоца опасности (непријатеља), институционализовање таквих обавеза представља снажно упозорење оним државама које намеравају да употребе силу или запрете силом дотичним државама ради решавања неког проблема. Према Повељи ОУН, Савет безбедности је главни орган светске организације, надлежан за очување светског мира и безбедности. Овлашћен је да доноси одлуке и појединачне мере ради очувања светског мира и спречавања и заустављања агресије. Међутим, у случају блокаде рада Савета безбедности (употреба вета), предвиђена је могућност да Генерална скупштина ОУН разматра случајеве повреде међународног мира и одлучује о мерама које треба предузети, укључујући, када је то нужно, и оружану силу,¹² ради успостављања мира.

Размотрене чињенице, осим што указују на прецизну одређеност система колективне безбедности у свету, истовремено омогућавају да се идентификују његови кључни елементи. Очигледно, објекат безбедности су (1) државе, чија сувереност је једнака – право свих држава на независност и обавезу, такође свих држава, да поштују то право и (2) очување

¹² С тим у вези, Генерална скупштина ОУН је 3. новембра 1950. године усвојила Резолуцију 377 А/Б (УН Доц. А/1775. Види шире: Уједињене нације, СУУНЈ, Београд, 1961, стр. 58–59). Овом резолуцијом (377А/Б) су установљена и три нова помоћна, саветодавна органа Генералне скупштине и Савета безбедности за извршавање њихових надлежности по основу Резолуције. Ради се о Комисији за одржавање и надгледање мира, Комитету за колективне мере и Одбору војних експерата.

међународног мира и безбедности – предузимање колективних мера ради спречавања и отклањања свега што угрожава светски мир, а првенствено истраживање на остваривању увида у то како државе поштују људска права својих грађана. Субјекат безбедности је Савет безбедности ОУН, а субјекат опасности држава која не поштује циљеве и принципе Повеље ОУН и међународно право при решавању неког спорног питања са другом државом.

Међузависност – специфичан друштвени однос

Истраживање и разматрање међузависности људске, националне и колективне безбедности подразумева уважавање бројних чинилаца који непосредно и посредно, различитом моћи и различитим стратегијама, утичу на стање, карактер и ток укупне и појединих врста безбедности. С тим у вези, нужно је одговорити на питања попут: Шта се штити и зашто? Како се штити објект безбедности? Ко кога угрожава и зашто? У којим условима и каквим делатностима се нешто штити или угрожава? Против кога и када се предузимају угрожавајуће или заштитне делатности? Ко се од кога брани и зашто? Од чега се брани? Како се брани или напада? Која врста претње је ефикаснија – физичка „гола“ сила или одвраћање? Постоје ли неке законитости или општа прихваћена начела којих се придржавају субјекат безбедности и субјекат опасности?

Сваки облик комуникације између људи карактерише нека узајамна зависност или међузависност. Што је одређени људски колективитет хетерогенији, сложенија је међузависност његових чланова и интересних група. Архаичност односа у међународној заједници има за последицу да међузависност њених основних субјеката (држава), наравно и свих других фактора, представља веома сложен процес у којем доминирају сарадња, неслагања и сукоби. Различитост виталних вредности и интереса (објеката безбедности) огромног броја људских колективитета савременог света и осмишљени напори њихових надлежних субјеката (безбедности) да их сачувају и оснаже, резултирају успостављањем специфичних врста међузависности. Наиме, процена или оцена одређеног субјекта безбедности да су вредности и интереси другог субјекта у безбедносном окружењу подударни његовим, може резултовати успостављању корисне међузависности, односно, да договорно, прећутно или акционо чувају и оснажују властите вредности. Насупрот томе, процена или сазнање одређеног субјекта безбедности да неки субјекат из безбедносног окружења намерава да своје виталне вредности

оснажује на штету вредности других субјеката, дакле и његовим, може резултовати „успостављању“ негативне међузависности. То нарочито уколико дотични субјекат (опасности) већ предузима угрожавајуће делатности. Не постоје поуздани подаци о томе да ли у савременом свету преовладава прва или друга врста безбедносне међузависности.

Полазећи од чињенице да термин „*међузависност*“ подразумева ситуације у којима актери (субјекти) или делатности у различитим деловима система утичу једни на друге, могуће је претпоставити како се одвија међузависност кључних елемената појма „безбедност“ – објекта безбедности, субјекта безбедности и субјекта опасности. Реч је о томе да комуникација између супротстављених страна (субјекта безбедности и субјекта опасности) представља специфичну врсту друштвеног односа¹³ у којем постоји различит степен међусобног деловања. *Садржај* тог конфликтног односа може да буде различит – *неоружани или оружани начин испољавања*, *прикривен или отворен*, а *моћ* супротстављених страна *симетрична* или *асиметрична*. Такође, садржај тог односа може се мењати између крајности обостране или једностране пожељности или непожељности смера промена. Наиме, постоји могућност да је, на пример, субјекат опасности планирао да жељене промене на објекту деловања (објекту безбедности) оствари искључиво применом једне врсте неоружане делатности, али, отпорност или заштићеност објекта деловања (ангажованост субјекта безбедности) онемогућава реализацију плана. Зато, субјекат опасности може одлучити да прошири број неоружаних делатности или примени и неку врсту оружане делатности.

Међузависност две или више врста безбедности треба посматрати у контексту да субјекат безбедности настоји да оптимално заштити своје виталне вредности (објекта безбедности), док субјекат опасности намерава, или покушава, да оствари промене бића објекта деловања (објекта безбедности) у складу са својим интересима. Способност субјекта безбедности да заштити властити објекат безбедности (отклони опасност) подразумева неостварљивост планова субјекта опасности и обратно. Између ова два крајња решења постоји низ других, односно могућност да субјекат безбедности оствари делимичну заштиту објекта безбедности, да субјекат опасности оствари делимичне промене на објекту деловања, да резултати њиховог међуутицаја буду нерешени, компромисни или да на њих пресудно утиче трећа (посредничка) страна. У ствари, сукоб између субјекта безбедности и субјекта опасности може да се оконча попуштањем једне стране, по-

¹³ „Друштвени однос представља понашање већег броја особа које је по свом смисленом садржају узајамно подешено и тиме оријентисано“ (Вебер, М.: *Привреда и друштво*, Просвета, Београд, 1976, стр. 86).

бедом једне стране и поразом друге, изнуравајућом борбом на „живот и смрт“, итд. Једноставно речено, на исход сукоба утиче *моћ* супротстављених страна и, наравно, *интереси* који су променљива категорија.

Незамисливо је расправљати о међузависности било којих врста безбедности а да се истовремено не говори о моћи.¹⁴ Иако моћ било ког субјекта представља релативну категорију у актуелној политичкој, економској, војној и сличној ситуацији на одређеном простору, увек је усмерена ка конкретном циљу и у некаквом је односу према моћи другог или других субјеката. У безбедносној сфери моћ субјекта безбедности је у специфичном односу према моћи субјекта опасности односно моћ субјекта опасности је у специфичном односу према моћи субјекта безбедности. Суштина моћи је у наметању сопствене воље другоме. Замишљене (жељене) промене на објекту деловања (виталне вредности субјекта безбедности) које чине субјекат опасности остварљиве су у оноликој мери колико субјект опасности може своју вољу да наметне субјекту безбедности. У том контексту, разложно је имати у виду одређење моћи по Далу и Кенету. Наиме, Дал сматра да моћ представља „способност да се натера други субјект да учини оно што иначе не би урадио“, ¹⁵ а Кенет да је „моћан онај ко утиче на другог више него онај на њега“.¹⁶

Евидентно је да моћ у безбедносном међуодносу представља извесност да се спроведе сопствена воља. За субјекат опасности то значи остваривање жељених (планираних) промена на објекту деловања, упркос отпора субјекта безбедности, а за субјекат безбедности – очување аутентичност објекта безбедности, независно од облика и интензитета агресивности (делатности) које предузима субјекат опасности против објекта безбедности.

¹⁴ „Моћ је способност произвођења извесних промена, односно појава у свету, а политичка моћ је способност произвођења таквих промена у политичком животу друштва...“ (Мала политичка енциклопедија, Савремена администрација, Београд, 1966, стр. 678).

У речнику ЈАЗУ моћ се дефинише, као: „својство онога који над ким или над чим много или све може; власт над ким или над чим, тј. кад тко од онога може (више или мање) чинити што га је воља; област, тј. добивена власт; могућност, тј. што може бити, што се може учинити; јакост, снага; исто што и здравље (супротно од немоћ); војска (моћ владоца или државе); светачке кости (моћи или мошти) или други остаци тијела (по кршћанском вјеровању у чијим је костима велика, чудотворна моћ)“. Бројна значења речи моћ у енциклопедијском речнику Српске академије наука и уметности (САНУ) могу се свести на следеће: делотворна снага господарења, одлучивање о нечему или дар за обављање какве интелектуалне или сличне радње (Вишњић, Д.: *Научна изградњеност теорије стратегије* – докторска дисертација, Војна академија, Београд, 2003, стр. 21).

„Моћ је способност појединца, групе или државе да наметне своју вољу другоме, ослањајући се при том на ефикасност средстава силе у случају непокорвања“ (Вебер, М.: *Приврета и друштво*, Просвета, Београд, 1976, стр. 57 и 58).

¹⁵ Dahl, Robert, A.: *Modern Political Analysis*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey, 1963. p. 132.

¹⁶ Waltz, Kenneth.: *Theory of International Politics Reading*, M. A: Addison – Wesley, 1979, p. 86.

Моћ – важан аспект међузависности

Сукобљеност интереса субјекта безбедности и субјекта опасности, као полазиште међузависности, константно резултује да свако у том специфичном односу настоји да стекне или успостави потребну моћ, да је сачува или одржи, оснажи или повећа своју моћ и да је покаже. Будући да тек показивање моћи разоткрива њену усмереност и кредибилитет (за субјекат опасности у погледу изазивања промена на објекту деловања, а за субјекат безбедности у смислу очувања оригиналности или аутентичности објекта безбедности), може се сматрати да овај аспект моћи представља главни садржај међузависности у безбедносној сфери.

Ради остваривања својих циљева и интереса, а у складу са проценом, носилац моћи може је демонстрирати на разне начине. У том супротстављеном процесу постоји могућност да и субјекат безбедности и субјекат опасности на исти начин показују своју моћ (на пример, јавно или прикривено), да примењују исту врсту делатности (на пример, неоружану или оружану), да имају подједнак интензитет делатности или да једна страна показује своју моћ на потпуно различит начин од друге стране (на пример, субјекат опасности предузима прикривене делатности против објекта деловања које субјекат безбедности није у стању или није способан да региструје и не предузима мере да их отклони) или субјекат безбедности јавно показује своју моћ тако што константно јача њену војну компоненту. Међутим, истовремено, показује недопустиву неопрезност у сузбијању моћи субјекта опасности који, применом комплексних субверзивних делатности, успешно напада његове виталне вредности, итд.

Показивање моћи у безбедносној сфери неминовно разоткрива симетричан или асиметричан однос моћи учесника (субјекта безбедности и субјекта опасности). Реч је о специфичној међузависности коју карактерише чињеница да субјекат који располаже већом или неупоредиво већом моћи (логично је да буде у стању да без потешкоћа наметне своју вољу противнику), не може да буде сигуран да ће потпуно остварити постављени циљ. Наиме, субјекат опасности може да буде „невидљив“ (није територијализован субјекат, на пример, терористички колективитет) и без обзира на то што има занемарљиво малу моћ у односу на субјекат безбедности чије вредности напада, своју асиметричну моћ компензује специфичном стратегијом. Ради се, дакле, о типичној асиметричној међузависности. Са друге стране, треба имати у виду да се асиметрична међузависност може испољавати и на друге начине. На пример, уколико је моћ субјекта безбедности неупоредиво мања од моћи субјекта опасности и одсутно је заокупљен заштитом свог

објекта безбедности, а субјекат опасности показује „комотност“ – мању одлучност или примењује неадекватну делатност, долази до изражаја асиметрична моћ мање моћне стране.

Веома је важан начин испољавања асиметричне међузависности. Постоје два глобална начина њеног одвијања: несмртоносни или неоружани и смртоносни или оружани. Сваки од њих обухвата низ или скалу посебних метода, које једна страна примењује у складу са својом моћи и проценом. Карактеристичне несмртоносне методе јесу упозорење, одвраћање, убеђивање, обећавање, награда, претње, притисак, казне и принуда, док смртоносне обухватају примену физичке силе, почев од тероризма којем је својствена минимална сила, преко оружане побуне, устанка и грађанског рата, до општег међудржавног оружаног сукоба. Поменуте методе показивања моћи на релацији једне, две или више врста безбедности термилошки се означавају и као „мека“ и „тврда“ моћ.

Вишедимензионалност међузависности

Размотрене чињенице представљају солидан основ за сагледавање међузависности људске, националне и колективне безбедности. Међутим, с обзиром на то да се ради о макропроблеми, чије истраживање и приказ резултата захтева огроман простор, њихова међузависност је размотрена само обухватом једног сегмента или аспекта који је прилично изражен у савременом свету.

Становништво (грађани као појединци и интересне групе) представља конститутивни елемент државе или националне безбедности. Међународну заједницу чини око 200 држава. Иако „поседовање моћи није својствено појединцу, већ моћ припада групи“, ¹⁷ несумњиво, појединац поседује способност да се одупре моћи и сили. Такође, треба имати у виду да је појединац у вечитој потрази за моћи коју испољава кроз способност да утиче на друге појединце, односно да наметне своју вољу другоме. Појединац, независно од свог мишљења, представља део моћи одређене интересне групе и наравно, најорганизованије друштвене групе – државе.

Моћ државе подразумева њену „општу способност да контролише понашање других“, ¹⁸ приоритетно унутар својих граница. Држава може најуспешније да показује овакву способност уколико своју моћ претвори у право,

¹⁷ Arent, H.: *On Violence*, The Penguin Press, London, 1970, p.44.

¹⁸ Holsti, K. J.: *International Politics: A Framework for Analysis*, Englewood Cliffs, London, 1967, p. 193.

посредством којег принудом обезбеђује послушност својих грађана,¹⁹ дакле, успоставља се институционални облик међузависности националне и људске безбедности. Међутим, независно од нивоа способности државе да контролише понашање других, ограничене су њене могућности да утиче на људско мишљење,²⁰ а још мање да контролише мишљења људи. То је карактеристично за све државе, неке у већој, друге у мањој мери. Што првенствено зависи од уређености или кредибилности власти, тачније од обима сагласности грађана за њено успостављање и одржавање или функционисање, а та сагласност може да буде различита, почев од максималне до минималне. Ради се о добро уређеном, демократском или „фаличном“, конфликтном, недемократском моделу власти, који се разликују по томе што се међузависност између националне и људске безбедности у демократском првенствено изражава применом тзв. меке моћи, а у недемократском (тоталитарном) насиље и сила има превагу над „меком“ моћи. Евидентно је да безбедност човека – појединца у држави може да буде веома различита, од оптималне, делимично оптималне до неповољне и неодрживе, а постојеће стање пресудно утиче на међузависност те две врсте безбедности – националне и људске.

Са друге стране, пракса показује да независно од објективног (постојећег) стања људске безбедности у одређеној држави, уколико изврстан број грађана – појединаца, основано или неосновано сматра (мисли) да је такво стање незадовољавајуће за њих лично или за део грађана, постоји могућност да се њихово мишљење трансформише у акцију против таквог стања и тиме међузависност људске и националне безбедности добија нови садржај. Следећи корак таквих појединаца може да се састоји у размишљању да они својим ангажовањем, које је супротно „правилима“ националне безбедности, могу да успоставе ново, „боље“ стање људске безбедности за популацију, без обзира на то што немају њену сагласност за такво деловање.

Под претпоставком да такви појединци конституишу колективитет (ћелија, група, организација,...) који затим проводи екстремистичке делатности с циљем да ескалирају у терористичке, побуњеничке и сличне, а то чине зато што сматрају да је такав метод борбе једино могући и најисплативији за остваривање усвојеног програма, независно од моћи коју има овај колективитет, појављује се нови облик међузависности националне и људске безбедности. При томе, треба имати у виду следеће могућности или одвијање међузависности: (1) екстремистичке делатности могу да се проводе тајно и

¹⁹ „Најјачи није никад довољно јак ако своју снагу не претвори у право, а послушност у дужност“ (Русо, Ж. Ж.: *Друштвени уговор*, Нолит, Београд, 1949, стр. 11).

²⁰ „Моћ представља способност да се утиче на људско мишљење, понашање и акције“ односно „човекову контролу над мишљењем и акцијама других људи“ (Morgenthau, H. J.: *Politics Among Nations*, Knopf, New York, 1978, pp. 25–26).

не буду откривене од надлежних институција државе све док њихов носилац (екстремистички колективитет или субјекат опасности) не одлучи да јавно покаже своју моћ, (2) да надлежне институције државе открију (регистрају) екстремистичке делатности и прате њихово одвијање, што није познато субјекту опасности, (3) да надлежне институције државе праћењем провођења екстремистичких делатности закључе да ће ескалирати у насилне и предузму отклањајуће (превентивне, предупредујуће) мере, (4) да надлежне државне институције буду у току екстремистичких делатности, али због неадекватне процене не предузму адекватне мере и екстремизам ескалира у неку врсту насиља, (5) да надлежне институције државе открију само неку врсту екстремистичке делатности, а највећи део неометано угрожава виталне државне вредности до тренутка њиховог насилног испољавања, и (6) да се екстремистичке делатности одвијају тајно и у договору са неким иностраним субјектом – државним, недржавним или транснационалним.

Ове чињенице важне су за међузависност људске и националне безбедности јер је моћ оваквог недржавног колективитета (субјекат опасности) увек неупоредиво мања од моћи матичне државе. Међутим, однос моћи битно се мења оног тренутка када субјекат опасности отпочне са применом неке врсте насиља (на пример, изведе терористички напад или серију напада). Од тог тренутка „прекретница“ међузависности састоји се у томе што субјекат опасности, уколико до тада јавности није саопштио програм и циљеве свог деловања то чини на спектакуларан начин. Затим, износи „аргументе“ ради правдања властитог насиља и очекује подршку, како од дела или свих грађана матичне земље, тако и ван њених граница. Надаље, ултимативно поставља услове матичној држави и прети настављањем насиља до „коначне победе“ и на крају, уколико је претходно обезбедио инострану подршку, могуће је њено оглашавање. Такво почетно укључивање те тзв. треће стране, посебно уколико је реч о међународном референтном субјекту безбедности (држава или државе) који се, наравно, руководи својим интересима, обухвата вербално уплитање или квалификовање терористичког насиља као „борбу“ његових актера против „тиранске власти“, а за успостављање ваљане људске безбедности. Уместо суштинског квалификовања актера насиља (терористи) користе се термини попут „устаници“, „командоси“, „борци за ослобођење“ и сличних. Тиме се радикално мења моћ субјекта опасности (терористичког колективитета), као и карактер међузависности људске и националне безбедности. Укључивање иностраног субјекта у „решавање“ унутрашњег проблема у нападну државу означава повреду Повеље ОУН и међународног права, а тиме и проширивање међузависности. Наиме, почетна међузависност (национална и људска) прераста из дво-стране у тространу – има и елемената колективне безбедности.

Евентуална одлучност иностраног субјекта да безрезервно подржи терористички колективитет, а реч је о аморалном и противзаконитом савезништву, означава успостављање нове асиметричне међузависности, сада на штету државе жртве, јер њене виталне вредности (објекат безбедности) нападају два субјекта – унутрашњи и спољни. Исход оваквог специфичног тространог сукоба са вишедимензионалном међузависношћу је неизвестан, а често зависи од показивања моћи система колективне безбедности. Уколико Савет безбедности ОУН у оваквом случају непристрасно покаже властиту моћ (доследно поштује Повељу ОУН и Универзалну декларацију о људским правима), то значи да ће бити санкционисан стварни субјекат опасности. Он може да буде: (1) држава против које је испољен тероризам од недржавног колективитета који чине њени грађани (уколико је реч о терору власти) или (2) држава спонзор терористичког колективитета, која је прекршила Повељу ОУН, чак и када је у држави која подржава терористе на снази терор власти, јер је своје неслагање са таквим стањем била дужна да презентује Савету безбедности ОУН, а не да самовољно отпочне специфичну (посредну терористичку) агресију.

Међутим, уколико Савет безбедности ОУН у оваквом случају покаже своју моћ на пристрасан или потпуно аморалан и противзаконит начин, била би то међузависност људске, националне и колективне безбедности без преседана. Ради се о могућности да модел власти у држави жртви, у складу са могућностима, обезбеђује оптималну људску безбедност. Недржавни субјекат опасности (терористички колективитет) конституисан је на основу субјективне процене његових чланова или, чак, није аутентичан већ је његово стварање иницирао и подржао инострани субјекат. Упркос томе што држава жртва у отклањању опасности по безбедност својих виталних вредности не примењује прекомерну силу окривљава се за њену наводну примену. Такво лицемерно поступање, иза којег стоји огромна моћ (систем колективне безбедности), темељно мења карактер међузависности, односно национална безбедност може да буде принуђена на уступке који мењају суштину њеног бића. Послехладноратовски период, поред осталог, карактеришу овакви облици међузависности људске, националне и колективне безбедности, нарочито на простору бивше комунистичке Југославије.

Закључак

У свакој организованој друштвеној заједници (држави), чак и у најдемократскијој, незамисливо је да сви њени грађани беспоговорно прихватају постојеће стање. Та околност указује на могућност да увек постоје појединци који сматрају да постојећу људску безбедност могу да „побољшају“ у

складу са својим виђењима. Евентуално удруживање таквих појединаца и провођење делатности које нису у складу са нормативном регулативом матичне државе, негативно утиче на актуелну међузависност људске и националне безбедности. Обим утицаја првенствено зависи од моћи недржавног колективитета или од моћи државе. Неспособност или неопрезност националне безбедности у односу на неприлагођено деловање успостављеног недржавног колективитета може у великој мери да допринесе замаху њиховом деловању, односно до кулминације (оружано испољавање). Регулисање конфликта у тој фази у вези је са бројним тешкоћама и ограничењима, а обавезно разоткрива непријатну чињеницу да институционална међузависност националне и људске безбедности није функционисала квалитетно.

Међузависност људске и националне безбедности функционише у оквиру уобичајене колективне безбедности (норматива и пракса националне безбедности треба да буду сагласни повељи ОУН и Универзалној декларацији о људским правима) и, колико год да је компликована, увек је мање сложена и неизвесна од ситуација када се одвија у условима неуобичајене колективне безбедности. Реч је о тространој безбедносној међузависности, чији покретач може да буде једна страна чије оправдане или неоправдане делатности заокупе пажњу других страна, због чега решавање спорног или „спорног“ питања постаје веома неизвесно.

Бројни примери о уобичајеној и неуобичајеној међузависности људске, националне и колективне безбедности у савременом свету, поред осталог, указују на недовољну истраженост овог комплексног проблема, што директно утиче на безбедност и мир у свету. Евидентно је да се најчешће ломе „копља“ око националне безбедности, коју би да пониште многи поборници људске безбедности, не нудећи при томе адекватну замену за њу. Због чињенице да они имају наглашену подршку од појединих међународних субјеката (држава), али само у смислу поништења других држава, не и властите, међузависност људске, националне и колективне безбедности постала је много сложенија него што је била у биполарном свету.

Литература

1. Гликсман, А.: *Говор рата*, ВИНЦ, Београд, 2004.
2. Нај, С, Џ.: *Парадокс америчке моћи*, БАГ, Београд, 2004.
3. Нај, С, Џ.: *Како разумети међународне односе*, Стубови културе, Београд, 2006.
4. Курмон, Б., Рибникар, Д.: *Асиметрични ратови*, НИЦ „Војска“, Београд, 2003.
5. Хантингтон, П. С.: *Војник и држава*, Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука, Београд, 2004.

6. Коен, Р, Михалка, М.: *Сарадња у безбедности: Нови хоризонти за међународни поредак*, Удружење дипломаца Центра Џорџ К Маршал – Србија и Црна Гора, Београд, 2005.
7. Симић, Р. Д.: *Поредак света*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999.
8. Симић, Д.: *Наука о безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд, 2002.
9. Дугин, А.: *Основи геополитике*, Експрес, Зрењанин, 2004.
10. Кремер, У.: *Нови НАТО – нови ратови*, Филип Вишњић, Београд, 2000.
11. Тадић, Љ.: *Наука о политици*, БИГЗ, Београд, 1996.
12. Стојановић, Р.: *Сила и моћ у међународним односима*, Радничка штампа, Београд, 1982.

ВОЈСКА СРБИЈЕ КАО БРЕНД

Мр Ненад Перић

Појам брэнда махом се везује за маркетинг, тржиште и економију. Обично га идентификујемо као робну марку, неки светски познати производ. Међутим, брэнд је много шири појам и може се применити на било коју животну појаву или активност. Конкретно, може се применити и на нацију, земљу или неку њену институцију. Брэнд је именица, и то „властита“ именица. Свака властита именица уједно је и брэнд. Брэнд је једно од основних оруђа медијске и ПР политике; етикетање нечег у свести аудиторијума један је од њених основних циљева. Војска Србије је брэнд који има изузетан друштвени значај и утицај. Ипак, до сада није рађен интегрисани маркетиншки процес брендирања – профилисање имица Војске на националном и ширем нивоу. Поред анализе стања брэнда Војске Србије, у чланку су приказане и основе процеса брендирања и његови елементи који би се могли применити на нашу војску.

Кључне речи: *брэнд, маркетинг, аудиторијум, имиц, позиционирање, брендирање, процес, јачање, медијска политика.*

Увод

Маркирање или брендирање је потврда власништва над одређеним производом, услугом, идејом, концептом или организацијом која се може применити у ширем друштвеном смислу. Маркирање се може пратити још од заштитних знакова на грчким судовима из 7. века пре н. е, преко средњовековних трговаца који су стављали заштитне знаке на своје производе да би себе и купце заштитили од слабијих имитација, па све до данас. Временом су се знаци производа, услуга, идеја и организација/институција развијали да би добили изузетно значајну улогу. Заштитни знаци у модерном друштву су високо ефективни; има их преко 50 милиона регистрованих широм света.¹

¹ Извор: Савезни завод за интелектуалну својину.

Постоји много дефиниција марке – бренда. Проблем са старијим дефиницијама јесте у њиховој преокупираности физичким елементом. Производ егзистира у материјалном свету, а марка у систему вредновања. „Бренд тако постаје идеја, став, емоција или концепт који је постао активан део свести потрошача“.² Ова дефиниција је комерцијалног карактера, али се може превести и на демографске скупове, популацију или аудиторијум. Гледано из маркетиншког угла, Војска Србије један је од најстаријих српских брендова. Притом има изузетну утемељеност и историју.

Бренд Војске Србије

Војска Србије, традиционално у врху популарности, захваљујући својим провереним вредностима и свим наслеђеним потенцијалима (традиција, стручност, искуство, образовни систем, као и дешавања у блиској прошлости) може да постане бренд не само на локалном, већ и на ширем нивоу. То је идеја вредна ангажовања.

Бренд Војске и њених истакнутих делова, попут Војне академије, Војног опитног центра (који, нпр. поседује један од највећих ваздушних тунела у Европи и највећи на Балкану),³ али и „Заставе филма“ могу не само да презентују сами себе и целину којој припадају, већ и да своје стручно знање добро уновче. Само школовање једног студента на Војној академији просечно кошта пар десетина хиљада долара, а у зависности од рода и вида (ово се нарочито односи на пилоте) може да достигне и неколико стотина хиљада. Многи сачувани производни и услужни капацитети Војске су слабо или никако искоришћени. Некада највећи филмски студио на Балкану, Застава филм, један је од примера. Треба подсетити, такође, да је војна индустрија СФРЈ годишње доносила преко милијарду долара крајем осамдесетих година прошлог века. Иако је ове капацитете много теже обновити, повољна репутација одређених производа (надалеко познати и признати тенк Т-84 – са својим подверзијама, Г-4 супергалеб – један од најбољих тренажних авиона тог профила, топ 152 mm М84 – далекометна хаубица, чувена НОРА, малокалибарско оружје Заставе, итд.) може се искористити ради (поновног) јачања војне индустрије и економске добити. Ако би се то извело, у односу на започети процес реформе, добили бисмо малу војску која много зарађује, јер *„Нечије одредиште никада није место, већ пре нови начин гледања на ствари“* (Хенри Милер).

² Презентација агенције Профиле на 1. међународној конференцији о управљању робном марком – Брендинг Србије.

³ Одређеним улагањима брзина испитивања тунела могла би се повећати са садашњих 1,3 на 3,3 Маха, како је оригинално пројектован, чиме би се повећала потенцијална конкурентност овог, готово заборављеног објекта (прим. аут.).

Развијено је мишљење да градња бренда подразумева успостављање емотивне везе са аудиторијумом која се временом развија и постаје стабилнија. „Процес брендинга не догађа се на тржишту роба и услуга, већ искључиво у свести потрошача“.⁴ Будућност бренда није у самом бренду, већ у претварању у „lovemark“ – марку која се воли. Војска је бренд који је чврсто укореењен у свести народа, али је изгубио вредност (и имиџ) услед неадекватног вођења, лоших екстерних услова одржавања (историјско-политичко-финансијски моменти, и друго). Ипак, то је бренд који изазива емоције, а оне су кључне у процесу брендирања.

У једном чланку Њујорк тајмса писало је: „У последњих педесет година економска база преокренула се од производње ка потрошњи. Гравитирала је из сфере рационалности у царство жеља, са објективног у субјективно, у царство психологије“.⁵ Практично, то значи да је данас, више него икада, кључ успеха у било којој пословној и маркетиншкој активности детаљно познавање и разумевање људских емоционалних потреба и жеља. То нарочито важи за медијску политику која, у основи, има за циљ дејство на свест аудиторијума.

„Данас, ако желите да се бавите маркетингом, више ћете баратати психолошким терминима него статистичким формулама и графиконима. Најчешће коришћене речи у савременој маркетиншкој литератури су „позитивна реакција“, „емоција“, „осећање“, „имиџ“ пре него „производ“, „цена“, „квалитет“ и слично. Један од нових појмова који се највише везује за ову промену парадигма у области економије и маркетинга је појам брендинга“.⁶

Сматра се да је данас најзначајнија функција маркетинга баш изградња бренда–брендирање. Штавише, многи водећи светски маркетиншки експерти сматрају да је основна функција маркетинга само и једино изградња бренда.

Снага бренда зависи, пре свега, од позиције коју тај бренд има у свести потрошача/аудиторијума у односу на остале брендове. Расправа о брендирању не би могла да се започне без претходног разумевања идеје позиционирања, која је и довела до данашње револуције у маркетиншком размишљању. „Појам позиционирања први пут се појавио у серији чланака под називом „Ера позиционирања“ у магазину *Advertising Age* 1973. године. Писци чланак Al Ries и Jack Trout непосредно после тога су објавили и књигу под називом *Позиционирање – борба за ваш ум*. На насловној страни те књиге такође пише: Како да вас чују и примете на презасићеном модерном тржишту“.⁷

⁴ Презентација агенције Профиле на 1. међународној конференцији о управљању робном марком – Брендинг Србије.

⁵ Костић, Миодраг: „Брендинг“, *Е Магазин*, бр. 6.

⁶ Костић, Миодраг: „Брендинг“, *Е Магазин*, бр. 6.

⁷ Костић, Миодраг: „Позиционирање и брендинг“, *Е Магазин*, бр. 7.

Основна премиса позиционирања, која је уједно и узрок промене дотадашњег начина размишљања у маркетингу, јесте промена која се десила у комуницирању у савременом друштву. Наиме, савремени човек постао је прекомунициран. Са невероватним развојем комуникационих медија (штампа, радио, ТВ, интернет и интерактивни медији) савремени човек постао је презасићен информацијама. Чак и за обављање основних животних функција, количина информација које морамо да обрадимо, у једном дану, постала је огромна. Стрес којим је изложен сваки просечни учесник животне трке у савременом друштву доказ је да смо постали прекомуницирано друштво. Услед тога, у савременом комуницирању, сведеност и убедљивост поруке могу да буду (и углавном јесу) пресудни за њено почетно прихватање, процесирање и заузимање одређеног става на крају.

Како у ситуацији комуникационог презасићења понудити поруку, рекламу, бренд? Решење је поједностављење порука. Споменути аутори предлажу: „У маркетингу као и у архитектури, мање је више (боље)“. Рекламна порука мора се максимално изоштрили да би се усекла у свест слушаца. Најлогичнији пут јесте изbacивање свих могућих контрадикција у поруци и њено поједностављење које треба да постигне трајну импресију код оних којима је намењена.

Укратко, успех бренда не зависи од тога шта маркетиншки тим мисли о њему, већ првенствено шта о њему мисле потенцијални потрошачи или корисници.

Процес брендирања Војске Србије

Постоји много теоретичара брендова и брендирања. Доајен стратешког маркетинга Ал Рис један је од изумитеља појма позиционирања и брендирања. Његова теорија брендирања састоји се од 22 закона⁸ од којих ће један део бити представљен са критичким освртом у односу на процес брендирања, делимично и бренда Војске. Ови закони предочавају како се успешно креирају или унапређују марке и заобилазе опасности у том процесу.

Закон ширења – Снага бренда обрнуто је пропорционална његовом обиму.

Подела бренда на више активности обично води губитку снаге. Тако је, на пример, „Књаз Милош“ у свести купаца синоним за квалитетну минералну воду, што значи. да ова фирма не би могла да изгради успешни бренд, на пример, одеће.

⁸ Према: Al Ries, Laura Ries: *The 22 Immutable laws of Branding*, Harper Collins Canada, Limited, 1998.

Војска Србије, као комплексан систем, има признате (и успешне) делове који носе име, али нису у вези са њеним основним задатком. Међутим, како је бренд Војске слабио, тако је слабила и тржишна позиција споменутих делова. То, наравно, није једини разлог, али је свакако један од најбитнијих. Пример „Заставе филма“ је, вероватно, најбољи за ову анализу. Наиме, од највећег филмског студија на Балкану, са огромним и разгранатим техничким капацитетима, услед затворености војног система и бојажљивог рекламирања добијена је фирма неискоришћених капацитета, коју је јавност готово заборавила. У процесу реформисања система одбране многи делови се одвајају и замењују своје (углавном стриктно) војно устројство за оно отворено друштву и комерцијално. У том смислу, треба поразмислити о именима тих делова и евентуалној промени неких.

Закон публицитета – Рођење бренда постиже се односима са јавношћу, не рекламом.

Раније је добар рекламни буџет био довољан да омогући изградњу и позиционирање успешног бренда. Данас, у прекомуницираном друштву то постаје све теже и теже. Једноставно, у његовом меморијском простору нема више места.

Војска Србије је бренд који сви у нашој земљи познају, а који, и поред подељених мишљења, сигурно изазива некакве емоције код професионалаца у безбедносном сектору Балкана, Европе, па и у свету. За почетак, довољна је емоција, каква год била, јер представља бољу основу него њено непостојање. Процес брендинга нас учи да је, углавном, много теже покренути емоције него их поправити упорним радом. Са друге стране, за младе генерације (15–25 година), нарочито оне из урбаних подручја, бренд Војске је често синоним за губитничку, превазиђену институцију која не води рачуна о својим људима, и то је најчешће први импулс који су могли да добију од момента сазревања личности и усвајања ужих и ширих менталних преференција.

Овај закон има изузетан значај при изградњи бренда. У случају да бренд или његов део представља неку новину, нешто што би омогућило да се креира нова категорија у меморијском простору аудиторијума од изузетног је значаја за ВС. У том смислу, Војска је старо-нови бренд. Од укидања државне заједнице СЦГ она има елементе новог имена, идеје и структуре. Ти елементи врло су битни за државу и народ, морају се промовисати и приказивати. Ако су ове активности добро испланиране и изведене, позитиван публицитет условиће позитивно јавно мњење, а оно јачати бренд. Систем је, нажалост, једноставан на папиру, а у пракси изузетно компликован. Захтева озбиљно ангажовање стручњака из више области, перманентно деловање и његову корекцију.

Грађење бренда може да се постигне само снагом публицитета, где ће неко од ауторитета да објави одређену новину (вест), која затим може да буде запамћена као ново име (бренд). Тако, на пример, што год да се промовише у Америци неки стручњак ће то најавити као нешто ново на одређеном пољу, што поставља нове стандарде. Исто се догађа и са битним политичким кретањима – члан естаблишмента који ужива јавни углед, а из адекватне је бранше или институције, најавиће неку одлуку или њено доношење.⁹ Дакле, промене у Војсци захтевају константно излагање у јавност њених високих представника, као и представника владе и система одбране који би те промене представљали и објашњавали.

Закон рекламе – Једном рођен, бренд се одржава рекламом.

Већина познатих светских брендова рођена је уз поплаву публицитета. Тако је Мајкрософт унео револуцију у коришћење рачунара и приближио рачунарство, што је био домен врхунских професионалаца (програмера), обичном човеку. А лавине публицитета пратиле су Мајкрософт током првих година успона, када им реклама није ни била потребна.

Још је бољи пример Ксерокса (Хегох), произвођача машина за копирање. Испочетка, био је светска сензација, а и данас се у Америци често чује: „Хегох те а сору“ (Ксероксирајте ми копију). Име Ксерокс постало је синоним за фото-копирање. Међутим, данас фото-копир машина није више вест, чак ни најспореднија. Ипак, да би се очувало место у презасићеној свесности купаца једино решење је реклама, тек толико да се зарђало меморијско место освежи.

По том принципу мора се обнављати и присуство Војске у јавности (наша војска увек је са Вама). Параде поводом дипломирања нове класе официра Србије испред Дома народне и Савезне скупштине не могу имати ефекта ако се не одржавају перманентно. С тим у вези, позитиван је став војног и политичког естаблишмента да овај догађај постане пракса.

Закон речи – Бренд мора да поседује једну реч у свести аудиторијума.

Може се са великом сигурношћу тврдити да би прва реч при помисли на поседовање *мерцедеса* била „престиж“. Реч „најскупљи“ би вероватно ишла уз *ферари*, реч „квалитет“ уз *лексус*, реч „сигурност“ уз *волво*, итд.

Кад се говори о појму бренда кључно је да је он везан пре за осећај, него за сложену комбинацију карактеристика и квалитета које се могу везати уз одређени бренд. Осећај је нешто што се најлакше везује само уз једну једину реч.

У том смислу, маркетинг Војске Србије треба да лоцира реч која се прва јавља када се помисли на Војску и анализира да ли је то реч која подржава (и у којој мери) њен бренд.

⁹ То се често чини да би се испитало стање јавног мишљења (или заинтересованих страна), (прим. аут.).

Закон веродостојности – Успех бренда резултат је његове аутентичности.

Имати бренд који је оригинал уједно значи да је ту позицију први заузео на тржишту. Бити први значи и бити аутентичан. Највећи проблем који се јавља при установљењу бренда на тржишту је како га учинити аутентичним. Аудиторијум приписује мањи кредибилитет тврдњама у рекламним огласима него истим информацијама у новинском чланку, јер је он морао проћи редакцијску проверу и „филтер“.

Како онда креирати веродостојност у кампањи брендирања новог производа? Најбоље решење обично је везивање за неко већ изграђено и познато име. Тако, на пример, US Steel који је купио Сартид може му на страном тржишту помоћи у изградњи веродостојности, односно у доказивању да је његов метал стварно добар. У нашим условима Сартид јесте имао бренд који је био без премца, али је на страном тржишту теже доказати аутентичност, где конкуренција производи и продаје више деценија.

Можда би се нешто слично десило са нашом војском у НАТО-у? Теоретски гледано, лакше бисмо извозили производе војне индустрије. Са друге стране, Војска као бренд на локалном нивоу има предност аутентичности која у маркетиншком смислу није довољно искоришћена.

Закон квалитета – Квалитет је важан, али бренд се не изграђује само на квалитету.

Свако има своју личну перцепцију о квалитету одређених производа, а процена најчешће зависи од личног укуса.

Оно што је одлучујуће у успешности бренда није његов објективно измерени квалитет (ако и постоји), већ првенствено перцепција потрошача о његовом квалитету. Свакако, уколико се ради о неквалитетној роби нема смисла покушавати да се створи бренд. Али, кључ успеха у брендирању јесте у томе шта о квалитету неког бренда потрошачи мисле, и за то се треба борити свим силама (пре свега, односима са јавношћу).

Пошто је аудиторијум потрошач ПР и медијске политике Војске, аналогја је јасна. То се односи и на целокупне услове у којима војни обвезници служе војни рок (уколико не буду задовољни третманом углавном ће имати негативан став), као и на грађанство које користи услуге војних предузећа.

Закон категорије – Водећи бренд промовише своју категорију, а не бренд.

Шта се дешава са брендом који све више сужава свој фокус? Ако има основу, он креира своју посебну категорију и постаје неприкосновени вођа у тој категорији. Тако је Мајкрософт, чак и када се појавила конкуренција, и даље представљао синоним за одређену категорију. Оно што за такав бренд постаје интересно је промоција саме категорије јер је она већ у свести потрошача изједначена са именом бренда. На пример, рекламе Мајкрософта најчешће не промовишу њихове одређене софтверске пакете већ генерално коришћење рачунара у одређене пословне или приватне сврхе.

У маркетингу ове фирме знају да када се укључи рачунар шансе да ће се користити Мајкрософтов софтвер су бар 90%.

И по овом питању Војска је у доброј позицији – као једина. Када се помисли на Војску претпоставља се да је прва асоцијативна реч – униформа, што значи да у рекламама поред осталог, треба да се промовишу нове и лепе униформе које носе млади људи (оба пола) који се диче униформом и носе је на начин који би поново могао привући младу популацију том позиву, стручњаке који раде у једном огромном и значајном систему на битним задацима, високе официре који руководе добрим и опремљеним јединицама.

Закон облика – Логотип бренда дизајнира се да га гледају оба ока.

Логотип или лого је комбинација визуелног симбола бренда, и имена бренда израженог карактеристичним типом слова. Могућност избора је бесконачна. Они могу бити хоризонтални, вертикални, правоугаони, овални, разних облика и боја. Међутим, све ове могуће комбинације нису прилагођене очима аудиторијума. С обзиром на то да се свет посматра са оба ока потребно је да облик логотипа одговара том начину. Идеалним обликом логотипа сматра се хоризонтално постављени правоугаоник, пропорција 2,25 према 1, што је приближно и димензија ветробранског стакла на аутомобилу. Тај однос величина најбоље ће се уклопити на меморандуму, огласу, билборду или вебсајту. Зато је важно да се при креирању логотипа уметничка машта ограничи чињеницом да је његова најважнија функција да јасно пренесе име бренда. Много је лакше запамтити име него компликовани симбол. Ако визуелни симбол бренда не комуницира са именом аудиторијум ће, када га буде поново видео имати осећај да је тај симбол некада виђен, али вероватно неће знати о чему се ради. Чак и људи са јаком визуелном меморијом у мислима ће прво имати слику логотипа, па тек онда у себи прочитати и изговорити име бренда и сетити га се.

Недавно су се радили предлози нових знакова Војне академије. Садашњи су, у односу на претходне, променили само име и често су били изложени критикама (као и донедавно стари грбови ВС), јер су делимично наследили елементе чак и оних из бивше СФРЈ, док су неки други елементи у хералдичком смислу били погрешни – нису били усклађени са дугом српском (војном) традицијом.

Закључак

У процесу трансформације система одбране Војска Србије се нашла без јасне идеје у погледу формирања свог јавног лика и имиџа. Иако је то стање, добрим делом, узроковано турбулентним кретањем српске државе, војни систем је дужан да учини све што је у његовој (законски одобреној) могућности. У том смислу, основни процес брендирања Војске може започети,

јер бренд ВС већ има основне детерминанте које су одређене његовом историјском и искуственом карактеристиком. Тај процес, надаље, у односу на кретање целокупног сектора безбедности, треба продубљивати обликујући лик Војске у свести аудиторијума.

Последица процеса брендирања јесте генерално јачање војног система. Подршка коју му пружа друштво један је од најбитнијих фактора његове егзистенције и нормалног развоја. У том смислу, градња, јачање, одржавање и константно редефинисање бренда Војске (паралелно са свим државним и друштвеним кретањем) један је од основних и најбитнијих задатака пред којим се налази Војска Србије.

Литература

1. Al Ries, Laura Ries: *The 22 Immutable laws of Branding*, HarperCollins Canada, Limited, 1998.
2. Assael, Henry: *Consumer Behaviour and Marketing Actions*, fourth edition, PWS–Kent Publishing Company, 1992.
3. Bogart, Leo: *Strategy in Advertising–Matching Media and Messages to Markets and Motivations*, NTC Business Books, Illinois, 1995.
4. Група аутора: *Односи са јавношћу – стратегије и тактике*, Центар за издавачку делатност економског факултета у Београду, Београд, 2006.
5. Halland, Kirk: *Strategic Media Planning: Toward an Integrated Public Relations Media Model*, Handbook of Public Relations, Sage Publications, Thousand Oaks, 2000.
6. *Јавност и Војска: зборник радова*, ЦЦВО, Београд, 2006.
7. Костић, Миодраг: „Брендинг“, *Е Магазин*, бр. 6 и 7.
8. Krosnik, J. A.: „Attitude Importance and Attitude Change“, *Journal of Experimental Social Psychology*, 24, 1988.
9. Маричић, Р. Бранко: *Понашање потрошача*, пето измењено и допуњено издање, Савремена администрација, Београд, 1999.
10. Перић, Ненад: *Медија планирање – стање и перспективе у Србији*, магистарски рад, ФДУ, Београд, 2006.
11. *Презентација агенције Профиле* на 1. међународној конференцији о управљању робном марком – Брендинг Србије.
12. Сакан, Драган: *Pretty woman*, NEW Moment, Београд, 1996.
13. Schiffman G. Leon, Kanuk L. Lazar: *Consumer Behaviour*, 3rd edition, Prentice–Hill, London, 1985.
14. Sissors Z. Jack, Bumba J. Lincoln: *Advertising Media Planning*, NTC Business Books, 1992.

РАДНИ ОКВИР СТРАТЕГИЈЕ*
И ПЛАНИРАЊЕ СИЛЕП. Х. Лиота,^{**}
Ричмонд М. Лојд

Након осврта на питање – зашто је битна стратегија, у чланку се излаже концептуални радни оквир за организацију и оцјену суштинских фактора који су укључени у процес креирања стратегије и одлучивања у домену планирања силе. Полазећи од потребе дефинисања националних интереса и циљева, тај радни оквир илуструје комплексност процеса, као и одговор на питање како и зашто формулисање националне стратегије мора да укључи вишеструке аспекте моћи и идентитета. Разматрају се и процене алтернативних националних војних стратегија и потребе за дефинисањем одбрамбених сила за будућност. Који су најважнији фактори и какав је њихов међусобни однос? Како би тај радни оквир могао да се користи за усмеравање и оцењивање формулисања алтернативних стратегија и сила?

Кључне речи: *стратегија, национална безбедност, национални циљеви, планирање.*

Пре неколико година, током уобичајеног предавања особљу америчке амбасаде у Мадриду, које је држао један од аутора овог текста, један виши политички саветник (иначе дипломат Поморског ратног колеџа САД), изненада је плануо: „Зашто би неко требало да брине о стратегији? Довољна је мука бавити се *политиком*, ићи из једне кризе у другу!“ Да бисмо били коректни према том службенику иностраних послова, који је до тада искусио низ политичких криза, од Хаитија до Балкана, размотримо смисао његове примедбе: зашто би неко *требало* да брине о стратегији?

Стратегија, уосталом, није политички нарочито корисна; то је дугорочно фокусирани инструмент који помаже у обликовању будућег окружења.¹ Поли-

* Са енглеског језика текст превео потпуковник Милан Тепшић.

** Аутори су професори у Поморском ратном колеџу САД, Њупорт, Род Ајленд

¹ Иако овај текст представља велику и значајну ревизију ранијих концептуалних приступа, постоји усмено предање о развоју радног оквира стратегије и планирању силе. Његове раније фазе су: Richmond M. Lloyd,

тичке кризе, с друге стране, увек се баве најнепосреднијим спровођењем иницијатива да би се изашло у сусрет критичним потребама и захтевима. Али, ако би требало навести неки аргумент у одбрану стратегије, то би био следећи – када нема стратегије не постоји ни један јасан правац у будућност, и било који пут ће вас одвести тамо, али тек након изузетног напрезања из петних жила, реагујући на кризе или промене које надолазе једна за другом.

Ту реалност вероватно најбоље описује сцена између Алисе и чеширске мачке у роману *Алиса у земљи чуда*, када Алиса пита: „Да ли бисте ми, молим Вас, рекли којим путем одавде да кренем?“

„То у многоме зависи од тога где желиш да стигнеш“, рече мачка.

„Није ме баш много брига где...“, рече Алиса.

„Тада није битно којим ћеш путем да идеш“, рече мачка.

„...докле год не стигнем *негде*“, додаде Алиса објашњавајући.

„Е, то ће ти сигурно поћи за руком“, рече мачка, „само ако будеш пешачила довољно дуго“.²

У најбољем случају, стратегија ће вас довести негде близу одредишта ка којем сте се упутили. Она пружа системски приступ променама, како онима које би требало, тако и онима које не би требало да се десе. Укратко, представља примену расположивих средстава ради постизања жељених циљева. Иако би се процесу реализације стратегије могло приступити са различитих стајалишта, узели смо став да понудимо приступ „одозго надоле“, који започиње низом питања која себи морамо да поставимо и на њих покушамо да одговоримо:

- *шта желимо да урадимо (циљеви политике);*
- *како планирамо то да урадимо (стратешка реализација);*
- *шта нас брине (претње, рањивости, изазови, прилике);*
- *шта нам је на располагању да то урадимо (унилатералне или мултилатералне варијанте, алијансе или коалиције или сврставања, међународне институције, одрживе одбрамбене силе, економски или политички или дипломатски или информациони инструменти);*
- *које су неповољности (ризичи, дефицити, рањивости, непредвидиви исходи, културолошки фактори);*

„Strategy and Force Planning Framework“ in Strategy and Force Planning Faculty, eds, Strategy and Force Planning, 3rd edition (Newport, RI: Naval War College Press, 2000), pp. 1–17; Richmond M. Lloyd, „Strategy and Force Planning Framework“ in Strategy and Force Planning Faculty, eds, Strategy and Force Planning (Newport, RI: Naval War College Press, 1995), pp. 1–14; Richmond M. Lloyd, „Force Planning for the 1990s“ in Force Planning Faculty, eds, Fundamentals of Force Planning, Vol. I, Concepts (Newport, RI: Naval War College Press, 1990), pp. 105–126, and Richmond M. Lloyd and Lt Col Dino A. Lorenzini, U.S. Air Force, „A Framework for Choosing Defense Forces“, Naval War College Review, January/February 1981, pp. 46–58.

² Lewis Carroll, Alice's Adventure in Wonderland, Chapter 6, „Pig and Pepper“. The Millennium Folium Edition, 3.0. Available at: <http://www-2.cs.cmu.edu/People/rgs/alice-ftitle.html>.

*** Ради појмовно-терминолошке коректности, енглеска реч *force* (*forces*, множ.) у тексту је преведена у свом основном значењу – *сила*, а не у слободнијем преводу – *снаге*, као што се то обично чини у оваквој врсти текстова (прим. прев.).

И, коначно, све то треба завршити питањем којим би, у ствари, увек требало започињати, чиме се наглашава да је сама стратегија критична спона у непрекидној повратној спрези:

– зашто желимо то да урадимо (стратешки циљеви, жељени и захтевани).

Даљим усложњавањем сплета свих ових неизбежних питања стратегија покушава да успостави равнотежу између решавања данашњих реалних ситуација (садашње безбедносно окружење) и планирања како се носити са алтернативним могућностима сутрашњице (будуће безбедносно окружење). На тај начин, Сједињене Државе непрекидно изнова процењују националне приоритете и фундаменталне елементе стратегије. Али, посао који се на тај начин обавља захтева квалитетне и јасне одлуке о стратегији и планирању силе. Недостатком јасних циљева и фокусиране јаке стратегије националне безбедности били бисмо само способни да реагујемо на догађаје који штете нашим интересима, али не и да их обликујемо. Довијање у таквим ситуацијама није од користи.

Данашње одлуке у домену стратегије и планирања силе фундаментално ће утицати на будућу стратегију и положај силе. Ако су добре, такве одлуке и варијанте могу се показати као моћно инвестирање у будућност. Осим тога, да би се избегле последице грешака у планирању, у нечему што је често у својој бити сложен процес, изгледа да је корисно да се увек изнова, у свим димензијама, размотре саме основе стратегије и планирања силе.

Додуше, прављење поузданих варијанти стратегије и силе у једном слободном друштву је тежак и дуготрајан процес. Стратег и планер силе мора да размотри бројне међународне и домаће факторе, укључујући политичке, економске, војне, технолошке и информатичке – па чак и културолошке утицаје. Често се дешава да укупни број идеја, концепата, мишљења и различитих гледишта буде изузетно велики, а то се додатно усложњава ако не постоји један систематичан оквир за организовање стратешких концепата и остваривање стратешких варијанти. Због тога што планирање укључује припрему, често у условима неизвесности, присутна је врло велика неизвесност и велики простор за неслагање око жељене стратегије и тога како би силе требало да буду структуриране, организоване, опремљене и обликоване за будућност. Нажалост, ретко постоји само један прави одговор.

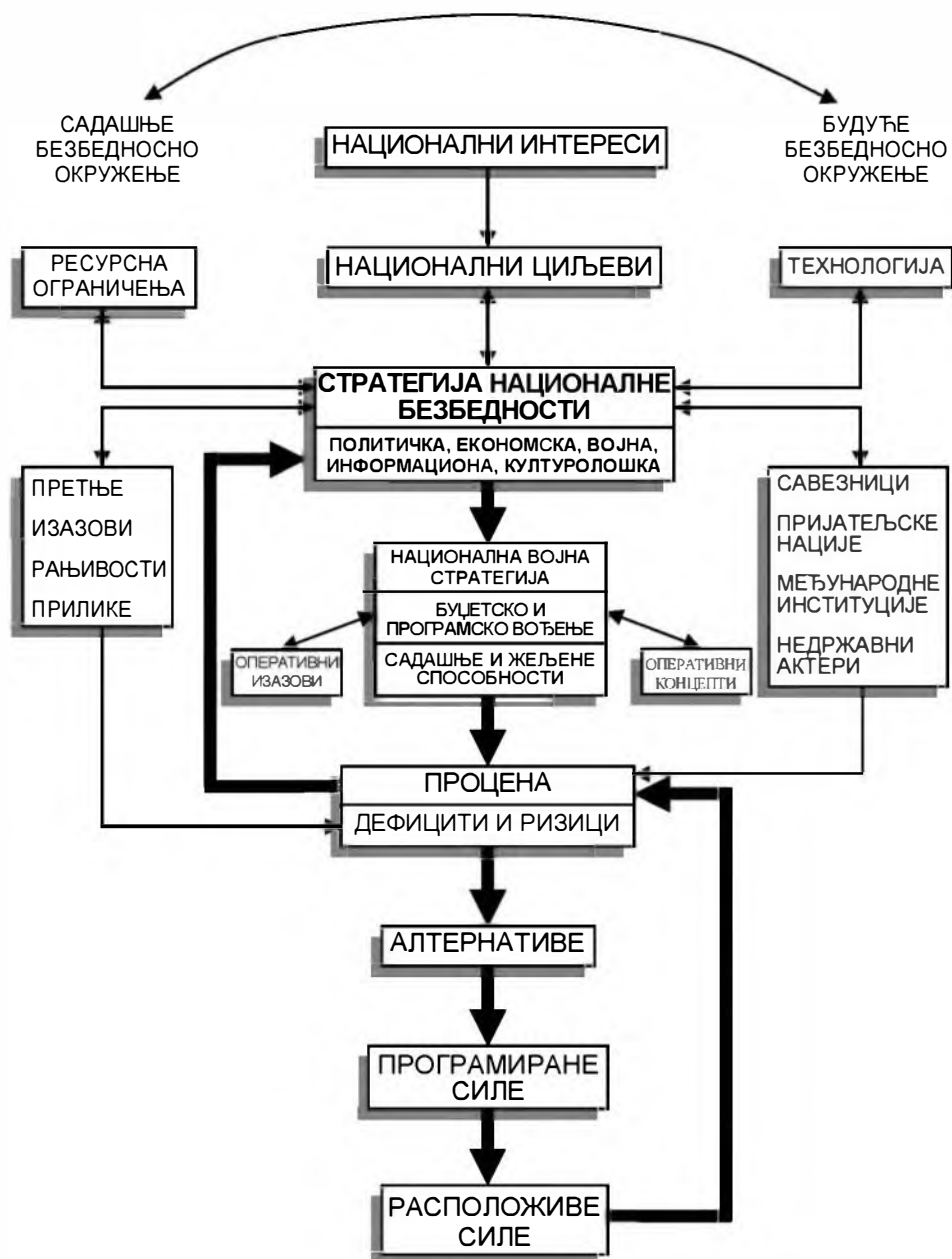
Једнако вредни аргументи могу се навести за потпуно различите варијанте, од којих је свака у функцији *жељених циљева* и *усвојених претпоставки* о претњама, изазовима, приликама, технолошким унапређењима и будућим политичким и економским условима. Стога, они који се фокусирају на неки појединачни фактор од највећег значаја за њихов специфични интерес, као што је нека специфична претња или фискални буџет, често не успевају да схвате – а због тога не успевају ни да се са њима ефикасно носе – све димензије стратешког окружења. Укратко, да бисмо коректно реализовали стратегију, морамо се бавити реалностима данашњице и могућностима сутрашњице.

У настојању да обухватимо захтеве и садашњег и будућег безбедносног окружења, овде смо понудили један радни оквир који може помоћи да се поставе права питања, поштујући сложену динамику стратегије, и пружи најбољи метод којим се обухватају, у великој мери, важни фактори присутни у стратешком одлучивању. Мада схватамо да организацијски интереси, бирократско понашање и политика имају значајну улогу у свим стратешким варијантама, наш се радни оквир фокусира на формулисање захтева које налаже национална безбедност и оцену алтернативних варијанти стратегије и силе. Намера нам је да овај радни оквир истакне главне факторе које би требало разматрати у току реализације тих процеса. Тако поступајући, вољно признајемо да овај радни оквир представља компромис између комплексности реалности и потребе за упрошћавањем као помоћи у разумевању. Овај радни оквир планирања стратегије и силе, упркос томе, покушава да идентификује најбитније елементе у стратегији и планирању силе и илуструје њихове доминантне (и често међузависне) односе.

Као такав, наш радни оквир – признајући да се стратешки увек морамо бавити данашњим проблемима и сутрашњим вероватним последицама – том процесу приступа одозго надоле. Починемо са националним интересима и циљевима, а затим детаљније разрађујемо аспекте који могу и да помогну, али и да збуне оне који одлучују о избору будуће стратегије и силе.

Стратегија је комплексни посао, али је корисно радити са једноставним организационим механизмима, као што је овај радни оквир за стратегију и планирање силе. Представљајући овај радни оквир, наша је намера да обезбедимо алат за разумевање фундаменталних концепата стратегије и планирања силе и да понудимо систематични приступ организацији мисаоног процеса у домену одлучивања. Тај радни оквир би се на различите начине могао користити као: (1) водич за развој алтернативних стратегија и будућих сила; (2) помоћ у оцењивању аргумената које наводе стратези или планери силе; и (3) полазна тачка у развоју алтернативних приступа структурирању главних одлука у планирању силе.³

³ Овај дијаграм у великој мери представља модификацију оног који се оригинално појавио у чланку Лојда и Лоренцинија 1981, који је и сам био адаптација Методологије процене структуре силе, дате у NWP-1 (Rev. A), *Strategic Concepts of the U.S. Navy* (Washington: Dept. of the Navy, 1978). Намера је да овај радни оквир у великој мери укључи најважније факторе стратегије и планирања силе. Унутар сваке широке категорије могу се користити многи концепти, принципи, идеје и методе. Извесни фактори ће, очито, бити важнији од других, зависно од околности. Алтернативни приступи често наглашавају специфичне факторе, као што су претња, рањивост, технологија или буџет. Коначно, стратези морају увек преиспитивати и синтетизовати вишеструке факторе на свеобухватнији начин. Видети: Henry C. Bartlett, G. Paul Holman, Jr, and Timothy E. Somes, „The Art of Strategy and Force Planning“, где се налази алтернативни радни оквир, мање детаљан али савршено користан и значајан. Такође, ту се може наћи једна опсежна дискусија о јаким и slabим странама алтернативних приступа стратегији и планирању силе.

Слика 1

Оскудица и потребе: опсег радног оквира стратегије и планирања силе

Две главне теме подупиру нашу дискусију о стратешким концептима. То су: (1) расподела оскудних ресурса и (2) однос између циљева, средстава и ризика. Никада неће бити довољно ресурса да се задовоље све националне жеље и потребе. Зато морамо направити стратешке варијанте, поставити захтеве, направити приоритете, донети одлуке и увек доделити оскудне ресурсе најкритичнијим потребама.

Стратегија је, као што се види, најважнији водич за добро промишљено планирање силе. Да би се извукао максимум од наших ограничених ресурса (средстава) потребно је да схватимо шта желимо да урадимо, куда желимо да идемо (циљеви) и како планирамо да тамо стигнемо (стратегија). Пресудни значај овог базичног односа циљеви – средства често залута у мноштву детаљних процена и одлука о специфичним оружаним системима. Ипак, заборављањем суштине тог односа чини се превид потребе да ћемо, врло вероватно, бити присиљени да коригујемо наше безбедносне тежње (циљеви) како би их поставили у опсег наших властитих могућности ради задовољења таквих циљева (средства). Несклад између коначних циљева и средстава ствара реалну опасност (ризик) за укупне безбедносне интересе.

Радни оквир стратегије и планирања силе подељен је на два дела: стратешке варијанте (горња половина) и варијанте силе (доња половина). Стратешке варијанте обухватају идентификацију националних интереса, националних циљева и стратегије националне безбедности, укључујући традиционалне инструменте моћи (политички, економски и војни аспекти), као и нове утицаје (као што су информатика и култура). На левој страни радног оквира намеравамо да проценимо факторе који неповољно утичу на садашње и будуће безбедносно окружење разматрањем претњи, рањивости, изазова и прилика. На десној страни радног оквира понудили смо факторе који представљају, истовремено, и средства и утицаје. То су: улога и подршка савезника и пријатељских нација, трошкови и прилике које нуде међународне институције и неоспорно присуство недржавних актера у безбедносном окружењу. Исто тако, овај радни оквир признаје да су ресурсна ограничења и технологија пресудни фактори који често обликују, понекад искривљују и, у основи, покрећу развој националне стратегије.

У складу с тим, у доњој половини радног оквира, национална војна стратегија, заједно са фискалним и програмским вођењем и утицајем садашњих и жељених војних способности, јесу све силе које диктирају сортирање и селекцију сила. (Исто тако, оперативни изазови са којима ће се силе вероватно суочити и нови оперативни концепти за савладавање тих изазова утицаће на стратегију,

програмско вођење и способности). Селекција силе, такође, укључује процену могућности расположивих сила да подрже националну стратегију. Дефицити су идентификовани као резултат примене специфичних фискалних ограничења на стварање будућих одбрамбених сила. Алтернативне варијанте силе оцењују се са становишта дефицита и смањења ризика који резултују у програмираним силама за будућност. Чим се програмиране силе разместе у зонама одговорности оне постају расположиве да подрже стратегију. Тако, пуне црне линије у радном оквиру служе да илуструју зашто је и како стално процењивање и поновно процењивање суштински део прављења и реализовања стратегије.

Област одбрамбеног планирања обилује примерима који приказују стварност стратегије, а који поспешује несклад. Стални недостатак адекватних бродова у морнарици који би могли одговорити националним обавезама могао би послужити као добар пример. С обзиром на то да америчко национално руководство стално наглашава глобално ангажовање, логично је закључити да би они желели да одрже присуство морнарице на океанима приближно на истом нивоу као у протеклих неколико деценија. Међутим, због недовољног броја бродова Морнарица САД није у могућности да удовољи том захтеву. Рат против тероризма појачао је захтев за нове бродове. Пошто је потребно неколико година да се пројектују, финансирају и изграде, унапред одређени елемент у многим поморски оријентисаним сценаријима јесте недостатак адекватних бродова у следећих више година. Слични случајеви постоје кад год је потребно више година да се војни системи изграде и разместе у зоне одговорности, без обзира на то да ли се ради о космичким системима, одбрамбеним ракетним системима, већим ваздухопловним програмима или другим упоредивим пројектима.⁴

Приступ одозго надоле: употреба радног оквира за израду стратешких варијанти

Национални интереси. Појам националног интереса може бити, додуше, вишезначан концепт. Употреба термина „интереси“ често сугерише елемент неког специфичног политичког програма, заоденутог двосмисленим и нејасним терминима. Али, најважнији национални интереси било које нације су јасни и специфични или би то требало да буду – осигурати безбедност и просперитет државе и њеног народа. Обично, наше схватање тих виталних интереса изражено је терминима националног опстанка и благостања.

⁴ У вези са неким од ових дилема планирања видети: P. H. Liotta and Timothy E. Simes, „The Art of Reperceiving: Scenarios and the Future“.

Очување територијалног интегритета, слободе, независности, политичких институција и части су фундаментални за наш опстанак као нације. Одржавање економског благостања и укупног квалитета живота америчког народа такође су важни интереси, као и опстанак наших савезника.

Председник Џорџ Х. В. Буш је у својој *Стратегији националне безбедности САД* из 1991. године резимирао националне интересе САД као:

„опстанак Сједињених Држава као слободне и независне нације, са својим фундаменталним вредностима неоскрнављеним и својим институцијама и људима безбедним... Здрава и нарастајућа економија САД да осигура прилику за индивидуални просперитет и ресурсе за национално прегнуће код куће и у иностранству... Здраве, сарадничке и политички јаке односе са савезницима и пријатељским нацијама... (и) Стабилан и безбедан свет у коме политичка и економска слобода, људска права и демократске институције цветају“.⁵

Председник В. Џ. Клинтон у својој *Стратегији националне безбедности ангажовања и ширења изјављује:*

„Заштита безбедности наше нације – наших људи, наше територије и нашег начина живота прва је мисија и уставна обавеза моје Администрације... Преамбула Устава истиче основни циљ: `бринути се о заједничкој одбрани, унапредити општу добробит и осигурати благодети слободе, нама и нашим потомцима.` Крај хладног рата није променио ова фундаментална стремљења... У сваком случају, природа нашег реаговања мора зависити од тога шта најбоље служи сопственим дугорочним националним интересима. Ови интереси су у основи дефинисани захтевима наше безбедности. Ти захтеви крећу од наше физичке одбране и економског благостања. Они, такође, укључују безбедност животне средине као и безбедност наших вредности које се постижу кроз ширење заједнице демократских нација.“⁶

У свом обраћању „*Стање Уније*“ 1980. године, председник Џими Картер истакао је да је приступ слободног света иностраној нафти витални интерес Сједињених Држава. Такви ставови имају знатан утицај на стратегију и планирање силе. Током осамдесетих година, фокус на Југозападну Азију искоришћен је, поред осталог, и због тога да би се одредио ниво и скуп будућих способности пројектовања моћи САД и формирала Централна команда САД. Те су се инвестиције исплатиле када су САД са својим савезницима и пријатељима успешно прогнали ирачке снаге из Кувајта током Рата у Персијском заливу 1991. године.

⁵ George H. W. Bush, *National Security Strategy of the United States* (Washington, D. C: The White House, August 1991), pp. 3–4.

⁶ Bill Clinton, *A National Security Strategy of Engagement and Enlargement* (Washington, D. C: The White House, February 1996), pp. i, 3 and 11.

Недавно је администрација председника Џорџа В. Буша, током истицања потребе да се поведе рат против тероризма у глобалним размерама и да се употреби превентивни рат ако је потребно, намерно повезала националне интересе са националним вредностима, сугеришући да би било тешко и непрактично да се те две ствари раздвајају:

„Стратегија националне безбедности САД биће заснована на изразитом америчком интернационализму који одражава унију наших вредности и наших националних интереса. Циљ те стратегије је да помогне да се свет учини не само сигурнијим већ и бољим. Наши циљеви на путу напретка су јасни: политичка и економска слобода, мирнодопски односи са другим државама и поштовање људског достојанства... Слобода је несумњиви захтев људског достојанства; право сваког човека стечено рођењем – у свакој цивилизацији. Током историје слобода је угрожавана ратом и терором; оспоравана сударима воља моћних држава и злим намерама тирана; и била искушавана нашироко распрострањеним сиромаштвом и болестима. Данас, човечанство има у својим рукама прилику да потпомогне тријумф слободе над свим тим душманима. Сједињене Државе радо преузимају на себе одговорност да предводе у тој великој мисији.“⁷

Национални циљеви. С обзиром на то да национални интереси дефинишу основне, несумњиве потребе једне нације, национални циљеви подржавају опсежнију реализацију стратегије и интереса. Национални циљеви су *специфичне* тежње којима нација настоји да унапреди, подржи или одбрани националне интересе. Они су, опште узевши, описани са три широке категорије – политичком, економском и безбедносном, иако се, такође, користе и друге категорије, као што су друштвена, идеолошка или технолошка.⁸

Међутим, важно је напоменути да док се национални интереси (који представљају *највиши* ниво апстракције) не разликују радикално од једне председничке администрације до друге, национални циљеви могу варирати у огромној мери. На пример, 2001. године хипотетичка Горова администрација вероватно не би тако агресивно форсирала националну ракетну одбрану као што је то чинила Бушова администрација када је дошла на власт. Ипак, и поред тога што би потенцијална Горова администрација и актуелна Бушова администрација имале веома различите националне циљеве, њихови суштински погледи на националне интересе не би се много разликовали. Уистину, док се национални интереси не удаљавају много од принципа записаних у Уставу Сједињених Америчких Држава, може да постоји велика

⁷ George W. Bush, National Security Strategy of the United States of America (Washington, D. C: The White House, September 2002), <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>

⁸ John M. Collins, Grand Strategy (Annapolis, Maryland: Naval Institute Press, 1974), pp. 2–3.

разлика и неслагање, око тога који циљеви на најбољи начин пружају подршку националним интересима и стратегији. Према томе, Стратегија националне безбедности из 2002. године нашироко образлаже следеће пожељне циљеве:

- бити поборник тежњи за поштовање људског достојанства;
- ојачати савезништва како би се поразио глобални тероризам и радити на спречавању напада на нас и наше пријатеље;
- радити са другима на неутрализовању регионалних конфликта;
- спречити наше непријатеље да оружјем за масовно уништење прете нама, нашим савезницима и нашим пријатељима;
- започети нову еру глобалног економског раста кроз слободна тржишта и слободну продају;
- проширити круг развоја отварањем друштава и изградњом инфраструктуре демократије;
- развити програме заједничке акције са другим главним центрима глобалне моћи, и
- трансформисати америчке институције националне безбедности да би могле да се суоче са изазовима и приликама 21. века.⁹

Ови сажети примери стратегију дају само полазно становиште. За сваки регион и одређену ситуацију који се налазе у сфери интереса САД морају се формулисати детаљни циљеви и њихов приоритет. Сувише су често изречени циљеви неодређени, погрешно усмерени, превише амбициозни или пропуштају прилике. Веома је важно да они буду фокусирани и јасно исказани. Речи чеширске мачке као да одјекују у реченици Џона Колинса: „Ако не знате шта желите да урадите онда не можете ни да планирате како то да урадите.“¹⁰

Стратегија националне безбедности. Стратегија је реч која се често користи, али се недовољно разуме. Она је попримила тако много значења у различитим публикацијама да је овде потребно одредити контекст њене употребе. Андре Буфре дефинише стратегију као:

„вештину примене силе на начин који најделотворније доприноси постизању циљева које поставља државна политика... Сврха стратегије је да оствари циљ који поставља политика, користећи на најбољи начин расположиве ресурсе... Вештина стратегије је у одабиру најприкладнијих средстава од оних која су расположива и усклађивању њихових резултата примене, тако да се они удружују и производе психолошки притисак довољан за постизање жељеног моралног ефекта.“¹¹

Национална стратегија ствара главни план постизања националних циљева комбиновањем политичких, економских, војних, информационих, кул-

⁹ G.W. Bush, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>

¹⁰ John M. Collins: U.S. Defense Planning, A Critique (Boulder, CO: Westview Press, 1982), p. 6.

¹¹ Andre Beaufre, An Introduction to Strategy (New York: Praeger, 1965), pp. 22 and 24.

туролошких, па и психолошких средстава. Ти алати су основни инструменти националне моћи. Стратешке варијанте показују како ће нација упослити све те инструменте у остваривању националних циљева. Те стратешке варијанте, и претпоставке везане за њих, дају упутства и постављају ограничења за ниже нивое одлучивања. Радни оквир, приказан на слици 1, експлицитно показује националну војну стратегију која проистиче из стратегије националне безбедности и у функцији је њене подршке. На тај начин, приступ одозго надолу у процесу креирања стратегије и планирања силе омогућава националној стратегији да постави ограничења помоћу којих се на поступан начин доносе одлуке о варијанти силе.

Национална војна стратегија. Војна стратегија нације требало би да проистекне из њених циљева и целокупне стратегије националне безбедности. Понекад је корисно сматрати елементе ове стратегије фундаменталним варијантама у погледу алтернативних поступака деловања. Ти елементи, или „дескриптори“, у главним цртама приказују како намеравамо употребити наша војна средства за постизање циљева. Неки од тих фундаменталних варијанти су: коалициона стратегија наспрам стратегије „уради сам“; одвраћање наспрам вођења рата; истурање силе наспрам стратешке резерве која базира у САД; благо наспрам снажног наступања; глобално флексибилне силе наспрам регионално скројених сила; и активна наспрам резервне компоненте силе. Захтеви и утицаји сваког од ових фактора фундаментално ће одредити величину и структуру будућих сила.

Фискално и програмско вођење. У извесном смислу, стратегија и процес планирања силе јесте проблем расподеле ресурса. Два различита нивоа расподеле ресурса утичу на њихову количину издвојену за одбрану.

На највишем нивоу разматрају се укупни ресурси којима располаже нација и одлучује како да се они расподеле између приватног и јавног сектора. То је интегрални део дебате о избору главне стратегије и расподеле ресурса за њено спровођење. Фокус дебате на овом нивоу усмерен је на раст, запосленост, инфлацију, буџет и трговински дефицит, и укупну продуктивност економије.

Други ниво расподеле ресурса одиграва се унутар федералног буџета између програма који се тичу одбране и програма који нису у вези са одбраном. Конкретни политички, економски и безбедносни циљеви снажно утичу на одлуке о расподели ресурса. На тај начин, они који се баве планирањем одбране морају јасно изразити своје легитимне потребе за постизање циљева безбедности нације. Неопходно је израдити реалистичне процене расположивости планираних новчаних средстава за одбрану. Ипак, усвојени буџети за планове одбране у будућности ће често расти ради кориговања текућих дефицита.

Садашње и жељене способности; оперативни изазови; оперативни концепти. На прелазу у 21. век планирање одбране САД намерно се пребацило са *на претњи заснованом* начину планирања на концептуално иза-

зовнији, али оперативно неопходан процес, познат као *на способностима засновано* планирање. Део овог намерног заокрета било је уочавање многоструке динамике која је чинила безбедносно окружење далеко комплекснијим и изазовнијим него што је оно било током хладног рата. Поред тога, многи су сматрали да је сценарио „2MTW“ (политика форматирања силе за истовремено вођење два велика рата), у складу са којим је номинално одређивана бројност и вршен одабир сила одбране, „убица стратегије“.¹² Коначно, ужасни напади који су се догодили 11. септембра 2001. године само су интензивирали стратешку потребу да одбрамбене силе буду лакше, флексибилније, покретљивије, да брже могу адекватно да одговоре, способне да имају и дејствују са широким спектром способности. На тај начин укључили смо у наш радни оквир системске покретачке силе оперативних изазова и оперативних концепата, заједно са непрекидним процесом унапређења постојећих и достизања жељених способности силе.

Оперативни утицаји на оптималан начин усмеравају војну стратегију, фискално и програмско вођење и разумевање постојећих и жељених способности. Насупрот томе, стратегија, фискално вођење и способности потискују ствари у правцу даљег рафинирања оперативних концепата и изналазе начине да се савладају оперативни изазови, као што су: оспоравање подручја, ускраћивање приступа и интероперабилност силе. Приказани радни оквир двосмерним стрелицама означава вишеструке и међузависне утицаје стратегије, фискалног вођења, концепата и способности.

Процена и интеграција: коришћење радног оквира за израду варијанти силе

Након избора стратегије националне безбедности и националне војне стратегије потребно је да проценимо нашу способност да изнесемо одабрану стратегију датим расположивим силама уз пројектоване претње и изазове. Те процене имају различите форме, од детаљних аналитичких поступака супротстављених сила (супротстављање ставова о различитим варијантама, прим. прев.) до интуитивног просуђивања неквантитативних аспеката рата. Каква год да је форма, стратегија и процена силе мора да обухвати циљеве, стратегију, претње, рањивости, расположиву силу и ризик. Основно правило је једноставно – да ли војне силе (поморска, ваздушна и копне-

¹² Види: Eliot Cohen, „Defending America in the Twenty-first Century“, Foreign Affairs, Volume 79, Issue 6 (November/December 2000): 40–56.

на; прим. прев.) подржавају стратегију националне безбедности тако да се остварују национални циљеви, уз прихватљив ризик, упркос претњама?

Цео процес избора силе требало би да буде динамичан како би се прилагодио променљивим условима. Различити елементи планирања силе разматрају се у различитој мери и унутар и ван Министарства одбране (*Department of Defense*). Како је замишљено, цео процес мора се заокружити бар једанпут годишње са припремом Дугорочног програма одбране (*Future Years Defense Program*). То, међутим, није коначна реч, јер ће Конгрес модификовати варијанте како би дао своју оцену предложене стратегије и силе, баш као и јавног и политичког расположења у времену у којем живимо.

Радни оквир, у одељцима који следе, разматра сваки од тих елемената одабира варијанте силе.

Претње, изазови, рањивости и прилике. Суштински задатак за стратегију и планера силе јесте процена безбедносног окружења у облику будућих претњи, изазова, рањивости и прилика. Међутим, у неком тренутку планер силе мора узети у разматрање цео спектар сукоба – од заштите домовине, оружја за масовно уништење, сајбер-напада и друге информационе или инфраструктурне деградације, већег конвенционалног рата и регионалних сукоба до мировних операција, тероризма, кријумчарења дроге, хуманитарне помоћи и присуства. Хенри Бартлетт, Пол Холман и Тимоти Самз сматрају да је најважнији задатак да се у потпуности процени природа тих сукоба, вероватноћа њиховог дешавања и њихова последица по националне интересе.¹³ Коначно, таква мишљења воде ка квалитетнијим одлукама о структурирању и примени војне силе.

Традиционални начин процене претње и даље има важну, премда модификовану, улогу у стратегији и процесу планирања силе. Важна су разматрања специфичних способности нације, намере, околности, као и рањивости.¹⁴ Међутим, намере и планови потенцијалног противника обично су мање јасне и извесне него што је то познавање способности његове силе. Ипак, специфичне околности неког времена могу променити способности и намере нације на неочекиване начине. Идентификација рањивости нације која представља претњу омогућава да се искористе њене слабости у развоју наше стратегије.

Савезници, пријатељске нације, међународне институције и недржавни актери. Важну стратешку варијанту представља опсег у којем ће се наша стратегија повезати са другим нацијама, било путем широког сврста-

¹³ Henry C. Bartlett, G. Paul Holman, Jr, and Timothy E. Somes: „The Spectrum of Conflict: What Can It Do for Force Planners?”

¹⁴ Видети: Frederic H. Hartmann, *The Relations of Nations* (New York: Macmillan, 1978), pp. 259–262 – дискусија на тему – зашто се војни официри више фокусирају на способности, док дипломате имају тенденцију да се концентришу на намере и околности.

вања или путем специфичних савеза, као што је НАТО, кроз сарадњу у безбедности и мултилатералним оквирима као што су Уједињене нације, или *ad hoc* коалиције. Очекивани доприноси од савезника и пријатељских нација су од пресудног значаја за нашу базну стратегију и расподелу ограничених ресурса. И, коначно, утицај и значај недржавних актера, и позитиван и негативан, само добија на значају у 21. веку.

Тако сложени међусобни односи неминовно покрећу питање ефикасности таквих међуодноса, као и поделе рада и целокупног терета. Способност, намере, околности и рањивости других нација можда неће увек бити усклађене са нашим интересима и циљевима. Ипак, и промишљање и схватање тих односа биће од пресудног значаја.

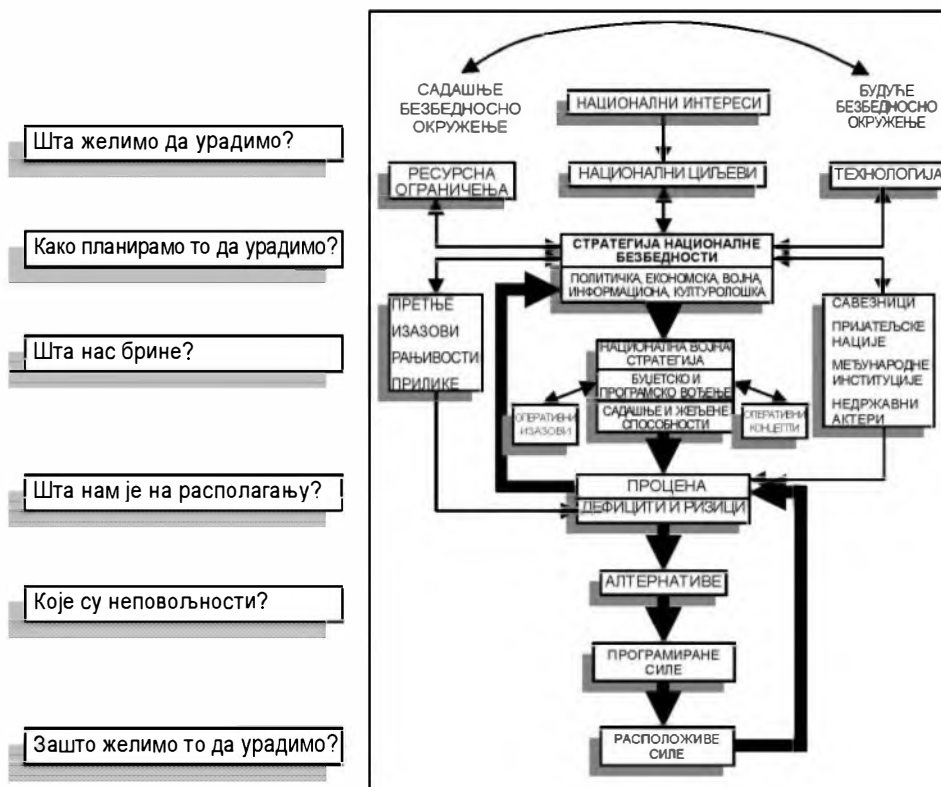
Расположиве силе. Други важан инпут непрекидном процесу процене представља опис војних сила које би биле расположиве за ангажовање у будућим сукобима. Те силе укључују: (1) постојеће силе (активне и резервне) без оних које су планиране за повлачење; (2) силе које су програмиране да постану оперативне када је то потребно; и (3) додатну силу која се може очекивати од савезника и пријатељских нација у специфичним ситуацијама.

Постојеће силе обезбеђују иницијално полазно стање коме се врше додавања или одузимања. Дати продужени век трајања и дуг процес набавке удишу живот многим оружним системима, па ће постојеће силе још дуги низ година неизбежно чинити важан део структуре силе. Пошто се структура наше силе не гради из основа сваке године, варијанте њене модернизације најчешће се дешавају „на маргини“. Према томе, иако би циљеви националне безбедности и војна стратегија требало да одреде наш одабир сила, истина је да постојеће силе у великој мери одређују данашњу стратегију и нашу могућност да се суочимо са непредвиђеним околностима данашњице.

Оперативни планери склони су наглашавању готовости и одрживости, јер морају да креирају план за могућност борбе са постојећим силама данашњице. Планери силе склони су да се фокусирају на модернизацију и питања структуре силе, јер је њихов циљ стварање сила будућности, способних да подрже будућу стратегију и циљеве нације.

Процена. Процена из домена стратегије и планирања силе садржи сложени низ анализа којима се оцењују способности САД и савезничких сила да подрже стратегију националне безбедности у суочавању са потенцијалним претњама. Али, пошто оперативни изазови и настајући оперативни концепти морају да реше *више* ствари него што су то само претње, ваљане форме процене морају, такође, да се усмере и на рањивости и прилике. Резултати тих обухватијих процена указују на недостатке у расположивим силама и могу сугерисати на ризике које су својствене текућим програмима. Обављање тих процена помаже формулисању промена програмираних си-

ла. Службени процес процене доводи до одлука које узрокују прерасподелу новчаних средстава између разних програма у оквиру фискалних смерница. Тада се кориговани програми користе као основа за будуће стање силе. Током процењивања, планери одбране морају размотрити основна питања која су постављена у уводу овог текста (слика 2).

Слика 2

И квалитативне и квантитативне процене су од користи при поређењу супротстављених сила и стратегија. Квалитативни фактори укључују вођство, доктрину, обуку, морал, логистику, обавештајну службу, технологију и иницијативу, а квантитативни фактори борбени поредак, ватрену моћ, покретљивост, време преживљавања, исправност, домет, ефекте оружја и мноштво других мерљивих величина. У анализи квантитативних фактора неопходно је користити прорачуне, моделовања и проигравања. Додавање људског елемента, политичко-војних симулација, ратних игара и војних вежби такође пружа користан увид стратезима и планерима силе.

Дефицити и ризик. И квалитативне и квантитативне процене циљева, стратегије, сила и претњи помажу да се идентификују дефицити у нашој стратегији или стању силе. Нето-резултат таквих дефицита јесте да ризици морају да се претпоставе све док побољшања могу да се чине.

Ризик је, у најмању руку, један незгодан термин – са бројним дефиницијама. У најширем смислу речи, *ризик је могућност или вољност да се изложимо оштећењу током неког периода промене*. У радном оквиру стратегије и планирања силе ризик је јаз између жељеног коначног исхода (циљеве националне безбедности) и расположивих средстава (стратегија и силе). Стратегија мора веома детаљно приступити и *вероватноћи* и *потенцијалним последицама* неуспеха. Осим тога, све док се системска побољшања могу чинити да би се минимизирао његов ефекат, ризик се мора разјаснити и уочавати у било којој стратегијској анализи.

Да би се минимизирао ефекат ризика потребно је управљати њиме. За критичне неизвесности можда су потребне додатне информације пре доношења одлуке о правцу деловања. Буџети се могу повећати ради смањења укупног ризика неуспеха. Ограничена средства могу се преусмерити између различитих области мисија, прихватањем повећања ризика у неким областима како би се смањио ризик у другим. На највишем нивоу планирања нека нација може прихватити више нивое безбедносних ризика ради постизања другачијих политичких циљева или циљева друштвеног развоја.

Алтернативе и програмирање силе. Следећи корак у планирању силе јесте да се од алтернативних сила одабере број, тип и комбинација војних способности потребних за корекцију дефицита и минимизацију ризика, имајући на уму уравнотежене нивое силе и фискалну стварност. Иако је увек под фискалном принудом, резултујућа програмирана сила мора да задовољи најкритичније аспекте националне војне стратегије.

Постоје три општа нивоа расподеле ресурса који се јављају у овој фази планирања силе. Први се јавља када се разрађује фискално и политичко вођење одбране и одређује део буџета одбране за сваки вид војске. Тада могу да постану уочљиве све бриге око улога, мисија и функција. Мењање приоритета одбране могло би, такође, да има важан учинак.

Унутар сваког вида мора се обавити друга важна расподела ресурса међу носиоцима буџетских дотација, а предмет разматрања је колико средстава би требало издвојити за структуру силе, модернизацију, борбену готовост, оперативни темпо и одржавање инфраструктуре.

Последњи ниво расподеле одвија се када се израде алтернативне варијанте силе унутар и између области мисија сваког вида. Да ли дивизије КоВ треба да буду тешке или лаке? Треба ли тежиште Морнарица да буде на носачима авиона, подморницама, стратегијском поморском транспорту или амфибијском транспорту? Да ли Ваздухопловство треба да модернизује

борбену/бомбардерску авијацију или стратегијски ваздушни транспорт? Који би однос требало да буде између активних и резервних сила? Какав ће да буде утицај умрежених операција и аутоматских (без људске посаде) система на интеграцију снага? Да ли ће „Ватра и ратовање“, биогенетски инжењеринг и смореплицирајући механизми представљати истински револуционарни напредак у ратовању? Да ли ће аутономно ратовање, „потреба за брзином“ и све мањи борбени системи учинити да људска компонента буде само делом укључена у будуће иницијалне политичке и борбене одлуке? Да ли би оружане силе САД требало да преузму вођство у развоју нових оперативних концепата произашлих из биолошких наука, напредне индустријске производње, микроелектрохемијских система и информационог процесирања?

Наведена питања морају се, ради ефикасности, разматрати на сва три нивоа расподеле ресурса, са здруженог и комбинованог становишта.

Непрекидна повратна спрега: итерација и реитерација

Стратегијско планирање и планирање снага није крут секвенцијални процес. Ради ефикасности, на свим нивоима мора да постоји повратна информација и итерација.

Пуне линије у горњем делу слике 1 истичу потребу за повратном информацијом и итерацијом током израде стратегијских варијанти. Војне, политичке, економске и технолошке процене, па чак и процена основног вредносног просуђивања, могу сугерисати потребу за преиспитивањем иницијалног избора стратегије националне безбедности, како би се боље удовољило националним циљевима. Можда ће, такође, бити неопходно поново критички оценити националне циљеве како би се осигурало да они не буду предимензионирани у односу на оно што може да изврши стратегија са расположивим ресурсима и технологијом.

Дебела црна линија у доњем делу радног оквира указује на потребу да се поново процени способност расположивих сила да реализују националну војну стратегију након селекције програмираних сила. Разматрање алтернативне силе, такође, може помоћи да се израде најбоље варијанте у оквиру ограничених ресурса.

Коначно, процена чини везу између варијанти стратегије и структуре силе. Ограничења или дефицити неке војне стратегије могу постати видљиви само када силе потребне за њено извршење постану оперативне. Када се силе пројектоване стратегијом не уклапају добро са постојећом ситуацијом морају се или ускладити силе, ојачати стратегија, кориговати циљеви или

прихватити додатни ризици. Ову врло реалну дилему Андре Буфре описује кроз детаљни приказ основног изазова са којим се суочава планер силе: „Најтежи војни проблем за решавање је формирање система безбедности, што је могуће јефтинијег у миру, способног да се сам врло брзо трансформише у моћну силу у случају опасности од агресије.“¹⁵

Закључак

У овом раду приказан је један организовани радни оквир за одабир стратегије и сила одбране. Политички, бирократски и организациони фактори често замагљују важне рационалне елементе одлука које се доносе током израде стратегије и планирања силе. У оквиру данашње динамике безбедносног окружења и растуће конкуренције за оскудним ресурсима, избор најбоље стратегије и одбрамбене силе данас је важнији него икада. Грешке учињене данас резултираће стратегијом и одбрамбеним силама које неће најбоље одговарати будућим потребама нације.

Због комплексности које су садржане у бројним неизвесностима које отежавају прецизну процену, детаљно и јасно дефинисане варијанте су ретко могуће. Као резултат тога, коначне одлуке често се доносе у атмосфери политичког ценкања и форсирања појединих организација. Они који су укључени у националну одбрану морају користити неки облик рационалног приступа за разматрање бројних елемената планирања, јер дају правовремена и заснована расуђивања о сложеним питањима избора стратегије и силе. Осим тога, веома је важно да јасно и концизно пренесу свој начин резоновања америчкој јавности.

Овај текст, такође, представља увод у Курс о безбедности, стратегији и силама (Поморски ратни колеџ САД, Њупорт, Род Ајланд), на којем се стичу шири сазнања о разним нивоима и аспектима безбедности, развијају кохерентне смернице за формулисање националне и војне стратегије и проучавају динамички изазови који утичу на одабир будуће одбрамбене силе. Пре свега, разумевање сложених значења безбедности и окружења у којем радимо и у којем ћемо деловати веома је битно за стварање стратегије. Као такво, његово повезивање са инструментима и ограничењима моћи веома је битно за оно што чинимо. Поред тога, док стратешки гледамо у будућност треба да поштујемо, иако у потпуности не схватамо, оперативне изазове, оперативне концепте и неопходне способности.

Наш коначни суд је једноставан – развој стратегије је кључ за креирање сила.

¹⁵ Strategy for Tomorrow (New York: Crane, Russak, 1974), p. 71.

ПОХОД УЈЕДИЊЕНОГ КРАЉЕВСТВА* ПРОТИВ РАДИКАЛИЗАЦИЈЕ

Џејмс Видер**

Рад је изложен на конференцији под називом „Супротстављање идеолошкој подршци тероризма: међународне, теолошке и интердисциплинарне перспективе“, која је одржана у Европском центру за студије безбедности Џорџ К. Маршал, септембра 2006. године. Публикован је у двотомном зимском издању часописа *Connections* (квартални часопис Конзорцијума Партнерства за мир академија одбране и института студија безбедности), а посвећен је проучавању супротстављања тероризму у димензији „срца и умови“. Штампан је и у часопису Европског центра за студије безбедности Џорџ К. Маршал *Occasional Paper Series*, бр 9, Гармишпартенкирхен, фебруара 2007.

Кључне речи: *тероризам, Уједињено Краљевство, радикализација, влада, политика.*

Говорићу вам данас о благословеном нападу у Лондону, удару на понос дрских британских крсташа, које смо натерали да пију из исте чаше из које су они већ дуже време терали муслимане да пију.

Ал Завахири

Увод

Уједињено краљевство (УК) има много искуства са тероризмом. Више од три хиљаде људи убијено је током тридесетогодишњег похода *Привремене ирске републиканске армије* (ПИРА) за уједињење Ирске. Међутим, у једном нападу никада није било више од двадесет девет погинулих, а Британци су развили одређени стоицизам према повременим експлозијама у Лондону и другим британским градовима. Као и друге европске сепаратистичке групе, ПИРА је покушавала да добије легитимитет и задобије подршку тиме што је, углавном, ограничавала своје нападе на

* Са енглеског језика текст превела мр Ксенија Ђурић-Атанасијевски.

** Аутор је професор у Европском центру за студије безбедности Џорџ К. Маршал Гармишпартенкирхен, СР Немачка.

представнике британске владе, снаге безбедности¹ и њихове сараднике. Углавном су избегавани општи напади на цивиле, а британске власти често су добијале упозорења уочи бомбашког напада на цивиле или инфраструктуру. Када је бомбаш самоубица без упозорења напао транспортни систем Лондона, 7. јула 2005. године, и убио педесет двоје људи, а ранио више стотина, видела се драматична разлика у односу на методе ПИРА. То је било упозорење да се УК суочило са опасношћу од тероризма који је био много суровији и опаснији него било који ранији облик тероризма.

Од седамдесетих година прошлог века развијане су свеобухватне антитерористичке мере, укључујући и строго законодавство, како би се одржавао корак са моћним и прилагодљивим противником. И поред тога, борба против ПИРА није дала ниједну поуку о борби против идеолошки мотивисаног тероризма. Иако је ирски републиканизам номинално оцењен као друштвени револуционарни покрет, његови лидери нису заговарали радикалне политичке и религиозне идеологије. Отпадничке групе, као што је *Ирска национална ослободилачка армија* (ИНОА), које су прихватиле марксистичко-лењинистичку идеологију, имале су минималну подршку међу републиканцима. Као и у свакој борби против побуњеника, важан циљ британске стратегије у Северној Ирској било је „освајање срца и умова“, али се УК у тој борби није суочавала са тероризмом који проистиче из радикалне идеологије која не зна за компромис. За разлику од Француске Британија није искусила тероризам исламских радикала деведесетих година прошлог века. Обавештајне службе пратиле су исламске радикале у Великој Британији, али све до напада 11. септембра главни напори у борби против тероризма били су усмерени на ирске републиканске дисиденте који су одбијали мировни процес у Северној Ирској. Због тога су радикални исламски борци и проповедници, као што су Абу Хамза и Абдалах ал Феизал, били у могућности да искористе релативно лабаве процедуре за азиланте и нађу уточиште у УК деведесетих година, где су пропагирали своју екстремну верзију ислама.

После 2001. године УК постаје главна мета онога што се данас означава као исламски тероризам,² у највећој мери због активне владине подршке Сједињеним Америчким Државама у њиховим војним операцијама у Ираку

¹ Породице тих особа и људи који су у вези са њима или раде са снагама безбедности такође су сматране легитимним метама.

² Исламизам се односи на политичке идеологије које потичу од муслиманских фундаменталиста, а који верују да ислам није само религија већ и холистички систем који ствара политичке, правне, економске и социјалне основе друштва. „Исламиста“ је појам који широко користе западни аналитичари да би означили радикале на екстремном крају фундаменталистичког спектра који су се определили за тероризам. Међутим, „исламизам“ није синоним за „тероризам“. Многе исламистичке групе одричу се или избегавају насиље. У многим деловима света исламистичке групе имају растући утицај захваљујући политици, а не насиљу.

и Авганистану. Пре јула 2005. године британске власти су спречиле неколико потенцијалних напада, укључујући и покушај ћелије повезане са Ал Каидом да произведе хемијско оружје 2003. године, али су тада снаге безбедности и обавештајна служба признали да је могуће очекивати и напад који може да буде успешан.³ Такође, постало је очигледно да опасност долази не само од џихадиста из иностранства, него и од радикализованих муслимана рођених и одраслих у Британији. Све већа свест о опасности коју они представљају повећала је напоре да се идентификују извори радикализације код куће и пронађе прави одговор. Ти напори су појачани и постали су ургентни након бомбашког напада јула 2005. и открића нових терористичких завера у које су били укључени и британски грађани.

У овом раду изучава се проблем супротстављања идеолошкој подршци тероризму (*CIST – Countering Ideological Support for Terrorism*) у УК. Из практичних разлога, користи се амерички акроним *CIST*, иако то није уобичајени термин у УК. Уместо тога, британски званичници и коментатори обично употребљавају израз као што је „схватање и супротстављање радикализацији“. Рад се састоји од пет делова који говоре о идеологији исламског тероризма, изворима радикализације, мотивацији и пореклу терориста у УК, стратегији одговора британске владе на радикализацију и ограничењима у ефикасној примени мера у борби против идеолошке подршке тероризму.

Идеологија Исламског тероризма

У свом говору, 10. јула 2006. године у парламенту, државни секретар унутрашњих послова Џон Рид описао је идеолошку претњу УК речима: „... људи који изводе те терористичке нападе вођени су врло особитом и агресивном идеологијом. Заједничка црта која се провлачила кроз све терористичке нападе у последњој деценији била је тврдња починилаца напада да их предузимају у име заштите ислама. Јако је битно да схватимо да екстремна интерпретација ислама коју заступају исламски терористи ради оправдања својих акција није тумачење ислама које прихвата велика већина муслимана у Великој Британији и ван ње“.⁴

Као скуп универзалних принципа, система вредности или правила за идеално друштво, идеологије могу да понуде снажно оправдање за тероризам. Фанатици могу да тврде да је жртвовање и насиље почињено у име ви-

³ Комитет за обавештајни рад и безбедност, Извештај о терористичким нападима у Лондону, 7. јула 2005. године, Cm. 6785, The Stationary Office; мај 2006, стр. 9–10.

⁴ Доњи дом, Hansard Debates за 10. јул 2006. (pt 0850) Col. 1116; Џон Рид, као шеф Хоум офиса, министар је у влади УК одговоран за борбу против домаћег тероризма.

шег циља. Револуционарни марксизам и лењинизам био је главни подстрек идеолошки мотивисаном тероризму у 20. веку, али га је са колапсом Совјетског Савеза радикални исламизам потиснуо, поставши идеологија терориста по сопственом избору. Терористичке групе марксистичко-лењинистичке оријентације биле су спремне да употребе сурово насиље за време хладног рата да би постигле своје циљеве, али су напади на цивиле били ретки. Супротно томе, успон исламског тероризма осамдесетих година карактерише извођење самоубилачких напада са намером да се изазове максималан број жртава међу цивилима, за шта починиоци имају и стратегијска и идеолошка оправдања. То је, такође, скренуло пажњу на до сада незамисливу могућност катастрофалног терористичког напада оружјем за масовно уништење (ОМУ).

Филозофски корени муслиманског милитаризма веома су сложени и није их могуће објаснити у кратком тексту.⁵ Ипак, неко објашњење је неопходно да би се стекао увид у природу идеологије која инспирише исламски тероризам у УК и другим земљама. Пошто је исламизам потиснуо арапски секуларни социјализам и панарабизам осамдесетих, исламисти су понудили једноставно идеолошко решење за проблеме савременог муслиманског друштва у облику повратка исламском фундаментализму као свеобухватном верском, политичком и друштвеном систему. Најзагриженији исламисти најчешће се називају салафистима,⁶ иако сви чланови те сунитске групе не пропaгирају агресивне методе за прочишћење ислама. Исламисти обично деле заједничке религиозне ставове, али се често разликују у својим тумачењима дневне политике и догађаја. У исламисте се убрајају и они образовани људи који су усредсређени искључиво на мирне путеве преласка у ислам, политички активисти који желе да дођу на власт преко гласачких кутија, али и милитантни џихадисти који одбијају концепт националне државе и реализују свој програм путем насиља и револуције.

Исламизам нуди понос заједничког религијског идентитета ради ублажења осећаја беса, фрустрације и понижења који имају многи људи у муслиманском свету. Та осећања су резултат различитих фактора, укључујући економско и политичко заостајање у већини земаља Блиског истока. Осећај

⁵ Анализу је могуће наћи у Robert Reilly: *The Roots of Islamist Ideology*, Centre for Research into Post Communist Economies, Лондон, фебруар 2006. и Nathan J. Brown, Amr Hamzawy and Marina Ottaway: *Islamist Movements and the Democratic Process in the Arab World*, Carnegie Papers, No.67, March 2006, www.CarnegieEndowment.org/pubs. као и Quintan Wiktorowicz: *Anatomy of the Salafi Movement*, *Studies in Conflict and Terrorism*, Volume 29, No.3, мај 2006, стр. 207–239.

⁶ Арапска реч „салаф“ значи преци или пређашње генерације. Салафизам означава ону фундаменталистичку верзију ислама коју су, наводно, биле прихватиле прве генерације муслимана. Вера је превазилазила разлике. Салафизам је често синоним и за вахабизам. Израз кутбизам некада се употребљава да би се означили они агресивни радикали који се разликују од ненасилних пуританаца салафиста.

неправде појачало је уверење да су западне силе извор муслиманских проблема. Осама бин Ладен, као вођа Ал Каиде, успешно је користио муслимански гнев за добијање подршке за свој радикални програм. У поруци послатој после напада 11. септембра он каже: „Наша нација је била изложена оваквом понижењу и презиру више од осамдесет година. Њени синови су убијани. Њена крв проливана, њена света места нападана и њоме се није владало у складу са оним што је Бог прописао“.⁷ Због тога се Ал Каида показала способном да придобије подршку без обзира на класне, етничке и међуисламске религијске границе.

Исламска идеологија довела је до стварања друштвених мрежа најширих слојева по целом Блиском истоку и у државама које то дозвољавају, до формирања исламских партија које су добро позиционирани као легитимна политичка снага. Али, иста та филозофија, као што се показало у Египту, где је исламистички покрет био изложен бруталним репресалијама, довела је до стварања идеолошке основе за посебно опасну врсту екстремизма. Филозофске основе тог покрета имају корене у *Салафи*, школи ислама, и у радовима које су дали зачетници исламизма – Хасан ал Бана (оснивач „Муслиманског братства“) и Сајид Абдул Ала Мавдуди. Међутим, ни Бана ни Мавдуди нису заговарали насиље. Први прави теоретичар исламског тероризма био је египатски писац Сајед Кутб. Он је спојио салафистичку интерпретацију Курана са радикалном друштвено-политичком теоријом. Као и марксистичко-лењинистичка пракса, Кутб је заговарао тоталитарну, универзалну, револуционарну идеологију са утопијским идеалима, уз презир према другачијим политичким или религијским системима и веровањима. Иако се Кутб оштро противио комунизму, његов концепт револуционарне авангарде, која би мобилисала масе за ислам, директно одговара Лењиновом концепту „авангарде пролетаријата“. Не чуди онда што су бројне анализе описале радикални исламски покрет, који се ширио као облик исламског лењинизма.⁸ Кутбово залагање за насиље и тврдња да је религиозна дужност свих муслимана да се боре против власти која није исламска, значајно је утицало на касније створене иранске револуционаре и групе као што су Хезболах, Исламски џихад и Ал Каида.

Совјетска инвазија на Авганистан била је повод за еволуцију исламског екстремизма, јер је зближила борце различитих праваца радикалног ислама и оживела идеју о џихаду којим би се протерали страни окупатори са муслиманске територије. У овом контексту, Абудла Јусуф Азам, познат као „кум џихада“, допринео је идеји светске терористичке мреже тиме што је поставио исламски

⁷ *Doha Al-Dzazira*, сателитски телевизијски канал, на арапском, 18:25 сати GMT, 7. октобра 2001.

⁸ Види на пример: *Robert R. Reilly, op cit, p9, Thomas Friedman „The World is Flat: A Brief History of the Globalised World in the 21st Century“, Лондон: Allen Lane, 2005 стр. 393–395 and John Gray „Al Qaeda and what it means to be Modern“, Лондон: Faber & Faber, 2003, pp 3–4.*

универзализам изнад секташтва и национализма.⁹ Осама бин Ладен и његов заменик и главни идеолог Ајман ал Завахири развили су наслеђе радикалних исламских мислилаца да би створили принципе и стратегију која ће помагати Ал Каидин светски џихад. Као ехо револуционарног марксизма, Бин Ладен је 1998. године објавио стварање „Светског исламског фронта за џихад против Јевреја и крсташа“.¹⁰ Његова намера била је да под једну управу стави све исламске групе од Марока до Кине.

Основни верски и политички програм Ал Каиде временом је остао непромењен и усредсређен на два главна циља: протеривање страних снага и утицаја из муслиманских друштава и, као врхунац, стварање исламског калифата у којем ће владати шеријатски закон.¹¹ Оружани отпор, или одбрамбени џихад, централна је идеја у учењу Ал Каиде, јер је у складу са колективном верском дужношћу свих муслимана да помогну одбрани вере. Две главне тачке у Ал Каидином програму из деведесетих година истовремено призивају одбрамбени џихад, али, исто тако, показују намеру терористичких група да рат пренесу на територије Америке и земаља америчких савезница („далеки непријатељ“). У декларацији „Рат против Американаца који су окупирали Земљу два света места“,¹² издате 1996. године, Бин Ладен описује своје непријатеље као „савез Јевреја, хришћана и њихових агената“ и осуђује америчко присуство у Саудијској Арабији и америчку подршку Израелу. Одбрамбени џихад такође је био део заклетве у фатви из 1998. године која је позивала на оружани отпор и тврдила да је индивидуална дужност сваког муслимана да „убија Американце и њихове савезнике – цивиле или војнике...“¹³ Бин Ладен је 2002. године недвосмислено потврдио да сматра све Американце легитимном метом. Ал Завахири је, после бомбашког напада у Лондону у јулу 2005. године,¹⁴ изнео слично мишљење о Британцима.

⁹ Сматра се да је Ал Азамов непопустљиви слоган: „Само џихад и пушка: нема преговора, нема конференција и нема дијалога“, био инспирација, међу осталима, и Осама бин Ладену. Види: *Perspectives on World History and Current Events: Middle East Project* <http://www.pwhce.org/azzam.html>.

¹⁰ То је део фатве из 1998. године у којој се захтева џихад против Сједињених Америчких Држава. Та организација била је замењена новом која се звала „*Ka'idat al-Dzihad (The Jihad Base)*“ у пролеће 2002. године. Види: *Ely Karmon, „Al-Qa'ida and the War on Terror After the War in Iraq“, Middle East Review of International Affairs, Vol. 10, No. 1, март 2006, 1–22, стр. 2.*

¹¹ Види *Christopher Blanchard, Al Qaeda: Statements and Evolving Ideology, Congressional Research Service, The Library of Congress, 26. јануар 2006.*

¹² *Al Izlah*, на арапском, Лондон, 2. септембар 1996.

¹³ Текст фатве која позива на џихад против американаца, *Al-Quds al-Arabi*, на арапском, Лондон, 23 фебруар 1998, стр. 3.

¹⁴ „*Letter to the American People*“ (*Internet*) *Waaqiah*, текст на енглеском, 26. октобар 2002, и транскрипт поруке Завахирија у вези са јулским бомбашким нападом 2005. године, *BBC News*, 16. новембар 2005. Доступно на: http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/middle_east/4443364.stm.

И поред губитка базе у Авганистану, Ал Каида је остала надахнуће целој новој генерацији исламских екстремиста, укључујући и „поновно рођене“ преобраћенике из муслиманске дијаспоре који су били одговорни за нападе у Мадриду и Лондону. Аналитичар тероризма Марк Сегман описао је европске борце за џихад као групе пријатеља чија је основна мотивација заснована на групној динамици и идентитету, уз подршку виртуелне „уме“ са интернета.¹⁵ Међутим, Сегманове тврдње такође показују важност повезаности са џихадом, која обезбеђује неопходне изворе информација и упутства како да се борци претворе у ефикасне терористе.¹⁶ Информације прикупљене током истраге поводом терористичких активности у УК указују на то да контакт са милитантним групама у Пакистану представља значајан фактор у планирању и индоктринацији, иако остаје нејасно колики је директан утицај Ал Каиде у УК.¹⁷

Извори радикализације

У свом извештају о бомбашким нападима у Лондону, британски Комитет за обавештајне послове и безбедност нагласио је важност разумевања радикализације, јер служба безбедности (обично називана МИ5) није могла да утврди „типичан профил исламског терористе“. Служба је закључила да они који су наизглед врло асимиловани у главне токове британског друштва могу да представљају значајну претњу, као и појединци из делова друштва који су социјално и економски угроженији.¹⁸ Антитерористичка стратегија британске владе, објављена јула 2006. године, понудила је прву анализу потенцијалних фактора који воде ка радикализацији, али и потврдила да радикални појединци не морају обавезно да постану и терористи.¹⁹ Издвојена су три главна фактора за разматрање: осећај огорчења и неправде, лична отуђеност или неповољан положај у заједници и изложеност радикалним идејама. Идентификован је, тако-

¹⁵ Marc Sageman: *Presentation to the Program for Terrorism and Security Studies*, George C. Marshall Center for Security Studies, фебруар 2006.

¹⁶ Marc Sageman: *Understanding Terrorist Networks*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2004, стр. 120–121.

¹⁷ Видети: *Home Office, Report of the Official Account of the Bombings in London on 7th July 2005*, The Stationery Office, 11. мај 2006, стр. 20. Доступно на <http://www.homeoffice.gov.uk/documents/7-july-report.pdf?view=Binary> and Nicola Woodcock, "Al-Qaeda Wanted Multiple Bombing", *The Times*, 30 March 2006. На видео снимку у септембру 2005. Ал Завахири је тврдио да је Ал Каида предузела бомбашке нападе у Лондону.

¹⁸ *Intelligence and Security Committee*, стр. 29.

¹⁹ *Countering International Terrorism: The United Kingdom's Strategy*, Cm 6888, The Stationery Office, јул 2006, стр. 10.

ђе, широки спектар различитих проблема који могу да утичу на процес унутрашње и међународне радикализације, међу којима су: негативне последице глобализације, политика Запада према муслиманском свету, искљученост из друштвене заједнице и дискриминација и узори у одређеним личностима.

Масовни протести у фебруару 2006. године против објављивања карикатуре у којој је пророк Мухамед сликовито приказан, изложили су сву антипатију коју екстремни муслимани осећају према Западу. Демонстранти у Лондону носили су плакате, позивали на масакрирање оних који увреду ислам и обећавали да ће Европа доживети свој властити холокауст, што су осећања која нису карактеристична за већину британских муслимана. Протест изазван објављеном карикатуром значајно је допринео ономе што *The Pew Global Attitudes Project* описује као „велики јаз“ између ставова западњака и ставова муслимана.²⁰ Ипак, лоше мишљење о Западу не значи нужно и подршку тероризму. Исто истраживање утврдило је да 70% испитаних британских муслимана осећа да насиље против цивила не може да оправда одбрану ислама; додуше, 15% њих осећа да је то оправдано у неким случајевима.²¹ Да мањина британских муслимана подржава екстремизам потврђено је и недавним, другим испитивањем јавног мњења. *The Populus*, истраживање за лист Тајмс и Ај-Ти-Ви вести, у јулу 2006. утврдило је да 13% испитаних британских муслимана верује да су бомбаша који су учествовали у нападу јула 2005. године „мученици“, 2% њих било би поносно ако би неки члан њихове породице приступио Ал Каиди, а 16% било би индиферентно по том питању.²² Анкета коју је урадио *NOP* за Канал 4 потврдила је да се 9% испитаних муслимана потпуно слаже или је спремно да се сложи са ставом да је употреба насиља од политичких или религиозних група „прихватљива“.²³

Различити извори, а пре свега процена америчке националне обавештајне службе у априлу 2006, помињу рат у Ираку као катализатор за радикализацију. Та служба описала је тај конфликт као *cause celebre* за џихадисте.²⁴ Питер Њумен, директор Центра за одбрамбене студије на Краљев-

²⁰ *The Pew Global Attitude Project: The great Divide: How Westrems and Muslims View Each Other* (Белики раздор: Како западњаци и муслимани виде једни друге) 22. јун 2006. Доступно на www.pewglobal.org.

²¹ Исто, стр. 3–4. Национална статистичка служба (*The Office of National Statistics*) према подацима пописа из 2001. године процењује да у УК живи 1,6 милиона муслимана. Од тог броја Пакистанци чине највећу небелачко-етничко религиозну заједницу са око 700.000 становника сконцентрисаних у Бирмингему, Бредфорду и Лондону. Види: <http://www.statistic.gov.uk/cc/nugget.asp?id=293>

²² *Alexandra Frean и Rajeev Syal: Muslim Britain Split Over Martyrs of 7/7*, *Times online*, 4. јул 2006. године.

²³ *Growth from Knowledge*, *NOP Social Research, Attitudes to Living in Britain – Survey of Muslim Opinion*, 27. април 2006. године, с. 35, http://www.imagineate.uk.com/MCC01_survey/site%20download.pdf. Интересантно је да је иста анкета открила да 45 % муслимана који су учествовали у испитивању верује да је напад од 11. септембра била завера коју су сковали САД и Израел.

²⁴ *Declassified Key Judgments of the National Intelligence Assessment: „Trends in Global Terrorism: Implications for the United States“*, априла 2006. године. Доступно на: http://www.dni.gov/press_realises/declassified_NIE_KEY_Judgments.pdf

ском колеџу у Лондону, изјавио је како је „рат у Ираку допринео радикализацији европских муслимана, стварајући повољнију средину из које су салафити могли да добијају подршку у материјалним средствима и људству“.²⁵ После осујећеног покушаја да се подметне бомба у авион на интерконтиненталном лету, у августу 2006. године, угледни британски муслимани писали су премијеру Тонију Блеру тврдећи да британска спољна политика обезбеђује „муницију за екстремисте“. У том писму посебно се помиње „дебакл у Ираку“.²⁶ Британска влада упорно одбија и најмању тврдњу да је тај рат допринео да УК постане мета терористичких напада и одбацује захтеве за јавном полемиком о ефектима британске спољне политике на радикализацију, што и није неочекивано. Дискутабилно је да ли би таква јавна полемика умирила 31% испитаних младих муслимана који се, према анкети NOP, слажу да су бомбашки напади јула 2005. године оправдани због британског учествовања у „рату против тероризма“, који многи муслимани сматрају „ратом против ислама“.²⁷ Британска спољна и војна политика, може да се сматра мотивом за починиоце напада у Лондону.

Неки коментатори и политичари недавно су истакли да је британска толеранција мултикултурализма фактор који је довео до очигледне отуђености младих британских муслимана од доминантних друштвених токова.²⁸ Добронамеран покушај политичких структура у последњих двадесет година да се избегне наметање јединственог британског идентитета и културе сматра се кривцем за сегрегацију коју су створиле саме муслиманске заједнице, за ширење џамија пуних радикалних верских вођа и за учење јужноазијских језика. Многи муслимани се слажу да је потребно да се појача асимилација. На пример, анкета *Populus* показала је да 65% испитаних муслимана осећа да њихова заједница има потребу да се боље integriше у британско друштво.²⁹ Аналитичари често наводе да су значајни фактори у мотивацији младих европских муслимана за придруживање групама џихадиста проблеми са отуђеношћу и неиспуњеним очекивањима³⁰. Психијатар Ен Спекхард сматра да је додатни фактор радикализације свесно одбацивање наводне корупције Запада путем прихватања одређеног фундаментализма и милитантне форме

²⁵ Neumann, стр. 74.

²⁶ BBC New Full Text: Muslim Groups' Letter, 12. августа 2006. Доступно на http://news.bbc.co.uk/go/1/1/2/hi/uk_news/4786159.stm. Види такође: Miles Apart, *The Economist*, 19. август 2006, стр. 22–23.

²⁷ NOP, *Attitudes to Living in Britain*, стр. 34.

²⁸ Види на пример: Micheal Nazir-Ali „Multiculturalism is to Blame for Preventing Young Muslims“, *The Daily Telegraph*, 15. август 2006. и „British Exceptionalism“, *The Economist*, 19. август 2006, стр. 10–11.

²⁹ Frean and Syal.

³⁰ Види: Petter Nesser, „Post-millennium Patterns of Jihadist Terrorism in Western Europe“, *Janes Terrorism and Security Monitor*, 15. јун 2005, стр. 3 и Tamara Makarenko: „Takfiri Presence Grows in Europe“ – (Такфири присуство је све јаче у Европи), *Janes Intelligence Review*, 1. фебруар 2005, стр. 3–4.

ислама као пута моралног прочишћења.³¹ Неки од британских муслимана, исто тако, тврде да су корени проблема радикализације друштвено-економски, указујући на релативну ускраћеност, издвојеност и дискриминацију.³² У недавном извештају Националне статистичке службе наглашено је да је вероватноћа да муслимани буду незапослени два пута већа у односу на припаднике других вера и да је до пет пута већа вероватноћа да живе у пренасељеним домовима.³³ Ипак, тешко је успоставити директну везу између друштвене издвојености и тероризма. На пример, тројица терориста која су учествовала у нападу јула 2005. године описани су у службеном извештају Хоум офиса као „очигледно врло интегрисани у британско друштво“.³⁴ Хирен Барот, муслиман коме се суди за „прљаву бомбу“, описан је као „нимало типичан лик једног терористе – рођен као припадник хинду вере кога су родитељи средње класе одгајали у северним предграђима Лондона.“³⁵

Као што показују примедбе Џона Рајда, државни министри, забринути да не увреде већину британских муслимана, избегавају било какво навођење да је сама религија ислама крива за радикализацију. Владаина стратегија за антитерористичку борбу наглашава да се саме муслиманске заједнице у УК не сматрају опасношћу по безбедност. Ипак, у извесном броју анализа тврди се да је насиље саставни део фундаменталистичког приступа Курану и Хадису (изреке и део муслиманске традиције која се приписују Мухамеду и његовим најближим сарадницима, прим. прев).³⁶ Британски научник Петрик Сукдио, директор Института за студије ислама и хришћанства, тврди да муслимани треба да признају да су рат и тероризам део њиховог учења и позвао их да престану да заварavaju сами себе да је ислам религија мира и „... да поштено признају како је насиље саставни део њихове историје, на исти начин како су то хришћани морали да ураде.“³⁷ Слични позиви за

³¹ Anne Speckhard: „Understanding Suicide Terrorism: Countering Human Bombs and Their Senders“, Jason S Purcell and Joshua D Weintraub (уредници) „Topics for Terrorism: Towards a Transatlantic Consensus on the Nature of the Threat, Atlantic Council Publication, 2005.

³² Видети: „Just over a Year since the Terrorist Attacks on London's Transport System on July 7, 2005 Britain is on Alert Again“, Radio Free Europe/Radio Liberty, 16. април 2006.

³³ Office of National Statistics, Focus on Ethnicity and Religion 2006, октобар 2006. Доступно са: <http://www.statistics.gov.uk/StatBase/product.asp?vlnk=14269>

³⁴ Home Office, Official Account, стр. 26.

³⁵ Duncan Gardham, „Muslim was Planning Dirty Bomb Attack in UK“, The Daily Telegraph, 13. октобар 2006.

³⁶ Видети: Sam Harris: „The End of Faith: Religion, Terror and Future of Reason“, New York: Norton & Company 2005. Farhad Khosrokhavar: „Suicide Bombers: Allah's New Martyrs“, London: Pluto Press 2005. Од посебног значаја су запажања бившег кентербериског надбискупа лорда Керија, цитирана у делу Mark Tooley „Department of Strange Bedfellows“, недељник Standard, 29. септембар 2006.

³⁷ Petrick Sookhdeo, „The Myth of Moderate Islam“, The Spectator, Volume 298, издање 9234, 30. јун 2005, стр. 12–15.

укључивање муслимана у идеолошку борбу за будућност ислама стигли су од научника и коментатора са обе стране Атлантика.³⁸ Међутим, званичне британске противтерористичке мере не баве се директно дебатом о религији. Влада, природно, није склона да интервенише у вези са нечим што је најбоље да се препусти исламским клерицима и научницима. Али, истовремено, ствара се све веће званично незадовољство због утиска да вође муслиманске заједнице не чине довољно да спрече екстремизам у својим редовима.³⁹

Порекло и мотивација „домаћих“ терориста

Које је порекло, утицај и мотивација садашњих терориста и оних који би то желели да постану? Јасно је да је, и поред многих истрага, које још нису приведене крају, и неколико судских случајева, који се још воде, немогуће добити комплетну слику о томе шта је инспирисало британске муслимане да убијају своје суграђане. Званични извештај Хоум офиса о бомбашким нападима јула 2005. године пружа најцеловитију анализу до сада, али, као што су аутори и признали, много тога још остаје нејасно. Ипак, описи личности у извештају пружају корисне информације о процесу радикализације и зато ће бити укратко наведене.⁴⁰

Бомбаша су имали између 18 и 30 година. Двојица су била ожењена и имала су децу. Тројица су припадали другој генерацији британских грађана пореклом из Пакистана, који су одрасли у деловима града који су описани у извештају као „сиротињски“, иако нико није могао да се сматра сиромашним према тамошњим стандардима. Четврти бомбаш рођен је на Јамајци у нестабилној породици, иако извештај нема намеру да то директно повеже са радикализацијом. Најстарији бомбаш, и по свему судећи вођа, Мохамед Сидики Кан, био је цењени помоћник учитеља и омладински радник који се сматрао узором младим људима. Описан је као неко ко је користио дрогу и алкохол и „знао да се потуче“ у младости, али је постао одан религији и неисквареном животу од касних деведесетих година. У

³⁸ Видети: *M Zuhdi Jasser, „Muslims in the Crosshairs“, Washington Times, 3. август 2006* и *Shmuel Bar „Religious Sources of Islamic Terrorism“, Policy Review, бр. 125, јуни/јули 2004*. Доступно са: [/www.policyreview.org/june04/bar.html](http://www.policyreview.org/june04/bar.html)

³⁹ Видети: *David Hencke и Hugh Mair: „Kelly: imams failing to deter extremism“, The Guardian, 14. август 2006* и *Toby Helm, „Back British Values or Lose Grants, Kelly tells Muslim Group“, The Daily Telegraph, 12. октобар 2006*.

⁴⁰ Извештај истражитеља о пореклу и животу терориста је у *Home Office, Official Account, стр. 13–18*.

светлу психолошког профила који је сачинио психолог Спекардова, интересантно је да је за једног од осумњичених, који је ухапшен после покушаја подметања бомбе у авион 2006. године, утврђено да је имао проблема са дрогом и алкохолом пре него што је променио живот и прешао у ислам.⁴¹ Сазад Тенвир је недавно напустио универзитет. Хасиб Хусеин је управо био завршио средњу школу, а Џермин Линдсеј имао је неколико привремених запослења. Извештај Хоум офиса тврди да порекло тих особа „није необично“, а Џон Рајд је описао бомбаше као „обичне британске грађане“.⁴² Међутим, понашање бомбаша тешко може да се опише као обично. Сва четворица били су изузетно религиозни, чак и према нормалном муслиманском стандарду у УК.⁴³ Линдсеј је био скори преображеник у ислам и изгледа да је на њега снажно утицао проповедник екстремизма Абдул Ал Фејзал, који тренутно служи затворску казну због подстицања на убиство и расну мржњу. За друге је констатовано да су последњих година постали врло строги у поштовању верских обичаја.⁴⁴ Истрага је показала да је група била у контакту са другим екстремистима у УК, а доказано је и да су и Кан и Тенвир посетили Пакистан, где су се, како се сматра, срели са члановима Ал Каиде.⁴⁵ Као и други европски џихадисти, Кан, Танвер и Хусеин су се вероватно зближили у џамији, омладинским клубовима, теретани или некој исламској продавници књига. Неки од њихових познаника, са којима је обављен разговор, тврдили су да су неке од поменутих установа центри екстремизма, што докази не могу да потврде. Група је, исто тако, учествовала у активностима у природи, као што су камповање и сплаварење, што је могло да пружи могућност за даље зближавање и идеолошку индоктринацију.⁴⁶

У видео снимку који је израдио Кан, он тврди да неправда коју наводно чини Запад оправдава насиље које ће заштитити и осветити муслимане. Његова порука била је написана у форми религиозног текста, а у последњем тестаменту доказује да је мучеништво приврженост исламу.⁴⁷ Тенви-

⁴¹ Jumana Farouky: „Profile the Suspects: Converts to Islam“, *Time*, 11. август 2006. Доступно са: <http://www.time/world/printout/0,8816,1225687,00.html>.

⁴² *House of Commons Hansard Debates*, 11. мај 2006. године (pt 0126) Col. 522.

⁴³ На пример, у NOP истраживању јавног мњења, априла 2006. године, 54% испитаних муслимана изјавило је да никада није било у џамији или да то чине само у изузетним приликама.

⁴⁴ Велика побожност је једна од уочљивих особина у понашању осумњичених за тероризам у УК, иако су традиционална одећа и друге ознаке религиозности популарнији углавном међу млађим муслиманима у последњој деценији. Види Sean Rayment: „MI5 Fears Silent Army of 1,200 Biding Its Itmed in the Suburbs“, *The Daily Telegraph*, 4. јуни 2006.

⁴⁵ *Intelligence and Security Committee*, стр. 12.

⁴⁶ Чини се да је интересовање за активности у природи заједничка црта и међу члановима других терористичких ћелија које су откривене пре и после јула 2005. године.

⁴⁷ *Home Office, Official Account*, стр. 19.

рова изјава, која није била обелодањена све до годишњице бомбашких напада 2006. године, много је отворенија и односи се не само на верске обавезе свих муслимана да се боре за Алаха, него и на британско присуство у Авганистану и Ираку и подршку Сједињених Држава Израелу.⁴⁸ Мало се зна о мотивима других учесника у бомбашким нападима, иако је за Хусеина и Линдсеја потврђено да су заступали екстремистичке ставове у школи.⁴⁹

Последње поглавље извештаја Хоум офиса покушава да стави процес радикализације терориста коју су извршили нападе у јулу 2005. у шири оквир, узимајући у обзир оно што се зна о другим исламским терористичким заверама у УК.⁵⁰ Пре свега, изгледа да нису у директној вези породично порекло и друштвене или економске околности са подложношћу појединца радикализацији.⁵¹ Посећивање џамије и веза се екстремистима јесте утврђени фактор, иако извештај тврди да радикали све чешће користе приватне куће и друга места да би избегли да буду откривени. Без сумње, утицај екстремних духовних вођа такође је идентификован као заједнички чинилац у процесу радикализације, не само путем директног контакта, већ често и преко аудио-визуелних материјала и интернета. Такав менторски утицај је потенцијално „најзначајнији“. Ментори, као што је Кан, помогли су да се пронађу и „преобрате“ потенцијални терористички регрути и да се такви појединци међусобно повежу. Извештај Хоум офиса идентификује заједничке фазе у процесу припремања терориста. У почетку је тежиште ментора на оданости исламу, при чему се не помињу екстремистичке идеје. Потенцијални регрути тада се подвргавају пропаганди која илуструје мучење и прогон муслимана у целом свету. Затим се даје верско оправдање, из Курана и Хадита, за агресивни џихад, а у случају самоубилачког напада истиче се важност награде за саможртвовање. Извештај закључује да нема пуно доказа који би упућивали на приморавање. Уместо тога, ментори се ослањају на стварање индивидуалне посвећености терористичком циљу уз групни идентитет и солидарност.

⁴⁸ Комплетан текст Тенвирове изјаве доступан је на интернет странице *The Middle East Media Institute (MEMRI)*, Clip No. 1186, 8. јули 2005. <http://www.memritv.org/transcript.asp?P1=1186>. У духу најцрње пропаганде изјава оптужује УК за „геноцид од преко 150.000 хиљада невиних муслимана у Фалуџи“.

⁴⁹ *Home Office, Official Account*, стр. 19.

⁵⁰ *Исто*, стр. 31–32.

⁵¹ Ову констатацију поткрепљују и први извештаји о пореклу осумњичених за осујећене нападе на прекоокеанским авионским летовима, августа 2006. године. Види „*Who are the Terror Suspects?*“, *BBC news* 11. август 2006. Доступно на: <http://news.bbc.co.uk/gov/pr/fr/-/1/hi/uk/47832215.stm> и *Kamran Siddique „My friend: the football fan who dreamed of being a doctor“*, *The Guardian*, 15. август 2006.

Мере Владе Уједињеног Краљевства за спречавање радикализације

Дугорочна стратегија британске владе за спречавање тероризма, позната под називом *CONTEST* има за циљ не само да смањи претњу по УК, него и њену рањивост на терористичке нападе. Противтерористичке активности подељене су у четири основне „практике“ познате као: „спречити“, „гони-ти“, „заштитити“ и „припремити се“. ⁵² *CIST* мере представљају срж стратегије „спречити“, које се усредсређују на смањење броја појединаца који су на-клоњени подршци исламског тероризма или су сами постали терористи. Влада је признала да више није могуће одвојити домаћу од међународне димензије претње и та стратегија то одражава. Јула 2006. године, после детаљне анализе околности бомбашких напада у јулу 2005. године, влада је објавила отворени стратешки документ за борбу против међународног тероризма, засновану на дугорочној стратегији. Тај документ представља најбољу сажету верзију *CIST* мера до сада. ⁵³

Одражавајући ниво претње, у УК се отишло даље од европских партнера у бављењу својим муслиманским заједницама; сачињен је свеобухватни пакет мера за супротстављање радикализацији. Европске антитерористичке стратегије, на пример, у поређењу са *CIST*, више теже да означе опште мере, а не специфичне мере. ⁵⁴ Размишљање УК о *CIST* је, у основи, трезвено и прагматично, више него идеалистичко. Док амерички Четворогодишњи преглед одбране (*QDR*) 2006. године каже да је „апел за слободом најбољи противудар идеологији екстремизма“, ⁵⁵ УК у својим званичним документима много мање наглашава идеолошку борбу између демократских слобода и екстремизма. Прва група мера британског *CIST* позната је под званичним називом „Суочавање са недостацима и подршка реформи“ ⁵⁶ и одражава владино веровање да неједнакости и недостатак могућности у УК и ван њега до-

⁵² *CONTEST* је поверљив документ, али је у општим цртама описан у званичним извештајима о бомбашким нападима јула 2005. године. Државни секретар је, такође, описао *CONTEST* у дебати у Представничком дому 10. јула 2006. године, *Columns* 1115–1118.

⁵³ *Countering International Terrorism*, стр. 11.

⁵⁴ Видети: *Council of the European Union, The European Union Strategy for Combating Radicalization and Recruitment to Terrorism*, 14781/1/05 REV 1, Брисел, 24. новембар 2005, стр. 1–6 и *Prevailing Against Terrorism: White Paper on Domestic Security Against Terrorism (Le documentation Française, Paris)* 2006, стр. 115–122.

⁵⁵ *Secretary of Defence, Quadrennial Defence Review Report*, Washington DC: Government Printing Office, 6. фебруар 2006, 22. <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/dod/qdr-2006-report.pdf>. Видети и говор саветника за националну безбедност Стивена Хедлија у Америчком институту за мир поводом Стратегије националне одбране, одржан 16. март 2006. Доступно са: <http://www.state.gov/r/pa/ei/wx/63257.htm>.

⁵⁶ *Countering International Terrorism*, стр. 11.

приносе радикализацији муслимана. „Веће могућности, јаче друштво“, ⁵⁷ документ који је представљен у јануару 2005, даје стратегију широке расне и друштвене кохезије. Циљ те стратегије јесте да помогне муслиманима и другим мањинама да побољшају успех у образовању, добију веће могућности за запошљавање и боље услове становања. Та иницијатива укључује и подршку муслиманским верским организацијама да се ефикасније повежу са владом, другим верама и грађанским друштвом. Комисија за интеграцију и јединство ⁵⁸ настала је у јуну 2006, а ради са муслиманским заједницама да би истражила узроке тензија, препреке интеграцији и начине да се побољша способност тих заједница да се одупру екстремистичкој идеологији. Комисија треба да поднесе влади извештај о својим резултатима у јулу 2007. Оцењујући стратешке приоритете Форин и Комонвелт офиса (FCO) у марту 2006. године, влада је потврдила да је борба против тероризма њен најважнији задатак, ⁵⁹ као и да фонд Форин офиса за глобалне могућности подржава пројекте и иницијативе који имају за циљ да промовишу успешне, одговорне владе, демократске институције и људска права у муслиманском свету. ⁶⁰ Због познате улоге школа у процесу радикализације, Форин офис се усредсредио на реформе образовања, укључујући стварање партнерства са медресама у Пакистану и Бангладешу и на побољшање програма стипендија и размене студената из муслиманских земаља. Као допринос „борби идеја“ британско министарство дипломатије је, такође, повећало број запослених који говоре арапски и урду језике да би могло успешније да објасни британску спољну политику и нагласи помоћ у развоју и безбедности које УК пружа муслиманима на местима као што су Косово, Босна и Кашмир.

Друга група CIST активности названа је „Одвраћање оних који помажу тероризам“. ⁶¹ Ту је главни циљ да се побољша антитерористички закон у борби против ширења екстремистичких идеја. Закон о тероризму из 2006. године ⁶² одредио је, као кривично дело, подстрекивање на тероризам, укључујући и дистрибуцију штампаног материјала у којем се заговара и глорификује тероризам. Закон, такође, проширује основу по којој се гоне организације које промовишу тероризам. Листу такозваног неприхватљивог понашања објавио је

⁵⁷ Доступно са Home Office вебсајта <http://www.homeoffice.gov.uk/documents/improving-opportunity-strat?view=Binary>.

⁵⁸ Смернице ове Комисије су доступне са вебсајта Department of Communities and Local Government <http://www.communities.gov.uk/index.asp?id=1501522>

⁵⁹ Foreign and Commonwealth Office, *Active Diplomacy for a Changing world: UK's International Priorities*, Cm 6762, The Stationery Office, март 2006, стр 29. Доступно са: <http://www.fco.gov.uk/Files/kfile/fullintpriorities2006.pdf>

⁶⁰ *Countering International Terrorism*, op. cit. p11.

⁶¹ *Countering International Terrorism*, стр. 12.

⁶² Комплетан текст доступан на: <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2006/60011-b.htm>.

Хоум офис у августу 2005. године.⁶³ Та листа идентификује активности које могу да доведу до тога да се небритански држављанин уклони из заједнице или депортује, као што је, рецимо, употреба било ког медија за ширење мржње и оправдавање тероризма. Закон о имиграцији, азилу и националности из 2006.⁶⁴ такође је донет као подршка мерама које воде ка депортацији. Ипак, то остаје спорна тачка, јер постоји сукоб између покушаја да се убрза процес депортације и државне обавезе по Европској конвенцији о људским правима да се појединци не враћају у државе у којима могу бити подвргнути тортури и злостављању.⁶⁵ Енди Хејман, помоћник комесара за специјалне операције Метрополитен полиције, описао је затворе као „централна места“ радикализације.⁶⁶ Као резултат тога, мере за спречавање радикализације међу затворском популацијом такође се укључене под категорију „спречавања“.⁶⁷ Предлози предвиђају специјалну обуку за имаме који раде у оквиру затворског програма, менторски програм који помаже да се идентификују осуђеници подложни екстремистичким идејама и подршку муслиманским осуђеницима за укључивање у токове друштва по одслужењу затворске казне.

Трећа група мера названа је „Борба идеја“.⁶⁸ Према пројекту „Заједнички спречимо тероризам“ формирано је седам радних група којима председавају грађани, што је део владиних покушаја да успостави боље везе са вођама муслиманске заједнице, женама и младима.⁶⁹ Захваљујући основним препорукама ове иницијативе формиран су путујући каравани учених муслимана, који је омогућио да млади британски муслимани буду упознати са ставовима против тероризма, као и регионални форуми који су зближили чланове локалних муслиманских заједница. Разматране су и одговарајуће акције против радикализације и исламофобије у полицији и јавним службама, проверавање акредитације имама од Националног савета џамија и имама, побољшано управљање џамијама и повећане међуверских активности. У време писања овог текста, владина акција је већ била завршена по питању других препорука, укључујући мере за унапређење образовања муслиманских студената и унапређење закона који би спречио верску дискрими-

⁶³ Види: „Acts of Hate: full list of deportation acts“, *Times Online*, 24. август 2005. Доступно са: <http://www.timesonline.co.uk/printFriendly/0,,1-20749-1748674-20749,00.html>.

⁶⁴ Комплетан текст доступан на: <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2006/20060013.htm>

⁶⁵ Види дискусију у Комитету са унутрашње послове британског парламента (*UK Parliament Home Affairs Committee*): *Counter-terrorism and Community Relations in the Aftermath of the London Bombings, Uncorrected Transcript of Oral Evidence* 13. септембра 2005. године, стр. 5 и стр. 11.

⁶⁶ *Counter-terrorism and Community Relations in the Aftermath of the London Bombings*, стр. 19.

⁶⁷ Види *House of Commons, Hansard Written Answers* за 8. март 2006. године (pt 30).

⁶⁸ *Countering International Terrorism*, стр. 13.

⁶⁹ После владине реорганизације у мају 2006, одговорност за тај пројекат преузело је Одељење за заједнице и локалну управу. Детаљније, видети – <http://www.communities.gov.uk/index.asp?id=1501973>.

нацију. Међутим, појавиле су се одређене критике да влада није одлучно применила неке од препорука,⁷⁰ па је либерално-демократска представница, госпођа Фокнер, негативно оценила целу акцију као „исхитрени, хајде-да-нешто-урадим“ одговор, а не као значајан пакет мера.⁷¹ Други коментатори су тврдили да се влада супротставила екстремизму на погрешним местима, јер доступне информације указују на то да се радикализација поједица одвија изван џамија и друштвених центара заједнице.⁷²

CIST: Препреке за ефикасну примену мера

На презентацији пројекта 2003. године главни директор британске службе безбедности Елиза Менингем-Булер указала је на тежину идеолошког изазова који се нашао пред креаторима британске стратегије и службеницима безбедности: „Врло тешко се може прекинути веза између тероризма и религиозне идеологије у кратком року. Политички дијалог и процес помирења не виде се на хоризонту, јер групе као што је Ал Каида имају циљеве који су коначни и искључени за преговоре.“⁷³

Од 2003. године британска влада је стално повећавала напоре да сузбије радикализацију, као главни задатак у својој антитерористичкој стратегији. Ипак, CIST остаје важећи пројекат. Биће потребно још много времена да се потпуно разуме процес радикализације у УК и да домаће и међународне стратешке иницијативе почну да делују. Напори британске владе да утиче на став муслимана биће и даље ограничени због непопуларности британске политике у муслиманском свету. Исто тако, под знаком питања су и напори УК и других западних земаља да остваре сарадњу са пријатељским муслиманским владама и елитом, јер обични грађани, који су већ отуђени од тих истих влада и елите, неће бити добри примаоци поруке. Аналитичар тероризма Себастијан Горка тврди да је Запад већ изгубио битку различитих ставова због незрелости политичке средине на Блиском истоку и у централној Азији и због широко раширеног утицаја теорије о антизападној завери у тим регионима.⁷⁴

⁷⁰ Видети: Hansard, 10. juli 2006, op cit, kolumne 1122–123.

⁷¹ Цитирано у тексту Martin Bright: „When Progressives Treat with Reactionaries: The British State's Flirtation with radical Islamism“, Policy Exchange (London: Policy Exchange Limited) 2006, p 26. Доступно на: www.policyexchange.org.uk

⁷² Види на пример: Faisal Devji: „A Muslim Militancy Born of Modernity not Mosques“, Financial Times, 28. август 2006, стр. 11.

⁷³ Говор на Royal United Services Institute, 17. јун 2003, <http://www.mi5.gov.uk/output/Page210.html>

⁷⁴ Sebastijan L. Gorka: „Al Qaeda and Von Clausewitz Rediscovering the Art of War“. Необјављен документ представљен на симпозијуму Универзитета америчких здружених специјалних снага, Countering Global Insurgency, 2–5. маја 2006.

CIST је можда дуготрајан процес, али, нажалост, обавештајне службе су утврдиле да процес радикализације код младих муслимана може да се деси веома брзо.⁷⁵ Осећај такве појачане претње неминовно је довео до активнијег и наметљивијег присуства полиције у крајевима где живе муслиманске заједнице. Безбедносне акције, нарочито када дође до хапшења или рањавања невиних људи, изазивају бес међу обичним муслиманским грађанима и подривају владине напоре да унапреди сарадњу у борби против радикализације. У извештају Конгресног истраживачког центра тврди се да је скоро девет стотина људи било ухапшено у УК од „11. септембра“ према антитерористичком закону, али је само њих 138 било изведено на суд због кривичних дела у вези са тероризмом, а од тог броја само је 23 заиста и осуђено.⁷⁶ Тарик Гафур, највише позиционирани полицијски службеник муслиман у УК, тврди да груба полицијска акција и строжи закони против тероризма дискриминишу муслимане и стварају неповерење, бес и отуђење.⁷⁷ Међутим, владини министри и безбедносне снаге суочавају се с нечим што је политички новинар Би-Би-Си-ја Ендру Мар назвао „ужасном дилемом“⁷⁸ – наћи се између две ватре: преоштро реаговати на претње на основу непотврђених обавештајних података или не чинити довољно да се спречи напад и доживети општу критику за инертност. После убиства невиног човека за време претреса једне куће у потрази за хемијском направом, у јуну 2006. године, полиција у Лондону пристала је да се саветује са форумом муслиманских лидера пре него што крене у противтерористички напад или хапшење. Форум ће имати могућност да да своју оцену тачности обавештајних података и утицаја који би напад могао да има на односе међу заједницама. Још увек није јасно да ли ће тај форум имати приступ поверљивим информацијама службе безбедности.⁷⁹ Известно је да ће се наставити тензија између делова владине противтерористичке стратегије означених као „спречити“ и „гонити“.

Владини покушаји да сарађује са муслиманским лидерима у борби против тероризма показали су се контроверзним, уз примедбе да је превише значаја дато ставовима радикалнијих елемената у муслиманским заједницама, што је оставило већину муслимана без права да учествују у консултацијама.⁸⁰ Ситуацију није олакшала ни чињеница да муслимански лидери треба да осуде екстремизам, али у исто време морају да избегну да их њи-

⁷⁵ *Intelligence and Security Committee*, стр. 29.

⁷⁶ „*European Approaches to Homeland Security and Counter Terrorism*“, *Congressional Research Service*, 24. јули 2006, стр. 43.

⁷⁷ Помоћник комесара, Tarik Ghaftur, цитиран је у чланку John Steele: „*Tougher Police Tactics on Terror Driving Muslims Apart*“, *The Daily Telegraph*, 8. август 2006.

⁷⁸ „*Ministers Highlight UK Terror Threat*“, BBC News, 14. фебруар 2003, доступно са: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/2751361.stm

⁷⁹ Abdul Taher: „*Police to Brief Muslims Before Terror Raids*“, *The Sunday Times*, 24. септембар 2006.

⁸⁰ Видети: *House of Commons Hansard Debate*, 5. децембар 2005. Године, тачка 3, колона 593.

хове присталице доживе као владине плаћенике. Један од проблема са којим се суочавају влада и локалне власти у покушајима да нађу веродостојног партнера у борби против радикализације јесте и чињеница да су британски муслимани дубоко подељени и да их представља мноштво удружења која су често у сукобу једни са другима.⁸¹ Муслимански савет Британије (МСВ) још увек се сматра главним гласом британских муслимана, али његов ауторитет оспорава, са једне стране, Удружење британских муслимана (МАВ), које је идеолошки ближе муслиманском братству, а са друге стране – либералнији Британски муслимански форум (ВМФ), који је под утицајем суфиста. Поред тога, постоји још један број мањих група, укључујући и фондацију Ал Коеи, која у УК представља малу популацију шиитских муслимана – Британска муслиманска иницијатива и радикални чланови забрањене групе Ал Мухаџирун. Исламске организације, које тврде да се уздржавају од насиља, али су ипак повезане са екстремизмом, стварају посебне потешкоће у либералној демократији, која има традицију слободе говора и удруживања. Недавно, су се обе мисионарске групе – Таблиги Џамат и радикална међународна политичка исламска група Хизб ут Тахрир нашле у центру пажње са захтевима за забрану њиховог деловања.⁸² ВМФ тврди да представља 80% британских муслимана, али се жали да, за разлику од МСВ, нема директан приступ влади.⁸³

Мартин Брајт, уредник лево оријентисаног часописа Њу стејтсмен, у монографији коју је објавио конзервативни институт *Policy Exchange*, оптужио је владу да сарађује са нерепрезентативним радикалним исламистима, и у УК и на Блиском истоку.⁸⁴ Брајт тврди да влада третира радикалне исламисте у МСВ и у Муслиманском братству као представнике већине муслимана и, сходно томе, придаје им незаслужени легитимитет. Он износи мишљење да је „Вајтхол прихватила уско, поједностављено схватање муслиманске религије“, што не помаже у борби са идеологијом која рађа тероризам.⁸⁵ Власти УК суочене су са главном дилемом рата против терора, а то је – на који начин ће влада успоставити дијалог са политичким исламистима, а да не буде схваћено тиме да је легитимитет тероризму.

Перцепција опасности од исламског тероризма у УК остаје и даље врло озбиљна. Питер Кларк, шеф антитерористичког одељења Скотланд Јарда,

⁸¹ „Who Speaks for British Muslims?“, *The Economist*, 17. јун 2006, стр. 36–38.

⁸² Видети: Sean O'Neill, Roger Boyes: „Islamic Missionary Group Links Alleged Plotters“, Times Online, 17. август 2006. Доступно са: http://www.timesonline.co.uk/printFriendly/0,1-2-23166_67-2,00.html and „Hizb ut Tahrir“, BBC News, 6. август 2005. Доступно са: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/4127688.stm>.

⁸³ „Immoderate Voices“, *The Wall Street Journal*, 18–20 август 2006, стр. 12.

⁸⁴ Martin Bright. Посебна критика је упућена „арабистима“ у ФЦП који заговарају директне преговоре са Хамасом и Хезболахом.

⁸⁵ Исто, стр. 12.

недавно је изјавио у интервјуу за Би-Би-Си 2 да полиција држи под присмотром хиљаде људи у УК и описао слику коју је склопила обавештајна служба као „веома забрињавајућу“.⁸⁶ У таквим околностима, постоји стварна опасност да дође до поларизације између муслиманских заједница и главних токова британског друштва. Гафур је упозорио на осећај одвојености у муслиманским заједницама и на демонизацију муслимана и ислама у медијима.⁸⁷ *You Gov*, анкета за Дејли телеграф, августа 2006. године, показала је да 53% испитаника верује да ислам, сам по себи, за разлику од исламског фундаментализма, представља „огромну“ или „умерену“ претњу.⁸⁸ Само 16% испитаних је одговорило позитивно на став „практично сви британски муслимани су мирни грађани који поштују закон и који осуђују терористичке акције исто толико колико и сви други људи.“ Друга *You Gov* анкета за часопис *Спектејтор*, септембра 2006, показала је да се 73% испитаника слаже да је Запад у глобалном рату против исламских терориста. Јасно је да су резултати ових анкета вероватно под утицајем главне терористичке завере откривене у августу и публицитета који је дат петој годишњици напада „11. септембра“, али од недавно ипак постоји све већи консензус на свим странама политичког спектра да је дошло време да се потврде такозване моралне вредности већине становника у УК. Део овог тренда је и реакција на утисак да је преовладала „политичка коректност“, али још више забрињавају наговештаји да је ово почетак супротстављања неоправданим уступцима муслиманској преосетљивости у име мултикултурализма и мира.⁸⁹ Такав развој ситуације сигурно нимало неће олакшати владин задатак да асимилира муслиманску заједницу.

Закључак

Још увек је рано да се оцени ефикасност британских покушаја да се спречи радикализација. Постоји само делимично разумевање идеолошких димензија претње и мотивације терориста који су извршили или покушали да изврше напад у УК. Међутим, извесни напредак је постигнут. На пример,

⁸⁶ Peter Clarke, цитиран у *BBC News*, „Terror Police Monitor Thousands“, 2. септембар 2006. Доступно са: <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hk/uk/5306580.stm>.

⁸⁷ Steele, *op cit*. Један виши државни саветник је у разговору са аутором тврдио да постоји чак опасност од „интифаде“ у британским градовима.

⁸⁸ Оба наведена истраживања *You Gov*-а могу се наћи на www.yougov.com.

⁸⁹ Видети: Patience Wheatcroft, „Multiculturalism hasn't worked: let's rediscover Britishness“, *The Daily Telegraph*, 8. октобар 2006, Henry Porter, „Jack Straw should be praised for lifting the veil on taboo“, *The Observer*, 8. октобар 2006. И „Multi-faith agenda separates UK“, *BBC News*, 10. август 2006. Доступно са: http://newsvote.bbc.uk/mpapps/pagetools/print/news.bbc.co.uk/hi/uk_news/4801605.stm

екстремном исламском клерику много је теже да отворено проповеда идеологију мржње. Ипак, остаје да се види да ли ће владини енергични напори да укључе муслимане у акције *C/ST* бити успешни, или ће пропасти због верских подела и све јачег осећаја међу муслиманском заједницом да су под опсадом.

Став да је британска спољна политика укључена у рат против муслимана вероватно ће бити стално присутан; очекивана промена премијера следеће године (Гордон Браун, прим. прев.) вероватно неће довести до промене у британским приоритетима по питању безбедности. Као што је већ наглашено, мере за спречавање идеолошке подршке тероризму захтевају дужи време. Нажалост, нема гаранција да ће џихадисти дати влади времена колико јој је потребно да примени све мере са дневног реда *C/ST*. Још један озбиљан исламски терористички напад против цивила у УК вероватно би довео до још строже примене законских мера које би даље изоловале обичне муслимане и, што би било још горе, могле да изазову насилни отпор беле већине. По речима Питера Кларка, ситуација је и даље „веома узнемиравајућа“.

МРЕЖНОЦЕНТРИЧНО РАТОВАЊЕ
У ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ ОС САД

Младен Костић, мајор

Мрежноцентрично ратовање (МЦР) нови је појам у теорији ратне вештине оружаних снага САД. Производ је информатичке ере у ратоводству, који, по мишљењу многих, суштински мења изглед рата и оружане борбе. Више пута долазило је до револуција у ратоводству, што је био одраз технолошког развоја (нпр. проналазак барута, парне машине, подморнице, авиона, радара, атомске бомбе и сл.). Међутим, неки аутори тврде да МЦР отвара нову епоху и да представља значајније откриће од барута.

Кључне речи: *трансформација одбране, кључни војни програми и технологије, мрежноцентрично ратовање.*

Увод

Индустријско друштво допринело је развоју човечанства развојем технике, технологије и људских ресурса који су многе снове људске цивилизације учиниле реалношћу. Истовремено, у достигнућа индустријског друштва спада и проналазак и коришћење наоружања високоубојног дејства и организација и употреба масовних војски које су употребљене у најкрвавијим и најдеструктивнијим ратовима у историји људске цивилизације.

Ново информатичко доба „невиђеном“ брзином мења индустријски свет, мада се информатичка ера базира на достигнућима индустријског друштва, па је тако проузроковало и суштинске промене у области ратоводства. Појава новог феномена глобалног тероризма и глобалне антитерористичке борбе после 9. септембра 2001, као и искуства из рата у Ираку 2003, потврђују да су савремени концепти ратовања, који су производ информатичке ере постали стварност. Нова стварност мења класичну слику ратишта 19. и 20. века и захтева нова промишљања.

Однос индустријске и информатичке ере у области ратоводства најбоље илуструје Ирачки рат из 2003, у којем су се сукобиле две војске које по битним обележјима припадају два епохама.

Трансформација одбране САД и мрежноцентрично ратовање (МЦР)

Трансформација одбране¹ повлачи широку скалу несталних и прекиданих промена у наоружању, организацији и концепту извођења борбених дејстава, изазваних значајним променама технологије или појавом нових и различитих изазова међународне безбедности. Трансформација је неопходна да обезбеди оружаним снагама (ОС), као друштвеном организационом систему, континуитет деловања са позиција војне предности у подршци националних интереса.

Завршетком хладног рата и нестанка биполарне конфронтације са Совјетским Савезом, постављено је питање изгледа будућих снага и концепта њихове употребе, односно указала се потреба за њиховом трансформацијом. Ова активност на прилагођавању новим условима захватила је целе ОС САД, што је узроковало и промене у доктринама и организацији свих вида ОС САД.

Потпуно нови доктринарни приступ представљен је документом FM-1 (The Army) (објављен јуна 2001) као и новим борбеним правилом ФМ 3-0 (Operations), у којима се констатује да је доктрина КоВ-а САД на крају 20. века превазиђена, на шта указују слабости које су пратиле извођење операција након „Пустињске олује“, као што су операције у Сомалији, Босни, на Косову и Метохији, итд. Закључено је да сложена и нелинеарна природа војних операција захтева флексибилнију организацију бојишта, засновану на сврси, коју даје концепт „нелинеарне битке“.² Тиме је створена нова визија операција у које могу да се уклопе симултане и нелинеарне кампање, које се изводе у удаљеним зонама и на већој дубини него раније. Основна новина је стратегијска могућност реаговања, која не подразумева само брже распоређивање постојећих (формацијских) снага у простору, већ обухвата формирање, обуку, брзу дисперзију и истовремено ангажовање одговарајућих нових снага у време и на месту где су потребне. Команданту се тако омогућују опције за коришћење одлучујуће војне моћи, са новим садржајима и процедурама, а противнику, истовремено, стварају многобројне оперативне дилеме у нелинеарној сразмери. Копнене снаге се по новом концепту више оријентишу на циљеве који су им одређени и стварање адекватних способности од свих расположивих снага, а мање на географску повезаност (линеарни додир) са другим садејствујућим саставима. У знатно већој мери присутне су ваздушне, поморске и кампање специјалних снага.³

¹ R. O' Rurk: Defense transformation: Background and Oversight Issues for Congress, 9. 11. 2006, p. 3–5, www.fas.org/srg/crs/natsec/RL32238.pdf

² R. Lopez: On Learning: Metric Based Systems for Countering Asymmetric Threats, School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, p. 1–3.

³ A. F. Krepinevich: Transforming the legions: the Army and the Future of Land Warfare, Center for Strategic and Budgetary Assessments, 2004, str. 12, www.csbaonline.org.

Сам концепт битке захтева софистицираније мере за постизање ефикасности. Разлог је, очекивано, врло сложено окружење у којем су информације у реалном времену капитална вредност. Због тога се у реализацији кампање тежиште ставља на команданта и проширује значај командовања у борби. Наглашава се потребна способност команданта и његових сарадника да на другачији начин представе, опишу, усмере, воде и стално процењују ток операција. То је условило да информационе технологије снажно утичу на нову концепцију рада команданта. Он сада, у потпуно новом (виртуелном) окружењу, планира и организује дејства, ствара визију борбеног простора и напада противника.

Становиште администрације САД јесте да Министарство одбране (МО) САД, трансформацијом, мора да постигне здружену, мрежноцентрализовану распоређену војну структуру, за супериорност у брзини доношења одлука. Да би постигло овај циљ МО гради доктрину, увежбава и наставља са грађњом навика на континуалне промене које укључују: људе, процесе и системе.⁴

Појам мрежноцентричног ратовања

Мрежноцентрични прилаз ратовању је војно оличење концепта информатичког доба. Подразумева повезивање људи преко информационих токова, који почивају на интероперабилности система, рачунарима и комуникацијама, а користе их ОС САД. Укључује сарадњу и размену информација, обезбеђујући да се брзо остваре преимућства која ће командантима користити за време борбених дејстава. Овакво повезивање омогућава да се супериорност у информационим технологијама трансформише у борбену моћ.

Студије указују на то да умрежавање омогућава оружаним снагама да изведу различите врсте дејстава уз повећане борбене могућности у односу на неумрежене снаге, унапређивањем и ефикасности и делотворности извођења борбених дејстава (б/д).⁵

То се може уобличити у скуп циљева који се постижу увођењем МЦР:

- 1) самосинхронизација или иницијатива да се нешто уради без наређења;
- 2) унапређење схватања идеја „вишег“ командовања;

⁴ C. Vilson, Network Centric Warfare: Background and Oversight Issues for Congress, 2. 6. 2004, p. 1, www.globalsecurity.org/military/library/report/crs/33858.pdf

⁵ A. K. Cebrovski: The implementation of NCW, 5. 1. 2005, pp. 3–11, www.oft.osd/military/library_files/document_387/ncw_book_lowres.pdf

3) унапређење схватања оперативне ситуације на свим нивоима командовања;

4) повећање способности „утапања“ у заједничко знање целих ОС САД и савезника, да би се смањили магла и фрикција ратовања.⁶

Ако нови концепт и технологија буду доказани временом, улога МЦР, може се проширити и на стабилан фактор одвраћања у будућим сукобима. На пример, ако су противничке снаге неутралисане МЦР-ом пре него што су и ступиле у додир са ОС САД, борба може бити готова, пре него је и почела.

Развијене земље имају привремену предност, која ће се смањивати како се МЦР технологија буде ширила и на друге нације или терористичке групе. Ако желе да одрже предност САД морају наставити са усавршавањем употребе технологије да би се повећала флексибилност и прилагодљивост и за здружене и за савезничке операције, закључују водећи менаџери из области информационих технологија.⁷

Политиком подршке МЦР-у планира се повећање економске ефикасности елиминисањем застарелих система, подељених интереса, редундансе и неинтероперабилних система, као и оптимизацијом планирања инвестирања за постојеће и будуће информационе системе.

Кључни војни програми и технологија која омогућава МЦР

Да би се концепт МЦР-а реализовао неопходно је поседовање и развијање читаве гаме информационих технологија, које се ефикасно могу применити у војне сврхе.

Кључни војни програми

Министарство одбране САД одредило је следеће програме као кључне⁸ за МЦР и за њих предвидело буџетске расходе по елементима за истраживање, развој, тестирање и оцењивање.

⁶ Магла – непознавање ситуације; фрикција – неразумевање, одн. губљење нити идеје главнокомандујућег од стране потчињених.

⁷ Закључци са годишње конференције Ц4ИСП у Меклену у Вирџинији, 6. маја 2004.

⁸ С. Vilson: *исто*, стр. 15–20.

1) Централизација мреже

Овај програм намењен је подршци активностима информационе технологије за МЦР сарадњу. Хоризонтално спајање компоненти одређује како брзо програми МО и заједнице обавештајних служби могу бити проширени за МЦР оперативном окружење. Средства за еволуцију GIG⁹-а представљају компоненту, која тестира интероперабилност кључних система у маниру с краја на крај, укључујући Здружени тактички радио-систем (JTRC)¹⁰ и програм глобалне мреже за повећање електронског опсега.

2) Глобална информативна мрежа МО (GIG)

Ова мрежа подржава активности и функције МО и заједнице обавештајних служби и омогућава размену информација између свих војних база, мобилних платформи и поседнутих положаја. Такође, GIG, обезбеђује одговарајући комуникациони интерфејс са савезницима, партнерима и онима који не користе мрежу МО САД. Старији информациони системи, као што су: систем порука одбране (ДМС),¹¹ ГЦЦС¹² и систем за глобалну борбену подршку, биће приступачни преко GIG -а.

Министарство одбране планира да опрема за војне везе до 2008. користи ИНТЕРНЕТ протокол 6 (ИПв6) као стандард за све трансмисије преко GIG. Нови ИПв6 протокол ће, наводно, нудити већу заштиту порука и боље праћење опреме, залиха и персонала, употребом дигиталних ознака.

Кључна архитектура мрежног сервиса за имплементацију GIG -а су: Air force C² constellation, Marine Corps Integrated Architecture Picture (MCIAP), Navy Force Net (NFN) i Army Land War Net (ALWN). Ова архитектура мреже постаће потпуно интероперабилна да помогне реализацију потпуног потенцијала МЦР-а.

3) Технологија РВ за напредно тактичко гађање (АТЗ)¹³

Систем АТЗ комбинује информације сакупљене мрежом ваздухопловних сензора, ради идентификације тачне позиције непријатељевог система ПВО. Систем се заснива на координацији информација са различитих система на ваздухопловима.

⁹ Global information grid – глобална информативна мрежа.

¹⁰ Joint tactical radio system – заједнички тактички радио-систем.

¹¹ Defence message system – систем информација одбране.

¹² Global command and control system – глобални командно-контролни систем.

¹³ Air Force Tactical Targeting Tehnology – технологија РВ за напредно тактичко гађање.

4) Веза 16 РВ (линк-16)

Тактичка веза података (TDL)¹⁴ користи се у борби за размену информација између машина. Ови подаци су: радарски циљеви, информације о циљевима, статус платформи, слике и наређења. Сврха овог елемента програма јесте да обезбеди интероперабилност TDL РВ САД. Оружја, платформе и сензори у свим службама користе TDL, док други TDL укључују Линк 11, Situational Awar FY2 Data Link (SADL) и Variable Message Format (VMF).

5) Способност морнаричког кооперативног ангажовања (СЕС)¹⁵

Систем СЕС повезује бродове морнарице и ваздухоплове, који дејствују у одређеној зони у једну интегрисану ПВО мрежу, у којој се радарски подаци, прикупљени са сваке платформе, емитују у реалном времену за целу мрежу. Свака јединица у СЕС мрежи спаја своје податке и податке прикупљене од других јединица. Као резултат, јединице у мрежи деле заједничку, константну слику у реалном времену за цео ПВО систем. Систем СЕС дозволиће броду да отвори ватру ПВО на долазећи противбродски пројектил иако га не види, користећи радарске податке са другим јединицама у мрежи. Такође, биће могуће да се један пројектил ПВО са једног брода наводи са другог или то исто, али са авиона.

6) Армијска бригада и ниже јединице у командовању бојем 21 (FBCB2)¹⁶

Овај систем употребљен са компјутерском опремом „Трагач плавих снага“ основни је дигитални систем КоВ САД, који употребљава тактички ИНТЕРНЕТ за слање података са бојишта у реалном времену снагама на терену. За време операције „Ирачка слобода“ овај систем се користио на неким од БВП типа „бресли“ и на неким од тенкова М1А1 „абрамс“, као успешна замена за класичне карте и извештавање о сопственој позицији радио-везом. Компјутерска слика и могућности GPS-а омогућили су посади тенка

¹⁴ Tactical Data Link – тактичка веза података.

¹⁵ Cooperative engagement Capability – способност кооперативног ангажовања.

¹⁶ Army Force XXI Battle Command Brigade and Below – армијска бригада и ниже јединице у командовању бојем.

да користи „Трагач плавих снага“ за одређивање локације, чак и усред ирачке пешчане олује, слично као што пилоти користе инструменте по лошем времену.

7) Здружени тактички радио-систем (JTRS)¹⁷

Министарство одбране одредило је да би систем војне радио-везе требало развити у сагласности са JTRS архитектуром, која обухвата заједничке, софтверски дефинисане, програмабилне радио-везе за мобилну комуникацију, укључујући и радио-везу способну за комуницирање преко сателита. Ново JTRS средство имаће тако направљене рутере да подржавају мрежу на бојишту са могућношћу за динамичко опорављање линија везе када год је рад једног или више чворова нарушен. Наводно постоје нека неслагања око тога да ли ће се војска одлучити за ласерску или JTRS везу преко радио-таласа на релацији свемир – земља. Тренутно, војне службе (родови) користе различите форме таласа, које тек треба да буду интероперабилне.

8) Здружени беспилотни ваздухопловни борбени системи (JUCAS)¹⁸

Овај програм комбинује претходне резултате постигнуте програмима борбених БЛ за РВ и морнарицу (DARPA) за заједничку архитектуру, ради постизања максималне интероперабилности.

Технологије које подржавају МЦР

Неки посматрачи изјављују да је цена уласка у МЦР операције конструисање мреже сензора. На пример ваздухоплови и друге платформе постају сензори када им се да способност комуникације и комбиновања информацијама, а многа оружја се више не разматра као обична муниција већ, такође, постају систем сензора, пошто се наводе на циљ док не експлодирају. Овај део разматра кључне компоненте МЦР система.

¹⁷ Joint Tactical Radio System – здружени тактички радио-систем.

¹⁸ Joint Unmanned Combat Air Systems – здружени беспилотни ваздухопловни борбени системи.

1) Архитектура мреже

Мрежноцентрично ратовање је високо зависно од интероперабилности комуникационе опреме, података и софтвера који омогућавају повезивање људи, сензора и платформи са људском посадом и без ње. Део МЦР технологије почива на радио-предаји, при оптичкој видљивости за микроталасе, ИЦ и ласерско зрачење. Други део повезује информације ради емитовања кроз ширу међумесну мрежу за глобалну расподелу преко оптичких каблова, микроталасних репетитора или заједно ниско и високо орбитних сателита. Дизајн ове технологије мора омогућити брзу комуникацију између појединаца у свим активностима и брзу размену података и информација између мобилних платформи и сензора који су у употреби у ОС САД. Архитектура, такође, мора да поседује могућност динамичког самооправка и реформирања мреже, када је нарушен један или више комуникационих чворова.

Вероватно су најпознатије војне мреже САД: Незаштићена интернет протокол рутер мрежа (NIPRNET) и Тајна интернет протокол рутер мрежа (SI-PRNET). Архитектура ових мрежа издваја предају поверљивих SIPRNET порука из цивилног ИНТЕРНЕТА, док се велики проценат мање поверљивих NIPRNET порука прослеђује цивилним ИНТЕРНЕТОМ.¹⁹ У прошлости су неке војне јединице наводно употребиле специјалну технологију енкрипције, која омогућава SIPRNET комуникацију преко NIPRNETA.²⁰

2) Сателити

Сателити су круцијални део система који омогућава мобилну комуникацију у удаљеним подручјима, као и стварање слике о ратишту, навигацију, информације о времену, упозорење на пројектиле и способном да се преко њих шаљу захтеви назад до САД за додатну подршку. Глобални позициони систем (GPS) састоји се од 28 сателита, који помажу да се лоцирају снаге САД на терену, као и циљеви за оружје, као што су крстареће ракете. Сједињене Државе одржавају 6 орбиталних констелација за: извиђање, надзор и обавештајне активности (ISR). Како било, упркос великом броју војних сателита Агенција одбране за информационе системе (DISA) издала је саопштење да су комерцијални сателити обезбеђивали више од 84% сателитске комуникације за време операције „Ирачка слобода“. Сателити МО нису могли да задовоље све војне захтеве за сателитску везу и зато је МО по-

¹⁹ 70% NIPRNET порука се шаље преко ИНТЕРНЕТА.

²⁰ С. Vilson: *исто*, стр. 3–4.

стало једно од највећих муштерија комерцијалних сателитских сервиса. МО некада изнајмљује на лизинг сателитску везу преко DISA, а некада је заобилази куповином директно из привреде. Овакво обилажење може смањити интероперабилност и, по неким експертима, повећати редундансу.²¹

3) Радио-веза

Дигитализација комуникација (везе) кључни је елемент програма МО који је у вези са трансформацијом ОС САД. Дигитална технологија чини ефикаснијом употребу радио-везе него аналогна. Од 1991. захтеви за ширином радио-спектра драстично су нарасли због напора да се убрза саобраћај дигиталних информација. Званичници МО остају заокупљени питањем да ли ће обезбеђење електронских веза, преко система МО, моћи адекватно да прати нарасле војне захтеве и у будућности.²²

4) Возила без људске посаде (УВ)

Возила без људске посаде – беспилотне летелице (UAV) , земаљска возила (UGV) и подводна возила (UUV) примарно се користе за извиђање. Међутим, њихове мисије еволуирају и у борбене. За време операције „Ирачка слобода“, приближно 16 „предатора“ и један „global hawk“ били су у операцијама и даљински контролисани преко сателитског линка са командним местом у САД. Свако ово средство захтева широки таласни појас електромагнетног спектра за контролу и пренос извиђачких података, а служи и као релејно чвориште за МЦР мрежу.²³

5) Компјутерски чипови

Закон Гордона Мура о интегралним колима предвиђа да се сваких 18 месеци компјутерски чипови тако развију да постану два пута сложенији и два пута бржи при истој цени, што значи да постају четири пута моћнији. Индустрија која користи компјутерску технологију почива на Муровом зако-

²¹ Исто.

²² Исто.

²³ Исто, стр. 4–5.

ну, као водичу за инвестирање у будуће технолошке системе. Многи будући концепти МЦР, које сада развија МО, почивају на еволуционом континуитету моћи компјутерског процесуирања и могу бити погођени напретком у другим технологијама, као што је нанотехнологија.²⁴

6) Нанотехнологија

Нови материјали, развијени нанотехнологијом, могу евентуално променити ратну опрему на тешко замислив начин. Оружја могу постати мања и лакша, а нови минијатурни сензори мреже могу детектовати, лоцирати, идентификовати, пратити и нишанити потенцијалне претње, много ефикасније. Министарство одбране тренутно употребљава нанотехнологије да креира термоотпорне премазе који продужавају ресурсе погонским вратилима пропелера на ратним бродовима и као адитив за повећање перформанси ракетног погона.

Познаваоци верују да нанотехнологије могу изменити фундаменталне концепте ратовања, можда и више него барут. Према изјавама Лоа Цлифорда, истраживања која обавља Министарство одбране односиће се на све аспекте ратовања, оружја и комуникација, која користе војници.

У јуну 2003. Масачусетски институт за технологију (МИТ) основао је Институт за војне нанотехнологије у Кембриџу (САД). Институт је добио фонд од КоВ САД у износу 50.000.000 \$ и почеће да развија технологије као што су: ручно средство за детекцију хемијског и биолошког оружја, флексибилан екоскелетон (непробојан прслук) који би смањио масу војничке опреме за 25 kg, док би се додали биомедицински сензори, повезани у мобилну мрежу. Друге земље, као што је Кина, такође, напредују у нанотехнологији²⁵. У Азији је 2000. било 25.000 дипломираних стручњака у области нанотехнологије, док је у САД било нешто више од 5000.²⁶

7) Софтвер

Софтвер је важна компонента свих комплексних одбрамбених система, коришћених у МЦР. Служба главног рачуноводства САД (ГАО) препоручила је МО да прати најбоље пословање фирми за софтвер у приватном сектору како би се избегло кашњење у распореду и прекорачењу трошко-

²⁴ Исто, стр. 5.

²⁵ Кинески научници су изузетно напредовали на овом пољу.

²⁶ C.Vilson; исто, стр. 5.

ва, који су искомпликовали многе програме Пентагона, који зависе од сложеног софтвера. Многи верују да глобализација економије утиче на процесе софтверског развоја. У складу са тим, добављачи МО развој софтвера често поверавају мањим приватним фирмама, а у неким случајевима посао програмирања је повераван off-shore компанијама. То отвара полемику о могућности убацивања компјутерских вируса, односно малициозних програма, ради субверзије компјутерског система МО. Роберт Линц, директор одељења МО за информационо обезбеђење, наводно је изјавио да МО тренутно истражује начине да ојача политички механизам повећања поверења МО у безбедност страних и домаћих софтверских производа. Готово је немогуће наћи неовлашћен непријатељев програм унутар компјутерског програмског модула, који потиче из једне од многих земаља које производе софтвер.²⁷

Примена МЦР технологија у недавним војним операцијама и вежбама

Операција „Ирачка слобода“ пре би могла да се назове транзиционом него трансформационом, зато што се МЦР технологија није потпуно применила у свим јединицама, а неки делови система нису били довољно кориснички оријентисани. Неки познаваоци тврде да је МЦР концепт доказао ефикасност и потенцијал ратовања појачаног мрежом. Други верују да је тешко објективно интерпретирати искуство у примени МЦР, делом зато што процес сагледавања могу ометати они, који фаворизују трансформацију. Ипак, неки истичу да су последња искуства у примени МЦР-а обмашујућа јер су недавни противници били слаби и некомпетентни, укључујући Панаму (1990), Ирак (1991), СРЈ (1999) и Авганистан (2001). Неке традиционалне вредности војне моћи, као што је доминација у ВаП-у, могу бити неоправдано умањиване. Према Лорену Б. Томсону, аналитичару Лексингтон института, у сагледавање претходних искустава може се претеривати у значају „здружености“ и улоге специјалних операција. Ирачани су направили толико много грешака да се не би могло закључити да је њихов пораз узрокован вредношћу нове стратегије. Међутим, следећи пример говори у прилог тези да је примена нове МЦР технологије итекако имала утицаја.²⁸

²⁷ Исто, стр. 6.

²⁸ А. К. Cebrovski: исто, стр. 27–31.

Искуства из рата у Ираку 2003.

Ирачка оклопна дивизија „Медина“ је, 25. марта 2003, покушала да искористи јаку пешчану олују, која је требало да елиминира техничку супериорност противника и изврши противудар на 3. америчку дивизију у рејону прелаза преко реке Еуфрат у близини Наџифа. Међутим, 3. дивизију су подржале две летелице Global Hawk, које су летела јужно од Багдада и две или више летелице JSTARS, тако да је имала потпуни увид у ситуацију на бојишту, упркос изузетно лошим метеоролошким условима. Захваљујући подацима који су се сливали у мрежу података и са оператерима на JSTARS, који су подацима обезбеђивали систем C4, америчка дивизија била је у стању да обезбеди прецизне податке за ваздухопловну и артиљеријско-ракетну подршку. Овај момент одлучујуће је допринео да бој буде решен у корист Американца и да оклопна дивизија од 10.000 људи са опремом вредном око милијарду долара, буде потпуно разбијена за два дана. Истовремено, америчка војска је, користећи ову надмоћ, успела да нанесе значајне губитке јаким ирачким снагама, које су са простора северно од Багдада биле упућене да подрже противудар дивизије Медина. Овај бој представљао је вероватно одлучујући моменат за сламање отпора ирачке војске.

Централна команда ОС САД 7. априла, 2003. је примила обавештајни податак од ЦИА-е, да је Садам Хусеин, са своја два сина и неколико сарадника из партије БААС договорио састанак у популарном ресторану у ексклузивном делу Багдада. За само пола сата зграда је лоцирана, напад одобрен и локализован GPS координатама са једног AWACS-а, а подаци прослеђени бомбардеру B-1B који је био у зони чекања. Дванаест минута касније зграда и бункер иза ње погођени су са четири бомбе JDAM од по 1000 kg. Због критично малог времена за реакцију, Садам и остали званичници успели су да избегну сигурно уништење, тако да је напад пропао, али је то било питање чисте среће или грешке дојаве, док је сама реакција система за сваку похвалу.²⁹

Мрежне комуникације

Повећано умрежавање за време операције OIF, наводно, дозволило је ОС САД да развију много напредније могућности координирања брзог одређања циља. У операцији „Пустињска олуја“ 1991. напори на координацији

²⁹ M. G. Vickers & R. C. Martinage: The Revolution in war, CSBA 2004, str. 7–69, www.csbaonline.org

одређивања циља захтевали су око четири дана. У операцији OIF, ОС САД смањиле су то време на око 45 мин. Априла 2003. у систем за командовање маринског корпуса спили су се подаци о искуствима при употреби неколико комуникацијских система за време борбених дејстава у Ираку. Неколико везиста, оперативних официра и команданата наводно су изјавили да су, углавном, били пренатрпани информацијама. Понекад је већина тих информација имала мало везе са циљем задатка. Примали су податке и слике са превише различитих мрежа, што је условљавало оперисање великим бројем различитих модела комуникационе опреме. Неке јединице су у покрету или при изазовима комуницирања ван линије визирања често употребљавале Е-mail и „чатовање“ за одржавање везе, што је обично тражило увезивање преко сателита.³⁰

Сензори

Са „Трагачем плавих снага“ (BFT) FBCB2 су наводно добили читав низ похвала од јединица за помоћ у спречавању појаве савезничке ватре. BFT су портабл рачунари које преносе људи, возила и ваздухоплови, како би одредили своју стварну позицију преко GPS-а, а затим континуално емитовали те податке сателитском везом. Позиција сваке јединице затим се појављивала на командантским екранима осталих терминала BFT, као плава икона или на командним центрима. Кликтање на било коју плаву икону показивало би смер и брзину. Дупли клик је омогућавао текстуалну поруку директно до сваке јединице преко сателита.³¹

Сателити

Сателитска веза одиграла је кључну улогу у емитовању порука и слика за време OIF. Такође, омогућавала је везу са континенталним делом САД ради подршке. У сваком случају, растућа зависност од сателитских веза може постати критична тачка МЦР-а.

1) За време OIF, линије везе, укључујући сателитску везу, често су биле презасићене истовременим радом на свим доступним дигиталним фреквенцијама. Врх количине радио-преноса износио је 3 GB/S, што је било око 30 пута више него у Пустинској олуји 1991. Сателити МО нису могли да задово-

³⁰ С. Vilson: *исто*, стр. 23.

³¹ *Исто*, стр. 24.

ље све војне захтеве, па је МО постало највећи појединачни корисник комерцијалних сателитских веза преко ДИСА, а некада и директном куповином из привреде. У сваком случају, то није добро, јер се обиласком ДИСА-е смањује интероперабилност између родова и служби, што повећава редундансу.

2) Комерцијални сателити употребљени су да допуне војне, који нису имали довољно капацитета, упркос чињеници да је већи број војних сателита померен на више геостационарне орбите и за Авганистан и за Ирак.³²

Радио-таласи и смртоносност

Неки проблеми у каснијем стицању порука за време ОИФ могли су се десити због нерешених питања око руковођења и поделе радио-подручја. Некада су поруке са нижим приоритетом пажљиво одбациване ради слања других са вишим приоритетом.

1) Брзина којом су се трупе ОС САД кретале, поманкање сателитске везе и неспособност да се развуку оптичке везе онемогућили су напоре на повећавању опсега радио-везе. Повремено је од неких команданата тражено да деле један комуникациони канал, присиљавајући их да чекају на коришћење, када год је слободан.

2) Бригадни ниво командних места могао је користити сателитски поглед и слике у реалном времену са БЛ, али нижи нивои нису. Нижи нивои командовања су места где су, заправо, потребнији ситнији детаљи ради успешних дејстава.

3) Иако је КоВ САД уложио инвестиције на војном систему за подршку у доношењу одлука, неки од планова и колективних доношења одлука изведени су преко Е-маила и четовањем на које су војници навикли. Често су ови начини били доступни, када су други начини комуникације били недоступни, а уз то нису захтевали никакву додатну обуку.³³

Ваздушна надмоћ

Беспилотне летелице могу носити термовизијске камере које могу видети по мраку или киши, што војним планерима улива самопоуздање при организовању напада. Међутим, без брзог успостављања превласти у ВаП-у,

³² Исто, стр. 24–25.

³³ Исто, стр. 25–26.

БЛ и друга средства за обавештајно обезбеђење не би могла да се употребавају за информације потребне систему МЦР. Беспилотне летелице и други ваздухоплови за подршку, као што су авио-цистерне, скоро су необрањиве, а њихова употреба дубље у ВаП-у Ирака била би скоро немогућа без превласти у ВаП-у.³⁴

Операције са коалиционим снагама

Употреба МЦР технологије са коалиционим снагама резултирала је смањењем „пријатељске“ ватре за време ОИФ, када су коалициона средства оперисала као независни ентитети, а коалиционе снаге често су остајале ван планирања и извршавања, јер је већина информација слана преко система доступних само ОС САД. На пример, већина б/д у ВаП-у, која су претпостављала употребу технологије МЦР за коалиционе операције, ангажовале су само авијацију САД.

Политика размене поверљивих информација захтева одвојене уговоре између САД и коалиционих партнера. Министарство одбране тренутно одржава 84 одвојене обезбеђене мреже за МЦР коалиционе партнере (по једна за сваког партнера), јер национална политика разоткривања ограничава које се информације могу дати одређеним партнерима. Као прилог томе, и сваки коалициони партнер има своју одговарајућу политику за осетљиве информације. Резултат тога био је да су информације потребне за планирање операција биле ширене међу коалиционим снагама ручним путем, а трансфер података је заостајао за потребним вођењем операција. Једна сигурносна мрежа потребна је да ефикасно распоређује информације међу партнерима са могућношћу динамичког додавања и одузимања коалиционих партнера. У МО започет је програм назван „Мрежноцентрични подухват услуживања“ (NCES, такође познат као „Хоризонтална фузија“) како би информације биле доступне свим коалиционим партнерима, док би истовремено обезбеђивале снажну безбедносну заштиту преко мрежне енкрипције и контроле динамичког приступа. У сваком случају, ова техничка решења не треба да погађају различите заштитне политике поделе информација међу партнерима.³⁵

³⁴ Исто.

³⁵ A.K.Cebrovski: *исто*, стр. 34–44.

Искусства из вежби ваздушне борбе

Предност технологија информатичког доба може се видети кроз неколико вежби вођених 1990. између ловаца британског краљевског ваздухопловства опремљених дата-линком са ознаком Линк-16 и класично навођених ловаца USAF. У читавој серији борби у ВаП-у показано је да је однос победа које су остварили британски према америчким ловцима био приближно 4 према 1. У читавом низу вежби које су касније извођене, а које су укључивале око 12.000 летова при ангажовању снага од 2 : 2 до 8 : 16, доказано је да је остварен 150% већи однос победа ловаца опремљених Линком-16 у односу на класично навођење. Слични резултати добијени су у вежбама између ловаца америчке морнарице против РВ, а чији су ловци били опремљени мрежном технологијом.³⁶

Искусства из експеримената у америчком КоВ-у

Широк дијапазон експеримената која је предузела КоВ САД ради боље визуелизације бојишта резултирала је захтевом за изненађујуће повећаном количином муниције, чак пет пута већом него што је уобичајено. Разлог је био у затрпавању снага, које су учествовале у експерименту, броју информација и потенцијалних циљева и њиховом неселективном одабирању. То је узроковало повећано трошење муниције и коначно проузроковало промашај логистичке процене.

Овакав развој догађаја поновио се још неколико пута, с тим што се уочио и бржи утрошак муниције, а све то је имплицирало промену у смислу повећања, односно фокусирања логистике.³⁷

Анализа предности и ограничења МЦР

Док САД имају могућност да експлоатишу предности процесуирања компјутерских информација, умрежавања, сателита, радио-комуникације и других технологија, неки познаваоци постављају питања да ли се војска САД

³⁶ С. Vilson: *учмо*, стр. 33–35.

³⁷ А. К. Cebrovski: *учмо*, стр. 50–52.

превише ослања на нанотехнологију и да ли је информација прецењена као војна предност.

Технологија је само једна од елемената МЦР-а. Други кажу да МЦР захтева промене у правилима понашања, процесима и организацији да би се превела предност информационог доба у борбену моћ. Кроз употребу МЦР технологије круте конструкције су трансформисане у динамичке и могу обезбедити нова и напредна прилагођавања за акције у борби. Понекад људи не схватају потпуне могућности нових система, јер се нису прилагодили новим условима.

Предности МЦР

Нова литература подржава теорију да се моћ интензивира деривацијом из информационе размене, приступа информацијама и брзини. Ово гледиште потврђује се резултатима из недавних ратних искустава, која показују да када су снаге стварно здружене, са обимно интегрисаним могућностима и када дејствују према принципима МЦР-а, оне могу потпуно да искористе високопоследичну природу информационог доба ратоводства. Мале промене у почетним условима резултирају енормним последицама.

Неке војне предности МЦР операција су следеће:

1) умрежене снаге састоје се од малих јединица које се могу кретати лакше и брже. То значи да неколико јединица са неколико платформи, носећи мало позадинског материјала, може извести ефикаснију или разноврснију мисију при мањим трошковима;

2) умрежене снаге могу користити нове тактике. За време операције „Ирачка слобода“, КоВ САД је искористио покрет који се може описати као „тактика роја“, јер је умрежавање дозволило војницима да прате једни друге и када нису у видљивом контакту. Снаге су могле да се крећу напред кроз Ирак, ширећи се у мале независне одреде (борбене групе), избегавајући „тесне“ формације. Употребљавајући „тактику роја“ састави су изводили кретање брзо, без обезбеђења позадине. Сви састави знали су међусобну локацију. Ако би један састав ушао у неприлике, други, у близини, брзо би дошао у помоћ и „ројењем“ би напали непријатеља сасређено из свих правца. Из наведеног се могу донети следећи закључци:

- мање снаге са мало потребне опреме – вођење рата је јефтиније;
- теже је ефикасно напасти широко развучену формацију;
- борбене групе могу покрити више простора, јер не морају одржавати б/п ни успоравати због заосталих возила;
- познавање положаја властитих снага смањује могућност „пријатељске“ ватре за време б/д;

– „ројење“ дозвољава напад директно у центар непријатељеве командне структуре, нарушавајући непријатељеву снагу изнутра, што је боље него борити се на линији додира на фронту;

3) начин на који појединац мисли и дела на бојном пољу такође се мења. Када јединица наиђе на тешке проблеме на терену јавља се Тактичком оперативном центру (ТОЦ), који класификује и разматра проблеме у соби за „чатовање“ (као на ИНТЕРНЕТ-у), употребљавајући Microsoft chat software. Проблем се решава „ројењем“ експерата, који могу бити размештени свуда и тако далеко као и Пентагон;

4) време откривања – гађања се скраћује. Употребљавајући МЦР системе, војник на терену има могућност да води анализу на „сајту“ рововских обавештајаца преко дисплеја сензора, што је боље него да чека повратну анализу из Пентагона. На пример, једна UAB са више сензора може осматрати исти рејон као десет стражара или може пратити рејон контаминиран РХБ агенсима, без ризика по људске животе. Данас МО има око 90 UAB, а до 2010. овај инвентар ће се учетворостручити.³⁸

Прецењивање информација

Каже се да технологија информационог доба чини простор и време мање релевантним, а да информације повећавају корак догађаја и оперативни темпо ратовања. Неки експерти верују да умрежавање ради информационе размене није довољна замена за борбени маневар и да информатичка супериорност и праћење ситуације није најважнија компонента борбене моћи. Као у шаховској партији, знање следећег потеза је кључ успеха битке, нпр. кроз тачну анализу предвидети непријатељев потез и тактику.

По неким експертима, велики информациони ресурси су прецењени као предност у планирању б/д, а важне војне одлуке не морају бити донесене на информационо базираној рационалној анализи. Они тврде да је расправа о војној трансформацији превазиђено фокусирана на добицима од информација и да војне службе, представници за националну сигурност и заједница обавештајних служби нису темељно проучили опасности везане за доктрину зависну од података, што илуструју неки од погледа:

– квантитативне промене у информацијама и анализи често воде до квалитативне промене у појединачном и понашању целе организације, па су некада контрапродуктивне;

³⁸ C.Vilson: *ucmo*, стр. 7–8.

- поверење у софистициране информационе системе може одвести ко-мандовање у претерану самопоузданост;
- једно информативно богато окружење – богато могућностима, може променити вредност информацији, редефинисати циљеве и изазвати по-раст могућности да се добију лоше последице.³⁹

Потцењивање противника

Неки познаваоци верују да модел за МЦР МО можда потцењује неприја-тељеву способност да обмане сензоре или блокира информације потребне за МЦР. Једна од уочених слабих тачака јесте отворено публиковање пла-нова употребе МЦР технологије у будућем рату. Управо као и за Мажино линију, пре Другог светског рата, непријатељ има довољно времена да ис-планира и избегне јаке и нападне слабе тачке.⁴⁰

Интероперабилност

Поставља се питање да ли ОС САД могу постићи праву интероперабилност система и умрежавање између свих снага. Према изјавама, које је наводно дао генерал-мајор Мерилин Кваљоти (заменик директора DISA), још увек се разви-ја застарео систем који пролази кроз структуру владе. Пример представља Глобални командни и контролни систем (GCCS), који ради под 16 различитих база података, што увећава архитектуру специјализовану за различита војна одељења и бранше. Наводно, DISA ће ускоро GCCS, верзију 4, испунити но-вом архитектуром, дизајнираном само за једну главну базу података.

Министарство одбране наводно намерава да интегрише мрежну архи-тектуру система, коју употребљавају све војне бранше, да би креирале мо-гућност МЦР, повезаног са Глобалном информационом мрежом (GIG). Као помоћ овој интеграцији МО је направило нови Одбор са могућношћу приси-ле (FBC) да прати МЦР програм у вези са пропустима у финансирању или могућностима. Када се лоцира неки спор, FBC извештава здружено веће за преглед захтева (JROC), које обезбеђује информације за време дебате о буџету у Пентагону.⁴¹

³⁹ Исто, стр. 8–9.

⁴⁰ Исто.

⁴¹ Исто, стр. 9–10.

Ограничења електро- -магнетног спектра

Поставља се питање да ли радио-комуникације могу изаћи на крај са будућим војним потребама. Када радио-електронска подршка постане неадекватна за време борбе, команданти су, понекад, принуђени да одлучују о приоритету примопредаје порука. Они то чине привременим искључивањем неких радио и компјутерских уређаја, како би омогућили порукама са високим приоритетом да прођу. То одлаже или отказује друге поруке или примопредају података који су класификовани са нижим приоритетом. Одлагање или отказивање ажурирања информација, због уског грла радиопредаје, може теоретски постићи да се нека јединице боре са опремом, а не са непријатељем или да непријатељ брже мења позицију него што информације стижу.

До 2010. Конгресна буџетска канцеларија очекује да користан фреквентни опсег радио-таласа у КоВ падне на ниво 1:10 у односу на захтевани. Према бившем помоћнику секретара одбране Полу Стенбиту, основна препрека за постизање интернет парадигме за МЦР јесте: наћи начин да се испуне захтеви за ширину фреквентног опсега радио-таласа. Комуникациона инфраструктура мора имати довољну ширину фреквенције електромагнетних таласа, нпр. да омогући да више људи на различитим локацијама на бојишту добије решење проблема преко компјутера у исто време, без ограничавања радио-таласног опсега.⁴²

Предвиђање напретка хардвера до 2010. прошириће уска грла фреквентног опсега са бригадног на корпусни ниво. Ако се здружени тактички радио-систем (JTRC) буде показао као према пројекту КоВ-а, моћи ће да обезбеди довољну ширину за ниже тактичке нивое командовања, са могућношћу даљег раста, према захтевима после 2010. Углавном, за дивизијски и корпусни ниво пројектовани захтеви биће већи него што се, вероватно, могу задовољити.⁴³

Космичка доминација

Сједињене Америчке Државе у великом мери зависе од космичке доминације у комуникационим, извиђачким, метеоролошким и системима за рано упозорење на лансирање пројектила. Имале су космичку доминацију у прошлом заливском рату, јер противници нису експлоатисали свемир, нити

⁴² У одређеним ситуацијама неки команданти имају само један комуникациони канал. Ако неко почне да га користи пре командант остаје на чекању.

⁴³ Исто, стр. 10.

су угрожавали космичке системе САД. Међутим, САД се не могу ослањати на исту предност у будућности и могу очекивати да технолошки мање напредне нације и ваннационални субјекти примене електронско ометање или нападну земаљске сателитске станице. Недржавни субјекти би, такође, могли остварити предност космичке технологије, изнајмљивањем сателитских фреквенција или извиђачких сателита са опремом високе резолуције која долази из Русије, Кине или од других носилаца космичких програма.

Сателити ће се у будућности користити за космички базиране радаре (СБР), који ће обезбеђивати сталан поглед на бојно поље, укључујући и добијање тачних података о терену, ради мапирања. Међутим, унутар обавештајне заједнице расте сумња за дужу употребу сателита у улози ISR платформе у будућности. Како непријатељ постаје другачији и више неконвенционалан, може почети да користи различите технологије, као што су оптички каблови, који су изван домашаја сателитских сензора. Три констелације сателита користе се за прислушкивање непријатељевих радио, мобилних и микроталасних емисија. Две констелације 6 сателита користе се за извиђање и слање слика у видљивом, ИЦ и радио-фреквентном подручју.⁴⁴

Набавке из других извора и трансфер технологије

Пораст набавке преко off-shore компанија високотехнолошких послова, укључујући и програмирање и производњу микрочипова, може омогућити трансфер технологије и евентуално угрозити глобалну технолошку супериорност САД и нарушити тренутне предности МЦР технологије. Потврда ове чињенице је да је од 2027 доктората на универзитетима у САД у 2003. години 63% било неамеричке националности, а од 15 906 магистара – 56% су странци. Истраживачка фирма Гарднер група открила је да ће корпорацијска потрошња на готове услуге информационих технологија порасти са 1,8 милијарди \$ у 2003. на 26 у 2007, а пола од тог посла отпада на азијске земље, као што су Индија и Кина.

Прављење уговора за националну одбрану спада међу најтеже набавке из других извора, којима се бави савезна влада. Унутар МО однос приватног сектора и јавног је скоро 5:1 и даље расте у корист приватног. Док набавка може бити мотивисана смањењем трошкова, нови тренд за послове истраживања и развоја на високом нивоу јесте да се ради на off-shore принципу, делимично и због раста образовања и талента међу страним радницима. На пример у 1998. Intel Co., microsoft Co. и др. ИТ фирме отвориле су погоне за истраживање и развој у Пекингу и другим деловима Азије.

⁴⁴ Исто, стр. 10–11.

Трансфер технологије такође се дешава у производњи опреме високе технологије, која се употребљава за МЦР операције. На пример, само 20% термалних батерија, које се користе за пројектиле, вођену артиљерију и вођене бомбе произведене су у САД, док су остале набављене од страних добављача. ИЦ средства за осматрање ноћу, која су недавно давала знатну војну предност, сада се производе од материјала и компоненти које су готово у целости из страних извора.

Недавна студија МО закључује да коришћење страних компанија, као извора набавке високо-технолошке опреме, не погађа дугорочно борбену готовост, а за већину високотехнолошких производа неколико домаћих произвођача је способно да испуне потребе МО. Као додатак томе, неки познаваоци верују да компаније у САД, које се баве производњом високе технологије морају задржати флексибилност и да усагласе своје послове са потребама тржишта. На пример, у складу са порастом вештина страних произвођача да производе квалитетно, купци високо-технолошке опреме предност ће давати нижој цени, а не техничком таленту. Компаније које игноришу тренд набавке чине то на штету дугорочне компететивности.⁴⁵

Асиметричне претње за супротстављање МЦР

Термин „асиметричан“ односи се на стратешко у ратовању и често се описује као напад слабијег или слабије опремљеног непријатеља када спозна слабе стране јачег непријатеља. Технологија је обезбедила дисиметричну предност САД у прошлим сукобима. Међутим, дисиметрично некад води до непредвиђених последица. Снимци који показују ненадмашну моћ војне силе САД у недавним урбаним сукобима приказани су на светским медијима. Такав имиџ снаге, проистекао из ефикасности ОС САД, могу дати терористичким организацијама, као што је Ал Каида, додатну реторичку моћ, могућност регрутовања нових чланова и постизање праве појалности.

Асиметричне контрамере укључују активности непријатеља да заобиђу МЦР сензоре или да негирају корисност високотехнолошког оружја. Неке методе могу укључивати: бомбаше самоубице; нерегуларне борце и снајперисте малог домета да остваре сасређен напад и брзо нестану; мешање непријатељевих снага са цивилима као штитом; употребу бомби за ширење нуклеарног материјала или отпада; хемијско и биолошко оружје.

Особе придружене терористичким групама могу имати напредно образовање из области високе технологије и могу знати како да то знање употребе

⁴⁵ Исто, стр. 11–12.

у асиметричном нападу на инфраструктуру МЦР. На пример Калид Шейк Мухамед, који је ухапшен 2003. због могућих веза са Ал Каидом, наводно је студирао машинство на универзитету С. Каролина. Неколико терориста који се доводе у везу са догађајима од 11. септембра такође је имало дипломе из високог образовања у области високе технологије.

Могући начини асиметричног напада на МЦР су:

- управљани напад енергетским средством ради ометања сателитских сигнала;⁴⁶
- управљана енергетска средства, која теоретски могу да спрже електронска кола компјутера са дистанце;⁴⁷
- компјутерски вируси који нарушавају контроле комплексних оружја.⁴⁸

Сајбер напад на војне компјутере

Министарство одбране САД предузело је кораке на блокирању неких комуникационих портова који повезују NIPRNET са цивилним ИНТЕРНЕТОМ. Међутим, у октобру 2003. цивилни хакер је привремено заузео NIPRNETОВ веб сајт. Други хакери такође су користили цивилни ИНТЕРНЕТ за инфилтрацију на војне компјутере, правећи одређену штету и присиљавајући на привремено искључење војне мреже.

Расте контроверза о томе да ли ОС САД треба да користе „отворене изворе“, односно компјутере за опште комерцијалне сврхе у напредним системима за тенкове, авионе и другу сложену опрему. На пример „LINUX“ је означен као „отворен извор“, јер га је развијала светска заједница програмера, који су у континуитету додавали нове ствари, допуњавајући једни друге и јавно размењујући изворе. Мора се напоменути да термин „отворен извор“ има различито значење и да некада „затворен извор“, као што је Microsoft Windows, због права о власништву, у ствари није сасвим затворен за јавност.

NSA је истражила сигурне верзије LINUX-а, али није јасно да ли су сви војни компјутери ограничени резултатима тих истраживања. Неки експерти верују да софтвер са слободног тржишта нарушава све принципе безбедности и да могу бити заражени непријатељевим вирусима, као што је тзв. „тројанац“, који може проузроковати да цео систем не функционише. Са друге

⁴⁶ Група Иранаца је наводно ометала комерцијалну сателитску везу прореволуционарним порукама читаве две недеље са станица на Куби.

⁴⁷ На пример високоенергетско микроталасно средство активирано хемијским експлозивом. Као такво, наводи се портабл верзија, величине актовке, са специјално обликованом антеном, која би могла да створи пулс енергије у одређеном смеру на даљини од 1 km.

⁴⁸ С. Wilson: *исто*, стр. 12–14.

стране, има потпуно супротних мишљења, по којима је ЛИНУХ тешко компромитовати од неке агенције, будући да је потпуно отворен и доступан широкој заједници програмера широм света, који га усавршавају и дограђују.

У недавној студији DISA констатује се да МО тренутно користи знатну мешавину софтвера, виталну за информациону сигурност МО. То је делимично зато што су многи заштитни програми, које користи МО, израђени коришћењем свима доступног софтвера, а ефектни дуплици нису доступни из „затворених извора“, производа недоступних јавности. Студија потврђује да би веб сервис МО и развој софтвера МО био прекинут без сталног коришћења свима доступног софтвера, јер су алати (већина програма) на којима почива веб дизајн и развој софтвера базирани на широко доступном софтверу.

Експерти са морнаричке КШШ⁴⁹ наводно су изјавили да „субверзија софтвером“ може бити избегнута употребом софтвера високе сигурности, који је доказано „чист“ од малициозних вируса. Због додатног ригорозног развоја и тестирања, овакав софтвер би коштао знатно више од тржишних.⁵⁰

Закључак

Мрежноцентрично ратовање је концепт информационе супериорности извођења операција којим САД организују своје снаге и воде б/д у информатичком добу. На основу искустава из борбених дејстава која су водиле ОС САД намеће се закључак да ће умрежене снаге потући оне које то нису, иако су у свему осталом једнаке. Подаци и информације о могућностима МЦР, сакупљене кроз широки дијапазон дејстава и активности ОС САД (б/д, вежбе, експерименте итд.), генеришу неколико главних чињеница, односно ставова који се намећу о МЦР:

- добро умрежене снаге побољшавају размену информација, али и квалитет информација, јер, условно речено, до неவிђених размера унапређују командо-информациони систем;

- размена података о ситуацији омогућава садејство и самосинхронизацију и повећава непрекидност и ефикасност командовања, као и брзину доношења одлука и њиховог спровођења. То у крајњем случају повећава темпо извођења операција;

- све то драматично увећава ефикасност извршења задатка и постизање циља борбеним дејствима. Мрежноцентрично ратовање претаче информациону

⁴⁹ Након израде новог заштитног алата на Морнаричкој постдипломској школи, за заштиту од неауторизованог упада у компјутрске системе, нова технологија је лиценцно продата цивилној компанији. То је учињено јер се сматра да ће комерцијална употреба програма омогућити даљи развој и усавршавање.

⁵⁰ С. Wilson: *исто*, стр. 14–15.

супериорност у борбену моћ, ефикасним повезивањем савезничких снага на бојишту, знатним увећањем знања о ситуацији, што „убрзава“ командовање, повећава ватрене могућности снага на бојишту и могућност преживљавања.

Као нови извор борбене моћи, МЦР знатно утиче на планирање и вођење операција, омогућавајући ОС САД да уђу унутар противничког циклуса одлучивања, мењајући и диктирајући темпо извођења борбених дејстава. Само заиста здружене снаге, са свеобухватно интегрисаним могућностима и дејствујући по принципима МЦР-а, могу експлоатисати бенефиције информатичког доба. Оне то чине мењајући почетне борбене услове, одржавањем високог степена промене и сталним креирањем нових борбених услова, који онемогућавају да противник реагује ефикасно.

Брзина је критична за успех концепта превентивног одвраћања – брзина развоја, организације, ангажовања и подршке. Способност да се одлучи и делује брже од противника, како би се омогућило постављање или мењање услова и одређивање повољног тренутка, једном речју да се оствари потребна брзина – могућа је умрежавањем.

Без обзира на поменуте недостатке и проблеме при употреби МЦР, предности су очигледне, што значи да ће се овај концепт само даље развијати. То упућује на размишљање о трансформацији наших ОС и њиховом организовању и опремању у складу са будућим трендовима.

Литература

1. R. O' Rurk: Defense transformation: Background and Oversight Issues for Congress, 9.11.2006, www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL32238.pdf
2. R. Lopez: On Learning: Metric Based Systems for Countering Asymmetric Threats, School of Advanced Military Studies, United States Army Command - and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 2006. www.storming-media.us/45/4540/A454054.html
3. C. Vilson: Network Centric Warfare: Background and Oversight Issues for Congress, 2. 6. 2004.
4. A. K.Cebrovski; The implementation of NCW, 5.1.2005, www.ofc.osd/military/library_files/document_387/ncw_book_lowres.pdf
5. M. G.Vickers & R. C.Martinage: The Revolution in war, CSBA 2004, www.csbaonline.org
6. C. Vilson: Network Centric Operations: Background and Oversight Issues for Congress, 15. 3. 2007, www.fas.org/sgp/crs/natsec/RL32411
7. A. F. Krepinevich: Transforming the legions: the Army and the Future of Land Warfare, Center for Strategic and Budgetary Assessments, 2004, www.csbaonline.org

ФОРМИРАЊЕ И СТРУКТУРА ОРУЖАНИХ СНАГА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Др Драган Ђукановић
Мр Светлана Ђурђевић-Лукић

У раду је анализирана реформа сектора одбране у Босни и Херцеговини од 2003. до 2006. године. Посебна пажња посвећена је постепеној трансформацији оружаних снага ентитета – Војске Федерације БиХ и Војске Републике Српске – у јединствене Оружане снаге Босне и Херцеговине. Врховни командант Оружаних снага БиХ је, у складу са Законом о одбрани из 2005. године, постало трочлано Председништво, док је истовремено основан и Заједнички штаб, као оперативно тело. С тим у вези, анализира се и унутрашња организација и структура Оружаних снага БиХ.

Сагледавајући испуњавање услова за приступање Оружаних снага БиХ Партнерству за мир и Северноатлантском савезу, наглашава се важност имплементације начела цивилне контроле оружаних снага, увођења ефикасног начина командовања и транспарентности сектора одбране.

Кључне речи: *реформа одбране, Оружане снаге Босне и Херцеговине, Војска Републике Српске, Војска Федерације БиХ, цивилна контрола оружаних снага, финансирање одбране, постконфликтна консолидација.*

Увод

Током рата у Босни и Херцеговини (1992–1995) деловале су три оружане формације, формиране доминантно према етничком принципу. Пробошњачка Армија Републике Босне и Херцеговине, настала трансформацијом некадашње Територијалне одбране 15. априла 1992. године, била је током рата под контролом власти у Сарајеву. Са друге стране, у оквиру непризнате територијалне аутономије Хрватске заједнице Херцег-Босне (касније преименована у Хрватску Републику Херцег-Босну) у Босни и Херцеговини је током марта 1992. године било формирано Хрватско вијеће об-

ране (ХВО). Ове две формације су након окончања рата у Босни и Херцеговини трансформисане у Војску Федерације БиХ. Истовремено са настанком Српске Републике Босне и Херцеговине (основана у Сарајеву 9. јануара 1992, а од 12. августа 1992. године – Република Српска) започео је и процес формирања Војске Републике Српске (12. мај 1992), која се ослањала на постојећу инфраструктуру, особље и наоружање Југословенске народне армије (ЈНА).

Након окончања оружаних сукоба у Босни и Херцеговини, потписивањем Генералног оквира мировног споразума (Дејтон, 21. новембар 1995), започео је процес постепене пацификације прилика у овој земљи.¹ У оквиру Анекса 1-А споразума било је утврђено да се најпре успостави прекид непријатељстава, које је подразумевало и повлачење оружаних снага Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине у складу са новим међуентитетским линијама разграничења.² Истовремено је напоменуто да све оружане снаге морају у потпуности да поштују сувереност и целовитост државе Босне и Херцеговине. У истом анексу било је прецизирано и формирање заједничке војне комисије ради размене и достављања информација између локалних оружаних снага. Овом комисијом председавао је командант међународних снага (*Implementation Force – IFOR*, од 1996. године *Stabilization Force – SFOR*). Истовремено је, у складу са Уставом Босне и Херцеговине (Анекс-4 Дејтонског споразума),³ било предвиђено оснивање сталне комисије за војна питања, коју сачињавају чланови трочланог Председништва са овлашћењима цивилног командовања оружаним снагама, и представници оружаних снага ентитета – Војске Републике Српске и Војске Федерације Босне и Херцеговине.⁴

Дејтонским споразумом успостављена је сложена државна структура, која је у многим сегментима тек требало да буде прецизирана и дограђивана. Присуство међународних војних снага и цивилних структура подразумевало је да су реформе у првој фази углавном формулисале међународне организације као НАТО, ОЕБС и УН. Утицај домаћих власти у наведеном контексту био је ограничен.⁵

¹ Видети: „Генерални оквир мировног споразума за Босну и Херцеговину“, Анекс I-A – Споразум о војним аспектима мировног договора и Анекс 1-B – Споразум о стабилизацији региона, у: *Дејтонски споразум*, ИП „Наша Борба“, Београд, Фининвест, Нови Сад, 1995, стр. 13–33.

² Исто, Анекс 1-А, Споразум о војним аспектима мировног договора, стр. 13–33.

³ Исто, Анекс-4, Устав Босне и Херцеговине, стр. 64–80.

⁴ Исто, члан V 5(а-с). Видети и: *Пут у Партнерство за мир: извјештај Комисије за реформу одбране*, Комисија за реформу одбране, Сарајево, 25. септембар 2003, стр. 47–56.

⁵ Denis Hadžović: „Defense Reform in Bosnia and Herzegovina“, in: Philipp Fluri, George Katsidakis (Eds.), *Security Sector Reform in The New Partnership for Peace Members: Bosnia-Herzegovina, Montenegro, Serbia*, DCAF, Lugansk, 2007, pp. 42–59.

Важно је нагласити да при имплементацији војних сегмената Дејтонског споразума нису постојали значајнији проблеми. Штавише, они су спроведени успешније и брже од цивилних сегмената. Ипак, све до 2001. године, недостајале су институције надлежне за безбедност. У самом Дејтонском уговору одбрана није била дефинисана као област надлежности централне владе, већ је остављена у надлежност ентитетима, који нису смели да прете употребом силе нити да прелазе ентитетске границе. Уставом је само наведено да „све оружане снаге у Босни и Херцеговини треба да делују у складу са суверенитетом и територијалним интегритетом Босне и Херцеговине.“⁶ Нису постојали заједничка обука ни доктрина; велики износ јавних средстава непропорционално је трошен на војне буџете ентитета, чија контрола и транспарентност нису постојали.⁷

Почетком ове деценије, на иницијативу тадашњег Високог представника у Босни и Херцеговини, лорда Педија Ешдауна (Paddy Ashdown), отпочео је процес реформе сектора одбране, који је резултирао формирањем јединствених оружаних снага Босне и Херцеговине – 1. јануара 2006. године.

Ток реформе система одбране у Босни и Херцеговини: успешна постконфликтна консолидација оружаних снага

Превасходни циљеви реформе система одбране у Босни и Херцеговини били су везани за стварање функционалних и професионалних Оружаних снага БиХ под ефективном и ефикасном командом државних органа власти. Постојећи уставни оквир на нивоу државе, као и уставни и законски оквири система одбране на ентитетском нивоу, нису стварали реалне могућности за успешно окончање процеса придруживања Босне и Херцеговине Програму Партнерство за мир, што је био циљ који је прокламовало Председништво Босне и Херцеговине још јула 2001. године. С тим у вези, 8. маја 2003. године високи представник међународне заједнице у БиХ основао је и посебну Комисију за реформу у области одбране.⁸ Задатак Комисије био је да предложи смернице за успостављање структура

⁶ Устав Босне и Херцеговине, Члан V, Председништво.

⁷ Бисера Турковић: „Безбедност у Југоисточној Европи у наредних 10–15 година“ у: Иштван Ђармати и Теодор Винклер, *Поглед унапред: безбедносни изазови на Балкану до 2010. године*, Ист-Вест институт и Женевски центар за демократску контролу оружаних снага, Београд, 2002, стр. 205–224.

⁸ „Одлука којом се успоставља Комисија за реформу у области одбране“, Високи представник, одлука број 139/03, у: *Пут у Партнерство за мир: извештај Комисије за реформу одбране*, исто, стр. 265–70.

компатибилних са израженим спољним и безбедносним циљевима Босне и Херцеговине, закључно са чланством у Партнерству за мир, НАТО и Европској унији.

Први Закон о одбрани Босне и Херцеговине⁹ био је усвојен у Парламентарној скупштини, 1. децембра 2003. године. У складу са наведеним законом оба босанскохерцеговачка ентитета очувала су властите оружане снаге, док је на државном нивоу уведена недовољно ефикасна и ефективна команда. Поред наведеног, постојали су проблеми у вези са постојањем две етничке компоненте — Армије БиХ и Хрватског вијећа одбране – у оквиру Војске Федерације БиХ, које су и даље биле надлежне за свакодневно руковођење оружаним снагама. Истовремено је било основано Министарство одбране БиХ при Савету министара, као и Заједнички штаб Оружаних снага БиХ и Оперативна команда. Такође, једна од основних критика овог закона била је усмерена на недовољност и неадекватност капацитета за надзор и парламентарну контролу двокомпонентних Оружаних снага БиХ. Комисија за реформу одбране у Босни и Херцеговини је, с тим у вези, оценила да наведени закон није компатибилан са критеријумима Програма Партнерство за мир, па је предложила да се на нивоу БиХ донесе нови закон, као и да се изврше суштинске измене ентитетских устава и органских закона.¹⁰

Током 2004. и 2005. године Комисија за реформе у сектору одбране наставила је са радом. То је резултирало и усвајањем новог Закона о одбрани Босне и Херцеговине, 28. децембра 2005. године¹¹. Истовремено је усвојен и Закон о служби у Оружаним снагама Босне и Херцеговине.¹² Оба закона регулисала су формирање јединственог система одбране на нивоу државе Босне и Херцеговине и афирмисала састав и положај особља на служби у Оружаним снагама Босне и Херцеговине.

Дефинисање савременог одбрамбеног идентитета Босне и Херцеговине и креирање јединствених Оружаних снага, заокружени су усвајањем Плана безбедносне политике Босне и Херцеговине, фебруара 2006. године у којој су наведени сви конвенционални и неконвенционални извори нестабилности у земљи.

⁹ „Закон о одбрани Босне и Херцеговине“, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 43, Сарајево, 29. децембар 2003, стр. 1042–9.

¹⁰ *Пут у Партнерство за мир: извјештај Комисије за реформу одбране, исто*, стр. 91–133.

¹¹ „Закон о одбрани Босне и Херцеговине“, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 88, Сарајево, 2005.

¹² „Закон о служби у Оружаним снагама Босне и Херцеговине“, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 88, Сарајево, 2005.

Основна начела Закона о одбрани Босне и Херцеговине (2005)

Новим Законом о одбрани Босне и Херцеговине уведена је јединствена структура и организација оружаних снага на територији ове државе. Тиме су нестала некадашња два ентитетска ланца командовања оружаним снагама. С тим у вези прецизирано је да Председништво БиХ, као највиши орган власти, има пуну контролу и право командовања над оружаним снагама. Поред колективног шефа државе, и Министарство одбране Савета министара Босне и Херцеговине, Заједнички штаб, Оперативна команда и Команда за подршку, такође, заузимају веома значајно место у новом командном ланцу. Оба дома Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине (Дом народа и Представнички дом), као и у претходном закону о одбрани, очувала су право парламентарног надзора над оружаним снагама.¹³

Закон о одбрани утврђује да су Оружане снаге Босне и Херцеговине „професионална, једина војна сила коју организује и контролише Босна и Херцеговина”.¹⁴ Законом је додатно прописано да Оружане снаге БиХ учествују у операцијама колективне безбедности, као и у операцијама подршке мира и борбе против тероризма. Оне су надлежне и да обезбеде одбрану Босне и Херцеговине у случају напада, да помажу цивилним органима власти у случају настанка природних и других катастрофа. Оружане снаге БиХ овлашћене су да се баве противминским деловањем и испуњавањем међународних обавеза земље.¹⁵

Планирање, контрола и вршење војнообавештајних послова поверено је посебном роду Оружаних снага БиХ, који пружа помоћ Обавештајно-сигурносној агенцији (ОСА) у складу са Законом о Обавештајно-сигурносној агенцији из 2004. године.¹⁶ У циљу координације активности на војнообавештајном плану предвиђено је да се између војнообавештајног рода Оружаних снага БиХ и Обавештајно-сигурносне агенције закључи посебан споразум.

Председништво БиХ је, у складу са Законом о одбрани, надлежно да од Парламентарне скупштине захтева проглашење ратног и ванредног стања, као и да одлучује о упућивању припадника ОС БиХ у мировне операције изван земље.¹⁷ Колективни шеф државе може и да овласти

¹³ „Закон о одбрани Босне и Херцеговине”, *исто*, члан 10.

¹⁴ *Исто*, члан 2, став 1.

¹⁵ *Исто*, члан 4.

¹⁶ „Закон о Обавештајно-сигурносној агенцији”, *Службени гласник БиХ*, бр. 12/04. и 20/04.

¹⁷ „Закон о одбрани Босне и Херцеговине”, *исто*, члан 11–12.

министра одбране да нареди употребу и размештај Оружаних снага Босне и Херцеговине у случају природних и других катастрофа и несрећа. Председништво је овлашћено и да одређује величину и структуру ОС БиХ у складу са законом, као и да води рачуна о праведној заступљености припадника три конститутивна народа, и осталих. У оквиру оперативних надлежности Председништво БиХ поставља начелника и заменике начелника Оперативне команде и команданта Команде за подршку ОС БиХ, као и његове заменике. Важно је напоменути и да Председништво БиХ унапређује војна лица, поставља и смењује генерале и именује војнодипломатске и војне представнике у међународним организацијама и дипломатско-конзуларним представништвима Босне и Херцеговине. Истовремено, Председништво утврђује безбедносну и одбрамбену политику, а са задатком пружања стратешких смерница у области одбране и спољних послова.

Министарство одбране и ресорни министар надлежни су за операционализацију стратегије одбране Босне и Херцеговине и организацију оружаних снага.¹⁸ У оквиру чланова 13. и 15. Закона о одбрани детаљно су набројана сва овлашћења ових органа. При именовању министра одбране предвиђено је да он и његова два заменика не могу припадати истом конститутивном народу.

Заједнички штаб Оружаних снага Босне и Херцеговине је „стручни орган потчињен министру одбране“¹⁹ и одговоран је за планирање, организовање и спровођење директива и наредби министра одбране. Наведени орган чине начелник Заједничког штаба, заменик начелника за војне операције и заменик за ресурсе и војно особље ОС БиХ. И при попуњавању састава Заједничког штаба ОС БиХ води се рачуна о пуној заступљености конститутивних народа и осталих у складу са пописом становништва (који је у овој некадашњој југословенској републици био одржан годину дана пре отпочињања сукоба – 1991. године).

Оперативна команда ОС БиХ је „оперативни командант“²⁰ за тактичке јединице, а затим и за све мисије и обуку и мултинационалне вежбе. Командант Оперативне команде је директно подређен начелнику Заједничког штаба. Са друге стране, Заједничком штабу ОС БиХ подређена је и Команда за подршку која је надлежна за персонал, логистику, обуку и доктрину.

Стална комисија за војна питања,²¹ која је била формирана у складу са дејтонским Уставом Босне и Херцеговине, након окончавања процеса ре-

¹⁸ Исто, члан 13–19.

¹⁹ Исто, члан 20, став 1.

²⁰ Исто, члан 25, став 1.

²¹ Исто, члан 32.

форме одбране добила је искључиво саветодавну функцију. С тим у вези она разматра и даје своја саветодавна мишљења о безбедносној и одбрамбеној политици, постављењима начелника и заменика начелника Заједничког штаба Оружаних снага БиХ, и команданта и заменика Оперативне команде и Команде за подршку.

Унутрашња контрола Министарства одбране поверена је *Генералном инспекторату*²² који је формиран као засебна организациона јединица. Посебан надзор посвећен је спречавању сукоба интереса, забрани политичког деловања и обавезе придржавања Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини. Законом је предвиђено и доношење посебног Кодекса понашања за све припаднике Оружаних снага БиХ.²³

Законом о одбрани Босне и Херцеговине дефинисано је да се „Оружане снаге састоје од професионалног војног особља, припадника резервног састава, цивилних лица и кадета.“²⁴ Новину у овом закону представља чињеница да је резервни састав Оружаних снага БиХ сачињен од професионалних лица, што подразумева да се укидају одредбе ентитетских закона о мобилизацији лица. Целокупну евиденцију о резервном саставу ОС БиХ убудуће ће водити општински органи, а не, као до сада, локални војни одсеци. Резервни састав, такође, не може прелазити више од 50% професионалног војног састава.²⁵ Истовремено је укинута и обавезна регрутација лица у Босни и Херцеговини, почевши од 1. јануара 2006. године.

У оквиру Оружаних снага Босне и Херцеговине биће формиране три пешадијске бригаде, које на одређени начин представљају наставак некадашњих оружаних формација — Армије Републике Босне и Херцеговине, Хрватског вијећа обране и Војске Републике Српске. Инжењерија, везе и артиљерија биће организовани кроз мање пукове и у оквиру њих биће формиране три организационе јединице које ће припадати трима бригаама. Поред наведене три бригаде ОС БиХ имаће и бригаде за техничку подршку и авијацију и противваздушну одбрану (прилог 1).

Сви припадници Оружаних снага Босне и Херцеговине морају полагати истоветну заклетву у којој се наглашава значај очувања суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Босне и Херцеговине.²⁶ Такође, они морају на левом рамену носити обележја својих пукова, док ће на десном рамену носити заставу Босне и Херцеговине, која уједно представља и обележје Оружаних снага.

²² Исто, члан 53–55.

²³ Исто, члан 52.

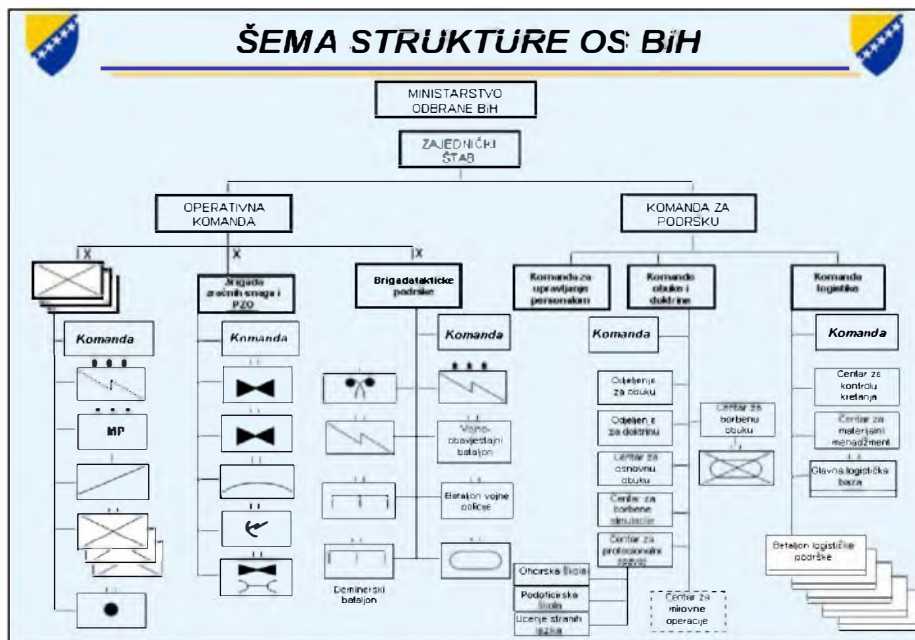
²⁴ Исто, члан 33.

²⁵ Исто, члан 37.

²⁶ Исто, члан 56.

При попуњавању састава Оружаних снага Босне и Херцеговине водиће се рачуна о националној заступљености у свим структурама. То подразумева да ће се као основа за попуњавање састава и командних структура Оружаних снага користити попис становништва, који је био обављен 1991. године у БиХ. Закон о одбрани предвиђа и све модалитете преношења функција, овлашћења, имовине и архива са ентитета на државу Босну и Херцеговину.²⁷ Истовремено је предвиђено и укидање ентитетских министарстава одбране до 1. јануара 2006. године.

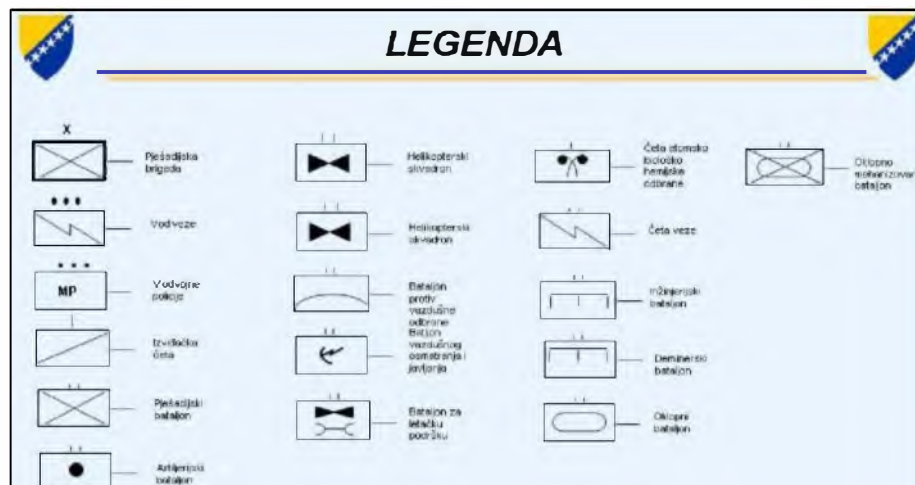
Увођење јединственог буџета на нивоу државе требало би да обезбеди стабилно финансирање Оружаних снага БиХ и успешно окончавање процеса реформе одбране. У вези са пројектовањем буџета Босне и Херцеговине у области одбране посебну улогу имаће Министарство одбране.²⁸

Прилог 1 – Шема организационе структуре Оружаних снага Босне и Херцеговине

²⁷ Исто, члан 67–74.

²⁸ Исто, члан 75–78.

Извор: Званична интернет презентација Министарства одбране Босне и Херцеговине, интернет, http://www.mod.gov.ba/bos/bos_os.html, 15/04/07.

Закон о служби у Оружаним снагама Босне и Херцеговине (2005)

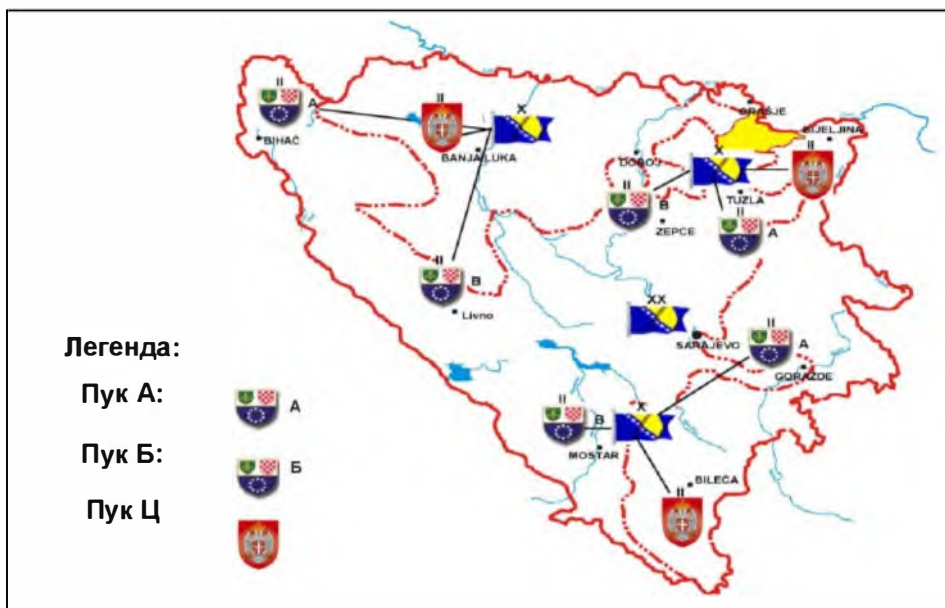
Истовремено са Законом о одбрани, у Парламентарној скупштини Босне и Херцеговине, 28. децембра 2005. године, био је усвојен и Закон о служби у Оружаним снагама БиХ.²⁹ У овом изузетно важном правном акту наведени су сви критеријуми неопходни за успешно управљање људским ресурсима у војној служби. С тим у вези битно је истаћи да су при формулисању одредаба овог закона коришћени стандарди везани за службу у оружаним снагама држава чланица Северноатлантског савеза.

Закон о служби у Оружаним снагама БиХ предвиђа да укупни персонал ових формација чине војна и цивилна лица, као и кадети.³⁰ Професионална војна лица су војници, подофицири, официри и генерали. Битно је напоменути да је у складу са чланом 155. Закона о служби у ОС БиХ предвиђена јасна хијерархија чинова припадника ове војне формације. Чинови војника су: војник, војник I класе, каплар, а чиновници подофицира: водник, старији водник, старији водник I класе, заставник и заставник I класе. Потпоручник, поручник, капетан, мајор, пуковник и бригадир су чиновници официра на служби у ОС БиХ, док су чиновници генерала – бригадни генерал, генерал-мајор и генерал-пуковник.

²⁹ „Закон о служби у Оружаним снагама Босне и Херцеговине“, *исто*, бр. 88.

³⁰ *Исто*, члан 3, став 1.

Оружане снаге БиХ састоје се од видова (копнена и авијација и противваздушна одбрана), родова и служби.³¹ У оквиру члана 6. Закона о служби у Оружаним снагама БиХ наведено је да „пешадијски пукови баштине идентитет и војно наслеђе јединица и конститутивних народа (Бошњака, Хрвата и Срба) из којих потичу: Армије Републике Босне и Херцеговине, Хрватског вијећа одбране и Војске Републике Српске.“³² Наведени пешадијски пукови, међутим, немају оперативна ни административна овлашћења, али имају малу команду и персонал (прилог 2) углавном церемонијалне природе.

Прилог 2 – Локације пешадијских пукова

Извор: ОС БиХ: *једна сила за 21. вијек*, Комисија за реформу одбране, Сарајево, септембар 2005, стр. 187.

Закон о служби у Оружаним снагама БиХ садржи све опште и појединачне услове везане за пријем у службу — услове пријема, начин расписивања конкурса и закључивања индивидуалних уговора о раду.³³ У оквиру овог правног акта наведена су и сва права и дужности припадника Оружаних

³¹ Исто, члан 5.

³² Исто, члан 6.

³³ Исто, – Поглавље II – Пријем у професионалну војну службу.

снага БиХ, начин регулисања здравствене заштите, пензијског и инвалидског осигурања, радног времена и коришћења годишњих одмора.³⁴ Такође, закон садржи и прецизне одредбе о начину одређивања висине плате, додатака и других накнада, а затим детаљно регулише стандарде понашања, начин управљања каријером, унапређење припадника и оцењивање испуњености критеријума за унапређење. У вези са равноправним статусом припадника Оружаних снага Босне и Херцеговине утврђен је и начин додељивања одликовања, награда и похвала, као и дисциплинска одговорност и начин престанка службе.

Управљање персоналном документацијом је у складу са Законом о служби у Оружаним снагама Босне и Херцеговине поверено Министарству одбране Савета министара.³⁵ С тим у вези оно је овлашћено да доноси подзаконска акта која треба да утврде начин вођења, контроле, ажурирања и располагања персоналном документацијом свих припадника Оружаних снага БиХ.

Закључак

Узимајући у обзир да је Босна и Херцеговина од 1995. године *via facti* (по-лу)протекторат међународне заједнице, јасно је да су при реформи сектора одбране у овој земљи управо канцеларија Високог представника и Комисија за реформу одбране, коју је он оформио, имале доминантну улогу.³⁶ Након спроведених реформи оружаних снага, у складу са стандардима Програма Партнерство за мир и Северноатлантског савеза, формиран је јединствен систем контроле Оружаних снага Босне и Херцеговине на нивоу државе. Важно је нагласити и да је захваљујући реформи одбране у БиХ постигнут потпуни цивилни надзор над оружаним снагама, као и пуна транспарентност свих питања одбране — финансирања, састава, начина командовања, итд. Једно од најважнијих достигнућа реформе одбране представља и превазилажење несугласица до којих је раније често долазило између два нивоа власти у БиХ, односно државе и њених конститутивних ентитета.³⁷

Рационализација активног и резервног састава некадашњих ентитетских оружаних снага постигнута је 2005. године, усвајањем Закон о одбрани и Закона о служби у Оружаним снагама Босне и Херцеговине. Истовремено је, узимајући у обзир сложену етничку структуру Босне и Херцеговине, при

³⁴ Детаљну анализу Закона о служби у Оружаним снагама БиХ видети у: *ОС БИХ: једна сила за 21. вијек*, Комисија за реформу одбране, Сарајево, септембар 2005, стр. 89–154.

³⁵ „Закон о служби у Оружаним снагама Босне и Херцеговине“, *исто*, члан 91–95.

³⁶ Видети: *Пут у Партнерство за мир: извјештај Комисије за реформу одбране*, *исто*, стр. 1–264.

³⁷ *ОС БИХ: једна сила за 21. вијек*, *исто*, стр. 11–21.

креирању њених оружаних снага, очуван својеврсни „национални кључ“, односно национални критеријум формирањем три пешадијска пука са седиштима у Тузли, Бања Луци и Мостару. Осликавање етничке структуре ове некадашње југословенске републике предвиђено је и при формирању Заједничког штаба, Команде за подршку и Оперативне команде оружаних снага БиХ, али и при именовању министра одбране и његових заменика.

Оружане снаге Босне и Херцеговине обликоване су и у складу са проценом стварних безбедносних изазова земље и јасне и недвосмислене одређености државног врха за приступање Северноатлантском савезу. Зато су и законска решења у области одбране одсликала стварне потребе државе и у потпуности рационалисала велика издвајања за ентитетске оружане формације. У периоду од 2002. до 2006. године укупна издвајања за одбрану у ентитетским буџетима смањена су за 55%.³⁸ Увођење јединствене командне структуре Оружаних снага БиХ омогућило је да се земља успешно припреми за приступање Програму Партнерство за мир, што се и десило на Самиту НАТО у Риги 29. новембра 2006. године. Приступање НАТО-у било је наведено као циљ Босне и Херцеговине у члану 80. Закона о одбрани из 2003. године, као и у одлукама Председништва БиХ.

Може се уочити да је процес реформе сектора одбране у Босни и Херцеговини умногоме успешнији од процеса трансформације полицијских снага у овој земљи који се и готово пет година након отпочињања још увек није завршио.³⁹ Узимајући у обзир да су постојеће компоненте Оружаних снага Босне и Херцеговине суштински „наследнице“ пробошњачке Армије Републике БиХ, Хрватског вијећа одбране и Војске Републике Српске, односно некадашњих зараћених страна током рата у овој земљи (1992–1995), наведена реформа сектора одбране може се сматрати успешним процесом превладавања лошег наслеђа прошлodeценијских сукоба.

Веома битну одлику креирања новог одбрамбеног идентитета Босне и Херцеговине представља и професионализација персоналног састава њених Оружаних снага. Томе је допринело усвајање Закона о служби у ОС БиХ, захваљујући којем су утврђени јасни принципи везани за пријем, оспособљавање и унапређење лица на служби у овој војној формацији. Уследила је и провера војног ангажмана свих припадника ових формација током рата у овој постјугословенској републици. Циљ наведене акције био је да се свим лицима која су прекршила одредбе међународног хуманитарног права током рата у Босни и Херцеговини, онемогући да буду у саставу новоформираних Оружаних снага.

³⁸ *исто*, стр. 9.

³⁹ Џенана Халимовић: „Реформа ником не одговара“, *Радио Слободна Европа – Радио Слободна Европа на јужнословенским језицима*, Праг, 28. март/окујак 2008, интернет, <http://www.slobodna-evropa.org/content/Article/1049591.html>, 15/04/2007.

Литература

1. „Генерални оквир мировног споразума за Босну и Херцеговину, у: *Дејтонски споразум*, ИП „Наша Борба“, Београд, Фининвест, Нови Сад, 1995.
2. *Пут у Партнерство за мир: извјештај Комисије за реформу одбране*, Комисија за реформу одбране, Сарајево, 25. септембар 2003, стр. 47–56.
3. Denis Hadžović: „Defense Reform in Bosnia and Herzegovina“, in: Philipp Fluri and George Katsirdakis (eds.), *Security Sector Reform in the New Partnership for Peace Members: Bosnia-Herzegovina, Montenegro, Serbia*, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Lugansk, 2007, pp. 42–59.
4. Устав Босне и Херцеговине, Анекс 4, Генералног оквира мировног споразума за Босну и Херцеговину, у: *Дејтонски споразум*, ИП „Наша Борба“, Београд, Фининвест, Нови Сад, 1995, стр. 64–83.
5. Устав Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 21/92, и Амандмани на Устав Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, број 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/2002 и 30/2002.
6. Устав Федерација Босне и Херцеговине, *Службене новине Федерације Босне и Херцеговине*, бр. 1/94. и Амандмани на Устав Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине Федерације Босне и Херцеговине*, бр. 1/94, 19/97. и 22/2002.
7. „Одлука којом се успоставља Комисија за реформу у области одбране“, Високи представник, одлука број 139/03, у: *Пут у Партнерство за мир: извјештај Комисије за реформу одбране*, op. cit., стр. 265–70.
8. „Закон о одбрани Босне и Херцеговине“, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 43, Сарајево, 29. децембар 2003, стр. 1042–1049.
9. „Закон о одбрани Босне и Херцеговине“, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 88, Сарајево, 2005.
10. „Закон о служби у Оружаним снагама Босне и Херцеговине“, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 88, Сарајево, 2005.
11. „Закон о Обавештајно-сигурносној агенцији“, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 12/04. и 20/04.
12. Званична Интернет презентација Министарства одбране Босне и Херцеговине, Интернет, http://www.mod.gov.ba/bos/bos_os.html.
13. Zoran Sajinović: „Ongoing Defense Reform in Bosnia and Herzegovina: Challenges and Perspectives“, in: Anja H. Ebnoeter, Ernst M. Felberbauer, Mladen Staničić, *Security Sector Reform in South East Europe – From a Necessary Remedy to a Global Concept*, Vienna and Geneva, January 2007, pp. 63–74.

S U M M A R I E S

Prevention and Settlement of Social Conflicts

Srdjan Milašinović, Ph.D., and Zoran Keković, Ph.D.

The escalation of regional and internal conflicts over the last decade of the 20th century have contributed the issues of preventing and settling the social conflicts to become significant theoretical and political topics. The applied modalities and strategies for settling the conflicts in South-East Europe have proved insufficiently resourceful, especially as regards long-term and sustainable solutions. The paper criticizes the models of settling the social conflicts in the West Balkans in 1990s and at the beginning of the 21st century, pointing to newer strategic options in the prevention of conflicts in general. At the same time, it offers an analysis of issues related to civilizing and institutionalizing the conflicts, as well as the effects of international mediations and the use of force to put these to an end.

Key words: social conflicts, force, peace building, prevention, settlement.

Energy Security as a Factor of US Foreign Policy at the Beginning of the 21st Century

Lieutenant Commander Saša Nikolić

The United States of America must face the fact that their goal – energy independence – becomes ever more unrealistic. Comprising around 5% of the world's population, the US have been spending approximately 25% of oil produced worldwide, and due to their economic progress, they have become dependent of imported oil. Presently, the dependence of import accounts for 60%, expected to get higher in the following decades. Main energy consumers, primarily the United States, but other countries as well, have become aware that they get ever more dependent of imported energy sources, this increasing their strategic vulnerability and restricting their capability to accomplish a large scope of foreign policy and national strategy goals. Energy security is ever more important feature of international relations and therefore affects also the efficiency of the US foreign policy.

Key words: oil, energy security, geopolitics, USA.

Results of UN Organization's Peacekeeping Operations

Lieutenant Colonel Saša Milutinović, M.A.

The paper deals with, classifies, and comprehensively presents the results of the accomplished peacekeeping operations of the Organization of the United Nations. The results, methods and indicators used may serve as one of theoretical starting points in analyzing peacekeeping operations in which the Army of Serbia might be involved. Al-

so, the results of the analyses may be used during the stage of preparing the forces of the Army of Serbia to participate in peacekeeping operations in order to overcome the lack of own experiences, and at the same time to perform better during the peacekeeping operations. Familiarization with successfully accomplished peacekeeping operations of the United Nations Organization will make it possible to predict the success and appropriateness of participation in peacekeeping operations where units of the Army of Serbia might be contributed. The importance of the paper is also reflected in motivating the broad scientific public to thoroughly study the notions, results and justifiability of peacekeeping operations, as well as finding the place and role of the Army of Serbia in preserving the world peace.

Key words: United Nations, peacekeeping operations, indicators of success

National Security Strategy of Serbia – a Model –

Bojan B. Dimitrijević, Ph.D.

In a context of security profiling, following Montenegro's option for independence, the Republic of Serbia found itself faced with a challenge and at a historical crossroads. After the State Union of Serbia and Montenegro ceased to exist, certain historical process came to an end too. The Constitutional Charter of the State Union did not define the existence of a National Security Strategy nor any similar document that would provide a review and guidelines of the security system of Serbia and Montenegro, primarily because the security system itself had not been completed, unlike the area of defence. Thus, as regards doctrinal documents, only the Defence Strategy of the State Union was to be developed, while each one of the two Republics was to define elements of its respective national security, each one at its own level. After the referendum ending the fixed-term state union, and after having lived for decades within a common state, the Republic of Serbia found itself in a situation to independently build its own road both in the area of strategy and in defining its own security and defence system.

The model of the National Security Strategy was developed in the period from May to June of 2006, as a draft proposed by the Office of the President of the Republic of Serbia.

Key words: strategy, security, national interests, security challenges.

Programming the Defence System's Functioning and Development

Major Dejan Stojković, Ph.D.

The system of planning, programming, budgeting and execution is a modern approach to management of resources for sustaining and building the defence system's capabilities required for accomplishing the assigned missions and tasks and achieving the defined goals. A fundamental element of this system is programming, involving a range of activities and seeking to develop concrete plans in order to enable their operational fulfilment within a specified period. Programming establishes a clear relation between

plans and funds required for their fulfilment. Products of the programming process are programmes, management decisions making it possible to carry out the plans and to monitor their fulfilment. The paper presents the results of an analysis of theoretical knowledge and experiences of programming as an integral part of the planning, programming, budgeting and execution system. Special attention was paid to determining the notion and goal of programming, explaining the programming process, describing the way of selecting and structuring the main programmes, as well as to the specifics of managing their development and execution.

Key words: planning, programming, programme, system, defence system.

Complementarity of Human, National and Collective Security

Milan Mijalkovski, Ph D., Associate Professor

Security has always consumed much attention of every man and constituted an important function of every human activity, human collectivity in particular. Aware that together with other people he can more successfully face threats posed to his survival and dignity, the man has created social communities and, through their further improvement, he has also created the "most perfect" community – a state. Over time he found that the state itself may also constitute a threat to his own security and he put efforts to restrict its self-will. Through overall involvement of mankind, primarily the territorialized communities (states), a collective security system has been agreed, contributing with varying success to national security as well as to security of citizens within states. Due to its complexity, changeability, dynamics, and considerable inscrutability, mutual dependence of the mentioned types of security (human, national and collective) has not been sufficiently explored.

Key words: security, threat, endangering, protection, interdependence, security object, security subject, threat subject, human security, national security, collective security.

The Army of Serbia as a Brand

Nenad Perić, M.A.

The term brand is mainly referred to marketing, market and economy. It is usually identified as a trade mark, a worldwide-known product. However, brand is much broader term and may be applied to any phenomenon or activity of life. Specifically, it can be applied to a nation, a country, or any of its institutions. The term brand is a noun, more exactly a "proper" noun. Any proper noun is also a brand. Brand is one of basic instruments of media and PR policy; to label something in the audience's consciousness is one of its basic goals. The Army of Serbia is a brand of an extremely special social importance and impact. Still, an integrated marketing process of branding/profiling the image of the Army at both the national and a broader level has not so far been done. Apart from a review of the condition of the Army of Serbia's brand, the paper presents also the basics of the branding process and its elements that might be applied to our Army.

Key words: brand, marketing, audience, image, positioning, branding, process, strengthening, media policy.

The Strategy and Force Planning Framework

P. H. Liotta and Richmond M. Lloyd

After addressing the question of "why strategy matters", the paper presents a conceptual framework for organizing and evaluating the essential factors involved in the process of making strategy and force planning decisions. Beginning with the need to define national interests and objectives, this framework illustrates both the complexity of process and provides an answer to how and why the formulation of a national strategy must incorporate multiple aspects of power and identity. Assessments of alternative national military strategies and the need to define defence forces for the future are also considered. What are the most important factors and how are they interrelated? How could such a framework be used for guiding and evaluating the formulation of alternative strategies and forces?

Key words: strategy, national security, national goals, planning.

The United Kingdom's Campaign against Radicalization

James Wither

The paper was presented at a conference entitled "Countering Ideological Support for Terrorism: International, Theological and Interdisciplinary Perspectives" held at the George C. Marshall European Centre for Security Studies, in September 2006. The paper was published in a two-volume Winter issue of *Connections* (quarterly journal of the Partnership for Peace Consortium of Defence Academies and Security Studies Institutes) and devoted to examining the "hearts and minds" dimension of countering terrorism. It was released in the George C. Marshall European Centre for Security Studies' *Occasional Paper Series*, No. 9, February 2007.

Key words: terrorism, the United Kingdom, radicalization, government, policy.

Network-Centric Warfare in Theory and Practice of US Armed Forces

Major Mladen Kostić

Network-centric warfare is a new term in the theory of war art of the US armed forces. It is a product of the informatics age in warfare, which, according to opinion of many, essentially changes the appearance of war and armed combat. There have been a number of revolutions in warfare, reflecting respective technological developments (such as, discovery of gun powder, steam engine, submarine, aircraft, radar, nuclear bomb, and the like). However, some writers maintain that network-centric warfare starts a new age and is even more significant discovery than gun powder.

Key words: defence transformation, key military programmes and technologies, network-centric warfare.

Establishment and Structure of the Armed Forces of Bosnia and Herzegovina

*Dragan Djukanović, Ph.D., and
Svetlana Djurdjević-Lukić, M.A.*

The paper reviews the reform of the defence sector of Bosnia and Herzegovina from 2003 till 2006. Special address has been made to gradual transformation of the entities' armed forces – the Army of the Federation of Bosnia and Herzegovina and the Army of the Republic of Srpska – into a unified Armed Forces of Bosnia and Herzegovina. According to the 2005 Defence Law, the three-member Presidency became the Supreme Commander of the Armed Forces of Bosnia and Herzegovina, and at the same time the Joint Staff was established as an operational body. In this connection, internal organization and structure of the Armed Forces of Bosnia and Herzegovina are also reviewed.

Reviewing the fulfilment of conditions for the Armed Forces of Bosnia and Herzegovina to join the Partnership for Peace and the North-Atlantic Alliance, the paper also emphasizes the importance of the implementation of the principles of civilian control of armed forces, the introduction of an efficient system of commanding, and the transparency of the defence sector.

Key words: defence reform, the Armed Forces of Bosnia and Herzegovina, the Army of the Republic of Srpska, the Army of the Federation of Bosnia and Herzegovina, civilian control of armed forces, defence funding, post-conflict consolidation.

R É S U M É S

PRÉVENTION ET RÉOLUTION DES CONFLITS SOCIAUX

Dr Srdjan Milasinovic, Zoran Kekovic

Escalade des conflits régionaux et intérieurs durant la dernière décennie du XXe siècle a contribué à la question de prévention et résolution des conflits sociaux qu'ils deviennent le thème théorique et politique considérable. Modalités et stratégies appliquées de résolution des conflits en Europe de Sud-Est se sont montrées comme insuffisamment efficaces surtout au point de vue résolutions à long terme. Dans ce travail on fait une critique des modèles de résolution des conflits sociaux dans les Balkans de l'Ouest durant des années 90 du siècle passé et au début du 21. siècle en montrant les options stratégiques nouvelles dans la prévention des conflits en général. En même temps on fait une analyse des questions liées à la civilisation et institutionnalisation des conflits, ainsi que les effets de médiation internationale et l'emploi de la force en vue de les arrêter.

Mots clés: conflits sociaux, pouvoir, force, construction de la paix, prévention, résolution.

SÉCURITÉ ÉNERGÉTIQUE COMME LE FAIT DE POLITIQUE EXTÉRIEURE DES EUA AU DÉBUT DE 21. SIÈCLE

Capitaine de Corvette Sasa Nikolic

Etats Unis d'Amérique doivent se confronter avec le fait que leur but – „indépendance énergétique" devienne de plus en plus irréal. Avec environ 5% de population mondiale ils consomment environ 25% de pétrole produit dans le monde, et à cause de progrès économique ils deviennent dépendants de pétrole de l'importation. Aujourd'hui dépendance de l'importation est environ 60% mais on estime une augmentation dans les décennies qui suivent. Consommateurs principaux de l'énergie, avant tous les EUA, mais aussi les autres pays, aperçoivent leur dépendance des énergétiques importés ce qui fait une influence sur augmentation de leur vulnérabilité stratégique et limite leur possibilité de réaliser un panoplie large des buts à atteindre dans leur politique extérieure et dans leur sécurité nationale. Sécurité énergétique représente une caractéristique de plus en plus importante dans les rapports internationaux et en même temps fait influence sur efficacité de la politique extérieure des EUA.

Mots clés: pétrole, sécurité énergétique, géopolitique, EUA.

RÉSULTATS DES OPÉRATIONS DE PAIX DE L'ORGANISATION DES NATIONS UNIES

Lieutenant – Colonel mr Sasa Milutinovic

Dans ce travail on a examiné et groupé par une façon entière les résultats réalisés dans les opérations de paix (MO) de l'ONU. Résultats employés, méthodes et indicateurs peuvent servir comme un des points de départ durant analyse des MO dans lesquelles l'Armée de Serbie (AS) pourraient être engagée. Résultats des analyses peuvent aussi être employés durant la phase des préparatifs des forces de l'AS à participer aux MO pour éviter le manque de l'expérience propre et atteindre des meilleurs résultats durant le réalisation des MO. Connaissance de succès de MO ONU réalisées, permettra prévision du succès et de l'opportunité de la participation aux MO dans lesquelles les forces armées de Serbie sont engagées. Importance de ce travail est aussi à cause de son caractère informatif et peut être vue dans l'initiation de milieu scientifique selon le besoin d'études de faits, résultats et affirmation des MO, ainsi que prise de connaissance de la place et du rôle de l'AS dans le processus de sauvegarde de la paix dans le monde.

Mots clés: Nations unies, opérations de la paix, indicateurs de succès.

STRATÉGIE DE SÉCURITÉ NATIONALE DE SERBIE – MODEL

dr Bojan B. Dimitrijevic

Dans le sens de profile de sécurité, République de Serbie, après l'indépendance de Monténégro en May 2006, se trouvait devant une challenge sur le carrefour historique. Après la fin de Communauté d'Etats Serbie et Monténégro, on a vue se terminer un processus historique. Par la declaration constitutionnelle de cette Communauté il n'était pas défini l'existence d'une Stratégie nationale de sécurité, il n'y avait même pas de document pareil qui ponterait une revue des règles du système de sécurité de la Serbie et Monténégro, avant tout à cause de système qui n'était pas complète, contrairement du domaine de défense de Communauté d'Etats existe et que chaque république défini au niveau de la république de Serbie, après des décennies de l'expérience de l'état commun, se trouvait dans une situation dans laquelle elle doit construire son chemin dans la stratégie et de définir son système de sécurité et de défense.

Model de Stratégie de sécurité nationale est né dans la période May-Juin 2006, comme le papier de travail proposé par le Cabinet de président de la République de Serbie.

Mots clés: stratégie, sécurité, intérêts nationaux, challenges de sécurité.

PROGRAMMATION DE FONCTIONNEMENT ET DE DÉVELOPPEMENT DU SYSTÈME DE DÉFENSE

Commandant dr *Dejan Stojkovic*

Système de planification, programmation, budget et réalisation est une approche contemporaine à l'administration ayant pour but maintien et construction des possibilités du système de défense nécessaires pour la réalisation des missions et des devoirs ainsi que la réalisation des buts définis. Élément fondamental de ce système est la programmation qui comprend une chaîne des activités et a pour but concrétisation des plans, qui permettront leur réalisation opérative durant une période déterminée. Par la programmation on réalise une liaison claire entre des plans et des moyens financiers nécessaires pour leur réalisation. Résultat de processus de programmation est les programmes, décisions administratives permettant réalisation des plans et contrôle de leur réalisation.

Dans cet article on présente des résultats de l'analyse des connaissances théoriques et des expériences concernant programmation, comme la partie intégrante du système de planification, programmation, budget et réalisation. Une attention particulière est consacrée à détermination du terme et de but de programmation, aux applications du processus de programmation, à description de la façon de choix et de structuration des programmes principaux, ainsi que spécificités de l'administration de leur élaboration et exécution.

Mots clés: planification, programmation, programme, système, système de défense.

COMPLÉMENTARITÉ DE SÉCURITÉ HUMAINE, NATIONALE ET COLECTIVE

Prof. hon. dr *Milan Mijalkovski*

Des le début, sécurité a été au centre de l'attention de chaque homme et a présenté une fonction considérable des activités humaines, en particulier la co-lectivité humaine. L'homme conscient que cette force augmente unifiée avec les forces des autres dans le combat contre les dangers qui courent à la fin la plus sophistiquée – Etat. Durant le temps il a aperçu que l'Etat peut présenter le danger pour sa sécurité et il a commencé à faire les efforts pour limiter sa dictature. Par l'engagement de l'humanité, premièrement des communautés territoriales (Etats), on a créé un système collectif de sécurité qui avec le succès carie fait influence sur la sécurité nationale, ainsi que sur la sécurité des citoyens dans la cadre de l'Etat. Cependant, à cause de sa complexité, variété, dynamisme et enigmatisme, interdépendence entre les sortes mentionnées de la sécurité (humaine, nationale, collective) n'est pas suffisamment accentuée.

Mots clés: sécurité, danger, menace, protection, interdépendence, objet de sécurité, sujet de sécurité, sujet de danger, sécurité humaine, sécurité nationale, sécurité collective.

ARMÉE DE SERBIE COMME IMAGE DE MARQUE

Mr Nenad Peric

Le terme brand est le plus souvent lié au marketing, marché et économie. En général, on l'identifie comme image de marque des différents produits, quelqu'un l'identifie comme le produit connu au niveau mondial. Cependant, le brand a une signification beaucoup plus large et être appliqué sur toute activité ou produit. Plus concrètement, on peut l'appliquer même à la nation, pays ou certaine institution. Brand est le nom, le nom „personnel". Chaque nom personnel est en même temps le brand. C'est alors une des armes de la politique des PR et des médias; dans la conscience de l'auditorium il devient un des buts fondamentaux. L'Armée de Serbie est le brand qui a une importance sociale extraordinaire. Quand même, jusqu'à maintenant on n'a pas fait un processus de marketing de brandissement – fabrication du profil de l'image de l'Armée au niveau national et plus large. Sauf analyse de brand de l'Armée de Serbie, dans l'article on a montré les bases de processus de brandissement et ses éléments qui pourraient être appliquées sur notre armée.

Mots clés: brand, marketing, auditorium, image, positionnement, brandissement, processus, politique médiatique.

ENCADREMENT DE TRAVAIL DE STRATÉGIE ET PLANIFICATION DU POUVOIR

P. H. Liyota, *Richmond M. Loyd*

Après un bref aperçu – pourquoi la stratégie est importante, dans cet article on montre l'encadrement de travail pour l'organisation et notification des faits principaux inclus dans le processus de création de la stratégie et de prise de décision dans le domaine de planification du pouvoir. En partant de nécessité de définir les intérêts nationaux et les buts, cet encadrement de travail présente une illustration de complexité de processus, ainsi que la réponse à la question comment et pourquoi la formulation de la stratégie nationale doit incorporer les aspects de pouvoir et de l'identité multiples. On estime les prévisions des stratégies militaires alternatives et des nécessités de définir les forces de défense pour l'avenir. Quels sont les faits les plus importants et quel est leur rapport mutuel? Comment peut-on utiliser cet encadrement de travail pour l'administration et notification des stratégies formulées alternatives?

Mots clés: stratégie, sécurité nationale, buts nationaux, planification.

CAMPAGNE DU ROYAUME UNI CONTRE LA RADICALISATION

James Wider

Ce travail a été présenté durant la conférence sous le titre: „Confrontation à l'appui idéologique de terrorisme: perspectives internationales, théologiques et interdisciplinaires" qui a eu lieu au Centre européen des études de sécurité George Marshall, en

septembre 2006. Il a été publié dans la bitomes impression de la revue „Connection“ (revue quadri-mensuelle du Consortium de Partenariat pour la paix académie de défense et institut des études de sécurité), et a été consacré à l'étude de confrontation au terrorisme dans la dimension „cœur et cerveau“. Il a été imprimé dans la revue de acaentre européen des études de sécurité George Marshal „Occasional Paper Series“, numero 9, février 2007.

Mots clés: terrorisme, Royaume Uni, radicalisation, gouvernement, politique.

GUERRE RÉSEAU-CENTRIQUE DANS LA THÉORIE ET LA PRATIQUE DES FORCES ARMÉES DES EUA

Commandant *Mladen Kostic*

Guerre réseau- centrique (MCR) est un terme nouveau dans la théorie de l'art de guerre des forces armées des EUA. Le produit de l'ère informatique dans l'art de guerre, qui, d'après l'opinion de nombreux spécialistes, change de fond la forme de guerre et de combat armé. Il y avait plusieurs révolutions dans l'art de guerre, ce qui est la reflet du développement technologique (par exemple invention de poudre, machine à vapeur, sousmarin, avion, radar, bombe nucléaire et pareil). Cependant, certains auteurs confirment que NCR ouvre une époque nouvelle et qu'il représente découverte beaucoup plus important que l'invention de poudre.

Mots clés: transformation de défense, programmes militaires et technologies clés, guerre réseau-centrique

FORMATION ET STRUCTURE DES FORCES ARMÉES DE BOSNIE-HERZÉGOVINE

Dr *Dragan Djukanovic*, mr *Svetlana Djurdjevic-Lukic*

Dans ce travail on fait une analyse de réforme du secteur de défense en Bosnie-Herzégovine de 2003. a 2006. Une attention particulière est consacrée à la transformation pas à pas des forces armées des entités – Armée de Fédération BH et Armée de République Srpska – dans Forces armées de Bosnie-Herzégovine. Commandant en chef des forces BH est, en accord avec la Loie de défense daté de 2005, Présidence de trois membres, avec Etat-major commun, comme organe opérationel. Lié à cela, on fait analyse de l'organisation interne et de structure des Forces armées de BH.

En étudiant les conditions à réaliser pour le rapprochement au Partenariat pour la paix et à l'OTAN, on souligne l'importance de l'implémentation des règles de contrôle civil des forces armées, activation de système efficace da commandement et transparence du secteur de défense.

Mots clés: réforme de défense, Forces armées de Bosnie-Herzégovine, Armée de République Srpska, Armée de Fédération BH, contrôle civil des forces armées, financement de défense, consolidation post-conflit.

ZUSAMMENFASSUNGEN

DIE PRÄVENTION UND DIE LÖSUNG DER GESELLSCHAFTLICHEN KONFLIKTE

Dr. Srdjan Milašinović, Dr. Zoran Keković

Die Eskalation der regionalen und innerstaatlichen Konflikte hat in dem letzten Jahrzehnt des 20. Jahrhunderts dazu beigetragen, dass die Fragen der Prävention und der Lösung der gesellschaftlichen Konflikte ein bedeutendes theoretisches und politisches Thema wurden. Die angewendeten Modalitäten und Strategien für die Konfliktlösung in Südosteuropa haben sich als ungenügend wirksam erwiesen, insbesondere im Hinblick auf die langfristigen und haltbaren Lösungen. In der Arbeit kritisiert man die Lösungsmodelle für die gesellschaftlichen Konflikte im Westbalkan im Laufe der neunziger Jahre des vergangenen Jahrhunderts und am Anfang des 21. Jhd und es wird auf die neueren strategischen Optionen der Konfliktverhütung im allgemeinen hingewiesen. Gleichzeitig, werden die Fragen der Zivilisierung und Institutionalisierung der Konflikte analysiert, sowie auch die Effekte der internationalen Vermittlung und Gewaltanwendung bei der Konfliktbeendung.

Stichwörter: gesellschaftliche Konflikte, Gewalt, Friedensschaffung, Konfliktverhütung, Konfliktlösung.

ENERGIESICHERHEIT ALS FAKTOR DER AUSSENPOLITIK DER USA AM ANFANG DES 21. JAHRHUNDERTS

Korvettenkapitän Saša Nikolić

Die Vereinigten Staaten müssen sich mit der Tatsache auseinandersetzen, dass ihr Ziel – „Energieunabhängigkeit“ immer weniger realistisch erscheint. Mit cca. 5% der Weltbevölkerung verbrauchen sie cca. 25% der gesamten Ölherstellung in der Welt und infolge des wirtschaftlichen Fortschritts sind sie von der Öleinfuhr abhängig. Die Abhängigkeit von der Öleinfuhr beträgt heute cca. 60% und laut Erwartungen wird sie in den kommenden Jahrzehnten steigen. Die grössten Energieverbraucher, vor allem die USA, aber auch andere Staaten, kommen zunehmend zur Erkenntnis, dass sie immer mehr von den eingeführten Energiestoffen abhängig sind, was ihre strategische Verwundbarkeit erhöht und ihrer Fähigkeit, eine grosse Bandbreite von Zielen der Aussenpolitik und der nationalen Sicherheit zu erreichen, Grenzen setzt. Die Energiesicherheit stellt ein zunehmend bedeutendes Merkmal in den internationalen Beziehungen dar und dementsprechend beeinflusst sie die Effizienz der Aussenpolitik der USA.

Stichwörter: Öl, Energiesicherheit, Geopolitik, USA.

RESULTATE DER FRIEDENSEINSÄTZE DER VEREINTEN NATIONEN

Oberstleutnant Mag. Saša Milutinović

In der Arbeit wurden die Resultate der durchgeführten Friedenseinsätze (FE) der VN auf eine bearbeitet, gruppiert und auf eine allumfassende Weise dargestellt. Die genutzten Resultate, Methoden und Indikatoren können als eines der theoretischen Ansätze bei der Analyse der FE dienen, an denen die Streitkräfte von Serbien teilnehmen würden. Die Resultate der Analysen könnten auch bei den Vorbereitungen der Streitkräfte von Serbien für die Teilnahme an den FE genutzt werden, um den eigenen Erfahrungsmangel zu vermeiden und gleichzeitig bessere Resultate bei der Durchführung der FE zu erzielen. Durch die Kenntnis über den Erfolg durchgeführter FE VN, wird eine Prognose des Erfolgs und der Zweckmäßigkeit einer möglichen Teilnahme der Streitkräfte von Serbien in den FE möglich. Die Bedeutung dieser Arbeit liegt in ihrem Affirmativen Charakter und offenbart sich in der Initiierung der breiten wissenschaftlichen Öffentlichkeit im Hinblick auf ihren Bedarf nach dem ausführlichen Studium des Begriffes, der Resultate und der Rechtfertigung der FE, sowie auch der Erforschung der Stellung und der Rolle der Streitkräfte von Serbien bei der Wahrung des Weltfriedens.

Stichwörter: Die Vereinten Nationen, Friedenseinsätze, Erfolgsindikatoren.

DIE STRATEGIE DER SERBISCHEN NATIONALEN SICHERHEIT – DAS MODELL

Dr. Bojan B. Dimitrijević

Nach der Trennung vom Montenegro im Mai 2006 stand Republik Serbien im Hinblick auf die Sicherheitsprofilierung vor einer Herausforderung und in einer geschichtlichen Wende. Mit der Aufhebung der Staatenunion Serbien und Montenegro ist auch ein geschichtlicher Prozess zu Ende gegangen. Die Verfassungscharta der Staatenunion sah keine nationale Sicherheitsstrategie vor, oder ein anderes ähnliches Dokument, das den Überblick und die Richtlinien des Sicherheitssystems von Serbien und Montenegro geben würde, vor allem, weil das Sicherheitssystem, im Gegensatz zum Verteidigungsbereich, nicht abgerundet war. Von den doktrinären Dokumenten sollte es nur die Verteidigungsstrategie der Staatenunion geben und jede Republik sollte auf deren Ebene die Elemente ihrer eigenen nationalen Sicherheit definieren. Nach der befristeten Dauer der Staatenunion, die mit einer Volksbefragung endete, befand sich Republik Serbien nach der über Jahrzehnte hinaus reichenden Erfahrung des Gemeinstandes in der Lage, ihren Weg selbstständig zu aufzubauen bei der Verfassung der Strategie und der Definierung ihres Sicherheits- und Verteidigungssystems.

Das Modell der Strategie der nationalen Sicherheit entstand im Zeitraum Mai-Juni 2006, als ein vom Kabinett des serbischen Staatspräsidenten vorgeschlagener Entwurf.

Stichwörter: Strategie, Sicherheit, nationale Interessen, Herausforderungen für die Sicherheit.

PROGRAMMIERUNG DER FUNKTION UND DER ENTWICKLUNG DES VERTEIDIGUNGSSYSTEMS

Major Dr. *Dejan Stojković*

System der Planung, Programmierung, Haushaltsführung und des Vollzugs ist ein moderner Ansatz der Ressourcenzuweisung zur Erhaltung und Entwicklung der Fähigkeiten des Verteidigungssystems, die zur Erfüllung der zugeteilten Missionen und Aufgaben und zum Erreichen der definierten Ziele notwendig sind. Das fundamentale Element dieses Systems ist die Programmierung, die eine Reihe von Aktivitäten umfasst und die Pläne konkretisieren soll, um ihre operative Durchführung in einem bestimmten Zeitraum möglich zu machen. Mit der Programmierung wird eine klare Verbindung zwischen den Plänen und den für ihre Durchführung benötigten finanziellen Mitteln hergestellt. Das Resultat des Programmierungsprozesses sind Programme, steuernde Entscheidungen, die die Durchführung der Pläne und deren Aufsicht möglich machen.

Der Aufsatz präsentiert die Resultate der Analyse der theoretischen Erkenntnisse und Erfahrungen im Bereich der Programmierung, als einem integralen Teil des Systems der Planung, Programmierung, Haushaltsführung und des Vollzugs. Besondere Aufmerksamkeit widmet man der Abgrenzung des Begriffs und des Ziels der Programmierung, der Erklärung des Programmierungsprozesses, der Beschreibung der Wahl und der Strukturierung der Hauptprogramme und den Eigentümlichkeiten der Steuerung ihrer Erstellung und Durchführung.

Stichwörter: Planung, Programmierung, Programm, System, Verteidigungssystem.

KOMPLEMENTARITÄT DER MENSCHLICHEN, NATIONALEN UND KOLLEKTIVEN SICHERHEIT

Ausserord. Prof. Dr. *Milan Mijalkovski*

Die Sicherheit beanspruchte schon immer die Aufmerksamkeit jedes Menschen und stellte eine wichtige Funktion jeder menschlichen Aktivität, insbesondere der menschlichen Kollektivität dar. Der Mensch, dem bewusst war, dass er sich in Gesellschaft mit anderen Menschen erfolgreicher mit den Gefahren auseinandersetzen kann, von denen seine Existenz und seine Würde bedroht sind, gründete er gesellschaftliche Gemeinschaften und indem er sie entwickelte, schuf er die „perfekteste“ Gemeinschaft – den Staat. Mit der Zeit erkannte er, dass der Staat auch eine Gefahr für seine Sicherheit sein könnte und bemühte sich, seine Willkürlichkeit in Grenzen zu setzen. Durch die allgemeine Engagerung der Menschheit, in erster Linie der Territorialgemeinschaften (Staaten), wurde ein kollektives System vereinbart, das mit unterschiedlichem Erfolg auf die nationale Sicherheit und die Sicherheit der Bürger im Rahmen der Staaten Einfluss nimmt. Doch die Abhängigkeit unter den angeführten Sicherheitsarten (menschliche, nationale und kollektive) wurde, aufgrund ihrer Komplexität, Veränderbarkeit, Dynamik und ihres hohen Enigmas, im genügenden Umfang nicht erforscht.

Stichwörter: Sicherheit, Gefahr, Bedrohung, Schutz, Abhängigkeit, Sicherheitsobjekt, Sicherheitsträger, Bedrohungsträger, menschliche Sicherheit, nationale Sicherheit, kollektive Sicherheit.

STREITKRÄFTE VON SERBIEN ALS „BRAND“

Mag. Nenad Perić

Der Begriff „Brand“ wird meistens mit dem Marketing, Markt und mit der Wirtschaft in Verbindung gesetzt. Meistens wird er als ein Warenzeichen oder ein weltbekanntes Produkt verstanden. Doch das „Brand“ ist ein viel weiterer Begriff und kann auf eine beliebige Erscheinung oder Aktivität angewendet werden. Ferner, man kann es auch auf eine Nation, ein Land oder eine Institution anwenden. „Brand“ ist ein Namenwort, und zwar ein „Eigennamen“. Jeder Eigennamen ist ein „Brand“. „Brand“ ist eines der wesentlichen Werkzeuge der Medien- und Propagandapolitik. Die Etikettierung von Etwas in dem Bewusstsein des Auditoriums ist eines der wesentlichen Ziele dieser Politik. Die Streitkräfte von Serbien sind ein „Brand“, das ausserordentliche gesellschaftliche Bedeutung und gesellschaftlichen Einfluss hat. Trotzdem wurde bis heute kein integrierter Marketings-Brendierungsprozess erstellt – Profilierung des Image der Streitkräfte von Serbien auf der nationalen und weiteren Ebene. Über die Analyse der Verfassung des „Brand“ der Streitkräfte von Serbien hinaus, zeigt der Artikel die Grundlagen des Brendierungsprozesses und seine Elemente, die man auf unsere Streitkräfte anwenden könnte.

Stichwörter: „Brand“, Marketing, Auditorium, Image, Positionierung, Brendierung, Prozess, Stärkung, Medienpolitik.

ARBEITSRAHMEN DER STRATEGIE UND DER PLANUNG DER GEWALT

P.H. Liota, Richmond M. Loyd

Nach dem Rückblick auf die Frage – Warum ist die Strategie wichtig, wird in dem Artikel der konzeptuelle Arbeitsrahmen für die Organisation und die Beurteilung der wesentlichen Faktoren ausgelegt. Diese Faktoren sind in den Prozess der Strategieverfassung und der Entscheidung im Bereich der Gewaltplanung eingebunden. Ausgehend von dem Bedarf der Definierung der nationalen Interessen und Ziele, zeigt dieser Arbeitsrahmen die Komplexität des Prozesses und die Antwort auf die Frage, wie und warum muss die Formulierung der nationalen Strategie unterschiedliche Aspekte der Macht und der Identität einbeziehen. Er werden die Einschätzungen der alternativen nationalen militärischen Strategien und die Bedürfnisse nach der Definierung der Verteidigungskräfte für die Zukunft erörtert. Welche sind sie wichtigsten Faktoren und in welcher Beziehung stehen sie zueinander? Wie könnte ein solcher Arbeitsrahmen zur Ausrichtung und Beurteilung der Formulationen der alternativen Strategien und Gewalt angewendet werden?

Stichwörter: Strategie, nationale Sicherheit, nationale Ziele, Planung.

DER ZUG DES VEREINTEN KÖNIGREICHS GEGEN DIE RADIKALISIERUNG

James Widder

Die Arbeit wurde an der Konferenz „Der Widerstand gegen die ideologische Unterstützung des Terrorismus: Internationale, theologische und interdisziplinäre Perspektiven“, in dem Europäischen Zentrum für Sicherheitsstudien George C. Marshall im

September 2006 vorgetragen. Sie wurde in der Winterausgabe der Zeitschrift *Connections* (Periodikum des Konsortiums der Partnerschaft für den Frieden der Verteidigungsakademien und des Instituts der Sicherheitsstudien) in zwei Bänden veröffentlicht und dem Studium des Widerstands gegen den Terrorismus in der Dimension „Herz und Vernunft“ gewidmet. Der Artikel wurde auch in der Zeitschrift des Europäischen Zentrums für Sicherheitsstudien George C. Marshall *Occasional Paper Series*, Nr. 9, im Februar 2007 gedruckt.

Stichwörter: Terrorismus, Vereintes Königreich, Radikalisierung, Regierung, Politik.

VERNETZTE KRIEGSFÜHRUNG IN DER THEORIE UND PRAXIS DER STREITKRÄFTE DER USA

Major *Mladen Kostić*

Vernetzte Kriegsführung ist ein neuer Begriff in der Theorie der Kriegsfähigkeit der Streitkräfte der USA. Sie ist ein Produkt des IT-Zeitalters in der Kriegsführung, das nach vielen Meinungen das Bild des Krieges und des bewaffneten Kampfes in seinem Wesen verändert. Mehrmals gab es revolutionäre Veränderungen in der Kriegsführung, was eine Folge der technologischen Entwicklung war (z.B. die Entdeckung des Pulvers, der Dampfmaschine, des U-Boots, des Flugzeugs, des Radars, der Kernwaffen u.ä.). Manche Autoren behaupten jedoch, dass die vernetzte Kriegsführung eine neue Epoche anschnidet und dass sie bedeutender ist als die Entdeckung des Pulvers.

Stichwörter: Verteidigungstransformation, militärische Schlüsselprogramme und -technologien, vernetzte Kriegsführung.

DIE AUFSTELLUNG UND DIE STRUKTUR DER STREITKRÄFTE VON BOSNIEN UND HERZEGOWINA

Dr. *Dragan Đukanović*, Mag. *Svetlana Đurđević-Lukić*

In der Arbeit wird die Reform des Verteidigungssektors in Bosnien und Herzegowina von 2003 bis 2006 analysiert. Besondere Aufmerksamkeit widmet man der allmählichen Transformation der Streitkräfte der Entitäten – die Streitkräfte der Föderation Bosnien und Herzegowina und die Streitkräfte der Republika Srpska – in einheitliche Streitkräfte von Bosnien und Herzegowina. Der Oberste Befehlshaber der Streitkräfte von Bosnien und Herzegowina ist nach dem Verteidigungsgesetz aus dem Jahre 2005 eine Präsidentschaft von drei Mitgliedern und gleichzeitig wurde ein Gemeinsamer Stab, als ein operatives Gremium, gegründet. In diesem Zusammenhang wird die innere Organisation und Struktur der Streitkräfte von Bosnien und Herzegowina analysiert. Bei der Betrachtung der Erfüllung der Bedingungen für die Mitgliedschaft der Streitkräfte von Bosnien und Herzegowina in der Partnerschaft für den Frieden und in der Nordatlantischen Allianz wird der Implementierung der Grundsätze der zivilen Kontrolle der Streitkräfte, der Einführung der Effizienten Führungsweise und der Transparenz des Verteidigungssektors erhebliche Bedeutung beigemessen.

Stichwörter: Verteidigungsreform, Streitkräfte von Bosnien und Herzegowina, Streitkräfte der Republika Srpska, Streitkräfte der Föderation Bosnien und Herzegowina, zivile Kontrolle der Streitkräfte, Finanzierung der Verteidigung, Postkonflikt-Konsolidierung.

РЕЗЮМЕ

ПРОФИЛАКТИКА И РАЗРЕШЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННЫХ КОНФЛИКТОВ

Д-р Срджан Милашинович, д-р Зоран Кекович

Эскалация региональных и внутригосударственных конфликтов в последнее десятилетие XX века способствовала тому, что вопросы профилактики и разрешения общественных конфликтов станут важной теоретической и политической темой. Модели и стратегии разрешения конфликтов, примененные в юго-восточной Европе, показали себя недостаточно эффективными, в особенности, с аспекта долгосрочности и реальной реализации выполнения решений. В статье критикуются модели разрешения общественных конфликтов на Западных Балканах в течение девяностых годов прошлого века и начала 21 и предлагаются новейшие стратегические варианты профилактики конфликтов в целом. Вместе с тем в статье дан анализ вопросов, связанных с передачей функций институтам гражданского общества в решении конфликтов, эффективностью международного посредничества и употреблением силы с целью их окончания.

Ключевые слова: общественные конфликты, сила, строительство мира, профилактика, разрешение.

ЭНЕРГЕТИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ КАК ФАКТОР ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ США В НАЧАЛЕ 21-ого ВЕКА

Капитан III ранга Саша Николич

Соединенные Штаты Америки вынуждены признать факт, что их цель – „энергетическая независимость“ становится все нереальнее. Численность населения США составляет около 5% всего населения, при этом они тратят около 25% добычи мировой нефти. Вследствие экономического развития Америки возрастает ее зависимость от импортируемой нефти.

Главные потребители энергии, прежде всего США, впрочем, как и остальные государства, сталкиваются с возрастающей зависимостью от импорта энергоносителей, что повышает их стратегическую уязвимость и ограничивает способность осуществления широкого диапазона целей внешней политики и национальной безопасности.

В международных отношениях энергетическая безопасность становится все более значительной характеристикой, влияя на эффективность внешней политики США.

Ключевые слова: нефть, энергетическая безопасность, геополитики, США.

РЕЗУЛЬТАТЫ ОПЕРАЦИЙ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАРОДОВ ПО ПОДДЕРЖАНИЮ МИРА

Подполковник, кандидат наук *Саша* Милутинович

В данной статье обработаны, сгруппированы и в полном объеме презентованы результаты реализованных Организацией объединенных народов операций по поддержке мира. Полученные результаты, методы и показатели эффективности могут быть одним из теоретических подходов при проведении анализа и оценки ведения операций по поддержке мира, в которых бы участие принимали и вооруженные силы Республики Сербия. Также, результаты анализа могут быть, в целях преодоления проблемы в недостатке собственного опыта о одновременно достижения лучших результатов при реализации таких операций, использованы в этапе подготовки вооруженных сил Республики Сербия к участию в операциях по поддержке мира. Все эти знания относительно успешности реализованных ООН операций по поддержке мира дают возможность достигать успеха в намеченных планах, в том числе сделать оценку целесообразности участия вооруженных сил Республики Сербия в операциях по поддержке мира. Научная и практическая значимость данной работы содержится и в ее утвердительном характере, и целью которой является инициирование широкой научной общественности приступить к более подробному изучению результатов и оправданности ведения операций по поддержке мира, учитывая при этом роль и место вооруженных сил Сербии в обеспечении мира и стабильности на земле.

Ключевые слова: Организация объединенных народов, операции по поддержке мира, показатели эффективности.

СТРАТЕГИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СЕРБИИ – МОДЕЛЬ

д-р *Боян Б.* Димитриевич

После провозглашения независимости Черногории в мае месяце 2006 года, Республика Сербия, в смысле дальнейшего формирования и последующего развития концепции безопасности, вновь оказалась на историческом перекрестке и перед вызовом будущего. Окончанием короткой истории Государственного Содружества Сербии и Черногории, закончился и один исторический процесс. Конституционной хартией государственного содружества не были урегулированы вопросы Стратегии национальной безопасности, также не было ни одного акта, регулирующего концепцию и направления системы безопасности Сербии и Черногории. В первую очередь это является результатом не разработанной в полном объеме системы безопасности, в отличие от системы обороны. Таким способом в государственном содружестве были урегулированы только вопрос Стратегии обороны государственного содружества, но при условии, что каждая из членов государственного содружества сама устанавливает и утверждает элементы своей национальной безопасности. Проведением референдума и окончанием существования временно со-

зданного государственного содружества Республике Сербии пришлось, после долголетнего членства в государственных содружествах, искать свой собственный путь и что касается стратегии, и что касается системы безопасности и обороны. Модель стратегии национальной безопасности возникла в мае-июне 2006 года как проект, предложенный Кабинетом Президента Республики Сербия.

Ключевые слова: стратегия, безопасность, национальные интересы.

ПРОГРАММИРОВАНИЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ОБОРОНЫ

Майор д-р *Деян Стойкович*

Современный подход к управлению ресурсами для создания и поддержания возможностей системы обороны, необходимой для выполнения утвержденных миссий и задач и осуществления определенных целей, подразумевает системы планирования, программирования, составления бюджета и выполнения. Фундаментальный элемент этой системы – программирование, охватывающее ряд мероприятий, с целью конкретизации планов для обеспечения в определенный период их оперативной реализации. Программирование позволяет создать четкую связь между планами и финансовыми средствами, необходимыми для их реализации. Результат процесса программирования – программы, управленческие решения, позволяющие реализовать планы и сопровождающие их реализацию. В статье представлены результаты анализа теории и практики программирования как интегральной части системы планирования, программирования, составления бюджета и выполнения. Особое внимание посвящено определению понятийного аппарата и целей программирования, объяснению процесса программирования, описанию способы выбора и структуризации главных программ и специфики управления их разработкой и выполнением.

Ключевые слова: планирование, программирование, программа, система, система обороны.

КОМПЛЕМЕНТАРНОСТЬ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ, НАЦИОНАЛЬНОЙ И КОЛЛЕКТИВНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Внештатный проф. д-р *Милан Миялковски*

Во все времена пристальное внимание каждого человека было привлечено к безопасности, представляющей важную функцию в любой человеческой деятельности, в особенности деятельности коллектива. Человек осознает, что в содружестве с другими людьми он может более успешно преодолеть опасность, угрожающую его существованию и достоинству, поэтому создавал общественные союзы, совершенствуя их, в дальнейшем, дошел до создания «самого совершенного» объединения – государства. Со временем человек понял, что государство может представлять опасность для его безопасности, и приложил максимум усилий для ограничения его своеволия. Благодаря напорам всего человечества в целом, и в

первую очередь, территориальных объединений (государств), они договорились о коллективной системе безопасности, которая с переменным успехом влияет на национальную безопасность и на безопасность граждан в рамках государства. Однако, взаимная зависимость между указанными типами безопасности (человеческая, национальная и коллективная) полностью не изучены из-за их сложности, изменчивости, динамичности и приличной таинственности.

Ключевые слова: безопасность, опасность, угроза, защита, взаимная зависимость, объект безопасности, субъект безопасности, субъект опасности, человеческая безопасность, национальная безопасность, коллективная безопасность.

ВООРУЖЕННЫЕ СИЛЫ СЕРБИИ КАК БРЭНД

Кандидат наук *Ненад Перич*

В основном, понятие бренда связывают с маркетингом, рынком и экономикой. Это понятие мы обычно соотносим с товарной маркой или каким-либо всемирно известным продуктом. Но бренд – это понятие более широкое, его можно применить к любому проявлению или деятельности. Его можно применить конкретно и к нации, и к стране или к иному институту. Бренд – существительное, „собственное“ существительное. Любое собственное существительное одновременно является и брендом. Бренд – одно из основных орудий политики средств массовой информации и рекламы; одна из их основных целей – это этикетировка чего-либо в сознании аудитории. Армия Сербии – это бренд, имеющий важнейшее общественное значение и влияние. Однако до сих пор на национальном и более широком уровне не проводился интегрированный маркетинговый процесс брендинга – профилирование имиджа Армии. Кроме анализа состояния бренда Армии Сербии, в статье рассмотрены основы процесса брендинга и его элементы, которые можно было бы применить в отношении нашей армии.

Ключевые слова: бренд, маркетинг, аудитория, имидж, позиционирование, брендинг, процесс, укрепление, политика СМИ.

РАБОЧИЕ РАМКИ СТРАТЕГИИ И ПЛАНИРОВАНИЯ СИЛЫ

П. Х. Лионта, Ричмонд М. Лойд

После беглого обзора вопроса – почему так важна стратегия, в статье рассматривается концепт рабочего контура организации и оценки существенных факторов, включенных в процесс создания стратегии и принятия решений в области планирования силы. Начиная от потребности определения национальных интересов и целей, рабочий контур иллюстрирует сложность процесса и дает ответ на вопрос, как и почему в формулировку национальной стратегии необходимо включить многократные аспекты мощи и идентификации. В статье рассматриваются и оценки альтернативных национальных военных стратегий и потребности в определении оборонных сил на будущее. Какие самые главные факторы и какова их взаи-

мосвязь? Как можно использовать такие рабочие контуры для направления и оценки формулировки альтернативных стратегий и сил?

Ключевые слова: стратегия, национальная безопасность, национальные цели, планирование.

ПОХОД ОБЪЕДИНЕННОГО КОРОЛЕВСТВА ПРОТИВ РАДИКАЛИЗАЦИИ

Джеймс Видер

Работа под названием „Противостояние идеологической поддержке терроризму: международные, теологические и междисциплинарные перспективы“ представлена на конференции, которая состоялась в Европейском центре по изучению безопасности им. Джорджа К.Маршалла в сентябре 2006 года. Работа была опубликована в двухтомном издании журнала *Connections* (квартальное издание Консорциума Партнерство за мир академии обороны и института по изучению безопасности) и посвящена изучению противостояния терроризму в измерении „сердца и умы“. Была она опубликована и в журнале Европейского центра по изучению безопасности им. Джорджа К.Маршалла *Occasional Paper Series* № 9 в феврале 2007 года.

Ключевые слова: терроризм, Объединенное Королевство, радикализация, правительство, политика.

СЕТЕ-ЦЕНТРИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ ВЕДЕНИЯ БОЕВЫХ ДЕЙСТВИЙ В ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ США

Майор Младен Костич

Сете-центрическая концепция ведения боевых действий – новое понятие в теории военного искусства вооруженных сил США. Эта концепция является продуктом информационной эры в ведении боевых действий, который, по мнению многих, существенно меняет внешний облик боевых действий и вооруженной борьбы. В военном искусстве неоднократно происходили революции, которые были отражением технологического развития (например, изобретение пороха, паровой машины, подводной лодки, самолета, радаров, атомной бомбы и т.п.) Ряд авторов утверждает, что сете-центрическая концепция ведения боевых действий открывает новую эпоху и представляет собой более серьезное открытие, чем изобретение пороха.

Ключевые слова: трансформация обороны, ключевые военные программы и технологии, сете-центрическая концепция ведения боевых действий.

СОЗДАНИЕ И СТРУКТУРА ВООРУЖЕННЫХ СИЛ БОСНИИ И ГЕРЦЕГОВИНЫ

д-р Драган Джуканович, кандидат наук Светлана Джуджевич-Лукич

В данной статье проанализирована реформа системы обороны Боснии и Герцеговины, осуществленная в период с 2003 по 2006 гг. Особое внимание уделено постепенной трансформации вооруженных сил энтитетов из которых состоит Босния и Герцеговина, т.е. Армии Федерации БиХ и Армии Республики Сербская в объединенные вооруженные силы Боснии и Герцеговины. Верховным главнокомандующим Вооруженных сил Боснии и Герцеговины, согласно Закону об обороне из 2005 года, поставлен трехчленный Президиум, также одновременно создан Совместный штаб в качестве оперативного органа. Учитывая вышеизложенное, в статье проведен анализ внутренней организации и структуры Вооруженных сил Боснии и Герцеговины. Также, с точки зрения выполнения условий, предусмотренных для включения Вооруженных сил Боснии и Герцеговины в программу „Партнерство ради мира“ и присоединения к Североатлантическому союзу, в статье подчеркивается важность введения в армии общественного, т.е. гражданского контроля, в том числе более эффективного способа управления и открытости этого сектора вообще.

Ключевые слова: реформа системы обороны, Вооруженные силы Боснии и Герцеговины, Армия Республики Сербской, Армия Федерации БиХ, гражданский контроль, финансирование системы обороны, постконфликтная реабилитация.

Позивамо Вас да својим текстовима у часопису „Војно дело“ допринесете расветљавању проблема безбедности у свету и региону, а посебно бројних аспеката безбедности и одбране Републике Србије.

Теоријским приступом тумачењу нових изазова, ризика и претњи, у контексту дубине и темпа глобализацијских промена, треба да се створи шири сазнајни оквир за поимање безбедносних феномена у савременом добу, те специфичних проблема рата, ратне вештине и војне науке.

Процес транзиције нашег друштва, унутар тих глобалних тенденција, оптерећен је бројним историјским и актуелним тешкоћама, па су неопходни аналитички приступ, спремност на учење и отвореност за разумевање проблема безбедности и одбране демократског друштва. Теоријским обликовањем токова реформе сектора безбедности Републике Србије остварује се специфичан утицај на саму реформу и, непосредно, доприноси стабилизацији и европској интеграцији српског друштва.

Рукопис, обима до два ауторска табака, треба да буде одштампан у два примерка, са једним и по проредом, на формату А4. Текст такође, треба доставити на дискети (или компакт-диску) у Word-у, с фонтом Times New Roman (ћирилица), и величином слова 12. Шеме, табеле, графикони и други прилози треба да буду припремљени за штампу у Word-у или Corel-у.

Рукопис треба да садржи резиме, са кључним речима, и списак коришћене литературе. Научна литература (цитат, напомене, библиографија) треба да садржи:

- за књиге: име и презиме аутора, назив дела, назив издавача и место издавања, годину издања и број странице;
- за часописе: назив часописа, број, назив и место издавача, годину излажења и број странице почетка чланка.

Уз рукопис аутор треба да достави следеће податке: име и презиме, научни, односно академски степен и професионално звање; пуни назив организације у којој је запослен; кућну адресу и бројеве телефона (кућни и на радном месту); e-mail адресу на интернету; број жиро (и/или текућег) рачуна са називом банке и општину места становања.

Рукописи се не враћају. Објављена ауторска дела и стручне рецензије хоноришу се према важећим прописима у Војсци Србије.

Уредник

ДИРЕКЦИЈА ЗА ИЗДАВАЧКУ
И БИБЛИОТЕЧКО-ИНФОРМАЦИОНУ
ДЕЛАТНОСТ
11000 Београд, Валканска 53 • телефакс: 011/3612-506

Препоручујемо нова издања ВОЈНОИЗДАВАЧКОГ ЗАВОДА

Монографија „СРПСКА ВОЈСКА“

др Бојан Димић-ријевић

Монографија о српској војсци: историјат настанка савремене српске државе и њене војске кроз ослободилачке ратове од 1804. године до данас. Реформа и модернизација војске и мењање назива у складу са историјским околностима. Приказани су: обука и школовање, родови и службе, међународна војна сарадња и војска у мисијама...

- тврд повез, 24 × 32 см, 240 стр.
- шифра 111054 • цена: 2.160,00 дин.

ЦИВИЛНА КОНТРОЛА ВОЈСКЕ

др Раде Б. Жугић

Подређеност војне власти цивилној и успостављање демократске контроле у потрошњи буџетских средстава. Обрађени су неки концепти цивилне контроле војске у појединим земљама, законска регулатива код нас и у свету, као и механизми за унапређење модела контроле војске у наменској расподели буџета.

- броширано, 16,5 × 24 см, 240 стр.
- шифра 111053 • цена: 1.080,00 дин.

КРИЗА ЗАТВОРА

проф. др Наташа Мрвић-Петровић

Проблематика извршења казне затвора уз тзв. алтернативне санкције. Кажњавање лишењем слободе, употреба и злоупотреба затвора, као врсте казне и затварање као техника физичке изолације приказани су у контексту узрока и последица претрпаности затвора. Дате су препоруке Савета Европе у погледу прописивања кривичних санкција.

- броширано, 17 × 24 см, 472 стр.
- шифра 111046 • цена: 1.296,00 дин.

ВИТЕШКА ВРЕМЕНА

Горан Милошевић

Описани су ратни кодекси српске војске, од средњег века и прве српске државе до Првог светског рата, приказани кроз однос српског војника према противнику. Хумани кодекси, као традиционална врлина српског ратника, веома су важни са аспекта српске ратне историје.

- тврд повез, 20 × 28 cm, 152 стр.
- шифра 111044 • цена: 1.350,00 дин.

РАТНИ ДНЕВНИЦИ

мр *Наташа Николић*

Ратни дневници из периода 1875. до 1886. године – српски устанци и ратови у 19. веку, као важна оставштина књижевно-историјске грађе. Биографије учесника (16) и биографије аутора (19), као и историјски оквир догађаја и теоријски приступ дневнику као књижевном жанру.

- броширано, 15,5 × 23 cm, 174 стр.
- шифра 111051 • цена: 810,00 дин.

СРПСКИ ВОЈНИ МИСЛЕНИК

др *Бранислав Борђевић*

Мисли и цитати војних стваралаца о најважнијим појмовима везаним за војску, рат, ратну вештину и стратегију у периоду од средине 19. века до 1. светског рата, са детаљним биографским подацима.

- тврд повез, 16 × 24 cm, 268 стр.
- шифра 111038 • цена: 1.404,00 дин.

Овом наруџбеницом неопозиво наручујем књиге са шифром/примерака

Телефони за информације:
(011) 3612-506 и војни 23-495

Књиге ћу платити (заокружити број):

1) одједном (плаћање унапред)

2) на кредит у _____ месечне рате (највише 6 рата)

по _____ динара (најмањи износ рате је 1.000 дин.)

Уз наруџбеницу послати доказ о уплати.

Купац: _____

Улица и број: _____

Место и број поште: _____

Телефон: _____

Потпис наручиоца: _____

НАПОМЕНА: за сваку наруџбу књига потребно је уплатити 200,00 дин. за трошкове поштарине.

ДИРЕКЦИЈА ЗА ИЗДАВАЧКУ И БИБЛИОТЕЧКО-ИНФОРМАЦИОНУ ДЕЛАТНОСТ

Жиро рачун: 840-19540845-28 РЦ МО; пИБ 102116082

Рекламације за наручене књиге
примамо у року од 30 дана

Арт директор
мр *Небојша* Кујунџић

Језички редактор
Добрила Милетић, професор

Преводиоци:

на енглески
Душанка Пивљанин, професор

на француски
Милан в. Петковић

на немачки
Гордана Богдановић, професор

на руски
Оливера Хајдуковић, професор

Коректор
Вера Звонарек Јовановић, професор

Тираж 900 примерака

Штампа: ВОЈНА ШТАМПАРИЈА БЕОГРАД, Ресавска 40б

УДК – Центар за војнонаучну документацију и информације (ЦВНДИ)

ВОЈНО ДЕЛО је општевојни научно-теоријски часопис Министарства одбране Републике Србије који излази тромесечно. Служи као отворени форум за презентовање и стимулисање иновативног размишљања о свим аспектима и нивоима безбедности и одбране. Гледишта и ставови аутора изложени у ВОЈНОМ ДЕЛУ не одражавају нужно званичну политику или став Министарства одбране Републике Србије и Владе Републике Србије. Сви текстови у овом издању смеју се репродуковати, у делу или целини, без претходног тражења одобрења. Редакција ВОЈНОГ ДЕЛА задржава право редиговања текстова.